

Karolis KURAPKA

DAKTARO DISERTACIJA

**SPECIALIŲ ŽINIŲ PANAUDOJIMAS
ADMINISTRACINIAME PROCESSE**

**SOCIALINIAI MOKSLAI,
TEISĖ (S 001)**
VILNIUS, 2020

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS

Karolis Kurapka

SPECIALIŲ ŽINIŲ PANAUDOJIMAS
ADMINISTRACINIAME PROCESSE

Daktaro disertacija
Socialiniai mokslai, teisė (S 001)

Vilnius, 2020

Daktaro disertacija rengta 2013–2019 metais, ginama Mykolo Romerio universitete pagal Mykolo Romerio universitetui su Vytauto Didžiojo universitetu Lietuvos Respublikos švietimo, mokslo ir sporto ministro 2019 m. vasario 22 d. įsakymu Nr. V-160 „Dėl doktorantūros teisės suteikimo“ suteiktą doktorantūros teisę.

Mokslinė vadovė:

prof. dr. Eglė Bilevičiūtė (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė, S 001).

TURINYS

SANTRUMPŲ SĄRAŠAS	4
ĮVADAS	5
1. SPECIALIŲ ŽINIŲ TAIKYMO MOKSLINIAI PAGRINDAI	18
1.1. Specialių žinių samprata, jų panaudojimo šakiniuose proceso kodeksuose reglamentavimo problema	18
1.2. Teisinių žinių kaip specialių žinių vertinimo konceptualios prielaidos	35
1.3. Specialių žinių panaudojimas baudžiamajame ir civiliniame procesuose	47
1.3.1. Specialios žinios ir Lietuvos Respublikos teismo ekspertizės įstatymas	48
1.3.2. Specialių žinių taikymas baudžiamajame procese	51
1.3.3. Specialių žinių taikymas civiliniame procese	57
2. SPECIALIŲ ŽINIŲ PANAUDOJIMO ADMINISTRACINIAME PROCESU PRAKTIKA: REALIJOS IR GALIMYBĖS	61
2.1. Specialios žinios kaip įrodinėjimo priemonė administraciniame procese	61
2.2. Specialių žinių panaudojimo reglamentavimas administraciniame procese	73
2.2.1. Ikitėisminis administracinių ginčų nagrinėjimas	75
2.2.2. Administracinis procesas (ginčo teiseną)	81
2.2.3. Administracinių nusižengimų teiseną	87
2.3. Galimybių pasinaudoti specialiomis žiniomis administraciniame procese praktika: nuo žinojimo iki pritaikymo (ABTĮ ir ANK taikymo praktika teisme)	95
3. SPECIALIŲ ŽINIŲ TAIKYMO ADMINISTRACINIAME PROCESU TENDENCIJOS BENDROS EUROPOS TEISMO EKSPERTIZĖS ERDVĖS KŪRIMO KONTEKSTE	125
3.1. Europos teismo ekspertizės 2020 vizija ir administracinis procesas: nuo koncepcijos iki praktikos	125
3.2. Specialių žinių panaudojimo administraciniame procese reglamentavimo rekomendacijos	135
3.2.1. Specialiųjų žinių panaudojimo problemų ekspertiniai tyrimai	135
3.2.2. Principinė specialių žinių taikymo teisenos įstatymo struktūra (pateikiami svarbiausi įstatymo skyriai)	147
IŠVADOS	150
PASIŪLYMAI	152
LITERATŪROS SĄRAŠAS	154
PRIEDAI	173
SANTRAUKA	185
SUMMARY	207

SANTRUMPŲ SĄRAŠAS

- ABTĮ – Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymas¹.
ANK – Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodeksas².
ATPK – Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas³.
BPK – Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas⁴.
CPK – Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas⁵.
TEĮ – Lietuvos Respublikos teismo ekspertizės įstatymas⁶.

1 Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymas (Žin., 1999, Nr. 13-308; 2000, Nr. 85-2566; TAR, 2016-06-15, Nr. 2016-16849).

2 Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodeksas (TAR, 2015-07-10, Nr. 2015-11216).

3 Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas (Vyriausybės žinios, 1985, Nr. 1-1).

4 Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas (Žin., 2002, Nr. 37-1341).

5 Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (Žin., 2002, Nr. 36-1340).

6 Lietuvos Respublikos teismo ekspertizės įstatymas (Žin., 2002, Nr. 112-4969).

IVADAS

Vykdomoji valdžia yra įgyvendinama visur, kur yra žmonių kolektyvas – ji tiesiogiai organizuoja krašto apsaugą, garantuoja valstybės saugumą ir viešąją tvarką, užtikrina gamtos apsaugą, atlieka bendro pobūdžio nevyriausybinų organizacijų valdymą bei, vadovaudamasi teisės normomis, daro įtaką asmenims. Ši įtaka realizuojama administracinėmis prievartos priemonėmis, kurių tenka imtis vykdomosios valdžios subjektams siekiant valstybėje užtikrinti tvarką ir žmonių saugumą. Bet kokia teisinė prievarta, net ir taikoma pačiais geriausiais tikslais, ją patiriančiam asmeniui sukelia nepasitenkinimą, kartais net norą priešintis, be to, dažnu atveju ji pažeidžia Konstitucijos garantuotas žmogaus teises ir laisves, todėl labai svarbu, kad prievartos priemonės bei jų taikymo mechanizmas būtų nustatomi ir įgyvendinami griežtai laikantis teisės normų reikalavimų⁷.

Vykdomosios valdžios subjektams vykdant jų kompetencijai priskirtas funkcijas, taip darant poveikį asmens teisėms bei laisvėms, neretai kyla administraciniai ginčai, kurie yra sprendžiami pasitelkus administracinio proceso teisės normas. Lietuvos Respublikos administracinėse bylose, atsižvelgiant į konkrečią teiseną, esama tam tikro reglamentavimo dualizmo⁸. Taigi, asmens konstitucinės teisės į teisminę gynybą pirminis realizavimo etapas yra kreipimasis į ikiteisminį ginčą nagrinėjančią subjektą arba į pirmosios instancijos teismą, t. y. apygardos administracinį teismą (administracinio ginčo teiseną) bei apylinkės teismą (administracinių nusižengimų teiseną). Būtent šiose instancijose dažniausiai nustatomos visos ginčui (bylai) reikšmingos aplinkybės, renkami, tiriami ir vertinami įrodymai bei dažniausiai priimamas teismo sprendimas (nutartis), kuriuo ginčas išsprendžiamas iš esmės.

Asmens konstitucinės teisės į teisminę gynybą realizavimo sistemoje šis etapas lemia išskirtinę proceso pirmosios instancijos administraciniame teisme vietą. Todėl ši procesą reguliuojančiuose įstatymuose neturėtų būti prieštaravimų bei spragų, taip pat pirmosios instancijos proceso teisinis reguliavimas turėtų atitikti Konstitucijoje įtvirtintus teisės į teisminę gynybą imperatyvus⁹. Specialių žinių panaudojimo problematika administraciniame procese yra nagrinėjama ir siejant ją su kitų teisės šakų reglamentuojamais teisiniais santykiais. Prof. A. Urmonas yra pabrėžęs: „*Administracinė teisė – žmonių teisiškai reikšmingos elgsenos viešojo administravimo srityje formos ir metodai pažįstant, reguliuojant, apsaugant žmogaus, visuomenės, valstybės socialinius – teisinius vertybinius objektus nuo žmogaus elgsenos neigiamų poveikių ir padarinių, panaudojant objektyvuotus teisinius standartus, teisės principus ir teisės normas, procedūriškai taikant administracinės teisinės*

7 Bakaveckas, A., Dziegoraitis, A., Dziegoraitienė, A., Gylys, A., Kalesnykas, R., Pranevičienė, B., Rusinas, E., Šedbaras, S., Urmonas, A., Žilinskas, D. (2005). *Lietuvos administracinė teisė. Bendroji dalis: vadovėlis*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, p. 62.

8 Kurapka, V. E., Matulienė, S., Bilevičiūtė, E., Juškevičiūtė, J., Dereškevičius, E., Kurapka, K. (2012). *Specialių žinių taikymo nusikaltimų tyrime mokslinė koncepcija ir jos realizavimo mechanizmas: mokslo studija*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, p. 62.

9 Raižys, D. (2008). *Procesas pirmosios instancijos administraciniame teisme: daktaro disertacija*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.

*priemonės ir derinant jas su kitais socialiniais, ekonominiais ir vadybiniais žmogaus elgsenos reguliatoriais*¹⁰.

Viena iš esminių tiek administracinių bylų, tiek apskritai visų teisminių procesų stadijų yra įrodinėjimo (įrodymų vertinimo) „procesas“. Nors tiek pagal ATPK, tiek pagal ANK įrodymų vertinimas priskiriamas išimtinai teismo (organo (pareigūno)), nagrinėjančio administracinę (nusižengimo) bylą kompetencijai, proceso dalyviai, įgyvendindami savo procesines teises, turi teisę tiek teikti įrodymus, tiek teikdami paaiškinimus (raštu ir žodžiu) teikti faktinių aplinkybių, įrodymų vertinimą, taip akivaizdžiai prisidedant prie svarbiausio tikslo – teisingo bylos išsprendimo.

Nors sėkmingai įgyvendinti tiek ATPK, tiek ANK nustatytus uždavinius būtina kiekvienoje administracinėje (nusižengimo) byloje (tiksliai išaiškinti patį faktinį kilusio ginčo pagrindą ir aplinkybes), tačiau įrodymams administraciniame procese, specialioji literatūra, skiria žymiai mažiau dėmesio. Įrodymų svarbą pripažįsta daugelis teisės mokslo (specialiosios literatūros) šaltinių. Antai, Pranas Petkevičius nurodo: „Įrodymai tiriant administracinių teisės pažeidimų bylas yra labai svarbūs – tai glaudžiai susiję su šių bylų teisenos mokslu.“¹¹. Administracinio proceso mokslo doktrina¹² pripažįsta, kad liudytojų ir nukentėjusiųjų parodymai, traukiamo atsakomybėn asmens paaiškinimai ir eksperto išvada yra vieni svarbiausių įrodymų administraciniame procese. Šioje vietoje reikia pastebėti, kad iš teisinio reglamentavimo analizės išplaukia tai, kad tiek ekspertas (eksperto išvada), tiek specialistas turi būti suprantami kaip specialių žinių subjektai.

Taigi, nors pripažįstama, kad specialios žinios ir jų panaudojimas administraciniame procese yra viena iš svarbiausių įrodinėjimo (įrodymų vertinimo) priemonių, administracinio proceso mokslo doktrina šiai įrodinėjimo priemonei pakankamo dėmesio nėra skyrusi iki šiol. Pastebėtina ir tai, kad specialių žinių panaudojimo galimybė, specialių žinių subjektų statusas administraciniame procese, ką parodė ir atlikti tyrimai, yra nepakankamas.

E. Kurek pažymėjo, jog¹³: „*Teisės aktų leidėjas vis labiau stengiasi neatsilikti nuo pokyčių inovacijų srityje, paversdamas tai atskirais pokyčiais, be kita ko, per administracinę procedūrą. Įstatymų leidėjas žino, kad tinkamas tokių nuostatų įgyvendinimas remiantis bendrojo lavinimo žiniomis ir gyvenimo patirtimi gali pasirodyti sudėtingas ar net neįmanomas. Todėl dažnai reikalaujama naudotis nuomonėmis ir žiniomis, kurias rengia kvalifikuoti asmenys, turintys patirties šioje srityje, dažnai naudojant tyrimų įrangą ir naudojantis tiriamaisiais metodais <...> Civilizacijos plėtra, be kita ko, mokslo plėtra turi didelį poveikį įstatymui, susijusiam su socialinių santykių normalizavimu, santykiškai administraciniame procese. Šis poveikis taip pat atsispindi atsižvelgiant į tai, kad vis dažniau materialinės administracinės teisės nuostatose kalbama apie įvairius, kartais labai specializuotus mokslinius, techninius, ekonominius, medicininius ar natūralius duomenis ir nuorodas*“.

10 Urmonas, A. (2010). Administracinės teisės socialinės sąveikos. Iš *Regnum Est: 1990 M. Kovo 11-osios Nepriklausomybės Aktui – 20: Liber Amicorum Vytautui Landsbergiui: mokslo straipsnių rinkinys*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, p. 489.

11 Petkevičius, P. (2003). *Administracinių teisės pažeidimų bylų teiseną. Teisinės informacijos centras*, Vilnius, p. 70.

12 *Ibid.*, p. 80.

13 Kurek, E. (2011). Biegły w postępowaniu administracyjnym. Prieiga per internetą: <http://www.wiedzaprawnicza.pl/teksty/3-2011/EwaKurek.pdf>.

Disertacijoje administracinis procesas suprantamas siaurąja prasme¹⁴ jį siejant tik su teisminiu procesu, t. y. ginčų sprendimu tiek administracinio ginčo teisenoje (apimant ir ikiteisminį ginčų nagrinėjimą Lietuvos administracinių ginčų komisijoje, taip pat Mokes-tinių ginčų komisijoje), tiek administracinių nusižengimų teisenoje.

Temos aktualumas ir naujumas. Šiuolaikinėmis socialinėmis ir ekonominėmis są-lygomis į teisingumo vykdymą ir teismo procesus vis daugiau integruojama naujoviškų mokslo ir technikos pasiekimų, naujų žinių sričių, naujų technologijų, tačiau daugeliu atvejų šie pasiekimai pirmiausiai patenka į baudžiamojo proceso sferą siekiant įgyvendinti šio proceso paskirtį (BPK 1 straipsnis) *inter alia* renkant ir tiriant įrodymus atskleidžiant nusikalstamas veikas.

Vystantis administracinės atsakomybės institutui, daugėjant administracinių nusižen-gimų sudėčių, gausėjant administracinių ginčų ir plečiantis jų sritims, dėl tyrimo speci-fikos atsiranda ir vis didesnis specialių žinių poreikis. Paminėtina, jog 2018 m. Regionų apygardos administraciniame teisme (visuose rūmuose) buvo nagrinėjama 11681 admi-nistracinė byla, Vilniaus apygardos administraciniame teisme tais pačiais metais – 4413 administracinių bylų, Lietuvos vyriausiajame administraciniame teisme, atitinkamai, – 2688 administracinės bylos, o pirmoje instancijoje Apylinkės teismuose išnagrinėtos 19203 administracinių nusižengimų bylos (detalesnė statistika pateikiama 2.2. disertaci-jos dalyje). Visapusi ir objektyvų šių bylų aplinkybių išaiškinimą daugeliu atvejų nulemia ne tik administracinės justicijos subjektų gebėjimo pasinaudoti specialiomis žiniomis ly-gis, bet ir tokių gebėjimų turėjimas. Neatsižvelgiant į aiškų, praktikos diktuojamą poreikį integruoti specialias žinias į administracinį procesą, jis vyksta perdėm lėtai ir sunkiai. Deja, informacijos apie specialių žinių panaudojimo būtinumo mastą, surasti negalima, nes tokia statistika nėra vedama. Netgi ekspertinės įstaigos, į kurias mes kreipėmės, neturi informacijos apie specialių žinių panaudojimą atskirose teisenose. Tokia informacija išties galėtų būti vedama.

Lietuvoje dėl specialių žinių panaudojimo administraciniame procese beveik nėra mokslinės literatūros, epizodiškai pasirodantys straipsniai ar pranešimai mokslinėse kon-ferencijos nepatenkina poreikio deramai pasinaudoti specialiomis žiniomis šiame procese. Nėra tinkamos metodinės literatūros, ši tema apeinama ir keliant kvalifikaciją bei kompe-tencijų ugdymo procese. Teisinis reguliavimas remiasi likutiniu nuo baudžiamojo proceso požiūriu, kuriam iš esmės pritaikytas TEĮ, kuris (teisinis reguliavimas) neišvengiamai veikia teismų praktiką, kuri irgi formuojama nepasinaudojant visomis ekspertologijos mokslo galimybėmis, neatsižvelgiama į Europos bendros teismo ekspertizės erdvės formavimosi tendencijas. Šis disertacinis darbas yra atsaku į iškilusias problemas ir galėtų tapti savotišku kelrodžiu tobulinant administracinio proceso doktriną ir, svarbiausia, sudarant prielaidas tobulinti pačią praktiką.

Administracinės justicijos vystymasis nulemia būtinybę formuoti specialių žinių pa-naudojimo mokslinę koncepciją, kurios pagrindu būtų rengiamos rekomendacijos ir bylų

14 Žilinskas, D. (2000). Kai kurie administracinio proceso mokslinio tyrimo metodologiniai aspektai. Iš *Jurisprudencija*, 17 (9), p. 108–116.

nagrinėjimo praktikos tobulinimo pasiūlymai. Šios mokslinės problematikos tyrimų Lietuvoje trūksta.

Mokslinį disretacinio tyrimo naujumą parodo tyrimais paremtos išvalgos apie tai, kad Lietuva vietoje moraliai pasenusio įstatymo, priimto kartu su Baudžiamojo proceso kodeksu, praktiškai atkartojančio jo normas, skirto tik šiam procesui, arba paviršutiniškai jas interpretuojančio, jau pribrendo turėti universalų specialių žinių taikymo įstatymą. Jis būtų savalaikis ir inovatyvus, nors kol kas nežinomas kitų šalių praktikoje, bet atitiktų specialių žinių instituto kaip teisinės konstrukcijos taikymo tendencijas, todėl būtų perspektyvus ir kitų šalių teisėkūroje.

Naujumo požiūriu svarbi ir pasiūlyta originali tokio įstatymo principinė struktūra, akcentuojant, jog įstatyme tikslinga apibrėžti bendrą specialių žinių sąvoką, kuri taptų bazine, o atitinkamuose kodeksuose ji būtų pakartota, o, esant būtinybei, ir papildyta tai teisės šakai specifiniais elementais. Ypač svarbu išvengti netikslumų apibūdinant ir klasifikuojant specialių žinių subjektus – tokių žinių turėtojus, šiuo atveju svarbiausia yra jų procesinė padėtis ir funkcinė apkrova, o bet koks specialių žinių panaudojimas bet kokiame procese (jurisdikcijoje) yra reglamentuojamas tik tam tikra teisine forma.

Tiek baziniai (atskiri), tiek kodifikuoti įstatymai turėtų koreliuoti tarpusavyje, o poįstatyminiai norminiai teisės aktai neprieštarauti įstatymams, ko administraciniame procese dėl specialių žinių panaudojimo Lietuvoje dar nepasiekta. Iškilę visi eilę probleminių klausimų, kuriuos galėtų padėti spręsti ir šios disertacijos mokslinės išvalgos.

Ši disertacija yra pirmasis Lietuvoje kompleksinis, monografinio pobūdžio, plataus teorinių ir praktinių specialių žinių taikymo administraciniame procese problemų tyrimas, apimantis tiek administracinių nusižengimų, tiek administracinių ginčų teisenas. Darbe formuluojamos ir teikiamos išvalgos, susijusios su moksline specialių žinių panaudojimo Lietuvos administracinėje justicijoje koncepcija. Pastaroji traktuojama kaip pažiūrų, susiformavusių atliktų tyrimų specialių žinių panaudojimo problematikos sprendimo pagrindu, sistema bei pasiūlymų paketas, į kurį galima nukreipti šio proceso praktikos tobulinimo bei teisinio reglamentavimo harmonizavimo, atsižvelgiant į procesus, vykstančius bendroje Europos teismo ekspertizės erdvėje, rekomendacijas.

Tyrimo objektas – Specialios žinios administracinio proceso doktrinoje ir praktikoje.

Tyrimo dalykas – Specialių žinių teorijos paradigmos, jų dermė su administracinio proceso teise ir įtaka praktikai.

Tyrimo tikslas – suformuluoti specialių žinių panaudojimo administraciniame procese **mokslinę** koncepciją siekiant harmonizuoti jų teisinį reguliavimą ir panaudojimo praktiką, kuriant bendrą Europos teismo ekspertizės erdvę.

Siekiant užsibrėžto tikslo tyrime keliami šie **uždaviniai**:

- metodologiškai patikslinti specialių žinių sąvoką ir jų taikymo ypatumus administraciniame procese, kartu pateikiant conceptualias teorines prielaidas dėl teisinių kaip specialių žinių esmės ir teisinės prigimties;
- palyginti specialių žinių taikymo reglamentavimą šakiniuose procesuose ir pateikti mokslines išvalgas dėl specialių žinių panaudojimo administraciniame procese tobulinimo ir unifikavimo galimybių, pateikiant principinę specialių žinių įstatymo struktūrą;

- įvertinti specialių žinių taikymo Lietuvos administraciniame procese praktiką bei pateikti pasiūlymus dermės su Europos specialių žinių taikymo tendencijomis aspektu;
- pateikti teisės aktų, reglamentuojančių specialių žinių taikymą administraciniame procese, tobulinimo pasiūlymus.

Atsižvelgus į tyrimo tikslą ir uždavinius, darbe iškeliami mokslinė hipotezė ir pateikiami ginamieji teiginiai.

Mokslinė hipotezė. Lietuvoje nėra atitinkančios eurointegracines tendencijas specialių žinių panaudojimo administraciniame procese koncepcijos, kas daro neigiamą įtaką teisei praktikai.

Ginamieji teiginiai:

1. Autoriaus siūloma šiuolaikinė specialių žinių taikymo administraciniame procese koncepcija teigiamai įtakotų teisinę praktiką.
2. Tikslinga plačiau taikyti adaptyvias ekspertologijos teorijos ir kriminalistikos žinias, kas turės pozityvios įtakos administracinio proceso doktrinai ir praktikai.
3. Būtina parengti atskirą specialių žinių taikymo įstatymą, kurio normos būtų taikomos visose teisenose.

Tyrimo struktūra. Tyrimą sudaro įvadas, trys dėstomosios dalies skyriai, išvados ir pasiūlymai.

Pirmajame skyriuje nagrinėjama ir pateikiama patikslinta specialių žinių samprata, jos raida, pateikiama autentiška specialių žinių sąvoka. Analizuojant teisės mokslo doktriną, jos kitimą specialių žinių sampratos kontekste, pateikiami teisinių žinių kaip specialių žinių pripažinimo argumentai. Galiausiai, analizuojamas specialių žinių panaudojimas kituose teisiniuose procesuose – reglamentavimas ir teisminė praktika, ieškant panašumų ir skirtumų.

Antrajame skyriuje analizuojama specialių žinių, kaip įrodinėjimo priemonės administraciniame procese, svarba, išsamiai aptariamas reglamentavimas teisenose, taip pat teisminė praktika. Šiame skyriuje atskleidžiamos „skaudžiausios“ reglamentavimo ir teisminės praktikos ydos, nulemiančios specialių žinių kaip vieno iš svarbiausių įrodinėjimo instrumentų, potencialo nevysišką panaudojimą.

Trečiajame skyriuje tiriama Europos teismo ekspertizės 2020 vizijos santykis su administraciniu procesu. Taip pat pateikiami atlikti empiriniai tyrimai, kurie pagrindžia šiame tyrime keliamus uždavinius bei leidžia formuoti būdus, kurie leistų efektyviau panaudoti specialias žinias.

Tyrimo pabaigoje formuojamos išvados bei pateikiami pasiūlymai.

Tyrimo rezultatų aprobavimas. Tyrimo metu stažuotasi Ukrainos Jaroslavo Išmingingo nacionaliniame teisės universitete (Ukrainos Respublika) ir Odesos nacionalinėje teisės akademijoje (Ukrainos Respublika). Stažuotųjų metu buvo surinkti disertacijai reikšmingi literatūros šaltiniai, disertacijos ginamieji teiginiai pristatyti ir gerai įvertinti diskusijų su institucijų mokslininkais metu, dalyvauta tarptautinių konferencijų diskusijose ir, atitinkamai, aprobuotos disertacijos teorinės išvalgos.

Tyrimo rezultatai paskelbti tarptautiniuose recenzuojamuose mokslo darbų leidiniuose:

1. Bilevičiūtė, E., Kurapka, K. (2019). Specialių žinių panaudojimo galimybės administracinio proceso ikiteisminėje ginčų nagrinėjimo stadijoje. Iš *Kriminalistika ir teismo ekspertologija: mokslas, studijos, praktika XV = Criminalistics and Forensic Science: Science, Studies, Practice = Криминалистика и судебная экспертиология: наука, обучение, практика* (p. 60–72). Kaunas: Lietuvos teismo ekspertizės centras, Lietuvos kriminalistų draugija.
2. Dereškevičius, E., Kurapka, K. (2018). Rungimosi principo baudžiamajame procese realizavimas kriminalistikos priemonėmis: deklaracijos ir realijos. Iš *Kriminalistika ir teismo ekspertologija: mokslas, studijos, praktika XIV = Criminalistics and Forensic Science: Science, Studies, Practice = Криминалистика и судебная экспертиология: наука, обучение, практика* (p. 110–121). Odessa: НУ «ОЮА».
3. Kurapka, K., Jurka, R. (2017). Teisinių kaip specialių žinių interpretacija: dialektinis požiūris. Iš *Криминалистика*, 15 (p. 10–26).
4. Kurapka, K., Jurka, R. (2017). Specialios žinios administracinių nusižengimų kodekse: naujos trajektorijos? Iš *Kriminalistika ir teismo ekspertologija: mokslas, studijos, praktika XIII*. II dalis (p. 45–55). Vilnius: Lietuvos teismo ekspertizės centras, Lietuvos teisės institutas.
5. Kurapka, K., Jurka, R. (2016). Specialių žinių panaudojimo teisiniuose procesuose unifikavimas: realijos ir iššūkiai. Iš *Kriminalistika ir teismo ekspertologija: mokslas, studijos, praktika XII = Criminalistics and Forensic Science: Science, Studies, Practice = Криминалистика и судебная экспертиология: наука, обучение, практика* (p. 229–243). Vilnius: Lietuvos teismo ekspertizės centras.
6. Kurapka, K. (2015). Specialisto statuso reglamentavimas Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekse. Iš *Kriminalistika ir teismo ekspertologija: mokslas, studijos, praktika XI: mokslinių straipsnių rinkinys* (p. 159–171). Vilnius: Lietuvos teismo ekspertizės centras.
7. Bilevičiūtė, E., Bilevičienė, T., Kurapka, K. (2014). Application of criminalistics information in administrative procedure. Iš *Kriminalistika ir teismo ekspertizė: mokslas, studijos, praktika = Criminalistics and Forensic Examination: Science, Studies, Practice = Криминалистика и судебная экспертиза: наука, обучение, практика*. I dalis: mokslinių straipsnių rinkinys (p. 22–31). Харьков: Апостіль.
8. Jurka, R., Kurapka, K. (2014). Scientia Juris as special knowledge in legal proceedings: from ideas to implementation. Iš *Kriminalistika ir teismo ekspertizė: mokslas, studijos, praktika = Criminalistics and Forensic Examination*. II dalis: mokslinių straipsnių rinkinys (p. 232–242). Харьков: Апостіль.
9. Dereškevičius, E., Kurapka, K. (2013). Kriminalistikos metodų gynėjo procesinėje veikloje galimybės: požiūriai ir tendencijos Lietuvos praktikoje. Iš *Kriminalistika ir teismo ekspertizė: mokslas studijos, praktika*. II dalis: mokslinių straipsnių rinkinys (p. 207–221). Vilnius, Charkovas: Lietuvos kriminalistų draugija, Апостіль.

Pranešimai skaityti ir dalyvauta diskusijose 2013, 2015, 2016, 2017, 2018, 2019 metais tarptautinėse mokslinėse praktinėse konferencijose Vilniuje, Varšuvoje, Palangoje, Odesoje:

1. 2013 m. birželio 21–22 dienomis vykusioje Lietuvos kriminalistų draugijos, Lietuvos teismo ekspertizės ir Mykolo Romerio universiteto organizuotoje IX tarptautinėje mokslinėje-praktinėje konferencijoje „Kriminalistika ir teismo ekspertizė: mokslas, studijos, praktika“, Vilnius, Lietuva.
2. 2015 m. birželio 25–27 dienomis vykusioje Lietuvos kriminalistų draugijos, Lietuvos teismo ekspertizės ir Mykolo Romerio universiteto organizuotoje XI tarptautinėje mokslinėje-praktinėje konferencijoje „Kriminalistika ir teismo ekspertologija: mokslas, studijos, praktika“, Vilnius, Lietuva.
3. 2016 m. rugsėjo 29–30 dienomis vykusioje XII tarptautinėje mokslinėje konferencijoje „Kriminalistika ir teismo ekspertologija: mokslas, studijos, praktika“, Varšuva, Lenkija.
4. 2017 m. rugsėjo 14–16 dienomis vykusioje XIII tarptautinėje mokslinėje konferencijoje „Kriminalistika ir teismo ekspertologija: mokslas, studijos, praktika“, Palanga, Lietuva.
5. 2018 m. rugsėjo 13–15 dienomis vykusioje XIV tarptautinėje mokslinėje konferencijoje „Kriminalistika ir teismo ekspertologija: mokslas, studijos, praktika“, Odesa, Ukraina.
6. 2019 m. rugsėjo 19-21 dienomis vykusioje XV tarptautinėje mokslinėje konferencijoje „Kriminalistika ir teismo ekspertologija: mokslas, studija, praktika“, Kaunas, Vilnius.

Tyrimo rezultatais taip pat naudotasi ir praktinėje advokato veikloje.

Metodologija. Atsižvelgiant į suformuotus darbo tikslus ir uždavinius, atliekant tyrimą taikyti įvairūs duomenų rinkimo ir duomenų analizės metodai.

Tyrimo metu taikytas istorinis lyginamasis metodas, kuriuo siekta atskleisti specialių žinių sąvokos formavimosi raidos pokyčius. Šis metodas pasitelktas taip pat ir analizuojant specialių žinių panaudojimo reglamentavimą administraciniame procese, kuris, kaip jau minėta, šiame tyrime suprantamas siaurąja prasme, siekiant įvertinti specialių žinių panaudojimo procese reglamentavimo kitimą, taip identifikuojant praktines problemas bei sprendimų efektyvumą.

Dokumentų analizės metodu analizuojama tarptautiniuose ir nacionaliniuose teisės šaltiniuose įtvirtinta specialių žinių sąvoka, jų panaudojimas administraciniame procese bei ši institutų reglamentuojančių teisės normų praktinė analizė. Sistemine dokumentų analizė padėjo išsiaiškinti teisės normų turinį, reikšmę ir įtaką taikant specialias žinias bei jų vietą teisės normų sistemoje. Pasitelkus sistemines analizės ir apibendrinimo metodus, išanalizuota teismų praktika, suformuluotos tyrimo išvados.

Lyginamasis metodas praverė aiškinantis Lietuvos teisinį reguliavimą specialių žinių panaudojimo administraciniame procese aspektu, taip pat teisės literatūroje ir teisminėje praktikoje sugretinant jį su civiliniu ir baudžiamuoju procesais; palyginimas leidžia atskleisti takoskyrą tarp procesų. Šis metodas taikytas ir tyrime siekiant aptarti specialių žinių naudojimą ir sugretinti jį su kaimyninių šalių reglamentavimu.

Tyrimė taip pat aktualūs ir loginis, analitinis bei kritinis metodai. Juos pasitelkus, pateikiamas kritinis požiūris į reglamentavimą Lietuvoje tiek dėl teisinių žinių kaip specialiųjų žinių sąvokos, tiek dėl specialiųjų žinių subjektų takoskyros nebuvimo administraciniame ir kituose teisminiuose procesuose.

Praktinius ekspertų interviu metodą apčiuobtos tarpinės tyrimo išvados, taip pat identifikuotos teisinio reguliavimo praktinės problemos, kurių neįmanoma atskleisti analizuojant teismų praktiką. Interviu metu apklaustas Lietuvos administracinių ginčų komisijos narys, Mokestinių ginčų komisijos narys, Vilniaus apygardos administracinio teismo teisėjas, Vilniaus miesto apylinkės teismo teisėjas, Teismo ekspertas, Advokatas.

Rengiant disertaciją taip pat pravertė tiek bendramoksliniai (stebėjimas, aprašymas, palyginimas ir kt.), tiek specialieji (socialiniai, statistiniai ir kt.) metodai: tyrimė spręsta daug uždavinių, kurie apima ne tik administracinio proceso aktualijas, bet ir ekspertologijos problematiką, kurie yra susiję su aktyviai diskutuojamais klausimais, į kuriuos kol kas dar nėra aiškių, pagrįstų atsakymų.

Empirinių tyrimų bazę sudarė apibendrintos administracinių nusižengimų ir administracinės teisenos bylos, ekspertų interviu, apklausos.

Tyrimų apžvalga. Pažymėtina, kad Lietuvos teisės mokslo doktrinoje itin trūksta mokslinių darbų, kuriuose būtų sistemiškai analizuojamas administracinis procesas, taip pat specialiųjų žinių panaudojimo šiame procese problematika. Keletas atskirų šios temos aspektų buvo fragmentiškai nagrinėti Lietuvos teisės mokslininkų, iš jų paminėtini šie autoriai: Stasys Šedbaras, aprašęs administracinių teisės pažeidimų teiseną vadovylyje „Administracinė atsakomybė“¹⁵, taip pat Pranas Petkevičius, nagrinėjęs administracinių teisės pažeidimų bylų teiseną¹⁶, Jurgita Paužaitė-Kulvinskienė, monografijoje¹⁷ apžvelgusi bylų nagrinėjimo administraciniame teisme problemas, taip pat specialiųjų žinių panaudojimo administraciniame procese klausimas paliestas kituose moksliniuose darbuose¹⁸, paminėtinas tik vienas straipsnis, susijęs su specialiųjų žinių panaudojimo administraciniame procese galimybėmis¹⁹. Paminėtina ir N. Fočenkovo disertacija „Kriminalistikos žinių panaudojimas renkant ir tiriant įrodymus administraciniame procese (pagal Rusijos ir Lietuvos praktiką)“²⁰ parengta Rusijos Vidaus reikalų ministerijos Kaliningrado teisės institute Karaliaučiuje. Joje nagrinėjama Rusijos ir Lietuvos praktika panaudojant kriminalistikos pasiekimus administraciniame procese, tačiau akcentuojama tik administracinių teisės pažeidimų praktika, o disertacija apginta daugiau kaip prieš 15 metų.

15 Šedbaras, S. (2005). *Administracinė atsakomybė: vadovėlis*. Vilnius: Justitia.

16 Petkevičius, P. (2003). *Administracinių teisės pažeidimų bylų teiseną: monografija*. Vilnius: Teisinės informacijos centras.

17 Paužaitė-Kulvinskienė, J. (2005). *Administracinė justicija: teorija ir praktika: monografija*. Vilnius: Justitia.

18 Jurka, R., Žibaitė-Neliubšienė, R. (2013). Specialios žinios kaip priemonė nustatant įrodymų patikimumą. Iš *Kriminalistika ir teismo ekspertizė: mokslas studijos, praktika. II dalis: mokslinių straipsnių rinkinys* (p. 190–192). Vilnius, Charkovas: Lietuvos kriminalistų draugija, Апостіль.

19 Kriksčiunas, R., Matulienė, S. (2011). Peculiarities of Averment Stages in Cases of Administrative Offences. Iš *Jurisprudencija: mokslo darbai*, 18 (2), p. 659–674.

20 Fočenkova, N. (2003). *Kriminalistikos žinių panaudojimas renkant ir tiriant įrodymus administraciniame procese (pagal Rusijos ir Lietuvos praktiką): daktaro disertacija*. Kaliningradas: Rusijos Vidaus reikalų ministerijos Kaliningrado teisės institutas.

Specialių žinių administraciniame procese problemos paminėtos E. Dereškevičiaus daktaro disertacijoje²¹ analizuojant advokato veiklą. Išsamesnė literatūros apžvalga pateikta autoriaus ir bendraautorių publikacijose²².

Būtina pabrėžti, kad Lietuvos mokslininkai gana aktyviai nagrinėjo specialių žinių panaudojimą baudžiamajame procese. Paminėtini P. Pošiūno²³, H. Malevskio²⁴, V. E. Kurapkos²⁵, J. Juškevičiūtės²⁶, S. Matulienės²⁷, E. Bilevičiūtės²⁸, G. Juodkaitės-Granskienės²⁹,

-
- 21 Dereškevičius, E. (2013). *Kriminalistikos metodų taikymas gynyboje procesinėje veikloje: nuo teorijos iki metodikos: daktaro disertacija*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
- 22 Dereškevičius, E., Kurapka, K. (2013). Kriminalistikos metodų gynyboje procesinėje veikloje galimybės: požūriai ir tendencijos Lietuvos praktikoje. Iš *Kriminalistika ir teismo ekspertizė: mokslas, studijos, praktika. II dalis: mokslinių straipsnių rinkinys* (p. 207–221). Vilnius, Charkovas: Lietuvos kriminalistų draugija, Apostil.
- Kurapka, K., Dereškevičius, D. (2012). Specialios žinios administraciniame ir civiliniame procese. Iš *Specialių žinių taikymo nusikaltimų tyrime mokslinė koncepcija ir jos realizavimo mechanizmas: mokslo studija* (p. 61–80). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
- Bilevičiūtė, E., Edgaras Dereškevičius, E., Kurapka, K. (2012). Криминалистические основы деятельности адвоката-уполномоченного представителя в административном процессе Литвы (Advokato-įgaliotojo atstovo kriminalistinė veikla Lietuvos administraciniame procese). Iš *Криминалистика и судебная экспертиза: наука, обучение, практика (Criminalistic and Forensic Examination: Science, Studies, Practice)*. 8-я (внеочередная) международная научно-практическая конференция: научные статьи (p. 22–31). Санкт-Петербург: Издательство Санкт-Петербургского государственного университета.
- 23 Pošiūnas, P. (1994). *Teismo ekspertizės pagrindai: mokomoji priemonė*. Vilnius: LTEI; Pošiūnas, P. (1997). *Kriminalistinės ekspertizės: mokomoji priemonė*. Vilnius: LTEI; Pošiūnas, P. (1988). *Teismo ekspertizės procesiniai, taktiniai ir organizaciniai pagrindai: mokytoji priemonė*. Vilnius: LTEI.
- 24 Malevski, H. (1998). Specialistas kriminalistas įvykio vietas apžiūroje. Iš *Jurisprudencija: mokslo darbai*, 9, p. 88–101.
- Malevski, H. (1997). *Įvykio vietas apžiūra ir įvykio vietas tyrimas: Naujas kriminalistinės koncepcijos modelis: Daktaro disertacijos santrauka: Socialiniai mokslai, teisė (6F)*. Vilnius.
- Malevski, H., Juškevičiūtė, J. (1997). Dėl „specialių žinių“ termino apibrėžimo. Iš *Kriminalinė justicija: mokslo darbai*, 6, p. 35–45.
- Malevski, G. (2012). Специальные знания – краеугольный постулат концепции криминалистики Ганса Гросса и их современная интерпретация. Iš *Криминалистика первопечатный*, № 5, p. 108–121.
- 25 Kurapka, E. (2000). Kriminalistikos raidos Lietuvoje tendencijos: mokslas ir praktika. *Jurisprudencija: mokslo darbai*, 15 (7), p. 120–127.
- Kurapka, E., Malevski, H., Juškevičiūtė, J. (2003). Conception of legal regulation of forensic science and the practice of its realization in Lithuania. *Forensic Science International: An International Journal Dedicated to the Applications of Medicine and Science in the Administration of Justice*, 136 (Suppl.1), p. 333.
- 26 Juškevičiūtė, J. (1998). *Specialių žinių panaudojimas tiriant nusikaltimus: būklė ir perspektyvos: daktaro disertacija*. Vilnius: LPA.
- 27 Kurapka, V. E., Matulienė, S., Bilevičiūtė, E., Juškevičiūtė, J., Dereškevičius, E., Kurapka, K. (2012). *Specialių žinių taikymo nusikaltimų tyrime mokslinė koncepcija ir jos realizavimo mechanizmas: mokslo studija*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, p. 62.
- 28 Kurapka, V. E., Matulienė, S., Bilevičiūtė, E., Juškevičiūtė, J., Dereškevičius, E., Kurapka, K. (2012). *Specialių žinių taikymo nusikaltimų tyrime mokslinė koncepcija ir jos realizavimo mechanizmas: mokslo studija*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, p. 62.
- Bilevičiūtė, E., Dereškevičius, E., Kurapka, K. (2012). Криминалистические основы деятельности адвоката-уполномоченного представителя в административном процессе Литвы (Advokato-įgaliotojo atstovo kriminalistinė veikla Lietuvos administraciniame procese). Iš *Криминалистика и судебная экспертиза: наука, обучение, практика (Criminalistic and Forensic Examination: Science, Studies, Practice)*. 8-я (внеочередная) международная научно-практическая конференция: научные статьи (p. 22–31). Санкт-Петербург: Издательство Санкт-Петербургского государственного университета.
- 29 Juodkaitė-Granskienė, G., Malevski, H., Merkevičius, R. (2011). Teismo ekspertizės reglamentavimas – būklė ir perspektyvos. Iš *Kriminalistika ir teismo ekspertizė: mokslas, studijos, praktika. VII.D.1: mokslinių straipsnių rinkinys* (p. 9–22). Vilnius: Teismo ekspertizės centras.

R. Jurkos³⁰, E. Radzevičiaus³¹, S. Šimbelytės³² ir kai kurių kitų autorių moksliniai darbai, nurodyti darbo išnašose ir literatūros sąrašė. Disertacijoje panaudoti Lietuvos baudžiamąjį procesą tyrusių A. Ažubalytės³³, P. Kuconio³⁴, J. Zajančkauskienės³⁵ ir kt. mokslininkų darbai.

Specialių žinių problemas, analizuojamas darbe, ypač ekspertologijos teorijos, užsienyje aktyviausiai tyrė rusų ir ukrainiečių mokslininkai. Aptikta vertingų lenkų autorių darbų, paminėtini ir vokiečių, anglų bei amerikiečių mokslininkų darbai, analizuojami šio darbo skyriuje „Šiuolaikinė specialių žinių sąvoka, jos panaudojimo šakiniuose proceso kodeksuose reglamentavimo unifikacija“.

Nemažai darbų, taip pat disertacijų būtent specialių žinių panaudojimo administraciniame procese klausimais parengė rusų autoriai, dažniausiai jų studijos skirtos administracinių teisės pažeidimų nagrinėjimo ikeiteisminio tyrimo stadijai.

Pavyzdžiui, 2008 m. J. P. Kuziakinas apgynė disertaciją „Konceptualūs specialių žinių panaudojimo pagrindai administracinių teisės pažeidimų bylose“³⁶, kurioje analizuota specialių žinių panaudojimo administracinių teisės pažeidimų bylose problematika ir padaryta išvada, kad administracinių teisės pažeidimų tyrimo specifika yra ta, kad be specialių žinių neįmanoma ne tik nustatyti šių teisės pažeidimų sudėčių, bet ir tinkamai iširti įrodymų. Pagrindinių šių žinių panaudojimo forma yra teismo ekspertizė. A. A. Golovanovas disertacijoje „Kriminalistinis administracinio tyrimo aprūpinimas“³⁷ atskleidė būtinybę į administracinių teisės pažeidimų kodeksą įtraukti, pagal analogiją su Rusijos Federacijos baudžiamojo proceso kodeksu, normas, skirtas įrodinėjimo procesui ir specialių žinių panaudojimui, išskirti atskirus kriminalistinių metodikų kompleksus pagal administracinių teisės pažeidimų rūšis.

Disertacinio tyrimo metu taip pat nagrinėjome Pasaulio banko specialistų atliktą lyginamąją studiją apie eksperto išvadų panaudojimą baudžiamajame, civiliniame ir administraciniame procese remiantis Prancūzijos, Vokietijos Italijos ir JAV pavyzdžiais

30 Jurka, R. (2009). Proceso per kuo trumpiausią laiką teisinis principas: samprata ir realizavimo problemos. Iš *Teisės problemos*, 1 (63), p. 54–74.

Kurapka, K., Jurka, R. (2017). Teisinių kaip specialių žinių interpretacija: dialektinis požiūris. Iš *Криминалистика*, 15, p. 10–26.

31 Radzevičius, E. (2006). *Specialių žinių panaudojimas tiriant nusikalstamus darbų saugos taisyklių reikalavimų pažeidimus: teorija ir praktika Lietuvoje: daktaro disertacija*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.

32 Šimbelytė, R. (2016). *Peculiarities and Problems of the Use of Special Date in Lithuania's Criminal Proceedings: Doctoral Thesis*. Riga.

33 Ažubalytė, R. (2010). Tendencies of the development of the Lithuanian criminal procedure law. Iš *Jurisprudencija: mokslo darbai*, 1, p. 281–296.

34 Goda, G., Kazlauskas, M., Kuconis, P. (2011). *Baudžiamojo proceso teisė: vadovėlis; 2-oji pataisyta ir papildyta laida*. Vilnius: Registrų centras, p. 656.

35 Jurka, R., Zajančkauskienė, J. (2015). Jurisdiction Collisions in the Criminal Proceedings of European Union Member States. Iš *Baltic Journal of Law and Politics*, 8 (1), p. 82–105. <https://doi.org/10.1515/bjlp-2015-0012>.

36 Кузякин, Ю. П. (2008). Концептуальные основы использования специальных знаний в производстве по делам об административных правонарушениях: диссертация доктора юридических наук. Москва: ГОУВПО «Российская правовая академия».

37 Голованов, А. А. (2005). Криминалистическое обеспечение административного расследования: дис. канд. юрид. наук. Калининград: РГБ ОД.

(praktika)³⁸. Tyrimas buvo atliktas siekiant panaudoti abiejų teisės sistemų gerąją praktiką rengiant pasiūlymus Turkijai reformuoti specialias žinias reglamentuojančią teisinę bazę. Nors šis tyrimas ir nepilnas, apima tik keletą probleminių klausimų, kai kurie jo rezultatai mums svarbūs, nes:

- tyrimas atliktas tikslu rengti eksperto išvadų panaudojimo pasiūlymus;
- jis apima trijų teisinių procesų problematiką juos lyginant;
- turi aiškią kryptį – stiprinti rungtyniškumo principo įtvirtinimą procesuose, bandyti siūlyti į kontinentinės teisės sistemos principais paremtus teisės procesus įnešti tai labiau užtikrinančių bendrosios teisės sistemos elementų, kad suartinti proceso šalių galimybes pasinaudoti specialiomis žiniomis;
- dėmesys skirtas ir sąvokoms, tokioms kaip “eksperto išvada”, “ekspertizės aktas“ ir k.t.;
- pabrėžiama eksperto išvadų panaudojimo teisinio reglamentavimo harmonizavimo reikšmė įvairiuose procesuose ir įvairiose šalyse;
- parodoma praktika, kai atskirose šalyse, pavyzdžiui, Italijoje, Vokietijoje administraciniame procese eksperto išvados panaudojimo tam tikri aspektai reglamentuojami civilinio proceso normomis.

Rengiant disertaciją, išnagrinėjome Europos Komisijos Justicijos Efektyvumui atskaitos (CEPEJ) rekomendacijas dėl teismo ekspertų vaidmens Europos valstybėse³⁹, ypač dėl ekspertizių klasifikacijos, tame tarpe teisinių ekspertizių sampratos ir vietos specialių žinių sistemoje.

Įvertinome ir 2015 m. Europos ekspertizės ir ekspertų instituto, remiant ES Civilinės Teisės Programai, parengtą “Gerosios praktikos civilinėse teismo ekspertizėse Europos Sąjungoje gidą”⁴⁰, akcentavome tas jo rekomendacijas, kurias rengė mokslininkai iš Prancūzijos, Ispanijos, Rumunijos, Vokietijos, Italijos, Olandijos, Portugalijos, Bulgarijos, Didžiosios Britanijos ir kurios liečia bendrus visoms teisenoms ekspertizės panaudojimo klausimus (ekspertizės samprata, klasifikacija, teisinės ekspertizės, eksperto išvadų vertinimas), teigiant, jog: *„teisėjams, proceso šalims ir jų atstovams ir dar svarbiau, ES piliečiams, kad jie pasinaudodami teismo ekspertų išvadomis Europoje pajustų teismo sprendimų kokybę ir bendravimo tarp šalių narių operatyvumą <...> siekiant vienodų teismo ekspertizių standartų ir eksperto statuso“*.

Atlikome Europos Žmogaus Teisių Teismo (EŽTT) praktikos⁴¹ dėl įvairių su specialiųjų žinių (dar vadinamų ekspertiniais įrodymais) panaudojimu vertinimo pagal Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnį (teisė į teisingą teisimą) panaudojimą, tačiau turint omenyje tiek nacionalinę bylą, tiek atitinkamos teisenos speci-

38 Comparative Study on Expert Witnesses in Court Proceedings. Prieiga per internetą: <http://documents.worldbank.org/curated/en/801721468339116562/text/628320ESW0Box30ative0Study00final0.txt>.

39 CEPEJ Report on “European judicial systems – Edition 2014 (2012 data): efficiency and quality of justice”. Prieiga per internet: <https://rm.coe.int/cepej-report-on-european-judicial-systems-edition-2014-2012-data-effic/16807882a1>.

40 Guide to Good Practices in Civil Judicial Expertise in the European Union. Prieiga per internetą: <https://experts-institute.eu/wp-content/uploads/2018/03/2016-01-07-eeei-guide-to-good-practices-egle-en-brochure.pdf>

41 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. lapkričio 12 d. Europos Žmogaus Teisių Teismo, Europos Sąjungos Teisingumo Teismo sprendimų santraukos Nr. ŽT-B-50. Teismų praktika. 2019, 50, p. 637-666.

fiką, ir į tai atsižvelgiant, parodant Lietuvos teismams aktualius Konvencijos 6 straipsnio reikalavimus, susijusius su specialių žinių panaudojimu. Disertaciniame tyrime mes rėmėmės EŽTT pozicija dėl alternatyvaus įrodymų ekspertinio tyrimo, gynybos galimybių ir vaidmens rengiant eksperto išvadą ikiteisminiame tyrime.

Paminėtina, jog Švedijos Mokslo Taryba finansavo tyrimą apie teismo bei atskirų proceso šalių ekspertų išvadų panaudojimo dažnumą baudžiamajame, civiliniame ir administraciniame procese bei reikšmės (situacijos) vertinimą Švedijoje. Švedija, E. Friis ir K. Astriom nuomone⁴², kaip ir JAV, turėtų eiti nuo inkvizicinio link civilizuoto proceso, leidžiančio šalims plačiau naudotis specialiomis žiniomis, ką nulemia šalių galimybė pateikti įrodymus, gerai struktūrizuota teismo ekspertizės sistema ir neutralus sprendėjas (teismas).

2018 m. apginta disertacija, skirta specialių žinių panaudojimo problematikai Lenkijos administraciniame procese⁴³. Akcentuotina, kad šiame darbe analizuojamų mokslinių tyrimų objektas – arba administracinių teisės pažeidimų bylos, arba administracinių teisės pažeidimų ikiteisminis nagrinėjimas, tačiau specialių žinių panaudojimas administracinėje jurisdikcijoje nenagrinėjamas kompleksiskai.

Kalbant apie **naujausias mokslines publikacijas artima disertacijai tematika**, galime pažymėti 2019 m. Kaune vykusį tarptautinį mokslinį kongresą “Kriminalistika ir ekspertologija: mokslas, studijos, praktika”, kuriame dalyvavo mokslininkai iš 16 šalių ir kuriame buvo speciali plenarinė sesija “Specialios žinios kaip šiuolaikinių mokslo pasiekimų diegimo į justicijos procesus instrumentas”. Šioje sesijoje šalia tokių užsienio autorių pranešimų, kaip pavyzdžiui “Specialių žinių taikymo teisminiame nagrinėjime problemos”, “Procesinės ir neprocesinės specialių žinių panaudojimo formos: probleminiai klausimai”, yra ir mūsų publikacija: “Specialių žinių panaudojimo galimybės administracinio proceso ikiteisminėje ginčų nagrinėjimo stadijoje”. Reikia pažymėti, kad per pastaruosius penkerius metus iš kitų Lietuvos mokslininkų pusės yra tik viena publikacija - R. Krikščiūno ir R. Šapovalovo mokslinis straipsnis “Kriminalistiniai metodai administracinėje teisejoje” 2016 m. Varšuvos universitete vykusios tarptautinės mokslinės konferencijos straipsnių rinkinyje. Mes palaikome Lietuvos ir Ukrainos mokslininkų nuomonę, jog “atsižvelgiant į tai, kad administracinė teisena turi suformavusi tam tikrą bylų nagrinėjimo praktiką, kyla klausimas, ar ji turėtų rengti rekomendacijas siekdama efektyvinti bylų nagrinėjimą, ar šiuo atveju gali padėti kriminalistika?”⁴⁴ Manome, kad, pritaikius kriminalistikos rekomendacijas administracinio proceso uždaviniams ir tikslams pasiekti, ši problema būtų racionaliai išspręsta. Taip pat pritariame išvadai, kuri sutampa su mūsų atliktų tyrimų rezultatais, jog: „įrodymų teorija nagrinėja procesines normas, turinčias ryšį su teisminiu įrodinėjimu ir įrodymais, taip pat bendras šių normų taikymo administracinėje teisejoje taisyklės. Kriminalis-

42 Friis, E. Åström, K. (2017). The Use of Court- and Party-Appointed Experts in Legal Proceedings in Sweden: Judges' Experiences and Attitudes. Oslo Law Review. Priegaper internet: https://www.idunn.no/oslo_law_review/2017/02/the_use_of_court_and_party-appointed_experts_in_legal_proc.

43 Bochentyn, A. (2018). *Dowód z opinii biegłego w jurysdykcyjnym postępowaniu administracyjnym: rozprawa doktorska*. Gdansk.

44 Krikščiūnas, R., Šapoval, R. (2016). *Kriminalistiniai metodai administracinėje teisejoje*. Iš *Kriminalistika ir teismo ekspertologija: mokslas, studijos, praktika XII = Criminalistics and Forensic Science: Science, Studies, Practice = Криминалистика и судебная экспертология: наука, обучение, практика* (p. 247–250). Vilnius: Lietuvos teismo ekspertizės centras.

tika tam tikru lygiu sėkmingai konkretina šias taisykles, kurdama racionaliausias priemones, metodus ir būdus įrodymams rinkti bei vertinti. Teismų praktikos analizė rodo, kad tinkamas kriminalistikos mokslo teiginių taikymas itin praplečia teismo galimybes renkant, tiriant bei vertinant įrodymus, sąlygoja teismo veiklos kokybės didinimą.”

Beje, šioje konferencijoje mes irgi darėme pranešimą “Specialių žinių teisiniuose procesuose unifikavimas: realijos ir iššūkiai”. Straipsnyje kaip tik padarėme išvadą, jog⁴⁵: „ *tiek administraciniame, tiek civiliniame, tiek baudžiamajame procesuose reglamentuojamos specialių žinių panaudojimo formos nėra vienodos, tarp jų esama ryškių skirtumų, lemiančių teisinio aiškumo ir tikrumo stoką. Tiesa, nors kiekvienas šių teisinių procesų yra savitas, juos lemia tik jiems būdingi kai kurie teisės principai, vis dėl to tiesos paieškos vykdant teisingumą pasitelkus specialias žinias turėtų būti labiau unifikuotas, kas leistų ypač privatiems teisinių procesų dalyviams tinkamai aiškinti teisinės nuostatas ir pasinaudoti teisės į tinkamą procesą garantija. Nuoseklus, aiškus ir vienodas specialių žinių formų panaudojimo reglamentavimas teisės aktuose padėtų išvengti ne tik skirtingos teisinės praktikos, bet kartu padėtų pagrindus, vienodai bei tiesos nustatymui reikšmingos ekspertinės praktikos plėtrai.*”

45 Kurapka, K., Jurka, R. (2016). *Specialių žinių panaudojimo teisiniuose procesuose unifikavimas: realijos ir iššūkiai*. Iš *Kriminalistika ir teismo ekspertologija: mokslas, studijos, praktika XII = Criminalistics and Forensic Science: Science, Studies, Practice = Криминалистика и судебная экспертиология: наука, обучение, практика* (p. 229–243). Vilnius: Lietuvos teismo ekspertizės centras.

1. SPECIALIŲ ŽINIŲ TAIKYMO MOKSLINIAI PAGRINDAI

1.1. Specialių žinių samprata, jų panaudojimo šakiniuose proceso kodeksuose reglamentavimo problema

Mokslo progresas, ypač šiuolaikinėmis sąlygomis, įmanomas kolektyvinėmis pastangomis, tačiau būtinas bendravimas, tarpusavio supratimas tarp tyrimus atliekančių subjektų ir tų, kurie tyrimų rezultatais naudojami. Tam pasitelkiama mokslo kalba – sąvokų, apibrėžimų, ženklų ir terminų sistema. Todėl neabejotinai sutiktina, kad kriminalistikos kalba – bendrųjų ir specialiųjų sąvokų, išreiškiamų apibrėžimais, ženklais ir terminais, sistema⁴⁶.

Sąvoka – „*ko nors suvokimo būdas, pažiūra, koncepcija*“⁴⁷, vieninga samprotavimų apie tam tikrą objektą visuma. Apibrėžimas (definicija) – tai veiksmas, kuriuo nustatomi kriterijai tiriamajam objektui nuo kitų atskirti, nurodyti jo specifiką ar vartojamos arba įvedamos kalbinės išraiškos reikšmę⁴⁸.

H. Malevskis yra teisingai pastebėjęs: „*Specialių žinių sąvoka, kaip ir dauguma teisinių kategorijų, yra istorinis reiškinys, kurį veikia įvairūs veiksniai. Dėl šios specialiųjų žinių ypatybės kaskart būtina analizuoti šią sąvoką atsižvelgiant į įvairių teisinių, mokslinių techninių, prakseologinių bei institucinių pokyčių įtaką. Nors, paviršutiniškai pažvelgus, gali susidaryti įspūdis, kad specialiųjų žinių nagrinėjimo klausimais turime labai daug publikacijų, kad yra savotiška „perprodukcija“ šioje srityje, tačiau nuodugnesnė analizė atskleidžia, kad dar yra pakankamai daug neišspręstų ir prieštaringai suvokiamų klausimų. Specialiųjų žinių sritį reikia savotiškai išgryninti bei sutvarkyti, moksliskai pagrįstai struktūrizuoti jos teoriją*“⁴⁹.

Kriminalistikos istoriją tyrinėję mokslininkai nustatė, jog specialiųjų žinių kaip tam tikrų mokslo žinių panaudojimo teisėsaugos srityje užuomazgų galima aptikti dar senovės Graikijoje. To meto šaltiniuose minima, kad, perfrazuojant šiuolaikine terminologija, nusikaltimų tyrimui būtinų duomenų rinkimui ypač neišaiškintų mirčių atvejais galėjo būti pasitelkiami ir specialistai, t. y. tam tikri kompetentingi asmenys, kurie nebuvo teisininkai⁵⁰. Senovės Egipto papirusuose kalbama apie gydytojų paaiškinimų gavimą mirčių atvejais⁵¹. Bizantijos imperatoriaus Justiniano Didžiojo (483–565 m.) kodekse *Corpus iuris civilis*, buvo įtvirtintas parašo tyrinėjimas teismo tikslais⁵². O atskirų normų, numatančių tam tikrų specialiųjų žinių (daugeliu atveju tai buvo specialios medicinos ir raštotyros žinios) panaudojimą, galima aptikti viduramžių kodifikuotuose teisės sąvaduose, pavyzdžiui, 1532 m. Karolinos teisyne, Liudviko XIV ordonanse. Panašiu metu pasirodė ir pirmieji mokslo veikalai specialiųjų žinių panaudojimo tematika: 1609 m. Paryžiaus teismo

46 Белкин, Р. С. (2001). *Курс криминалистики*. Москва, р. 183.

47 Prieiga per internetą: <http://lkiis.lki.lt/dabartinis>.

48 *Visuotinė lietuvių enciklopedija: 1 tomas*. (2001). Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras.

49 Малевский, Г. (2012). Специальные знания – краеугольный постулат концепции криминалистики Ганса Гросса и их современная интерпретация. Из *Криминалистика первопечатный*, № 5, р. 108–121.

50 Зинин, А. М., Майлис, Н. П. (2002). *Судебная экспертиза: учебник*. Москва: Закон и право, р. 6.

51 Курпка, Е., Malevski, H., Palskys, E., Kuklianskis, S. (1998). *Kriminalistikos technikos pagrindai: vadovėlis*. Vilnius: Eugrimas, р. 97.

52 Зинин, А. М., Майлис, Н. П. (2002). *Судебная экспертиза: учебник*. Москва: Закон и право, р. 6.

raštininkas Demelle išleido knygą apie rašto suklastojimą bei rašto ir parašo palyginimą⁵³.

Lietuvoje specialių žinių panaudojimo reglamentavimo pradžia aptinkama XVI amžiuje: Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės 1529 m. Pirmajame Lietuvos statute 13 skyriuje vagysčių ar žalos atvejais nurodoma „kaltininko nustatymui sekti paliktais pėdsakais“⁵⁴. Rusijoje pirmieji teisės aktai, įtvirtinę specialių žinių panaudojimą civilinėse bylose, buvo 1649 m. įstatymas, kuriame minimi „pašaliniai asmenys“, pasitelkti atlikti eksperto funkcijas, 1699 m. gruodžio 9 d. įsakymas „Apie parašų tyrimo tvarką baudžiamosiose aktuose, kilusio ginčo ar abejonės dėl jų tikrumo“⁵⁵. Specialių žinių panaudojimas nusikaltnių tyrimo procese pirmą kartą nustatytas Petro I-ojo 1716 m. Kario statute, kuriame buvo nurodyta kviešti gydytojus tirti pažeidimus ant nukentėjusiojo kūno ir drabužių⁵⁶.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad visuose prieš tai minėtuose teisės šaltiniuose specialių žinių panaudojimas buvo siejamas su tam tikra specialybe ar konkrečiu tyrimo atlikimo būdu.

Dar kriminalistikos mokslo pradininkas H. Grosas savo įžmijajame veikalė – monografijoje „Teismo tardytojo vadovas kaip kriminalistikos sistema“⁵⁷ – rašė, jog jokių būdu „nereikia pasikliauti savo visada nepakankamomis žiniomis ir visais atvejais kreiptis į kompetentingus asmenis“. Jo teigimu, „be jokios abejonės, svarbiausia pagalbinė priemonė, kurią savo žinioje turi teismo tardytojas, yra žinovai, kurių išvados dažnai turi lemiamos įtakos bylai <...> Visada yra svarbiausia 1) kad teismo tardytojas visiškai išsiaiškintų, kieno jis turi paklausti, t. y. į kokią žinovų kategoriją jis turi kreiptis, 2) kad jis žinotų, ką jam gali pasakyti ekspertas, t. y. žinoti jo žinių esmę ir ribas, 3) kad jis mokėtų išsirinkti tam tinkamą momentą, t. y. tą ikiteisminio tyrimo momentą, kai surinkta pakankamai medžiagos ir tolesnės paieškos yra perteklinės“⁵⁸.

Terminas „specialios žinios“ teisės aktuose paminimas gerokai vėliau – XIX amžiuje ir pirmą kartą buvo įtvirtinamas 1808 m. Prancūzijos baudžiamosio proceso kodekse⁵⁹.

Rusijos teisės aktuose terminas „specialios žinios“ paminėtas 1832 m. Rusijos imperijos įstatymų sąvade, kurio 943 straipsnyje buvo numatyta, kad „jeigu dėl tikslaus byloje esančių aplinkybių ištyrimo reikia panaudoti specialias žinias ar patirtį kuriame nors moksle, mene ar amate, tada turėtų būti vadovaujamosi specialių žinių turinčių asmenų parodymais ir nuomonėmis“⁶⁰. Šiuo periodu Rusijos teisės aktuose ne tik įsitvirtino „specialių žinių“ sąvo-

53 Непнер, В. (1966). *Richter und Sachverständiger. Kriminologische Schriftenreihe Band 21*. Hamburg: Kriminalistik Verlag.

54 *Statuta Lituaniae. Pirmasis Lietuvos Statutas. The First Statute of Lithuania. 1529*. (2002). Vilnius: Artlora, p. 198.

55 Эскархопуло, А. А. (2005). *Специальные познания и их применение в исследовании материалов уголовного дела: монография*. Санкт-Петербург: Издательский дом Санкт-Петербургского государственного университета, Издательство юридического факультета Санкт-Петербургского государственного университета, p. 12.

56 Зинин, А. М., Майлис, Н. П. (2002). *Судебная экспертиза: учебник*. Москва: Закон и право, p. 6.

57 Гросс, Г. (2002). *Руководство для судебных следователей как система криминалистики: учебник*. Москва: ЛексЭст, p. 186.

58 Гросс, Г. (2002). *Руководство для судебных следователей как система криминалистики: учебник*. Москва: ЛексЭст, p. 184.

59 Боботов, С. В. (1994). *Правосудие во Франции: учебное пособие*. Москва: ЕАВ, p. 168.

60 Волчetskя, Т. С. (2004). *Основы судебной экспертизы: учебное пособие*. Калининград: Изд-тво Калининградского гос. университета, p. 20.

ka, tačiau ir buvo nurodytas tokių žinių poreikis bei jų naudojimo paskirtis. Tokia specialių žinių sąvoka galiojo ir Baltijos valstybėse iki tarpukario periodo, kai buvo sukurtos savarankiškos Baltijos valstybių nacionalinės teisinės sistemos, tačiau Rusijos teisinės sistemos įtaka veikė ir vėlesnį jų vystymąsi.

Specialių žinių panaudojimo įrodinėjimo procese arba kitaip – tiesiog „specialių žinių“ koncepcijos turinio teorinis pagrindimas ir moksliniai tyrimai – aktyviau vyko tik XIX a. pab. – XX a. pr. Šis terminas pradėtas minėti to meto mokslininkų darbuose, pradėta diskutuoti dėl jų turinio, reikšmės įrodymų grandinėje.

Lietuvos mokslininkai ir tyrinėtojai, kurių tarpe teko būti ir mums, vykdydami mokslo projektą⁶¹, atliko išsamią mokslinės literatūros analizę ir padarė išvadą, kad po Antrojo pasaulinio karo moksliniais-teoriniais specialiųjų žinių sąvokos klausimais daugiausia rašė Rytų Europos mokslininkai: A. Eismanas V. Šikanovas ir kiti; XX a. pabaigoje – XXI a. pr. paminėtina T. Averjanova⁶² (T. B. Аверьянова), A. Eksarchopulo⁶³ (A. A. Эксархопуло), N. Mailis⁶⁴ (H. П. Майлис), E. Rosinskaja⁶⁵ (E. P. Россинская), T. Volčeckaja⁶⁶ (T. C. Волчетская), V. Šepitko⁶⁷ (B. Шепитько) ir kiti.

Lenkijoje teorinius specialių žinių termino klausimus nagrinėjo T. Hanausekas⁶⁸ (T. Hanausek), S. Kalinowski⁶⁹ (S. Kalinowski), Z. Kegelis⁷⁰ (Z. Kelgel), J. Wojcikevič⁷¹ (J. Wojcickiewicz), A. Bochentynas⁷² (A. Bochentyn), E. Kurek⁷³ (E. Kurek) ir kiti.

61 Kurapka, V. E., Matulienė, S., Bilevičiūtė, E., Juškevičiūtė, J., Dereškevičius, E., Kurapka, K. (2012). *Specialių žinių taikymo nusikaltimų tyrime mokslinė koncepcija ir jos realizavimo mechanizmas: mokslo studija*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.

62 Аверьянова, Т. В. (2006). *Судебная экспертиза. Курс общей теории: учебное пособие*. Москва: Норма.

63 Эксархопуло, А. А. (2005). *Специальные познания и их применение в исследовании материалов уголовного дела: монография*. Санкт-Петербург: Издательский дом Санкт-Петербургского государственного университета, Издательство юридического факультета Санкт-Петербургского государственного университета.

64 Знин, А. М., Майлис, Н. П. (2002). *Судебная экспертиза: учебник*. Москва: Закон и право.

65 Россинская, Е. Р. (2005). *Судебная экспертиза в гражданском, арбитражном, административном и уголовном процессе: монография*. Москва: Норма.

66 Волчетская, Т. С. (2004). *Основы судебной экспертологии: учебное пособие*. Калининград: Изд-во Калининградского гос. университета.

67 Шепитько, В. (2019). Криміналістичні та спеціальні знання: сутність, співвідношення, тенденції використання. Міжнар. науково-практ. конф. «Актуальні питання судової експертології, криміналістики та кримінального процесу». (Київ, 5 листопада). С. 611-617;

Шепитько, В. (2017). Використання спеціальних знань у кримінальному провадженні: сучасні тенденції та деякі проблеми. Актуальні питання судової експертизи і криміналістики: матер. міжнар. наук-практ. конф. (Харків, 10-11 жовтня). Харків: Право, 2018. С. 64-67.

68 Hanausek, T. (1996). *Kryminalistyka. Zarys wykladu*. Kraków: Wolters Kluwer Polska.

69 Kalinowski, T. (1994). *Biegły i jego opinia*. Warszawa: CLK KGP Warszawa.

70 Kegel, Z. (1976). *Ekspertyza ze stanowiska procedury i kryminalistyk*. Wrocław: Wydawnictwa Uniwersytetu Wrocławskiego.

71 Wojcickiewicz, J. (2002). *Ekspertyza sądowa*. Kraków: Zakamycze.

72 Bochentyn, A. (2018). *Dowód z opinii biegłego w jurysdykcyjnym postępowaniu administracyjnym: rozprawa doktorska* Gdansk.

73 Kurek, E. *Biegły w postępowaniu administracyjnym*. Prieiga per internetą: <http://www.wiedzaprawnicza.pl/teksty/3-2011/EwaKurek.pdf>.

Vokietijoje šiuos klausimus tyrinėjo V. Hepneris⁷⁴ (V. Hepner), V. Klocké⁷⁵ (W. Klocke), V. Bayerleinas⁷⁶ (W. Bayerlein) ir kt.; Jungtinėse Amerikos Valstijose ir Didžiojoje Britanijoje – R. Nūnas⁷⁷ (R. Noon), S. Džeimsas⁷⁸ (St. H. James) ir J. Nordbis (J. J. Nordby)⁷⁹, H. Dreifusas⁸⁰ (H. Dreyfus), K. Eriksonas⁸¹ (K. A. Ericsson), H. Kolinsas⁸² (H. Collins), B. Markas Braunas⁸³ (B. Mark Brown), G. Raineris⁸⁴ (G. Reiner) ir kt.⁸⁵

Lietuvoje atskirus specialių žinių panaudojimo aspektus tyrinėjo E. Palskys⁸⁶, P. Pošiūnas⁸⁷, E. Kurapka⁸⁸, H. Malevski⁸⁹, J. Juškevičiūtė⁹⁰, G. Juodkaitė-Granskienė⁹¹, S. Šimbelytė⁹².

Reikia pripažinti, jog nuodugniausią diskusiją specialių žinių apibūdinimo klausimu vykdė ir tebevykdo Rusijos mokslininkai, aktyviai įsijungia ir Lietuvos mokslininkai. E. Radzevičius, pavyzdžiui, įsijungdamas į mokslinę diskusiją, pasiūlė klasikinę specialių

74 Hepner, W. (1966). *Richter und Sachverständiger. Kriminologische Schriftenreihe Band 21*. Hamburg: Kriminalistik Verlag.

75 Klocke, W. (1987). *Der Sachverständige und sein Auftraggeber*. Wiesbaden: Bauverlag.

76 Bayerlein, W. (1990). *Praxishandbuch Sachverständigenrecht*. München: Beck'sche verlagbuchhandlung.

77 Noon, R. (2001). *Forensic engineering investigation*. London: CRC Press.

78 James, St. H., Nordby, J. J. (2003). *Forensic Science: an introduction to scientific and investigative techniques*. London: CRC Press.

79 James, St. H., Nordby, J. J. (2003). *Forensic Science: an introduction to scientific and investigative techniques*. London: CRC Press.

80 Dreyfus, H., Dreyfus, S. (2005). Expertise in real world contexts. *Organization Studies*, 26 (5), p. 779–792.

81 Ericsson, A., K., Charness, N., Feltovich, P., Hoffman, R. R. (2006). *Cambridge handbook on expertise and expert performance*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.

82 Collins, H. (2014). *Are We All Scientific Experts Now?* Cambridge: Polity.

Collins, H. M., Evans, R. (2007). *Rethinking Expertise*. Chicago: University of Chicago Press.

83 Brown, M., B. (2009). *Science in Democracy: Expertise, Institutions, and Representation*. Cambridge, MA: The MIT Press.

84 Reiner, G., Steher, N. (2012). *The Power of Scientific Knowledge: From Research to Public Policy*. Cambridge: Cambridge University Press.

85 Kurapka, V. E., Matulienė, S., Bilevičiūtė, E., Juškevičiūtė, J., Dereškevičius, E., Kurapka, K. (2012). *Specialių žinių taikymo nusikaltimų tyrime mokslinė koncepcija ir jos realizavimo mechanizmas: mokslo studija*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.

86 Palskys, E. (1968). Procesinė specialisto padėtis parengtiniame tardyme. Iš *Socialistinė teisė*, Nr. 3, p. 21–28.

87 Pošiūnas, P. (1994). *Teismo ekspertizės pagrindai: mokomoji priemonė*. Vilnius: LTEI. Pošiūnas, P. (1997). *Kriminalistinės ekspertizės: mokomoji priemonė*. Vilnius: LTEI. Pošiūnas, P. (1988). *Teismo ekspertizės procesiniai, taktiniai ir organizaciniai pagrindai: mokyimo priemonė*. Vilnius: LTEI.

88 Kurapka, E. (2000). Kriminalistikos raidos Lietuvoje tendencijos: mokslas ir praktika. Iš *Jurisprudencija: mokslo darbai*, 15 (7), p. 120–127.

89 Kurapka, E., Malevski, H., Palskys, E., Kuklianskis, S. (1998). *Kriminalistikos technikos pagrindai: vadovėlis*. Vilnius: Eugrimas, p. 97.

90 Juškevičiūtė, J., Malevski, H. (1998). Specialistas kriminalistas įvykio vietas apžiūroje. Iš *Jurisprudencija: mokslo darbai*, 9, p. 88–101. Juškevičiūtė, J. (1998). *Specialių žinių panaudojimas tiriant nusikaltimus: būklė ir perspektyvos: daktaro disertacija*. Vilnius: LPA.

91 Juodkaitė-Granskienė, G., Malevski, H., Merkevičius, R. (2011). Teismo ekspertizės reglamentavimas – būklė ir perspektyvos. Iš *Kriminalistika ir teismo ekspertizė: mokslas, studijos, praktika. VII.D.1: mokslinių straipsnių rinkinys* (p. 9–22). Vilnius: Teismo ekspertizės centras.

92 Šimbelytė, R. (2016). *Peculiarities and Problems of the Use of Special Date in Lithuania's Criminal Proceedings: Doctoral Thesis*. Riga.

žinių sąvokos raidą santykinai skirstyti į du jos vystymosi etapus⁹³. Pirmiausia nurodomas pradinis etapas, kuris apima laikotarpį iki XX a. 7-ojo dešimtmečio vidurio. Jo metu pateiktos specialių žinių apibrėžtys buvo paremtos bendrųjų terminų „specialus“ ir „žinios“ sintezės aspektu. Pateiksime dar keletą nuomonių.

Antai A. Eismanas specialias žinias apibrėžė kaip nevisuotainai žinomas, prieinamas ribotam specialistų ratui, žinias⁹⁴. Z. Sokolovskio nuomone, specialiosios žinios – tai žinios, gautos specialaus parengimo metu, jos suteikia galimybę spręsti tam tikros srities klausimus. Pagrindiniai apibūdinimo akcentai yra specialybė, suprantama kaip tam tikros atskiros žmogiškosios veiklos sritis, ir specialistas. Taip nubrėžiama riba tarp bendrų ir specialių žinių⁹⁵.

Prie pastarųjų nuomonių priskirtini ir Lietuvos kriminalistikos mokslui svarbūs E. Palskio ir P. Pošiūno specialių žinių apibrėžimai. E. Palskys nurodo, kad specialiomis žiniomis laikomos mokslinės žinios, pagrįstos nuodugniu kokios nors mokslo, technikos, meno ar amato srities pažinimu⁹⁶. P. Pošiūnas pažymi, kad baudžiamajame procese specialios žinios yra iš gamtos, techninių, ekonominių ir kitų mokslų, kurių neturi (dažniausiai) asmenys, įgiję teisinį profesinį pasirengimą⁹⁷.

Besivystant kriminalistikos mokslui šie specialių žinių apibrėžimai tapo perdėm bendri: juos vienijo bendras apibūdinantis požymis – „nevisuotainai žinomos“. Savaimė aišku, kad šios žinios ir neturi būti visuotainai žinomos, tačiau apibrėžimuose nebuvo nieko sakoma apie tai, kokiais kriterijais remiantis nustatomos jų ribos. Šį trūkumą pastebėjo ir autoriai S. Nadgornij, T. Averjanova, kurie pabrėžė, jog neiginių buvimas apibrėžtyje prieštarauja bendrajai apibrėžčių formavimo logikai⁹⁸.

Todėl antrajame specialių žinių apibrėžimų formavimo etape mokslininkai atkreipė dėmesį į jų įgijimo būdą ir paskirtį. R. Šikanovas specialias žinias apibrėžia kaip bet kokias galimas žinias, išskyrus visuotainai žinomas, kurios įeina į bendrojo lavinimo programą, ir kaip praktinės patirties ar įgūdžių visumą. Vienas iškiliausių rusų kriminalistų-teoretikų R. S. Belkinas nurodo, kad specialios žinios – tai profesionalios mokslo, technikos, meno ar amato žinios, būtinos klausimų, iškilusių klausimų bylų tyrimui ir nagrinėjimui teisme, išsprendimui.

A. Zininas, G. Omeljaniukas ir A. Pachomovas⁹⁹ specialias žinias apibrėžė kaip nepatenkančias į bendrąjį lavinimą ar paprastą gyvenimo patirtį, įgyjamas profesionalios veiklos vienoje ar kitoje – mokslo, technikos, meno ar amato – srityje metu, paremtas atitin-

93 Radzevičius, E. (2006). *Specialių žinių panaudojimas tiriant nusikalstamus darbus saugos taisyklių reikalavimų pažeidimus: teorija ir praktika Lietuvoje: daktaro disertacija*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.

94 Эйман, А. А. (1967). *Заключения эксперта. Структура и научное обоснование*. Москва: Юридическая литература.

95 Соколовский, З. М. (1969). *Понятие специальных знаний. Криминалистическая экспертиза*. Киев: РИО МВД УССР.

96 Palskys, E. (1968). Procesinė specialisto padėtis parengtiniame tardyme. Iš *Socialistinė teisė*, Nr. 3, p. 21–28.

97 Пошюнас, П. (1977). *Применение бухгалтерских познаний при расследовании преступлений*. Вильнюс: Минтис, 1977.

98 Аверьянова, Т. В. (2006). *Судебная экспертиза. Курс общей теории: учебное пособие*. Москва: Норма.

99 Зинин, А. М., Омелянюк, Г. Г., Пахомов, А. В. (2002). *Введение в судебную экспертизу*. Москва: Московский психолого-социальный институт.

kamos srities žinių teoriniais pagrindais ir sustiprintas specialaus apmokymo ar pirminės veiklos metu įgytais įgūdžiais. Tokios pozicijos laikosi ir N. Mailis¹⁰⁰. V. Volčestkaja pateikia tokią specialių žinių apibrėžtį – tai konkretaus mokslo, technikos, meno ar amato teorinės žinios ir praktiniai įgūdžiai, įgyjami specialaus pasiruošimo ar profesinės patirties dėka, kaip išimtį ji nurodo teisines žinias¹⁰¹.

Aptarus pirmuosius du specialių žinių sąvokos apibrėžimų etapus, galima išskirti ir trečiąjį, pritariant jau išsakytai mūsų pozicijai, aprašyti ankstesniuose tyrimuose, šiuo klausimu: „*Vis dėlto, prisimenant specialių žinių termino apibūdinimo, sampratos, raidos etapus mokslinės minties aspektu, kai pradiniam etape (laikotarpis iki XX a. 7 dešimtmečio vidurio) pateikti specialių žinių apibrėžimai buvo paremti bendrųjų terminų „specialus“ ir „žinios“ sintezės aspektu, o antrajame specialių žinių apibrėžties formavimo etapu mokslininkai atkreipė dėmesį į jų įgijimo būdą ir paskirtį, autorių nuomone, vystantis tiek kriminalistikos mokslui, tiek plečiantis socioekonominiam bei teisiniam reglamentavimui plačiajame prasme, šiuose etapuose susiformavę apibrėžimai tampa perdėm bendros pritaikomumo aspektu. Todėl galima pradėti kalbėti apie trečiąjį specialių žinių apibrėžimo (sampratos) etapą, kurio metu specialių žinių samprata turi formuotis atsižvelgiant ne tik į specialių žinių įgijimo būdą bei paskirtį, bet ir į realų pritaikomumą, o juo labiau „nerašytos“ praktikos būtį atsigręžiant į specialių žinių sampratą pradinio etapu. Autorių nuomone, būtent santykinai vadinamame trečiajame specialiųjų žinių termino apibūdinimo (sampratos) raidos etape mes turime kalbėti apie teisines žinias kaip apie specialias. Verta pabrėžti, kad pastarojo raidos etapo esminiai bruožai – realus pritaikomumas bei teisinės praktikos poreikiai. Tiek pirmasis, tiek antrasis bruožai savaime yra priimtini kaip diskusiniai jau vien todėl, kad teisei kaip mokslui ir kaip visuomeninių santykių reguliavimo mechanizmui yra labai būdingas mišrumas, kompleksiskumas bei sinergija, lemianti poreikį ir būtinumą neretai teisingai iškristalizuoti visuomeninių santykių tikrąjį teisinį vardą. Dažniausiai tai nutinka, kai sprendžiant visuomeninių santykių teisinio vertinimo klausimus pastarieji, tarsi svarstyklės, linksta tiek prie vienu, tiek prie kitų teisinių apibrėžčių. Neretai kyla ilgiausios batalijos, kaip apibrėžti konkretų teisinį santykį – ar tai baudžiamieji, ar civiliniai aspektai. Ir nors galima sklandžiai paaiškinti, kokie požymiai lemia santykių baudžiamąjį, o kokie požymiai – santykių civilinį teisinį atspalvį, tačiau tiek viena, tiek ir kita teisinės sritys (šakos) niekada nenori užleisti vietos viena kitai. Taigi šiuo atveju nerasime kito kelio, tik ieškoti konkrečios teisės šakos specialisto, eksperto, galinčio paaiškinti ir atsakyti, kuri vis dėlto teisės šaka turi pirmenybę konkrečiame visuomeniniame santykyje“¹⁰².*

Kaip matyti iš keleto pateiktų specialių žinių apibrėžimų, dauguma jų skiriasi atskirais požymiais ar elementais. Ir šiems mokslininkams apibrėžimuose nepavyko atsisakyti jų apibūdinimo, siejant jas su mokykliniu išsilavinimu.

100 Зинин, А. М., Омелянюк, Г. Г., Пахомов, А. В. (2002). *Введение в судебную экспертизу*. Москва: Московский психолого-социальный институт.

101 Волчetskя, Т. С. (2004). *Основы судебной экспертологии: учебное пособие*. Калининград: Изд-тво Калининградского гос. университета.

102 Jurka, R., Kurapka, K. (2014). *Scientia Juris as special knowledge in legal proceedings: from ideas to implementation, Iš Kriminalistika ir teismo ekspertizė: mokslas, studijos, praktika = Criminalistics and Forensic Examination. II dalis: mokslinių straipsnių rinkinys* (p. 232–242). Харьков: Апостіль.

Analizuodama specialiųjų žinių apibrėžtis, T. Averjanova siūlo atkreipti dėmesį ir į specialiųjų žinių turinį – tris svarbiausius elementus:

- specialios žinios – tai mokslo žinios, nes technika, mokslas, menas yra paremti mokslo žiniomis;
- specialios žinios – tai studijavimo ir profesinės veiklos metu įgytos žinios;
- specialiosios žinios – mokslo ir technikos žinios bei žinios, įgytos mokymosi ir profesinės veiklos metu¹⁰³.

R. S. Belkinas nurodė, kad „*specialios žinios – tai profesionalios mokslo, technikos, meno ar amato žinios, būtinos klausimų iškilusių konkrečių bylų tyrimui ir nagrinėjimui teisme*“¹⁰⁴. S. G. Smelianskaja, apibrėždama specialias žinias, nurodo, jog šiuo atveju reiktų kalbėti ne apie atskirų sričių specialiųjų žinių ar specialiųjų ir nespecialiųjų žinių (teisine prasme) takoskyrą, o apie tai, jog specialios žinios turi būti panaudojamos visais atvejais, kai eksperto išvados gavimui reikia tyrimo¹⁰⁵. E. R. Rosinskaja specialias žinias nusako kaip subjekto įgytas žinias praktinės veiklos, specialaus pasirengimo ar praktinio patyrimo dėka ir paremtas atitinkamos srities teorinių žinių sistema“¹⁰⁶.

Mokslinės literatūros analizė atskleidė, jog šiuo metu nusistovėjo šis labiausiai priimtinas specialiųjų žinių apibrėžimas. Specialios žinios – tai mokslo, technikos ar **bet kurios kitos** (pažymėta autoriaus – K. K.) žmogiškos veiklos srities žinios, įgytos išsilavinimo, specialaus studijavimo ar profesinės veiklos proceso metu, naudojamos įrodomajai ar kitai informacijai, būtinos tam tikrai veikai ištirti, gauti.

Atkreiptinas dėmesys į dar vieną aplinkybę, veikiančią mokslinės problematikos specialiųjų žinių vertinimą. Galiojančių proceso įstatymų analizė atskleidė, kad beveik visuose analizuotuose užsienio valstybių baudžiamojo proceso ir kituose proceso kodeksuose nors ir vartojamas specialiųjų žinių terminas, pvz.: *wiadomosci specjalne* Lenkijos baudžiamojo proceso kodekso 176 straipsnis, kuriame nurodoma, kada kviečiami žinovai *biegli*; *специальные знания* – Rusijos Federacijos baudžiamojo proceso kodekso¹⁰⁷ 78 straipsnis, kuriame nurodoma, kada skiriama ekspertizė; *besondere Sachkunde* – Vokietijos Federacinės Respublikos baudžiamojo proceso kodekso¹⁰⁸ 85 straipsnis, kuriame nurodoma, kada kviečiami žinovai *Sachverständige Zeugen*, tačiau akcentuotina, kad nė viename šių kodeksų nepateikiamas specialiųjų žinių termino apibrėžimas.

Nuo 2003 m. Lietuvoje galioja šie pagrindiniai norminiai aktai, reglamentuojantys specialiųjų žinių taikymą: Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas (BPK), Lietuvos Respublikos teismo ekspertizės įstatymas (TEĮ), Lietuvos Respublikos administracinių

103 Аверьянова, Т. В. (2006). *Судебная экспертиза. Курс общей теории: учебное пособие*. Москва: Норма, р. 182.

104 Белкин Р. С. (1978). *Курс советской криминалистики. Т. 2*. Москва: Изд-во Московского ун-та, р. 80.

105 Смелянская, С. Г. (1986). Понятие «специальные познания» в уголовном процессе. Внедрение достижений науки и техники в практику борьбы с преступностью. В *Тезисы республиканской научной конференции*. Вильнюс. р. 36.

106 Аверьянова, Т. В., Белкин, Р. С., Корухов, Ю. Г., Российская, Е. П. (2003). *Криминалистика: учебник для ВУЗов*. Москва: Норма, р. 398.

107 *Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации* от 28.12.2004. Prieiga per internetą: http://www.hro.org/docs/rlex/upk2002/index_1.htm.

108 *Strafprozessordnung*. Prieiga per internetą: <http://www.gesetze-im-internet.de/bundesrecht/stpo/gesamt.pdf>.

bylų teisenos įstatymas (ABTĮ) bei Administracinių teisės nusižengimų kodeksas (ANK), taip pat Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (CPK). Šiuose norminiuose aktuose naujai reglamentuojamos specialių žinių naudojimo formos. Pasikeitė ir pagrindinių specialiųjų žinių naudojimo formų (ekspertizė ir specialisto išvada) sąvoka bei procesinis reglamentavimas, deja, šiame reglamentavime aptikta nevienodumų ir net prieštaravimų.

Atkreiptinas dėmesys, jog kai kuriose šalyse terminas „specialios žinios“ yra apibrėžtas specialiaame įstatyme. Lietuvoje specialių žinių sąvoką aptinkame TEĮ 3 straipsnyje: specialios žinios – išsilavinimo ir specialaus pasirengimo arba profesinės veiklos dėka įgytos išsamios mokslo, technikos, meno ar bet kokios kitos žmonių veiklos žinios, reikalingos ekspertizei atlikti¹⁰⁹.

Pritartina mokslo studijos autorių nuomonei, kad „*nors ir tapęs teisės norma, toks supratimas, mūsų nuomone, iš vienos pusės, pernelyg abstraktus (bet kokia kita veikla), iš kitos – per siauras (ekspertizei atlikti). Pagal tokią logiką, specialių žinių gali turėti tik ekspertas, tačiau LR BPK 89 str. sako, jog ir specialistas yra reikiamų specialių žinių ir įgūdžių turintis asmuo, kuriam pavedama atlikti tyrimą ir patekti išvadą arba paaiškinimus jo kompetencijos klausimais. Dėl pasitaikančių įstatymų spragų, nevienodo jų komentavimo, nepakankamai išdiskutuotų klausimų kriminalistinėje literatūroje, mūsų nuomone, specialių žinių sampratos negalima nagrinėti atskirai nuo specialių žinių panaudojimo formų ir subjektų problematikos, bandant įnešti aiškumo į susidariusią painiavą tiek teoriniuose darbuose, tiek teisiniame reglamentavime, tiek teisės normų taikymo praktikoje*“¹¹⁰. Pridurtina labai svarbi nuostata, kuri iki šiol nepakankamai analizuojama mokslinėje literatūroje, jog specialių žinių problematika turi būti nagrinėjama ir atsižvelgiant į teismo proceso specifiką.

Atliktų tyrimų tikslas – įrodyti ir pagrįsti būtinumą, kad specialių žinių institutas, dėl kurio reikšmės beveik nekyla didelių diskusijų, taptų unifikuota teisine konstrukcija, vieninga visiems jurisdikciniams procesams tiek suderinant jo pritaikymą plačiaja prasme visuose procesuose, tiek detalizuojant jų specifiką, taip pat, atitinkamai, tobulinant teisinį reguliavimą. Tai turi vykti atsižvelgiant į keletą svarbių faktorių:

- netikslumai teisiniame reguliavime, kuris negrindžiamas moksliniais tyrimais ir nuodugna praktikos analize, gali neigiamai paveikti teismų praktiką, kuri, savo ruožtu, lemtų galimus žmogaus teisių pažeidimus;

- teisinis reguliavimas turi atitikti besiformuojančios bendros Europos teismo ekspertizės erdvės kūrimo principus, užtikrinančius lygias proceso šalių galimybes pasinaudoti specialiomis žiniomis.

Minėta, kad aktyviai diskutuojama apie būtinumą specialių žinių sąvoką įtvirtinti specialiaame įstatyme, tačiau daug šalių to dar nepadarė. Kaip tai vertintina?

Gerai, kai institutas visokeriopai išanalizuotas, pasitelkus mokslinę specialių žinių panaudojimo koncepciją, kuri prieš tai buvo išdiskutuota nacionaliniu ir tarptautiniu lygmeniu ir praėjo mokslinį ekspertinį vertinimą. Tokia situacija, mūsų nuomone, yra šiuo metu Lietuvoje, mes savo ruožtu ir savo atliktomis įžvalgomis norėtume prisidėti prie jos realizavimo.

109 Lietuvos Respublikos teismo ekspertizės įstatymas Nr. IX-1161 (Žin., 2002, Nr. 112-4969).

110 Kurapka, V. E., Matulienė, S., Bilevičiūtė, E., Juškevičiūtė, J., Dereškevičius, E., Kurapka, K. (2012). *Specialiųjų žinių taikymo nusikaltimų tyrime mokslinė koncepcija ir jos realizavimo mechanizmas: mokslo studija*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, p. 23.

Blogai, kai tai daroma valiniu aktu, be nuodugnios diskusijos, tiek teikiant pasiūlymus (ir paveikiant jų priėmimą), tiek prisidengiant galiojančiu, tačiau praktikoje nepasitvirtinusiui bei mokslinėje bei profesinėje bendruomenėje kritikuotu reglamentavimu taip formuojant negatyviąją teisinę (teismo) praktiką.

Manytina, kad Lietuva vietoje moraliai pasenusio įstatymo, priimto kartu su Baudžiamojo proceso kodeksu, praktiškai atkartojančio jo normas, skirto tik šiam procesui, arba paviršutiniškai jas interpretuojančio, jau pribrendo turėti universalų specialių žinių taikymo įstatymą. Jis būtų savalaikis ir inovatyvus, nors kol kas nežinomas kitų šalių praktikoje, bet atitiktų specialių žinių instituto kaip teisinės konstrukcijos taikymo tendencijas, todėl būtų perspektyvus kitų šalių teisėkūroje.

Tokiame specialių žinių taikymo įstatyme tikslinga reglamentuoti, apibrėžti bendrą specialių žinių sąvoką, kuri taptų bazine, o atitinkamuose kodeksuose ji būtų pakartota, o esant būtinybei, ir papildyta tai teisės šakai specifiniais elementais. Ypač svarbu išvengti netikslumų apibūdinant ir klasifikuojant specialių žinių subjektus – tokių žinių turėtojus, šiuo atveju svarbiausia yra jų procesinė padėtis ir funkcinė apkrova, o bet koks specialių žinių panaudojimas bet kokiame procese (jurisdikcijoje) yra reglamentuojamas tik tam tikra teisine forma.

Specialių žinių sąvoka jau minima ir kai kurių kitų šalių įstatymuose. Pavyzdžiui, gana įdomiai ekspertinėje veikloje naudojamas specialias žinias apibrėžia Kazachstano Respublikos 2010 m. sausio 20 d. įstatymas N 240-4 „Apie teismo ekspertinę veiklą Kazachstano Respublikoje“¹¹¹, kuriame vartojamas terminas „specialios mokslinės žinios“, apibrėžiamos kaip „specialių žinių sritis, kurių turinį sudaro mokslinės žinios, realizuotos teismo ekspertinių tyrimų metodikose“. Čia akcentuojamas specialių žinių, būdingų ekspertui, atribojimas nuo kitų subjektų turimų žinių. Manytina, kad tai gana aiški nuoroda į tai, jog tyrimus procese gali atlikti tik ekspertas pagal specialias ekspertinio tyrimo metodikas. Šiame įstatyme yra taip pat įtvirtinta, jog teismo ekspertizė – tai „*baudžiamosios, civilinės ar administracinio pažeidimo bylos medžiagos tyrimas, atliekamas specialių mokslo žinių pagrindu, turint tikslą nustatyti aplinkybes, turinčias reikšmės bylos išnagrinėjimu*“.

Panašios nuostatos yra užfiksuotos ir Turkmenistano įstatyme „Apie teismo ekspertinę veiklą“¹¹². Papildytina, kad jos galioja ne tik baudžiamajame, civiliniame, administraciniame procesuose, bet ir sprendžiant bylas arbitraže.

Specialių žinių sąvoka, šalia kitų 16 terminų, minima ir Ukrainos įstatymo „Apie teismo ekspertinę veiklą Ukrainoje“ projekte¹¹³.

Dėl specialių žinių sąvokos administraciniame procese pasisakė ir Lenkijos mokslininkai, pateikdami ir administracinių teismų poziciją: „*Administraciniai teismai nurodė,*

111 Закон Республики Казахстан от 20.01.2010 № 240-4 «О судебно-экспертной деятельности в Республике Казахстан». Prieiga per internetą: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30560032.

112 Закон Туркменистана от 8.11.2014 № 137-V «О судебно-экспертной деятельности». Prieiga per internetą: <http://infoabad.com/zakonodatelstvo-turkmenistana/zakon-turkmenistana-o-sudebno-yekspertnoi-dejatelnosti.html>.

113 Закон Украины от 25.02.1994 № 4038-XII «О судебной экспертизе». Prieiga per internetą: http://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=12090.

*kad tai visų pirma yra žinios, kurių neturi valdžios institucijų darbuotojai*¹¹⁴, „*specialios žinios turi būti suprantamos kaip tos, kurios nepatenka į plačiosios visuomenės turimų žinių apimtį*“¹¹⁵, taip pat yra „žinios specialiose srityse, pvz., žemės ūkio, gamtos apsaugos, medicinos“¹¹⁶. Liublino apygardos administracinis teismas pabrėžė¹¹⁷, kad: „*specialių žinių sąvoka turi būti prilyginama ne tik mokslinėms žinioms atskirų šakų srityje, gautoms atlikus specializuotus tyrimus, tačiau eksperto veikla pagal administracinę įrodomąją procedūrą Nr. 183 atitinkamoje srityje, taip pat apima praktinius įgūdžius, remiantis ilgalaike patirtimi*“.

Literatūroje¹¹⁸ daromos prielaidos, jog specialios žinios administraciniame procese tikrai yra žinios statybos, kasybos, techninės priežiūros, aplinkos apsaugos, medicinos, meno istorijos ir kt. srityse, tačiau reikia konstatuoti, kad šios žinių sritys nėra baigtinis sąrašas, kiekvienai mokslo sričiai būdingas tam tikras išskirtinumas su savo požymiais, niekas netrukdo ekspertams spręsti nekilnojamojo turto, taip pat teisinių žinių reikalaujančius klausimus.

Vokietijos procesiniuose įstatymuose – Baudžiamąjo proceso kodekse, Civilinio proceso kodekse, Administracinio proceso kodekse (orig. *St.PO, ZPO, VwGO*), nesama tokių specialių žinių subjektų, kaip specialistas ar ekspertas, tačiau minimas šios procesinės figūros: ekspertas-žinovas (vok. *Sachverständige*) ir ekspertas-liudytojas arba specialių žinių turintis liudytojas (vok. *Sachverständige Zeuge*). Jeigu ekspertas atlieka tyrimus pagal teismo užduotis, tai ekspertas-liudytojas tik duoda parodymus (apklausiamas) apie faktų arba situacijų, buvusių praeityje, suvokimą remdamasis savo specialiomis žiniomis, tačiau be teismo užduoties atlikti tyrimą¹¹⁹.

Specialūs įstatymai, reglamentuojantys įvairius ekspertų veiklos aspektus nurodomi, pavyzdžiui Vokietijoje – įstatymas apie ekspertus (vok. *Das Gesetz ueber die Sachverstaendigen*), Austrijoje – Ekspertų ir vertėjų įstatymas (vok. *Sachverstaendiger und Dolmetschergesetz*). Įdomus yra reikalavimas Austrijoje pretendams tapti ekspertais be aukštojo ar aukštesniojo išsilavinimo, turėti dar ir 5 metų darbo stažą pagal specialybę¹²⁰.

Panašią situaciją nurodė ir naujausios Lietuvoje išleistos mokslo studijos autoriai.

114 Wyrök Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 24 marca 2015 r. I GSK 407/13. Prieiga per internetą: <https://sip.lex.pl/orzeczenia-i-pisma-urzedowe/orzeczenia-sadow/i-gsk-407-13-wyrok-naczelnego-sadu-administracyjnego-521866833>

115 Wyrök Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Olsztynie z dnia 28 listopada 2013 r. I SA/OI 646/13. Prieiga per internetą: <https://sip.lex.pl/orzeczenia-i-pisma-urzedowe/orzeczenia-sadow/i-sa-ol-646-13-wyrok-wojewodzkiego-sadu-521503784>

116 Wyrök Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Gdańsku z dnia 24 września 2013 r. I SA/Gd 761/13 Budynek w rozumieniu u.p.o.l. Prieiga per internetą: <https://sip.lex.pl/orzeczenia-i-pisma-urzedowe/orzeczenia-sadow/i-sa-gd-761-13-budynek-w-rozumieniu-u-p-o-l-wyrok-521469528>

117 Urbanska, N. A. Instytucja bieglego w administracyjnym postepowaniu dowodowym. Prieiga per internetą: <https://repozytorium.ukw.edu.pl/bitstream/handle/item/3809/Instytucja%20bieglego%20w%20administracyjnym%20postepowaniu%20dowodowym.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

118 Paradowski, M. (2013). Pozycja bieglego w postepowaniu administracyjnym. Prieiga per internetą: <https://www.doradcasamorządu.pl/komunikaty/23-sas01-2013/98-pozycja-bieglego-w-postepowaniu-administracyjnym.html>.

119 Sachverständiger oder sachverständiger Zeuge? (2010, spalio 29). *Rechtsslupe*. Prieiga per internetą: <https://www.rechtsslupe.de/verwaltungsrecht/sachverstaendiger-oder-sachverstaendiger-zeuge-323186>.

120 Bundesrecht konsolidiert: Gesamte Rechtsvorschrift für Sachverständigen- und Dolmetschergesetz, Fassung vom 28.07.2019. Prieiga per internetą: <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10002338>.

Analizuojant Lietuvos ir užsienio šalių asmens, turinčio specialių žinių, statusą, taip pat ir specialių žinių sąvokas, aiškėja, jog įvairiose valstybėse šių kategorijų teisinis reguliavimas skirtingas: vartojami nevienodi terminai asmens, turinčio specialių žinių, statusui apibrėžti, skiriasi tokių asmenų teisės ir pareigos, skirtingo pobūdžio teisės aktai, kuriuose reguliuojama šių subjektų veikla (bendrieji ir specialieji teisės aktai). Pavyzdžiui, Estijos BPK 95 straipsnio nuostatos pateikia „eksperto“ ir 109 (1) straipsnyje „kvalifikuoto asmens“ sąvokas¹²¹. Kroatijos BPK pateikia „eksperto“ paaiškinimą¹²². Vokietijos BPK taip pat vartojama „eksperto“ sąvoka¹²³. Prancūzijos BPK 156 straipsnis nurodo eksperto definiciją, o 157 straipsnyje paaiškinta, kaip ekspertai kviečiami: iš sąrašo, kuris sudaromas atskiru specialiuoju teisės aktu, vadinamu „Decree of the Council of State“¹²⁴. Suomijos BPK eksperto sąvokos ir paaiškinimų nepateikia, tačiau ji nurodoma specialiajame teisės akte „Criminal Investigation Act“¹²⁵. Slovėnijos BPK nurodo eksperto terminą, tačiau bendrąja prasme įvairių sričių specialistų terminui apibrėžti pamini ir specialisto terminą, kuris naudojamas kaip eksperto sinonimas¹²⁶. O Lenkijos BPK pateikiami ir eksperto, ir specialisto terminų paaiškinimai¹²⁷. Lietuvoje, kaip ir Lenkijoje, vartojamos dvi skirtingos sąvokos: specialisto ir eksperto. Lietuvos BPK 89 straipsnis apibrėžta, jog „specialistas yra reikiamų specialių žinių ir įgūdžių turintis asmuo, kuriam pavedama atlikti objektų tyrimą ir pateikti išvadą arba paaiškinimus jo kompetencijos klausimais“. To paties įstatymo 84 straipsnyje pateikta eksperto sąvoka: „*Ekspertas yra asmuo, turintis reikiamų specialių žinių ir įrašytas į Lietuvos Respublikos ekspertų sąrašą*“. Teismo eksperto sąvoka patikslinama ir TEĮ 3 straipsnyje: „teismo ekspertas – asmuo, turintis teismo eksperto kvalifikaciją ir įrašytas į Lietuvos Respublikos teismo ekspertų sąrašą“. Skirtingų sąvokų pateikimas leidžia nevienareikšmiai traktuoti asmens, turinčio specialių žinių, statusą, jo įgaliojimus procese. Todėl labai svarbu unifikuoti šias sąvokas, suvienodinti jų turinį ir asmens statusą kuriamos bendros kriminalistikos erdvės kontekste. Kita vertus, tai leis visiškai ir nevienareikšmiai suformuluoti specialių žinių sąvoką¹²⁸.

Nemažai dėmesio kriminalistinėje mokslinėje literatūroje skiriama ir specialių žinių požymiams.

121 Criminal Procedure Code of the Republic of Estonia (2003, amended 2013). Prieiga per internetą: <https://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes/country/33/Denmark/show>.

122 Criminal Procedure Code of the Republic of Croatia (2009). Prieiga per internetą: <https://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes/country/37/Canada/show>.

123 Criminal Procedure Code of the Federal Republic of Germany (1971, amended 2009). Prieiga per internetą: <https://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes/country/28/Georgia/show>.

124 Criminal Procedure Code of French Republic (2006). Prieiga per internetą: <https://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes/country/30/Finland/show>.

125 Criminal Investigation Act of Finland (805/2011; amendments to 736/2015 included). Prieiga per internetą: https://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/2011/en20110805_20150736.pdf.

126 Criminal Procedure Act of the Republic of Slovenia (2006). Prieiga per internetą: <https://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes/country/3/Slovakia/show>.

127 Criminal Procedure Code of the Republic of Poland (1997, amended 2016). Prieiga per internetą: <https://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes/country/10/Norway/show>.

128 Bilevičiūtė, E., Juodkaitė, G., Kurapka, V. E., Malevski, H., Matulienė, S., Navickienė, Ž., Stankevičiūtė, S. (2016). *Europos kriminalistikos bendros erdvės 2020 vizijos įgyvendinimo Lietuvoje mokslinė koncepcija: mokslo studija*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.

T. V. Sahnova siūlo tris specialias žinias charakterizuojančius požymius: teisės normą, turinčią apibrėžtos formos specialius elementus, mokslinių žinių išsivystymo lygį, leidžiantį jas naudoti praktiniams tikslams (specialiųjų elementų profesionalūs įvertinimai) ir objektyvių ryšių buvimą tarp apibrėžtų mokslinių žinių panaudojimo būdo ir teisinio jų panaudojimo tikslo¹²⁹. Pažymėtina, kad šie specialiųjų žinių požymiai yra būtent specialiųjų žinių panaudojimo kriterijai, tačiau tiesiogiai neapibrėžia pačios jos sąvokos.

L. G. Šapiro taip pat pabandė išskirti pagrindinius kriterijus, lemiančius žinių priskyrimą prie specialiųjų žinių kategorijos:

1. tai priklauso nuo to, ar dalykai ir tikrovės reiškiniai yra nagrinėjami bendrojo ar specialaus išsilavinimo ribose;
2. žinios netenka specialiųjų statuso, kai tik jos tampa prieinamos ir visuotinai žinomos;
3. prie specialiųjų žinių nepriskiriami metodologiniai mokslai, nes jie yra visų mokslų ir tyrimų pagrindas;
4. ši kategorija neapima „įrodymų adresato“ (prokuroro ir t. t.);
5. būtinybė naudoti naujausias šiuolaikines specialias žinias;
6. būtinas šios kategorijos bruožas yra asmenų disponavimas teorinėmis žiniomis, o fakultatyvus – praktinė patirtis;
7. adresatas negali naudoti kaip įrodymais savo žiniomis iš kitų žinių sričių¹³⁰.

O. V. Jevstignejeva siūlo tokius specialiųjų žinių kategorijos bruožus:

- tai bendros pakankamai nuodugnios profesionaliųjų mokslo, technikos, meno ar amatų žinios, taip pat jų taikymo įgūdžiai;
- šiomis žiniomis disponuoja ribotas ratas asmenų, turinčių atitinkamą praktinį-teorinį pasiruošimą;
- šio baudžiamojo proceso kategorija turi charakterizuoti tam tikrą apibrėžtą praktinės veiklos rūšį;
- tai ne visuotinai žinomos specialios žinios, neskirtos masėms, todėl kaip atribojimo kriterijų tikslinga naudoti specialią išsilavinimą, nes jis leidžia nustatyti specialiųjų žinių ribas kiekvienu konkrečiu laiku; tai yra svarbu atsižvelgiant į istorinę šių ribų kaitą;
- „specialusis pažinimas BPK 78 str. prasme išskiria pažinimą teisės srityje, kurio tyrimo objektas yra visiems žinomi santykiai, taip pat ir metodologinių mokslų, pasižyminčių pasaulėžiūros pobūdžiu <...>“¹³¹.

Verti diskusijos E. V. Selinos teiginiai, kuriais siekiama apibūdinti specialiųjų žinių kategoriją:

- priimtinojo požymis leidžia atriboti specialisto kompetenciją nuo tiriančių bylų asmenų įgaliojimų ir juo bandoma sujungti į vieną kriterijų šiuos specialiųjų žinių ypatumus: jų panaudojimo tikslą, atribojimą nuo „visuotinai žinomų“ žinių ir nuo teisiniųjų žinių;

129 Сахнова, Т. В. (1999). Судебная экспертиза. Москва: Городец, p. 8.

130 Шапиро, Л. Г. (2001). Использование специальных познаний при расследовании преступных уклонений от уплаты налогов. Под ред. Степанова, В. В. Саратов: САП, p. 18–19.

131 Евстигнеева, О. В. (2001). Использование специальных познаний в доказывании на предварительном следствии: учебное пособие. Саратов: САП, p. 9.

- specialisto „adaptacija prie darbo“ su tam tikromis aplinkybėmis leidžia atriboti specialias ir visuotinai prieinamas žinias;
- subjektyvus specialių žinių atskyrimo kriterijus reiškia specialių žinių įtraukimo būtinybę tais atvejais, kai tyrėjas negali išspręsti tam tikrų klausimų „dėl atitinkamų žinių subjektyviojo deficito“;
- išskirtinas ir „objektyvusis“ kriterijus – „vidurinės mokyklos bendrojo lavinimo dalykų ciklas“, kuriuo atskiriamos „visiems prieinamos“ ir specialios žinios;
- specialių žinių ir žinių, „išimtinai priskirtinų ikiteisminio tyrimo ir teismo organų kompetencijai“, atskyrimas¹³².

S. Šimbelytė pabandė apibendrinti šią mokslinę diskusiją ir pasiūlė modernią specialių žinių sąvoką nurodančius požymius: 1) šios žinios yra riboto prieinamumo; 2) atskira diskusija dėl teisinių žinių išskyrimo iš specialiųjų žinių visumos; 3) tai profesionalios žinios, įgytos specialaus pasiruošimo arba profesinės patirties metu, išskyrus profesionalias tiriančio bylą asmens žinias; 4) tai sistema, sujungianti mokslines žinias, įgūdžius ir gebėjimus (patirtį); 5) būtinas teisinis jų panaudojimo tikslas ir įstatyme numatytas pagrindas¹³³.

Naujausioje monografinio pobūdžio kriminalistikos literatūroje rusų kalba¹³⁴ išskiriami tokie specialių žinių požymiai:

- specialios žinios įgyjamos profesinio parengimo procese, tame tarpe ir teisinio pobūdžio;
- apibūdinamos atitinkamos mokslo, technikos, meno ar amato srities išsivystymo lygiu;
- sudaro sistemą (sutvarkytą visumą);
- naudojamos teisejoje ir kitoje jurisdikcinėje veikloje remiantis įstatymo rekomenduotomis (nurodytomis) normomis;
- jų rezultatas turi įrodomąją reikšmę (procesinės formos) arba orientuojamąją reikšmę (neprocėsines formas);
- jų panaudojimo tikslas – padėti sprendžiant klausimus, kylančius teisejoje ar kitoje jurisdikcinėje veikloje, kai būtinos specialios žinios;
- taikomos specialių subjektų – tų žinių turėtojo, turinčio ir specialų procesinį statusą, t. t. ir asmens, vedančio procesą, jei specialiomis žiniomis pripažįstamos jų turimos teisinės žinios.

Specialiųjų žinių panaudojimo makroinstitutas realizuojamas tam tikromis formomis, jų išskiriama gana daug. Pavyzdžiui, vienas platesnių išvardijimų:

1. tiesioginis specialių žinių panaudojimas, kurį atlieka procesą vedantis asmuo (teismas, teisėjas, prokuroras, tyrėjas ir pan.), vykdydamas savo funkcijas;
2. specialisto dalyvavimas tyrimo veiksmuose;
3. teismo ekspertizės atlikimas;

132 Селина, Е. В. (2002). *Применение специальных познаний в уголовном процессе*. Москва: Юрлитинформ, p. 12.

133 Šimbelytė, R. (2016). *Peculiarities and Problems of the Use of Special Date in Lithuania's Criminal Proceedings: Doctoral Thesis*. Riga.

134 Дьяконова, О. Г. (2017). *Теоретические основы судебной экспертологии: монография*. Москва: Проспект.

4. vertėjo dalyvavimas;
5. pedagogo dalyvavimas;
6. psichologo dalyvavimas;
7. kitų ne teismo (žinybinių) ekspertizių atlikimas;
8. revizijų, audito atlikimas;
9. konsultacinė specialistų (žinovų) veikla.

Disertacijos autoriaus nuomone, šias formas reikia pateikti ne bendrame sąraše, o išskirti pagal konkrečius kriterijus:

- Sustambintas kriterijus gali būti procesinės veiklos rūšis, į kurią išskiriamos specialių žinių formos atskirose teisenose (ekspertizė ar eksperto veikla ir specialisto dalyvavimas).
- Pačios specialių žinių panaudojimo formos, atsižvelgiant į proceso rūšį, kurios toliau skirstomos į procesines ir neprocesines, pagal jų panaudojimo rezultatų įrodomąją reikšmę ir jos įtvirtinimą įstatyme.
- Pagal specialių žinių rezultatų įforminimą specialių žinių panaudojimo formas galima skirstyti į teismo ekspertizę, specialisto konsultaciją, specialisto techninės pagalbos suteikimą, pagalbą atliekant procesinius veiksmus (didelėje daugumoje šalių), specialisto atliekamą objektų tyrimą (tik Lietuvoje).
- Galima klasifikacija pagal specialių žinių panaudojimą įvairiuose proceso etapuose, stadijose, skirtingose procesinės veiklos rūšyse.

Diskutuotinas teiginys, jog specialių žinių sąvokoje būtina išvardinti (nurodyti), iš kurių žmonijos veiklos, žinių ir pasiekimų sferų (šaltinių) jos kilo ir gali būti taikomos: mokslo, technikos, meno, amato ir pan.

Akcentuotinas svarbesnis aspektas, kad specialias žinias taiko specialūs subjektai, kurie jų turi specialaus pasirengimo (parengimo) ir (arba) praktikos dėka, pagal savo procesinį statusą ir funkcijas, atsižvelgiant į teisenos ar kitos jurisdikcinės veiklos specifiką.

Taigi, specialias žinias galima apibrėžti kaip plačią kategoriją arba sistemą, kuri apima tam tikro subjekto specialių pažinimą, gebėjimus, patirtį.

Akcentuotina, kad svarbiausia būtų rasti takoskyrą tarp specialių žinių, kurių turi pareigūnai, vykdančys jurisdikcinį procesą, ir žinovų (ekspertų, specialistų), taikančių savo profesines specialias žinias pirmosios grupės subjektų arba šalių pavedimu.

Analizuojant šiuolaikinių specialių žinių požymių definicijas, galima nurodyti pagrindinius „įtampos laukus“. Būtina paminėti „specialių žinių – specialių įgūdžių“ problemas. Lietuvoje įstatymai skirtingai traktuoja specialistą ir ekspertą šios problemos kontekste¹³⁵. Be kitų reikalavimų, ekspertui keliamas reikalavimas turėti tik specialių žinių ir nekalbama tiesiogiai apie praktinius įgūdžius. Iš specialisto reikalaujama turėti ir specialių žinių, ir įgūdžių. Manytina, kad toks skirstymas neturi pakankamo loginio pagrindimo, ypač turint omenyje, kad specialios žinios yra būtinos tiriant konkrečius objektus, o tai neįmanoma neturint tam tikrų įgūdžių.

Kitas diskutuotinas klausimas – specialių žinių atribojimas nuo bendrų, plačiai prieina-

135 Jurka, R., Kurapka, K. (2016). Specialiųjų žinių panaudojimo procesuose unifikacija: realijos ir iššūkiai. Iš *Kriminalistika ir teismo ekspertologija: mokslas, studijos, praktika XII* (p. 229–243). Vilnius: Lietuvos teismo ekspertizės centras.

mų kiekvienam piliečiui, žinių. Tas ypač matyti visuotinės kompiuterizacijos laikais. Būtina atkreipti dėmesį į visiškai naują situaciją, kai dėl visuotinio interneto įvairiausių šaltinių prieinamumo kiekvienas gali realiuoju laiku surasti reikiamą informaciją praktiškai apie viską. Interneto paieškos programos leidžia gauti tą pačią įvairiausio pobūdžio informaciją populiaria ar mokslinė forma. Ši situacija skatina iš naujo analizuoti ir įvertinti sąvoką „bendrai prieinama, turinčios visuotinę sklaidą, paremtos „sveiku protu“, „gyvenimo patyrimu“ žinios“. Taigi, būtina akcentuoti šioje srityje ne tam tikrų abstrakčių žinių turėjimą, bet ir sugebėjimą jas pritaikyti praktikoje.

Diskutuotina ir teisiųjų bei specialiųjų žinių sąsajų problema – specialiųjų žinių subjekto problema. Diskutuotina, ar teismas, prokuroras ir tyrėjas turi specialiųjų žinių (ypač kriminalistikos), ar gali jas taikyti, kokia apimtimi, kaip ir kokios gali būti tokio taikymo teisinės pasekmės. Lietuvos teisininkų rengimo sistemose studentas, palyginti su dauguma vakarų šalių universitetų, gauna tam tikros apimties kriminalistikos technikas, nusikaltimų tyrimo taktikas ir metodikas žinių. Akivaizdu, kad kriminalistikos žinios (taip pat kriminalistikos taktikos ir metodikos, o ne vien technikas) yra specialios žinios.

Šioje situacijoje kyla sunkumų, ypač pastaruoju metu, kai pareigūnams prireikia žinių taikant ar aiškinant tam tikrą norminį aktą. Pvz., Rusijos Federacijos administracinės teisės kodeksas¹³⁶ šią sritį oficialiai priskiria specialistų kompetencijai. Plačiau apie tai rašyta disertacijos 2.2 dalyje.

Tenka apgailestauti, jog Lietuvoje įstatymų ir jų pakeitimų projektai dėl specialiųjų žinių panaudojimo rengiami ir šį procesą neįtraukiant šios krypties mokslininkų, nepasinaudojama jų išvalgomis, pateiktomis atliktų mokslinių tyrimų pagrindais¹³⁷. Arba dominuoja žinybos, ar viena jų, rengianti teisės aktus pati sau. Dėl tokios praktikos siūlomoms teisės aktų redakcijoms yra neveiksmingos ir neilgalaiškės. Kita vertus, ypač dabar, Lietuvos įstatymų leidėjas, svarstydamas įstatymų projektus, taip pat dėl specialiųjų žinių panaudojimo, negali neatsižvelgti į tarptautines, ypač ES teisėkūros ir jos derinimo tendencijas. Tai itin aktuali problema diskutuojant dėl ES iniciatyvos kurti bendrą Europos teismo ekspertizės (kriminalistikos) erdvę¹³⁸.

Pritarus mokslinei pozicijai, pripažįstančiai būtinumą priimti (turėti) šiuolaikišką įstatymą, kuris reglamentuotų teismo ekspertizės institutą, manytina, jog tam nebetinka dabartinis Lietuvos Respublikos teismo ekspertizės įstatymas, taip pat netinka jį vadinti Teismo ekspertinės veiklos reglamentavimo įstatymu, nors taip yra padaryta kai kuriose šalyse. Manytina, kad tinkamiausias pavadinimas, perteikiantis su turiniu susijusį nuodugnų specialiųjų žinių panaudojimo spektrą, turėtų būti *Specialiųjų žinių taikymo įstatymas*. Jame turėtų būti numatyti bendrieji metodologiniai pagrindai dėl:

136 Кодекс административного судопроизводства Российской Федерации от 08.03.2015 N 21-ФЗ (ред. от 27.12.2018) (с изм. и доп., вступ. в силу с 28.12.2018). Prieiga per internetą: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_176147/.

137 Kurapka, V. E., Matulienė, S., Bilevičiūtė, E., Juškevičiūtė, J., Dereškevičius, E., Kurapka, K. (2012). *Specialiųjų žinių taikymo nusikaltimų tyrime mokslinė koncepcija ir jos realizavimo mechanizmas: mokslo studija*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.

138 Bilevičiūtė, E., Juodkaitė, G., Kurapka, V. E., Malevski, H., Matulienė, S., Navickienė, Ž., Stankevičiūtė, S. (2016). *Europos kriminalistikos bendros erdvės 2020 vizijos įgyvendinimo Lietuvoje mokslinė koncepcija: mokslo studija*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.

- specialių žinių sąvokos;
- jos panaudojimo formų;
- žinovų – specialių žinių subjektų – statuso;
- procesinių specialių žinių teismo ekspertizės, kaip svarbiausios specialių žinių panaudojimo formos, tam tikros analogijos taikymo kitoje jurisdikcinėje (o galbūt ne tik?) veikloje klausimai.

Šakiniuose kodeksuose ir įstatymuose derėtų įtraukti normas, kurios konkretizuotų ekspertizės skyrimą ir jos atlikimą, specifines specialių žinių taikymo formas ir subjektų funkcijas pagal teisenos ar kitos jurisdikcinės veiklos ypatumus, taip pat nusiunčiamąsias (blanketines) normas, nukreipiančias į minėtą bendrą Specialių žinių panaudojimo įstatymą.

Būtina pabrėžti, kad tyrimai atskleidė specialių žinių kaip tarptautinėje erdvėje suvokto svarbaus tarpšakinio kompleksinio instituto teisinio reglamentavimo aktualumą ir būtinybę jį harmonizuoti.

Apibendrinus atliktą tyrimą teigtina, kad specialios žinios yra *„mokslo, technikos ar bet kurios kitos žmogiškosios veiklos srities žinios, įgytos išsilavinimo, specialaus studijavimo ar profesinės veiklos dėka, naudojamos įrodomajai ar kitai informacijai, būtinaai tam tikrai veikai iširti, gauti, atsižvelgiant į proceso specifiką“*.

Susidariusi situacija mokslinėje kriminalistikoje, jog specialių žinių panaudojimo problematika ne tik buvo, bet ir yra pripažįstama kaip itin svarbi, kad pastaruoju metu jai dėmesio net padaugėjo, laikytina visiškai logiška. Šiuolaikiniame pasaulyje, kai šalyse vyksta teisės reformos, kuriasi bendros kriminalistikos erdvės, keičiasi pati kriminalistikos samprata ir jos panaudojimo galimybės, erdvės, formos ir procedūros, dinamiškiau vystosi santykiai tarp subjektų, taip pat jų teisinis reguliavimas, nukreiptas į procesų objektyvizavimą, atsiranda ir būtinumas harmonizuoti panašių santykių reglamentavimą būtent šia kryptimi apimant ne vien baudžiamąjį procesą. Be to, į teisinių procesų sferą integruojami vis naujų mokslo, technikos, meno sričių pasiekimai, keičiasi specialių žinių turinys, formos, kurios negali nepaveikti požiūrio į specialias žinias ir jų svarbą.

Dar vienas svarbus aspektas – specialių žinių panaudojimo įrodinėjimo procese modelių suartėjimas. Bendrosios teisės tradicijos šalyse yra išvirtinęs kitoks specialių žinių panaudojimo įrodinėjimo procese modelis nei kontinentinės teisės tradicijos šalyse. Šis modelis teisės doktrinoje yra įvardijamas kaip ginčo modelis (angl. Adversarial model). Galima diskusija, kaip panaudoti atskirus šio modelio elementus, liečiančius specialių žinių panaudojimą kontinentinės teisės tradicijos šalyse. Tačiau reikia pripažinti, jog tai pritaikyti formalumu pasižyminčio kontinentinės teisės tradicijos šalių modelio praktikoje yra sudėtinga, o ir ginčo modelio atstovai teisės doktrinoje kontinentinės teisės tradicijos šalyse esantį specialių žinių panaudojimo įrodinėjimo procese modelį netgi įvardija, kaip esantį „inkvizicinio teismo proceso dalimi“, remiantis tuo, jog baudžiamąjo proceso šalys ne vaidina svarbaus vaidmens įrodinėjimo procese, nepagrįstai yra sureikšminama ikiteisminė baudžiamąjo proceso stadija labiau nei pats baudžiamosios bylos nagrinėjimas, o nustatytas mechanizmas, skirtas apsaugoti kaltinamojo teises baudžiamajame procese yra

visiškai neefektyvus. Literatūroje¹³⁹ išskiriami svarbiausi ginčo modelio skirtumai nuo kontinentinės teisės tradicijos šalių modelio. Mums irgi priimtina pozicija, kad ginčo modelyje nėra diferencijuoto dviejų lygių specialių žinių panaudojimo sistemos, t.y. priešingai nei kontinentinės teisės tradicijos šalių modelyje įrodinėjimo procese nėra specialisto ar „patikimesnėmis“ specialiomis žiniomis disponuojančio eksperto statusą turinčio proceso dalyvio, nekaltant jau apie Lietuvos teisinį reglamentavimą, kuris iš viso niveliuoja šias dvi specialių žinių panaudojimo formas. Todėl nėra ir skirtingo teisinio reguliavimo bei painiavos, siekiant pasinaudoti kiekviena iš šių specialių žinių panaudojimo formų. Ginčo modelyje visi asmenys, turintys specialių žinių, procese veikia kaip liudytojai ir traktuojami kaip „ekspertai-liudytojai“ (ang. expert witnesses), kas, beje, daroma ir Vokietijoje, kas įneša daugiau aiškumo į procesą.

Tai yra įdomi diskusija. Lietuvoje anščiau buvo vienareikšmiškas kontinentinės teisės sistemos procesas, dabar jau turime elementus iš anglosaksų sistemos, bet dar nedrąsiai specialių žinių naudojimo srityje. Jeigu pasakėme „A“, tai gal galima tarti ir „B“.

Tai, kad ir valstybės kaltinimą palaikanti šalis, ir gynyba ar pats kaltinamasis turi teisę savarankiškai pasirinkti specialių žinių turinčius asmenis jau nuo pat proceso pradžios, jie yra vienas nuo kito nepriklausomi, jiems klausimus, reikalingus bylai išspręsti, gali formuoti ne tik teismas, kaip paprastai yra kontinentinės teisės tradicijos šalyse, bet atskirai pati šalis, kuri juos pasirinko, taip realizuojant šalių rungtimosi principą, kurio veikimas, tiesa, ikiteisminiame tyrime, pripažintas Lietuvoje, bet ribojamas teisminiame nagrinėjime, gali turėti įtakos priimti objektyvesnį ir labiau pagrįstą sprendimą byloje, pašalina painiavą specialių žinių panaudojimo formų diferenciacijoje, labiau užtikrina šalių rungtimosi principo veikimą. Aišku, ir ginčo modelyje yra nemažai trūkumų, tokių kaip galima objektyvumo stoka dėl glaudesnio ryšio tarp bylos šalies ir eksperto¹⁴⁰, papildomi ginčai dėl ekspertų kvalifikacijos, tiesa, nustatant pagrindinius kriterijus eksperto išvados patikimumui (testavimas, mokslinis recenzavimas, eksperto publikacijos, klaidų dažnumas, visuotinis pripažinimas, prestižas teisinėje bendruomenėje ir pan.), kaip tai padaryta, pavyzdžiui, JAV¹⁴¹.

Reikia paminėti, kad ši tendencija randa atgarsį kontinentinėje Europoje. Pavyzdžiui, Švedijos Mokslo Tarybos tyrimo apie teismo bei atskirų proceso šalių ekspertų išvadų panaudojimo dažnumą baudžiamajame, civiliniame ir administraciniame procese bei jo reikšmės (situacijos) vertinimą jau mūsų minėta autorių E. Friis ir K. Astriom nuomone, Švedija, kaip ir JAV, turėtų eiti nuo inkvizicinio link civilizuoto proceso, leidžiančio šalims plačiau naudotis specialiomis žiniomis, ką nulemia šalių galimybė pateikti įrodymus, ge-

139 Bell, J. (1999). Cooperative Criminal justice as a guide American law reform: how do thr French do it, how we can find out, and why we should care. Iš *“The French pretrial system”* in Clive walker and Keir Starmer (eds). *Miscarriages of Justice: a review of Justice in Error*, London: Black Press.

140 Stavrianos, C., Papadopoulos, L. Vasiliadis, A. Pantazis and Kokkas, A. (2011). The Role of Expert Witness in the Adversarial English and Welsh Legal System. *Research Journal of Medical Sciences*, Vol. 5. p. 4-8.

141 Lubet S., Boals E. (2013). *Expert Testimony: A Guide for Expert Witnesses and the Lawyers Who Examine Them*. National Institute for Trial Advocacy; Bowers C. M. *Forensic*. (2013). *Testimony: Science, Law and Expert Evidence*. New York: Academic Press.

rai struktūrizuota teismo ekspertizės sistema ir neutralus sprendėjas (teismas)¹⁴². Panašias mintis mes randame ir mokslo studijoje, skirtoje pasirengti teismo ekspertizės reformai Turkijoje¹⁴³. Galų gale svarbi yra EŽTT pozicija, jog „būtent ekspertų skyrimas yra reikšmingas vertinant, ar laikytasi šalių lygybės principo“¹⁴⁴.

1.2. Teisinių žinių kaip specialių žinių vertinimo konceptualios prielaidos

Rengiant disertaciją, įsigilinta į vieną prieštaringiausių teisės mokslo klausimų – ar teisinės žinios yra, ar jos gali būti laikomos specialiomis žiniomis *a priori*, ir jei taip, ar šioms žinioms (specialioms teisinėms žinioms) yra vietos teisminiame procese.

Klausimas, ar teisinės žinios yra arba nėra specialios žinios, moksliniuose debatuose keliamas jau gana senai, o diskusijoje esama ir visiško neigimo, ir drąsių išsišokimų, ir tylaus pritarimo, kad šio klausimo reglamentavimui dar nepasiruošta nors specialiomis žiniomis naudojamosi praktikoje (privačioje), taip pat pasitaiko bandymų žinias panaudoti ir teisminiame procese. V. Volčestkaja, pateikdama specialių žinių apibrėžimą, kaip išimty nurodo teisinės žinias¹⁴⁵. Tiek T. Tomaševskis, tiek T. Hanausekas pabrėžia, kad specialios žinios yra ne teisinės žinios. Paminėtina ir E. Radzevičiaus nuomonė: „<...> *kategoriška ir suabsoliutinta pozicija, jog teisinės žinios nėra laikomos specialiomis žiniomis, šiuolaikiniame teisės ir kitų mokslų vystymosi lygmenyje tampa diskutuotina. Todėl vis dažniau pasireiškia ir kita mokslininkų nuomonė, teigianti, jog tam tikrose ribose teisinės žinios gali būti specialiomis žiniomis jų panaudojimo aspektu.*“¹⁴⁶.

Manytina, kad, visų pirma, aiškinantis, ar teisinės žinios yra ar gali būti vertinamos kaip specialios žinios, būtina aptarti ir teisinių žinių sąvokos reikšmę, kadangi ji leis padaryti išvadą, ar teisinės žinios patenka į specialių žinių apibrėžimą.

TEĮ 22 straipsnio 2 dalyje nurodoma: „Teisinės žinios teismo ekspertizėje nelaikomos specialiomis žiniomis. Teismo ekspertai negali duoti išvadų teisiniais klausimais“. Teismo ekspertų veiklos vertinimo tarybos 2017 m. kovo 29 d. Rekomendacijose privatiems teismo ekspertams Nr. KT-S-37(17) nurodoma: „*Atitinkamai, tiek nacionaliniai, tiek tarptautiniai teisės aktai nustato, kad į specialiųjų žinių sritį nepatenka teisinės žinios*“¹⁴⁷. Tačiau teisės moksle iki šiol nepateikta konkrečių, apimanti atitinkamas būtinas sritis teisinių žinių sąvokos.

142 Friis, E. Åström, K. (2017). The Use of Court- and Party-Appointed Experts in Legal Proceedings in Sweden: Judges' Experiences and Attitudes. Oslo Law Review. Prieigaper internet: https://www.idunn.no/oslo_law_review/2017/02/the_use_of_court-_and_party-appointed_experts_in_legal_proc.

143 Comparative Study on Expert Witnesses in Court Proceedings. Prieiga per internetą: <http://documents.worldbank.org/curated/en/801721468339116562/text/628320ESW0Box30ative0Study00final0.txt>

144 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. lapkričio 12 d. Europos Žmogaus Teisių Teismo, Europos Sąjungos Teisingumo Teismo sprendimų santraukos Nr. ŽT-B-50. Teismų praktika. 2019, 50, p. 637-666.

145 Волчetskя, Т. С. (2004). *Основы судебной экспертологии: учебное пособие*. Калининград: Изд-тво Калининградского гос. университета.

146 Radzevičius, E. (2006). *Specialiųjų žinių panaudojimas tiriant nusikalstamus darbus saugos taisyklių reikalavimų pažeidimus: teorija ir praktika Lietuvoje: daktaro disertacija* (p. 35). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.

147 Teismo ekspertų veiklos vertinimo tarybos 2017 m. kovo 29 d. Rekomendacijos privatiems teismo ekspertams Nr. KT-S-37(17). Prieiga per internetą: <http://www.ltec.lt/lt/teismo-ekspertu-veiklos-koordinavimo-taryba>.

Atlikta analizė atskleidė, jog formuodami teisinių žinių apibrėžimą, autoriai pasitelkia skirtingus kriterijus:

- Teisinės žinios prilyginamos teisės normų žinioms. Šio kriterijaus šalininkai nurodo, jog teisė yra „*tautos sukurtų, įstatymuose ir kituose valstybės pripažintuose šaltiniuose išreikštų visuotinai privalomų teisėto leistino ir draudžiamo elgesio taisyklių (normų) sistema*“¹⁴⁸. Profesorius A. Vaišvila nurodo, jog „*teisės normos yra suformuluotos ir išdėstytos oficialiuose, t. y. valstybės išleistuose, teisės aktuose*“¹⁴⁹. Apibendrinama, G. Juodkaitė-Granskienė pateikia tokią teisinių žinių sąvoką: „*teisės žinios tai yra žinios apie galiojančius tam tikroje valstybėje bendruosius teisės principus, papročius bei norminius aktus*“¹⁵⁰.
- Teisinės žinios suprantamos kaip profesinės žinios. V. Machovas profesines tyrėjų (teisėjų) žinias apibrėžia kaip teisinės žinias, „*tačiau ne visas, o pirmiausia baudžiamosios teisės, baudžiamojo proceso, kriminalistikos. Be to, jie gali savarankiškai spręsti nesudėtingus kitų teisės šakų klausimus*“¹⁵¹. Šiam požiūriui artima ir disertacijoje išreiškia pozicija: „*Akivaizdu, jog specialių žinių turėjimas yra siejamas su specialiu tiksliniu pasiruošimu atlikti būtent specialius, taip pat ir teisinių aktų tyrimus*“¹⁵². V. Stepanovo ir L. Šapiro teigimu, teisinės žinias „*minėti subjektai sistemingai ir pastoviai (nuolat) naudoja profesinėje veikloje, t. y. procese atlikdami pareigybės prievoles. Pirmiausia tai baudžiamosios teisės, baudžiamojo proceso ir kriminalistikos žinios*“¹⁵³. A. Eksarchopulo, pritardamas idėjai, jog teisinės žinios yra specialios žinios, prieina prie vertos dėmesio išvados, jog teisinės žinios specialiomis žiniomis laikomos tada, kai teisę taikantis subjektas (įvardijamas tyrėjas, prokuroras, teisėjas) tokias žinias konkrečiai laiko specialiomis: „*tokiu būdu kiekvienam žmogui, taip pat ir tyrėjui bei teisėjui, specialios bus tik tokios žinios, kurių jis nėra profesionaliai įvaldęs*“¹⁵⁴. Tačiau diskutuotina, ar pakanka pripažinti teisinės žinias tik kaip profesines žinias, nes, kaip ir pirmuoju atveju, nesuformuluojama konkreti šių žinių sąvoka arba ji yra perdėm siaura.

Siūlytina nuostata, praplečianti mintį, jog „<...> *susidaro situacija, kuomet teisės moksle galima išskirti teisininkams žinomų bendrųjų teisinių žinių bloką ir specialiųjų teisinių žinių*

148 Vansevičius, S. (2000). *Valstybės ir teisės teorija: mokomoji priemonė* (p. 101). Vilnius: Justitia.

149 Vaišvila, A. (2000). *Teisės teorija: vadovėlis* (p. 197). Vilnius: Justitia.

150 Juodkaitė-Granskienė, G. (2003). *Teismo ekspertizės išvadų formulavimas ir vertinimas: daktaro disertacija* (p. 58). Vilnius: Vilniaus universitetas.

151 Шапиро, Л. Г. Степанов, В. В. (2008). Концептуальные проблемы понятия специальных знаний в уголовном судопроизводстве. *Из Вестник криминалистики. Вып. 4 (12)*. Prieiga per internetą: <http://www.law.edu.ru/doc/document.asp?docID=1312128>.

152 Jurka, R., Kurapka, K. (2014). Scientia Juris as special knowledge in legal proceedings: from ideas to implementation, *Из Криминалистика и теismo експертизе: mokslas, studijos, praktika = Criminalistics and forensic examination. II dalis: mokslinių straipsnių rinkinys* (p. 232–242). Харьков: Апостіль.

153 Шапиро, Л. Г., Степанов, В. В. (2008). Концептуальные проблемы понятия специальных знаний в уголовном судопроизводстве. *Из Вестник криминалистики. Вып. 4 (12)*. Prieiga per internetą: <http://www.law.edu.ru/doc/document.asp?docID=1312128>.

154 Шапиро, Л. Г., Степанов, В. В. (2008). Концептуальные проблемы понятия специальных знаний в уголовном судопроизводстве. *Из Вестник криминалистики. Вып. 4 (12)*. Prieiga per internetą: <http://www.law.edu.ru/doc/document.asp?docID=1312128>.

bloką. Juk daugeliu atvejų, bendrųjų teisinių žinių, pateikiamų konsultacijos forma, neužtenka. Būtinai tam tikrų teisės klausimų tyrimai, kurių rezultatai būtų pateikiami išvados forma. Atsižvelgiant į tai, autorių nuomone, teisinės žinios, suprantant visas, ne tik teisėkūros, kuomet vis detaliau, išsamiau ir plačiau yra reglamentuojami žmonių vienijantys santykiai, bet ir teisės mokslo raidos plečiamąja tendencija, neigti teisinės žinias, kaip specialias žinias tampa beprasmiška¹⁵⁵. Siekiant kuo tiksliau apibrėžti, kas yra teisinės žinios, derėtų sujungti teisinių žinių traktuotę visais aspektais (tiek teisės normų, tiek profesinės veiklos) nurodant, jog teisinės žinios yra visų pirma mokslo žinios, įgytos specialiai studijuojant, taip pat užsiimant moksline veikla, ją tai derinant kartu su profesine-praktine veikla. Teisinės žinias prilyginti specialioms žinioms baiminamasi dėl priežasties, jog kitų specialių žinių subjektai, atlikdami ekspertinius tyrimus, pradės naudoti teisinės žinias neprofesionaliai, siekdami pagrįsti ekspertinio tyrimo išvadas. Tad disertacijoje pateikiama galima teisinių žinių apibrėžtis šią galimybę eliminuoja.

Minėta, kad specialios žinios yra „mokslo, technikos ar bet kurios kitos žmogiškosios veiklos srities žinios, įgytos išsilavinimo, specialaus studijavimo ar profesinės veiklos dėka, naudojamos įrodomajai ar kitai informacijai, būtinai tam tikrai veikai iširti, gauti“. Taigi teigtina, jog aptartos sąvokos konstrukcija leidžia įterpti į jos reikšmę konotaciją, jog teisinės žinios taip pat galėtų būti laikomos specialiomis žiniomis. Analizuodami šios specialių žinių sąvokos turinį, autoriai nurodo, jog „šioje sąvokoje, galima teigti, sudaromos prielaidos diskusijai ir analizei, ar iš tiesų teisinės žinios kaip tokios gali tapti specialiomis remiantis teisinių žinių diferenciacija, t. y. kaip pagrindinės ir kaip papildomos (pavyzdžiui, civilinės teisės mokslo ir žinių panaudojimas baudžiamosiose bylose sprendžiant nusikalstamos veikos kvalifikacijos klausimus, betarpiškai susijusius su subtiliomis, specifinėmis, tik tam tikram asmenų ratui geriausiai žinomomis civilinės teisės žiniomis ir pan.)“¹⁵⁶.

Vadinasi, ši diskusija – ar teisinės žinios gali būti specialiosiomis žiniomis – jau yra prasidėjusi. Teisinės žinios kaip specialios žinios vis aktyviau skinasi kelių ne tik mokslininkų bendruomenėje, jau yra jų panaudojimo bandymų teisminėje praktikoje. E. Dereškevičius savo mokslo darbuose nurodo, jog „<...> šiandien jau pribrendo diskusija apie naujos ekspertizės rūšies – teisinių žinių ekspertizės įteisinimą tais atvejais, kada tiesos nustatymui administracinių teisės pažeidimų bylose būtinas atskiras tyrimas, reikalaujantis specialių žinių, kurių nevaldo teismas ar pareigūnas, nagrinėjantys administracinių teisės pažeidimų bylą ir būtent dėl tokių administracinių teisės pažeidimų, kurių įvykdymo specifika galėtų visapusiškai atsispindėti tik specialaus tyrimo, kurį atlieka būtent toje konkrečioje srityje administracinius įgalinimus turintis asmuo, atliktoje ekspertizės išvadoje“¹⁵⁷. Minčiai, jog į specialias žinias turėtume įtraukti ir teisinės žinias, pritaria ir baudžiamojo proceso teisės

155 Jurka, R., Žibaitė-Neliubšienė, R. (2013). Specialios žinios kaip priemonė nustatant įrodymų patikimumą. Iš *Kriminalistika ir teismo ekspertizė: mokslas, studijos, praktika. II dalis: mokslinių straipsnių rinkinys* (p. 190–192). Vilnius, Charkovas: Lietuvos kriminalistų draugija, Апостіл.

156 Jurka, R., Kurapka, K. (2014). Scientia Juris as special knowledge in legal proceedings: from ideas to implementation. Iš *Kriminalistika ir teismo ekspertizė: mokslas, studijos, praktika = Criminalistics and forensic examination. II dalis: mokslinių straipsnių rinkinys* (p. 232–242). Харьков: Апостіль.

157 Dereškevičius, E. (2013). *Kriminalistikos metodų taikymas gynėjo procesinėje veikloje: nuo teorijos iki metodikos: daktaro disertacija*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.

specialistai bei nurodo: „Apskritai specialios žinios, kurių samprata, autorių teigimu, turėtų apimti ir specialiųjų teisinių žinių bloką, įrodinėjimo procesui svarbios, nes įrodinėjimu baudžiamajame procese bandoma priartėti prie objektyvios tiesios apogėjaus, o specialiosiomis žiniomis siekiant patikrinti įrodymų patikimumą bandoma šiam „priartėjimui prie tiesios“ suteikti tikrumo, objektyvumo ir tikroviškumo tokiu būdu pašalinant subjektyvizmo vertinant įrodymus apraiškas“¹⁵⁸.

Literatūroje yra bandomų apibrėžti teisinės ekspertizės sąvoką: „Taigi, pagal šiuo metu Lietuvoje vyraujančią praktiką autoriai pirminiam vertinimui pateikia tokį teisinės ekspertizės apibrėžimą – teisinė ekspertizė, tai konkrečių veiksmų sutvarkyta nuosekli seka, nukreipta tikrinti dokumento ar jo dalies atitikimą veikiantiems (galiojantiems) teisės aktams, kurią vykdo specialus subjektas, turintis aukštąjį teisinį išsilavinimą ir papildomą profesinį pasirengimą atlikti ekspertinius tyrimus“¹⁵⁹. Teisines žinias, kaip specialias, su konkrečia specialiųjų žinių išraiškos forma – specialisto išvada – bandyta taikyti ir teisminiame, bet ne administraciniame procese, kai teismui įvertinti buvo pateikta specialisto (teisininko, mokslininko) išvada dėl teisės normų. Tačiau Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nurodė: „Išplėstinė septynių teisėjų kolegija daro išvadą, kad teisės mokslininko pateikta specialisto išvada nėra BPK 90 straipsnyje nurodytas procesinis dokumentas, turintis įrodomąją reikšmę byloje, t. y. nėra įrodymas BPK 20 straipsnio prasme, nes neatitinka įrodymams keliamų reikalavimų. Tokia teisės mokslininko išvada, kurioje pateikiamas teisės normų aiškinimas, reglamentavimo raida, ryšys su tarptautiniais teisės aktais, aiškinamas normos turinys, negali būti laikomas įrodymų šaltiniu, nes tokio pobūdžio išvada prilygsta teisės aiškinimui, o tai yra tiesioginė teismo pareiga nagrinėjant konkrečią baudžiamąją bylą. Įstatymus taiko ir aiškina teismas. Specialiomis žiniomis, kurių trūksta teismui, bet kurių reikia bylos nagrinėjimui, pagal minėtą Teismo ekspertizės įstatymą negali būti teisinės žinios apie teisinį reguliavimą. Daryti išvadas dėl byloje taikomų normų turinio yra bylą nagrinėjančio teismo pareiga. Ši pareiga negali būti perduota kitiems subjektams. Minėta, kad teisės mokslininko išvada, pateikta aiškinant teisės normos turinį, nėra įrodymų šaltinis. Tokia išvada gali būti vertinama tik kaip teisinė nuomonė dėl teisės aiškinimo ir taikymo. Iš apeliacinės instancijos teismo nuosprendžio turinio matyti, kad teismas prof. J. Žilinsko išvada vadovavosi ne sprenddamas K. M. kaltės klausimą, o ja rėmėsi aiškindamasis, ar Medininkų muitinės poste nužudyti muitininkai ir policijos pareigūnai patenka į civilių sąvoką BK 100 straipsnio prasme“¹⁶⁰.

Gerbiant Lietuvos Aukščiausiojo teismo poziciją, jai privalu pritarti. Pasitelktinas argumentas, kad Lietuvos Aukščiausiasis Teismas kaip pagrindiniu teisiniu argumentu rėmėsi TEĮ, kurio 22 straipsnio 2 dalyje nurodoma, jog „teisinės žinios teismo ekspertizėje nelaiškos specialiomis žiniomis. Teismo ekspertai negali duoti išvadų teisiniais klausimais“.

158 Jurka, R., Žibaitė-Neliubšienė, R. (2013). Specialios žinios kaip priemonė nustatant įrodymų patikimumą, Iš *Kriminalistika ir teismo ekspertizė: mokslas, studijos, praktika. II dalis: mokslinių straipsnių rinkinys* (p. 190–192). Vilnius, Charkovas: Lietuvos kriminalistų draugija, Anocrin.

159 Jurka, R., Kurapka, K. (2014). Scientia Juris as special knowledge in legal proceedings: from ideas to implementation, Iš *Kriminalistika ir teismo ekspertizė: mokslas, studijos, praktika = Criminalistics and forensic examination. II dalis: mokslinių straipsnių rinkinys* (p. 232–242). Харьков: Апостіль.

160 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. vasario 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-1-693/2017.

Taigi, galiojant tokiai įstatymo nuostatai, teisinės žinios negali būti kvalifikuojamos kaip specialios žinios teisminiame procese. Tačiau, pritariant autorių nuomonei, „<...> kad aukščiau aptartos teisinės situacijos, nepaisant to, kad Lietuvos teismų praktika kol kas vystosi ta linkme, jog teisinės žinios negali būti laikomos specialiomis žiniomis apie teisinį reguliavimą, realybėje iliustruoja kiek kitokį vaizdą. Ir ši realybė suponuoja tam tikrus tiesos „etiudus“, negalinčius iškreipti pozityviosios teisės realistiškumo. O realybė ta, kad teisėsaugos institucijoms ir teismams aiškinant ir taikant teises nuostatas konkrečiose bylose, t. y. būnant iki tam tikros ribos universaliais, kartais tenka susidurti su, sakykime, itin retai teisinėje praktikoje pritaikomais teisiniais aspektais, kuriuos gali paaiškinti ilgametę mokslinio ir pedagoginio darbo patirtį turintys ir minėtus aspektus išmanantys specialistai. Todėl nereikia šalintis minties, kad ir teisėje gali būti bendrųjų ir specialiųjų teisinių žinių, kurių pastarosios padeda vykdant teisingumą išvengti teisės aiškinimo ir taikymo klaidų.“ Šie argumentai leidžia padaryti išvadą, kad „teisinės žinios gali būti vertinamos kaip specialios žinios konkrečiose situacijose ad hoc. Šiuo atžvilgiu tarp „aiškinančios teisės“ (specialiųjų teisinių žinių) ir „aiškinamos teisės“ (teisinio reguliavimo) kaip koreliuojančių elementų nėra ir negali būti jokios konkurencijos. Daugiau priešingai – šie elementai vienas kitą papildo siekiant klaidos absoliutaus išvengimo teisingumo vykdyme“¹⁶¹. Taigi, manytina, jog tolimesnė mokslinė diskusija šiuo klausimu yra įmanoma ir net privaloma. Viena vertus, Lietuvos Respublikos teismo ekspertizės įstatymas, nors praktikoje yra nepelnytai vertinamas kaip bet kokioje plotmėje naudojamų specialiųjų žinių panaudojimą reglamentuojantis įstatymas, neužkerta kelio teisinėmis žiniomis kaip specialiomis žiniomis, jas išreiškiant specialiųjų žinių panaudojimo forma specialisto išvadoje ar ekspertizės akte, naudotis ne teisminiame procese, bet, pavyzdžiui sprendžiant privačius civilinius klausimus, net ir pastaruoju metu neretai pasitelkiamos teisinės ekspertizės konkrečiu klausimu. Kita vertus, manytina, kad šiuo metu galiojantis reglamentavimas, iš esmės ydinga aptartoji Lietuvos Respublikos teismo ekspertizės įstatymo nuostata, tikėtina, yra paveldėta iš TSRS Aukščiausiojo Teismo plenumo dar 1971 m. priimto nutarimo „Dėl teismo ekspertizės baudžiamosiose bylose“. Jame buvo nurodyta, jog teismai neturėtų kelti ekspertams teisinių klausimų kaip nepriklausančių jų kompetencijai. Tai nėra neginčijama konstanta – reglamentavimas, plėtojantis socialiniams santykiams ir teisės mokslui bei jo pritaikomumui, gali kisti. Pabrėžtina, jog panašiam naujame Rusijos Federacijos 2010 m. gruodžio 21 d. Aukščiausiojo Teismo nutarime tokios nuostatos jau nebėra¹⁶².

Žymių Rusijos kriminalistikos ir baudžiamąjo proceso mokslininkų požiūris į teisinę ekspertizę kinta. T. V. Averjanova, tyrinėdama teismo ekspertizės teoriją, teigia, jog „galima pritari J. G. Koruchovui, kurio nuomone, ekspertizė teisės srityje galima tik Konstitucinio teismo praktikoje, bet ne baudžiamajame procese, kadangi teisinių ekspertizių prigimtis baudžiamosios ir konstitucinės teisenos sferoje skirtinga ir jų nereikia painioti“. Ji taip pat pritaria J. K. Orlovo nuomonei, kad „teisinės ekspertizės dalyku, jeigu ji bus pripažinta, gali

161 Jurka, R., Žibaitė-Neliubšienė, R. (2013). Specialios žinios kaip priemonė nustatant įrodymų patikimumą. Iš *Kriminalistika ir teismo ekspertizė: mokslas, studijos, praktika II dalis: mokslinių straipsnių rinkinys* (p. 190–192). Vilnius, Charkovas: Lietuvos kriminalistų draugija, Апострл.

162 Постановление Пленума Верховного Суда РФ от 21 декабря 2010 г. N 28 «О судебной экспертизе по уголовным делам». Prieiga per internetą: <http://www.garant.ru/hotlaw/federal/299814/#ixzz5uxm0Pli0>.

būti tik klausimas apie tai, koks įstatymas ar poįstatyminis aktas gali būti pritaikytas toje byloje¹⁶³.

Kai kurie autoriai laikosi nuomonės, jog teisinė bylos aplinkybių analizė – išimtinė teisėsaugos prerogatyva, tad baudžiamajame ir civiliniame procese teisinių žinių priimta nelaikyti specialiomis žiniomis, ir tai įtvirtintina įstatymu. Tačiau bendrąja prasme teisinės žinios yra specialaus profesinio pasirengimo rezultatas, tad, atitinkamai, jas galima laikyti specialiomis žiniomis¹⁶⁴.

Manytina, toks požiūris įneša dar daugiau neaiškumo iš vienos pusės, o iš kitos – poreikį sąvokas išgryninti ir teisinę doktriną pasukti tuo keliu, kuriuo jau, aišku, tik kai kuriose šalyse, atskirose teisenose ir įstatymo numatytais atvejais, yra nuėjusi teisinė praktika, kurios poreikiai galutiniame rezultate ir nulemia teisėkūros tendencijas.

Pavyzdžiui, Rusijos Federacijos administracinės teisenos kodekso 50 straipsnyje pasakyta, jog specialistui gali būti pateikti klausimai, susiję su norminio teisės akto, užsienio teisės normų, techninių normų turiniu¹⁶⁵.

Lietuvos TEĮ 22 straipsnio 2 dalyje nustatyta, jog teisinės žinios teismo ekspertizėje nelaikomos specialiomis žiniomis. Šio įstatymo 3 straipsnio 4 dalyje nurodyta, kad teismo ekspertizė – proceso veiksmas, kuriuo teismas ar teisėjas skiria teismo ekspertui atlikti ekspertizę. Šios nuostatos nieko nesako apie kitus ekspertinius tyrimus ir ekspertizes, neturinčias teismo ekspertizės statuso, taip pat ir kitų specialių žinių subjektų teisę atlikti tokius tyrimus.

Išties, teisinės žinios kaip specialios žinios vis aktyviau skinasi kelių ne tik mokslininkų bendruomenėje, bet jau realiai taikomos (naudojamos) ir praktikoje atliekant neteismines ekspertizes. Čia keliamas klausimas, ar teisminėje ir neteisminėje ekspertizėje skiriasi specialių žinių (taip pat ir teisinių žinių) sąvoka ir turinys? Manytina, kad nesiskiria. Esame pabrėžę: „Paradoksalu, viena vertus, Lietuvoje mokslininkams tik pradedant kalbėti apie teisines žinias kaip specialias žinias, o Lietuvos teisiniam reglamentavimui (bent jau tiesiogine prasme) apie tai iš vis tylint, praktika suka sava linkme, ir teisinės ekspertizės (tuo pripažįstant, kad teisinės žinios irgi yra specialiosios žinios) panaudojimo įrodinėjimo procese galima atrasti ne tik valstybinių institucijų lygmenyje, jau nekalbant apie privačių fizinių ar juridinių asmenų tarpusavio susiklosčiusių santykių praktikoje, kurio dažnai remiamasi advokato pateikiama teisine išvada apie ginčo situaciją, bet ir tam tikrų kategorijų teisminiuose procesuose“¹⁶⁶.

Lietuvos Respublikos Seimo statute nurodoma, jog Lietuvos Respublikos Seimo frakcijoms yra numatomas biudžetas, skirtas įstatymų projektų ekspertizėms atlikti. Lietuvos Respublikos Seimo statuto 136 straipsnio 2 dalyje nurodyta, kad Seimo Teisės departamentas vykdo ir teisinę ekspertizę – „Dėl įregistruoto įstatymo projekto Seimo kanceliarijos

163 Аверьянова, Т. В. (2006). Судебная экспертиза. Курс общей теории. Москва, Норма, p. 189.

164 Волчеккая, Т. С. (2004). Основы судебной экспертизы. Калининград, p. 21.

165 Кодекс Российской Федерации об административных правонарушениях. От 30.12.2001 N 195-ФЗ (ред. от 18.07.2019). Prieiga per internetą: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_34661/.

166 Jurka, R., Kurapka, K. (2014). Scientia Juris as special knowledge in legal proceedings: from ideas to implementation, Iš *Kriminalistika ir teismo ekspertizė: mokslas, studijos, praktika = Criminalistics and forensic examination. II dalis: mokslinių straipsnių rinkinys* (p. 232–242). Харьков: Апостіль.

*Teisės departamentas ne vėliau kaip per 7 darbo dienas nuo gavimo dienos pateikia išvadas, ar tas projektas atitinka Konstituciją, įstatymus, teisėkūros principus ir juridinės technikos taisykles, taip pat ar kartu pateikti dokumentai atitinka šio statuto reikalavimus*¹⁶⁷. Įvertinę šiuos duomenis, kai kurie autoriai priėjo prie išvados: „*Taigi, matyti, jog net pats įstatymo leidėjas Teismo ekspertizės įstatyme nurodęs, jog teisinės žinios nėra specialios žinios, kitame teisės akte kad ir netiesiogiai, tačiau nurodo, jog teisinę ekspertizę gali atlikti ne tik Seimo Teisės departamentas, o ir išorės kompetentingas subjektas*“¹⁶⁸. Autoriai pateikė ir kitą pavyzdį: „<...> *pagal Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 40 straipsnio 2 dalį teismas, procesine prasme, yra: apylinkės teismo teisėjas ar apylinkės teismo teisėjų kolegija, apygardos teismo teisėjas ar apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija, Lietuvos apeliacinio teismo teisėjas ar šio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija, apygardos teismo ar Lietuvos apeliacinio teismo mišri Baudžiamųjų bylų skyriaus ir Civilinių bylų skyriaus trijų teisėjų kolegija, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus trijų ar išplėstinė septynių teisėjų kolegija arba Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinė sesija, arba mišri Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus ir Civilinių bylų skyriaus trijų ar išplėstinė septynių teisėjų kolegija. Šio kodekso 323 straipsnyje, be kita ko, numatyta, kad bylą nagrinėjančio teismo siūlymu apeliacinės instancijos teismo pirmininkas bylai nagrinėti gali sudaryti mišrią Baudžiamųjų bylų skyriaus ir Civilinių bylų skyriaus trijų teisėjų kolegiją. Svarbu pažymėti, kad priimant šio kodekso pataisas dėl galimybės sudaryti mišrias teisėjų kolegijas, šio įstatymo projekto Aiškinamajame rašte yra nurodyta, jog atsižvelgiant į praktinius teismų veikloje išryškėjusius poreikius, patobulinamas reguliavimas dėl teisėjų kolegijų sudarymo, numatant mišrios Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus ir Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos sudarymo galimybę. Tokios kolegijos nagrinėtų civilines ar baudžiamąsias bylas, kuriose iškyla sudėtingi atitinkamai baudžiamosios ar civilinės teisės klausimai*“¹⁶⁹.

Plėtojant diskusiją apie teises žinias kaip specialias, negalima pamiršti ir mokslininkų bei praktikų minimo stipraus argumento – TEĮ numato, jog teisinės žinios negali būti specialiomis žiniomis. Tą mini ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo jurispridencija. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra nurodęs: „Vertinant eksperto išvadą šios kategorijos bylose, reikia turėti omenyje, kad pagal Lietuvos CPK 87 straipsnį ekspertui gali būti pateikti tik tokie klausimai, atsakymui į kuriuos reikalingos specialios technikos ar kitų mokslo sričių žinios. Todėl nei teismas, nei prokuroras negali pateikti ekspertui klausimų, atsakymui į kuriuos reikalingos žinios teisės srityje. Priešingu atveju reikštų, kad teismas nusišalina nuo savo pagrindinės funkcijos vykdymo ir teisės klausimų sprendimą perkelia ekspertui. Nagrinėjamoje byloje viena iš įrodinėjimo priemonių yra eksperto išvada (b.l. 85-11). Ekspertizė buvo paskirta Radviliškio rajono prokuratūros prokurorės nutarimu. Teismai, vertindami šią eksperto išadą, neatkreipė dėmesio į tai, kad ekspertui kartu su specialių žinių reikalaujančiais klausimais buvo pateikti ir grynai teisiniai klausimai, kurie ekspertui

167 Lietuvos Respublikos Seimo statutas (Žin., 1994, Nr. 15-249; 1999, Nr. 5-97).

168 Курпка, К., Jurka, R. (2017). Interpretation of Juridical Knowledge as a Special Knowledge: Dialectical Approach. Криминалисть, No 15/2017, p. 10-26.

169 Курпка, К., Jurka, R. (2017). Interpretation of Juridical Knowledge as a Special Knowledge: Dialectical Approach. Криминалисть, No 15/2017, p. 10-26.

negali būti pateikti ir kuriuos turi spręsti teismas ar prokuratūra. Pavyzdžiui, buvo pateiktas klausimas, kokie teisės aktai reguliavo saugų darbą nelaimingo atsitikimo metu, kokie buvo padaryti jų pažeidimai, kas yra kaltas dėl jų pažeidimo, ar yra priežastinis ryšys tarp nelaimingo atsitikimo ir darbdavio veiksmų. Atsakymui į visus šiuos klausimus reikalingos teisės žinios, todėl atsakymo į juos pateikimas yra teismo arba prokuroro kompetencija, kurios negalima perkelti ekspertui. Ekspertas, nors ir turėjo atsakyti duoti išvadą dėl jam pateiktų teisės klausimų, to nepadarė ir dėl jų pateikė savo išvadą. Todėl teismai, vertindami eksperto išvadą, privalėjo į šį faktą atitinkamai reaguoti¹⁷⁰. Taigi, teismas jau anksčiau nurodė, jog ekspertui negalima pavesti atlikti teismo ar prokuroro darbo.

Pripažįstant esamą situaciją ir siekiant išvengti kompetencijos (funkcijų) delegavimo ekspertui / specialistui, svarbu tiksliai apibrėžti specialių žinių subjektų kompetencijos ribas, įgaliojimus ir jų galimą atsispindėjimą ekspertiniame tyrime bei jo rezultate: specialisto išvadoje ar ekspertizės akte. Neginčytinai pripažįstama, jog pareiga bet kokiaje byloje spręsti teisinius klausimus priklauso tam subjektui (prokurorui, ikiteisimine tvarka ginčus nagrinėjančiam subjektui, teismui), kuriam įstatymu yra suteikti tokie įgaliojimai ir šis subjektas negali deleguoti šios funkcijos ekspertui ar specialistui.

Svarbu tiksliai apibrėžti specialių žinių turėtojo kompetencijos ribas, įgaliojimus ir jų galimą atsispindėjimą specialisto išvadoje ar ekspertizės akte (t. y. vartojamas formuluo-tes). Pareiga spręsti teisinius bylos klausimus priklauso teisininkams (ikiteisminio tyrimo pareigūnams, prokurorams, teisėjams). Teisės žinovai negali deleguoti šios funkcijos ekspertams ir specialistams.

Įvertinus šiuos argumentus, pritartina nuomonei, kad „*teisinės žinios specialiomis žinio- mis gali būti laikomos, kai: a) teisinių žinių reikia konkretaus visuomeninio santykio ir teisės normos koreliacijai įvertinti; b) tam tikri visuomeniniai santykiai konkrečiame teisiniame procese nėra įprasti, t. y. šių santykių teisiniam vertinimui būtina pasitelkti kitos teisės šakos (teisės sistemos) mokslines, galias tyrimais pagrįstas analitines žinias; c) teisės taikytojui (pavyzdžiui, teismui ar teisėjui), nagrinėjančiam baudžiamąją bylą, neužtenka kitos šakos tam tikrų teisinių žinių ir praktinės patirties; d) teisės taikytojas savo diskrecijos pagrindu nutaria kreiptis dėl specialisto išvados pateikimo konkrečiu teisiniu klausimu konkrečioje byloje*“¹⁷¹.

Atkreiptinas dėmesys, jog disertacijoje pateikiamos išvalgos dėl galimo teisinių žinių kaip specialių žinių statuso buvo aktyviai diskutuojamos tarptautinėse mokslinėse praktinėse konferencijose ir susilaukė autoritetingo palaikymo. XIV tarptautinės mokslinės-praktinės konferencijos „Kriminalistika ir ekspertologija: mokslas, studijos praktika“ (Odesa, 2018) straipsnių rinkinyje Ukrainos teisės mokslų akademijos tikrasis narys prof. V. Šepitko pabrėžė, jog „*teisinės specialios žinios daugeliu atvejų gali papildyti teisę taikančio subjekto žinių bagažą*“¹⁷². Jo nuomone, primityvus „*teisinių klausimų*“ supratimas yra pase-

170 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 1998 m. spalio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-161/98.

171 Jurka, R., Kurapka, K. (2014). Scientia Juris as special knowledge in legal proceedings: from ideas to implementation. Iš *Kriminalistika ir teismo ekspertizė: mokslas, studijos, praktika = Criminalistics and forensic examination. II dalis: mokslinių straipsnių rinkinys* (p. 232–242). Харьков: Апостіль.

172 Шепитко, В. (2018). The task of criminalistics in the context of global threats and evolutionary transformation of crime. Iš *Kriminalistika ir teismo ekspertologija: mokslas, studijos, praktika XIV = Criminalistics and forensic science:*

neš, yra daug teisinių klausimų, kurių nežino tardytojas, prokuroras, advokatas ir teismas. Galima kalbėti ir apie teisinės ekspertizės galimybes dėl užsienio šalių teisės. Galiausiai, kriminalistinės žinios taip pat laikomos teisinėmis ir niekam nekyla abejonių dėl kriminalistinių ekspertizių skyrimo¹⁷³.

Pasitelktina Estijos mokslininkės A. Lall mintis, jog pagrindinių ekspertinių uždavinių sprendimas numato dviejų kriterijų – specialaus ir teisinio – panaudojimą vienu metu. Teisinio kriterijaus ignoravimas, jo neigimas ar neteisingas naudojimas teismo ekspertizėje kartais nulemia klaidingas išvadas, be abejo, neišeinant už ekspertizės dalyko ir eksperto kompetencijos, kurios turi būti atskiro tyrimo objektu, ribų¹⁷⁴. Tai dar kartą patvirtina disertacijoje analizuojamų teisinių žinių kaip specialių žinių mokslinės problematikos aktualumą.

Pabrėžtina, jog teisinės žinios kai kurių autorių disertacijose yra įtraukiamos į specialių žinių apibrėžimą. L. V. Lazarevos nuomone, specialios žinios yra teorinių žinių ir praktinės patirties įvairiose žmonių veiklos sferose visuma, taip pat ir teisinės žinios, įgautos specialaus parengimo metu, naudojamos šalių ir teismo baudžiamųjų bylų tyrime, priimant sprendimus BPK nustatyta tvarka, įtraukiant jas į terminologijos bazę¹⁷⁵.

Pastaraisiais metais susiklostė teisės taikymo situacija, kai priimta daug naujų įstatymų ir ypač poįstatyminių bei žinybinių aktų, reglamentuojančių gana siauras veiklos sritis. Tai reiškia, kad sprendimo priėmimui teisę taikantis subjektas, ypač pats neturintis teisinio išsilavinimo, ne tik negali rasti reikiamo akto, o paprasčiausiai nesiorientuoja žinybinėje teisėkūroje, kuri nuolat kinta. Norint priimti sprendimą, reikia žinoti šiuos aspektus. Tai itin būdinga administracinei ginčo teisei, pvz., asmens veiksmų atitikimas norminio teisės akto reikalavimams.

Pasaulio banko specialistų atliktoje lyginamojoje studijoje apie eksperto išvadų panaudojimą baudžiamajame, civiliniame ir administraciniame procese remiantis Prancūzijos, Vokietijos Italijos ir JAV praktika¹⁷⁶ (Comparative Study on Expert Witnesses in Court Proceedings, Report no. 62832, World Bank, June 30, 2010) nėra išvardintos visos ekspertizės sritys, kurios gali būti svarbios teismo procese: „galima pagrįstai teigti, jog bet kuri mokslo ir technologijų sritis teoriškai gali tapti aktuali, jeigu ginčas kiltų dėl dalyko, susijusio su ta sritimi <...>, tiek pagal nagrinėjamų šalių jurisdikcijos vidaus teisės aktus, tiek pagal kitą vakarų pasaulio šalių praktiką yra visuotinai pripažinta, jog eksperto išvada yra reikalinga siekiant suteikti teisėjui (arba prisiekusiesiems) mokslo ar technines žinias. Ekspertas jokiais būdais negali imtis teismo vaidmens ar dar daugiau - būti atsakingu už „*trier of fact*“ – faktinių klausimų sprendimą teisme. Tai nebūtinai reiškia, jog teisės profesoriai niekada nebus

science, studies, practice = Криминалистика и судебная экспертология: наука, обучение, практика (p. 21). Odesa: НУ «ОЮА».

173 *Ibid*, p. 22.

174 Lall, A. (2012). Проблемы совершенствования профессиональной подготовки специалистов в Эстонской Республике. Iš *Kriminalistika ir teismo ekspertologija: mokslas, studijos, praktika* (p. 320). Sankt-Peterburg.

175 Лазарева, Л. В. (2011). *Концептуальные основы использования специальных знаний в российском уголовном судопроизводстве: диссертация*. Москва: Б. М.

176 Comparative Study on Expert Witnesses in Court Proceedings. Prieiga per internetą: <http://documents.worldbank.org/curated/en/801721468339116562/text/628320ESW0Box30ative0Study00final0.txt>.

paskirti kaip ekspertai teismo procese. Iš tiesų yra visuotinai priimtina, kad teisės ekspertui gali būti pavesta konkrečiai pranešti apie savo profesijos taisyklių ir reglamentų sistemą arba užsienio jurisdikcijos taisyklių ir reglamentų sistemą. Šiuo atveju akivaizdi prielaida yra ta, kad nacionalinis teismas neprivalo turėti žinių apie tokias taisykles, todėl jam gali prireikti pagalbos išsiaiškinti, kokia yra šios teisės padėtis.“

Disertacinio lygmens mokslinėje literatūroje yra nuomonių, jog konstitucinėje teisenoje ne tik galima teisinė ekspertizė, bet ir gali būti klasifikuojama įvairiais pagrindais, pvz., siūloma teisinę ekspertizę dėl veikiančių norminių teisės aktų skirstyti priklausomai nuo: ekspertizės subjekto (užsakovo) – valstybinė ir visuomeninė; ekspertizės objekto šakinės priklausomybės – konstitucinės, civilinės, administracinės, darbo teisės ir pan.; pateiktų ekspertui uždavinių; tyrimo apimties (pagrindinė, papildoma); tyrimo nuoseklumo (pirminė, pakartotinė); vykdytojų sudėties (vienasmenė, komisijinė, kompleksinė).¹⁷⁷

Pabrėžtina, kad teisinių žinių kaip specialiųjų statusas jau seniai taikomas Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo praktikoje. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 9, 36 straipsniuose numatyta, jog į Konstitucinio Teismo posėdį gali būti kviečiamas ekspertas, turintis reikiamų žinių nagrinėjamoje byloje, tai yra ir teisinio pobūdžio, dėl atskirų materialiosios ar proceso teisės normų traktavimo ir panaudojimo, o tam nepakanka rasti reikiamą aktą, jį iširti panaudojant specialias įstatymų leidybos žinias¹⁷⁸. Reikėtų atkreipti dėmesį, jog aptariamame įstatyme neminima, jog ekspertas turi turėti specialių žinių, kalbama apie reikiamas žinias. 28 straipsnyje taip pat nurodoma: „Konstitucinio Teismo pirmininkui pakvietus, tvarkomajame posėdyje gali dalyvauti mokslininkai, specialistai, kiti reikalingi asmenys“. Taigi, nors ir netiesiogiai, bet teisės mokslininkų pareizumuojamos specialios žinios gali būti panaudotos konstitucinės justicijos byloje. Konstatuotina, jog tokios žinios jau panaudojamos, leidžiamos įstatymu, tačiau būtina šį reiškinį įvardyti tiksliai – specialių žinių įstatymu. Šio įstatymo 34 straipsnyje nurodoma, kad eksperto išvada patvirtina turinčias reikšmės bylai aplinkybes, o 38 straipsnis nustato, jog eksperto išvada pateikiama raštu ir išdėstoma ekspertizės akte, kuriame nurodomi atlikti tyrimai, jų pagrindu padarytos išvados ir pagrįsti atsakymai į teismo iškeltus klausimus. Taigi, tokiai ekspertizei būdingi visi ekspertizės bruožai.

Teisinėje mokslinėje literatūroje jau prieš dešimtį metų buvo keliamas klausimas dėl naujos ekspertizės rūšies, sąlygiškai pavadintos „teismo normatyvine ekspertize“, kurios objektas būtų faktiniai duomenys (aplinkybės), nustatomi civilinėje, administracinėje, baudžiamojoje, konstitucinėje teisenoje specialių žinių pagalba tiriant norminius ir norminius-techninius aktus¹⁷⁹.

Po dešimt metų, šis teiginys, jog teisės specialistų (žinovų – mokslininkų) pasitelkimo įvairiose teisėkūros srityse praktika tik patvirtina klausimo apie normatyvinės ekspertizės atsiradimo dėsninumą. Tokių ekspertizės dalyku turėtų būti faktiniai duomenys (aplinkybės) nustatomos specialių žinių pagalba tiriant norminius ir norminius techninius aktus.

177 Korotkova o.A. Ekspertiza zakonoprojektov i zakonidatelnykh aktov. Teoretiko – pravovoj aspekt. Dis. Kand. Jurid. Nauk. M.,2010, p.23-24

178 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymas (Lietuvos Aidas, Nr. 24; 1993, Nr. 6-120).

179 Россинская, Е. Р. (2008). Судебная экспертиза в гражданском, арбитражном, административном и уголовном процессе: учебник. Москва: ООО «Юридическое издательство Норма», p. 23.

Tokiomis ekspertizėmis fatiškai tampa norminės – mokesčių, norminės – ekologinės, norminės – žemėtvarkos ir kitos ekspertizės¹⁸⁰, kas ypač aktualu administraciniam procesui.

Mums atrodo, jog teisinių žinių laikymas specialiomis ir jų naudojimas tiriant faktinius duomenis tam tikrose srityse bei kokia turi būti jas turinčio žinovo (eksperto, specialisto) kompetencija, negali kelti abejonių teisę taikančio subjekto (teismo) statusu, jo teise priimti galutinį sprendimą, o tik padės teismui priimti objektyvesnį sprendimą, dar labiau prisidės prie tiesos nustatymo byloje. Ypač tai aktualu administraciniame procese, kur specialių žinių taikymo problematika lietuvių autorių disertaciniame lygmenyje nenagrinėta, nekalbant jau apie teisinių žinių panaudojimą šia forma. Didžiulė visuomenės gyvenimo sferų įvairovė, viena vertus, bei jų specifika, kita vertus, reikalauja gausybės teisės normų, kuriose norint susigaudyti, dažnai prireikia specialių žinių. Teisės taikymo praktika atskleidžia, jog norint priimti sprendimą, būtina ne tik rasti reikiamą teisės aktą, bet ir palyginti jį su kitais, taip pat reglamentuojančiais konkrečių veiklos sferą, aktais. Akcentuotina ir tai, jog teisėkūra, ypač žinybinė, Lietuvoje, yra labai dinamiška, todėl iškyla dar didesnė specialių teisės aktų tyrimų būtinybė, taikant tam tikrų sričių specialias žinias (teisines).

Galiausiai, ABTĮ tarp II sk. Įvardintų bylų kategorijų yra ir „Pareiškimai (prašymai) iširti norminių administracinių teisės aktų teisėtumą“, kurių vadinti neteisiniu vertinimu negalima.

Manytina, kad tokios situacijos gali būti sprendžiamos padedant teisę taikančiam subjektui, jį konsultuojant tam tikros teisės šakos žinovo atliktų teisės aktų tyrimo pagrindu, surašant atitinkamą išvadą.

Teisinės specialios žinios gali būti ir yra naudojamos neprocesine forma, pasitelkus specialistus, ypač teisės mokslininkus, siekiant atlikti tyrimus daugeliu teisinių klausimų. Čia nebekyla klausimo, ar šios teisinės žinios yra laikytinos specialiomis, nes jos atitinka visus specialių žinių požymius, o diskusija galima apie tai, kokia forma jos yra „įvedamos“ į tam tikrą procesą ar bylą.

Turime pyžmėti, jog klausimas apie teisinių žinių pripažinimą specialiosiomis, jau tapo ne tik mokslinių diskusijų, kuriose mes dalyvaujame, bet ir teisėkūros praktikos realijomis.

Kai kuriose Europos Tarybos valstybėse narėse užsienio teisė gali būti laikoma faktu. Teisėjas gali paskirti konsultantus (labai dažnai iš akademinės aplinkos), kurie padėtų išsiaiškinti tam tikrus klausimus, susijusius su užsienio teisės aiškinimu ir taikymu, ir padėtų teisėjui priimti sprendimus. Kai kuriais išimtiniais atvejais eksperto vertinimas gali būti užsienio įstatymai. Visais atvejais neleidžiama, kad pats ekspertas taikytų įstatymus.¹⁸¹

Taip, CEPEJ (Europos Komisijos Justicijos Efektyvumui) ataskaitos rekomendacijose dėl teismo ekspertų vaidmens Europos valstybėse¹⁸², ekspertai yra klasifikuojami į šias pagrindines grupes:

180 Россинская, Е. Р. (2018). Судебная экспертиза в гражданском, арбитражном, административном и уголовном процессе: учебник. Москва: ООО «Юридическое издательство Норма», p. 14.

181 CEPEJ Report on “European judicial systems – Edition 2014 (2012 data): efficiency and quality of justice”. Prieiga per internet: <https://rm.coe.int/cepej-report-on-european-judicial-systems-edition-2014-2012-data-eficc/16807882a1>.

182 CEPEJ Report on “European judicial systems – Edition 2014 (2012 data): efficiency and quality of justice”. Prieiga per internet: <https://rm.coe.int/cepej-report-on-european-judicial-systems-edition-2014-2012-data-eficc/16807882a1>.

- Techniniai ekspertai, kurie savo mokslines ir technines žinias tiesiai pateikia teismo dispozicijai.
- Ekspertai - liudytojai, kurie teikia nuomones (išvadas) iš savo patirties, kad paaiškintų šalių argumentus.
- Teisės ekspertai, su kuriais teisėjas gali konsultuotis konkrečiais klausimais, susijusiais su užsienio teisėje taikomomis taisyklėmis, praktika ir teisėmis, ypač dėl ES nepriklausančios valstybės narės teisės.

Teisės ekspertas, kai tai leidžiama pagal nacionalinę teisę, gali padėti teismui atlikti mokslinius teisės tyrimus. Visais atvejais teisė priimti sprendimą ir aiškinti įstatymą priklauso tik teisėjo išimtinėi jurisdikcijai. Teisės ekspertinės žinios naudojamos 10 valstybių: Estijoje, Vokietijoje, Graikijoje, Airijoje, Maltoje, Nyderlanduose, Norvegijoje, Lenkijoje, Rusijos Federacijoje, Turkijoje.

Panašias rekomendacijas randame ir 2015 m. Europos ekspertizės ir ekspertų instituto, remiant ES Civilinės Teisės Programai, parengtame “Gerosios praktikos civilinėse teismo ekspertizėse Europos Sąjungoje gide”¹⁸³, kurio rekomendacijas rengė mokslininkai iš Prancūzijos, Ispanijos, Rumunijos, Vokietijos, Italijos, Olandijos, Portugalijos, Bulgarijos Didžiosios Britanijos.

Deja, šios tendencijos Lietuvos dar nepasiekė, o ir mokslinėse diskusijose dar tik pradeda atsirasti. Tuo tarpu Estijoje jau atkreiptas dėmesys į specialių teisinių žinių terminą, kuris minimas specialiuose teismo ekspertinę veiklą reglamentuojančiuose įstatymuose. Estijos teismo ekspertizės įstatyme (“Forensic Examination Act”) 4 paragrafe yra nurodoma: „Šiame įstatyme ekspertas yra asmuo, kuris naudojasi neteisinėmis teismo ekspertizės žiniomis ir teisinėmis žiniomis įstatymų numatytais atvejais (toliau – nagrinėjimas).“¹⁸⁴. Pagal Estijos Respublikos civilinio proceso kodekso 293 straipsnio 1 dalį, teisiniais klausimais teismas gali užklausti eksperto išvados prašant proceso dalyviui, taip ir savo iniciatyva, turėdamas tikslą išaiškinti teisės normas, galiojančias už Estijos Respublikos ribų, tarptautinės teisės arba bendrosios teisės¹⁸⁵. Šios nuostatos ir tendencijos patvirtina disertacijoje teikiamas įžvalgas apie specialių teisinių žinių pripažinimą.

Apibendrintina, kad pirmasis žingsnis Lietuvoje būtų paties fakto pripažinimas, jog teisinės žinios gali būti specialiosios. Tai atvertų tolimesnius kelius ir duotų teisinį pagrindą kalbėti apie jų specifiką atskirose teisenose bei rengti atitinkamus teisės aktų projektus. Nereikia pamiršti, jog ypatingą dinamiką teisės vystymuisi turi eurointegraciniai procesai, įvairių klausimų, tame tarpe ir specialių teisinių žinių panaudojimo reglamentavimo, harmonizavimo būtinybė.

183 Guide to Good Practices in Civil Judicial Expertise in the European Union. Prieiga per internetą: <https://experts-institute.eu/wp-content/uploads/2018/03/2016-01-07-eeee-guide-to-good-practices-egle-en-brochure.pdf>.

184 Закон о судебной экспертизе. Принят 30 мая 2001 года (RT I, 2001, 53, 309). Prieiga per internetą: http://estonia.news-city.info/docs/sistemsw/dok_iegfeo.htm.

185 Гражданский процессуальный кодекс. Принят 20.04.2005, RT I 2005, 26, 197. Вступление в силу 01.01.2006. Prieiga per internetą: <https://v1.juristaitab.ee/sites/www.juristaitab.ee/files/elfinder/ru-seadused/ДЕЛИКТНО-ПРОЦЕССУАЛЬНЫЙ%20КОДЕКС%2015.03.2019.pdf>.

1.3. Specialių žinių panaudojimas baudžiamajame ir civilinime procesuose

Savo disertacijoje S. Šimbelytė padarė išvadą, jog »<...> specialių žinių panaudojimas gerokai problemiškesnis administraciniame procese palyginus su baudžiamąja teiseną, tačiau dėl menko ir nesisteminio specialių žinių panaudojimo administracinėje teisenoje reguliavimo iškilusios problemos efektyviai sprendžiamos mutatis mutandis taikant baudžiamąjį procesą reguliuojančias nuostatas. O civilinėje teisenoje specialių žinių panaudojimo įvairovė yra dar skurdesnė, nes įstatyminis reguliavimas įtvirtina tik vieną šių formų – ekspertizę ir visiškai nenumato specialisto tyrimo formos <...>“¹⁸⁶.

Siekiant įgyvendinti šioje disertacijoje keliamus tikslus, privalu įsijungti į mokslinę diskusiją apie tai, kada galima taikyti pagal analogiją specialių žinių panaudojimą reglamentuojančius baudžiamuosius ar civilinius procesinius įstatymus administraciniame procese. Pabrėžtina, kad nuomonė šiuo klausimu jau yra išsakyta pranešimuose, skaitytuose tarptautinėse mokslinėse konferencijose.¹⁸⁷

Manytina, kad tikslinga išskirti egzistuojančias problemines specialių žinių panaudojimo administraciniame procese (procesuose) sritis. Kadangi administracinis procesas reglamentuotas skirtingais teisės aktais atsižvelgiant į teisenas, visų pirma būtina išskirti esminius šakinių procesų bruožus, susijusius su specialių žinių taikymu ir naudojimu, tada pagrįsti ir pateikti išvadas bei rekomendacijas, kaip reglamentuoti specialių formų panaudojimą skirtinguose procesuose, ar gali ir kaip specialių žinių rezultatai, gauti baudžiamajame ir administracinėje teisenoje, būti panaudojami civilinėje teisenoje, ir atvirkščiai – kurie yra specialių žinių sąvokų unifikacijos būdai.

Visų pirma, būtina išsiaiškinti, koks yra specialių įstatymų, reglamentuojančių ekspertinę veiklą, vaidmuo. Tokie įstatymai priimti daugelyje šalių, tik jų reguliavimo apimtys yra skirtingos. Sąlygiškai juos galima suskirstyti į dvi grupes:

1. Įstatymai, reglamentuojantys visą ekspertinę veiklą. Tokie įstatymai yra daugelyje postsovietinių šalių. Pabrėžtina, kad šie įstatymai dažniausiai reglamentuoja tik ekspertinę veiklą, neapima kitų specialių žinių taikymo formų.
2. Įstatymai, reglamentuojantys atskiras ekspertinės veiklos sritis, daugiausia ekspertų kvalifikacinius reikalavimus, atestavimą, sertifikavimą. Tokio įstatymo pavyzdžiu gali būti Vokietijos „Įstatymas apie žinovus“ (plačiau apie tai žr. 2.1 disertacijos dalyje).

186 Šimbelytė, R. (2016). *Peculiarities and Problems of the Use of Special Date in Lithuania's Criminal Proceedings: Doctoral Thesis*. Rīga.

187 Kurapka, K. (2015). Specialisto statuso reglamentavimas Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekse. Iš *Kriminalistika ir teismo ekspertologija: mokslas, studijos, praktika XI: mokslinių straipsnių rinkinys* (p. 159–171). Vilnius: Lietuvos teismo ekspertizės centras.

Kurapka, K., Jurka, R. (2017). Specialios žinios administracinių nusižengimų kodekse: naujos trajektorijos? Iš *Kriminalistika ir teismo ekspertologija: mokslas, studijos, praktika XIII. II dalis* (p. 45–55). Vilnius: Lietuvos teismo ekspertizės centras, Lietuvos teisės institutas.

Dereškevičius, E., Kurapka, K. (2018). Rungimosi principo baudžiamajame procese realizavimas kriminalistikos priemonėmis: deklaracijos ir realijos. Iš *Kriminalistika ir teismo ekspertologija: mokslas, studijos, praktika XIV = Criminalistics and forensic science: science, studies, practice = Криминалистика и судебная экспертиология: наука, обучение, практика* (p. 110–121). Odessa: НУ «ОЮА».

Antra, teiktinos nuorodos į baudžiamojo proceso įstatymus, kuriuose specialios žinios reglamentuojamos nuodugnau. Kalbant apie baudžiamojo proceso įtaką administraciniam procesui (administracinio nusižengimo teisenai) teisinėje literatūroje, taip pat disertacijoje yra pareikšta nuomonių, jog „atsižvelgiant į tai, kad yra daug bendrų baudžiamųjų ir administracinių sudėčių, administracinio tyrimo vykdymas turėtų daug panašumo su baudžiamuoju ir daugeliu atveju tikslinga nevystyti savas administracinio proceso priemones ir metodus, o pasinaudoti jau esamu įdirbiu jį adaptuojant“¹⁸⁸.

Trečia, teikiant nuorodas į civilinio proceso įstatymus, galima nurodyti, kad tokia praktika jau yra Vokietijoje, kurioje administracinės teisenos įstatyme¹⁸⁹ yra nurodyti konkretūs civilinio proceso straipsniai apie specialias žinias.

1.3.1. Specialios žinios ir Lietuvos Respublikos teismo ekspertizės įstatymas

Lietuvoje teisės aktas, kuriame reglamentuojami specialių žinių panaudojimo pagrindai ir apibrėžti specialių žinių taikymo reikalavimai (taip pat ir forma) bei skirti visiems teisiniams procesams, yra TEĮ. Šio įstatymo 1 straipsnyje numatyta, kad įstatymas nustato teismo ekspertizės įstaigų ir teismo ekspertų statusą, teismo ekspertų veiklos principus, atsakomybę už Lietuvos Respublikos teismo ekspertų profesinės etikos kodekso pažeidimus, kvalifikacinius reikalavimus teismo ekspertams, teismo eksperto kvalifikacijos suteikimo tvarką, specialių žinių panaudojimo atliekant teismo ekspertizės sąlygas bei tvarką ir reikalavimus teismo ekspertizės aktui. Šiame teisės akte nustatyti pagrindiniai specialių žinių panaudojimo teisiniuose procesuose principai, reikalavimai bei sąlygos. Be to, įstatyme numatyta, kad teismo ekspertų veikla turi būti grindžiama nepriklausomumo, profesionalumo, profesinių sprendimų skaidrumo, sąžiningumo, nešališkumo, pagarbos teisės aktams ir asmenų teisėms, konfidencialumo, teisingumo ir tyrimo išsamumo principais.

Galima teigti, jog TEĮ yra bene svarbiausias teisės aktas specialių žinių taikymo prasmė visuose Lietuvos teisiniuose procesuose, todėl TEĮ nuo pat jo priėmimo buvo plačiai diskutuojamas teisės mokslininkų ir sulaukė daug kritikos. Apie TEĮ tobulinimo būtinybę pateikiant net išsamius siūlymus daug diskutavo ir tebediskutuoja¹⁹⁰ mokslininkai prof. dr. E. Kurapka, prof. dr. E. Bilevičiūtė, prof. dr. S. Matulienė, prof. dr. R. Jurka, doc. dr.

188 Fočenkova, N. (2003). *Kriminalistikos žinių panaudojimas renkant ir tiriant įrodymus administraciniame procese (pagal Rusijos ir Lietuvos praktiką): daktaro disertacija* (p. 17). Maskva: Rusijos Vidaus reikalų ministerijos Kaliningrado teisės institutas.

189 *Verwaltungsgerichtsordnung (VwGO)*, Ausfertigungsdatum: 21.01.1960. Prieiga per internetą: <https://www.gesetze-im-internet.de/vwgo/>.

190 Jurka, R., Kurapka, V. E. (2013). *Kriminalistika tarptautiniame bendradarbiavime baudžiamajame procese: abipusio pripažinimo link. Iš Kriminalistika ir teismo ekspertizė: mokslas studijos, praktika. II dalis: mokslinių straipsnių rinkinys* (p. 59–75). Vilnius, Charkovas: Lietuvos kriminalistų draugija, Апостіль.

Jurka, R., Žibaitė-Neliubšienė, R. (2013). Specialios žinios kaip priemonė nustatant įrodymų patikimumą. Iš *Kriminalistika ir teismo ekspertizė: mokslas, studijos, praktika. II dalis: mokslinių straipsnių rinkinys* (p. 190–192). Vilnius, Charkovas: Lietuvos kriminalistų draugija, Апостіль.

Jurka, R., Kurapka, K. (2014). Scientia Juris as special knowledge in legal proceedings: from ideas to implementation. Iš *Kriminalistika ir teismo ekspertizė: mokslas, studijos, praktika = Criminalistics and forensic examination. II dalis: mokslinių straipsnių rinkinys* (p. 232–242). Харьков: Апостіль.

J. Juškevičiūtė, dr. E. Dereškevičius ir kt. Nepaisant mokslinių pastabų, TEĮ tebuvo keistas tik penkis kartus, daug pakeitimų tebuvo redakcinio pobūdžio. Taigi, pritartina autorių nuomonei, jog „*visa tai rodo, kad šiandien Lietuvos įstatymų leidėjas nepelnytai neskiria pakankamo dėmesio specialių žinių taikymo ir panaudojimo formų reglamentavimui. Taigi susidaro įspūdis, kad specialių žinių panaudojimo formos bei ekspertų bei specialistų dalyvavimo teisiniuose procesuose klausimas teisinės praktikos pagalba kaip savaiminis „išsispręs“ savaime pats, be didesnės mokslo ir praktikos sinergijos pagalbos*“¹⁹¹.

Šiuo klausimu dėmesio verta jau kartą išsakyta pozicija viename straipsnių: „*Nepaisant to, kad TEĮ taikomas visuose teisiniuose procesuose sprendžiant specialių žinių taikymo klausimą, vis dėlto šiame teisės akte esama nesuderinamų nuostatų su kitais proceso įstatymais. Antai, TEĮ pateikia specialių žinių sąvoką (TEĮ 3 straipsnio 2 dalis), kurioje nurodyta, kad Specialios žinios – tai išsilavinimo ir specialaus pasirengimo arba profesinės veiklos dėka įgytos išsamios mokslo, technikos, meno ar bet kokios kitos žmonių veiklos srities žinios, reikalingos ekspertizei atlikti. Pastebėtina, kad TEĮ 2 straipsnio 3 dalyje pateiktas apibrėžimas yra toks vienintelis teisės aktuose, reglamentuojančiuose teisinius bylų tyrimo ar nagrinėjimo procesus. Nei vienas šakinis kodifikuotas teisės aktas (proceso įstatymas) neatkleidžia specialių žinių sąvokos, kriterijų ar ribų. <...> Tačiau pagal TEĮ specialios žinios yra tik tos žinios, kurios reikalingos ekspertizei atlikti. Pagal ABTĮ 61 straipsnio 2 dalį, specialisto specialių žinių panaudojimo forma yra paaiškinimai, kurie gali būti surašyti raštu ir pasirašyti. Pastebėtina, kad ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekse taip pat yra numatyta, kad specialistas yra reikiamų specialių žinių ir įgūdžių turintis asmuo, kuriam pavedama atlikti tyrimą ir pateikti išvadą arba paaiškinimus jo kompetencijos klausimais. Taigi tenka tik pritarti mokslininkų nuomonei, kad toks specialių žinių supratimas teisės normoje, iš vienos pusės, pernelyg abstraktus (bet kokia kita veikla), iš kitos – per siauras (ekspertizei atlikti)*“¹⁹². Abejones kelia ir TEĮ 3 straipsnio 1 dalyje pateikta ekspertinio tyrimo sąvoka, kuri kartu su jau aptarta specialių žinių sąvoka sukelia tikrą disonansą. Antai, TEĮ 3 straipsnio 1 dalyje nurodoma, kad ekspertinis tyrimas – tai pagal teismo ar teisėjo nutartį, prokuroro ar ikiteisminio tyrimo įstaigos pareigūno užduotį arba fizinio ar juridinio asmens, kitos organizacijos ar jų padalinių prašymą atliekamas tyrimas, kuriam reikia specialių žinių ir kurio eiga, analitiniai rezultatai ir su jais tiesiogiai susietas aiškinimas fiksuojami ekspertizės akte ar specialisto išvadoje. Taigi, ekspertinis tyrimas – tai toks procesas, kuriam reikia specialių žinių. Tačiau prisimenant TEĮ 3 straipsnio 2 dalyje pateiktą apibrėžimą, specialios žinios gali būti tik tos, kurių reikia ekspertizei atlikti. Tame pačiame TEĮ straipsnyje pateiktas ir teismo ekspertizės apibrėžimas, pagal kurį teismo ekspertizė suprantamas kaip proceso veiksmas, kuriuo teismas ar teisėjas skiria teismo ekspertui atlikti ekspertizę ir atsakyti į specialių žinių

Kurapka, V. E., Matulienė, S., Bilevičiūtė, E., Juškevičiūtė, J., Dereškevičius, E., Kurapka, K. (2012). *Specialių žinių taikymo nusikaltimų tyrime mokslinė koncepcija ir jos realizavimo mechanizmas: mokslo studija*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.

191 Jurka, R., Kurapka, K. (2014). Scientia Juris as special knowledge in legal proceedings: from ideas to implementation, Iš *Kriminalistika ir teismo ekspertizė: mokslas, studijos, praktika = Criminalistics and forensic examination. II dalis: mokslinių straipsnių rinkinys* (p. 232–242). Харьков: Апостіль.

192 Kurapka, V. E., Matulienė, S., Bilevičiūtė, E., Juškevičiūtė, J., Dereškevičius, E., Kurapka, K. (2012). *Specialių žinių taikymo nusikaltimų tyrime mokslinė koncepcija ir jos realizavimo mechanizmas: mokslo studija*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.

reikalaujančius klausimus, o teismo ekspertas atlieka jam pavestus tyrimus ir jų rezultatus fiksuoja ekspertizės akte. Taigi, pasitelkiant loginį, kalbinį bei sisteminį teisės aiškinimo metodus galima teigti, kad ekspertinis tyrimas yra toks tyrimas, kuriam reikia specialių žinių, ir kurio rezultatas fiksuojamas ekspertizės akte. Tuomet kyla klausimas, kur šiame reglamentavime vietą galima skirti tokioms sąvokoms kaip „specialistas“ ar „specialisto išvada“? Paminėtina ir tai, kad ekspertinio tyrimo apibrėžimas TEĮ įstatyme yra reglamentuojamos 3 straipsnyje, apibrėžiančiame pagrindines įstatymo sąvokas. Keista ar ne, tačiau tame pačiame įstatyme šis apibrėžimas daugiau nebesutinkamas. Taigi, natūraliai kyla klausimas, kodėl įstatymų leidėjas pasirinko tokį juridinės technikos būdą įstatyme numatydamas pagrindinę sąvoką, kurios tas pats įstatymas niekur daugiau nebevertoja. Susidariusi situacija išties kelia teisės aiškinimo ir taikymo sumaištį, kuri teisinio reguliavimo kontekste negalima ir konstitucingumo požiūriu. Štai Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas dar 2000 m. vasario 10 d. nutarime pažymėjo, kad teisinis reguliavimas visais atvejais turi būti aiškus, jis negali kelti dviprasmybių, todėl sąvokos įstatyme turi būti vartojamos tiksliai, pagal jų tikrąją prasmę. Kartu pastebėtina ir tai, kad vienas esminių Konstitucijoje įtvirtinto teisinės valstybės principo elementų yra teisinis tikrumas ir teisinis aiškumas; teisinio tikrumo ir teisinio aiškumo imperatyvas suponuoja tam tikrus privalomus reikalavimus teisiniam reguliavimui: jis privalo būti aiškus ir darnus, teisės normos turi būti formuluojamos tiksliai; įstatymų leidėjas, reguliuodamas santykius, turi nustatyti aiškų, darnų teisinį reguliavimą, kad nebūtų galima jo aiškinti nevienodai (Konstitucinio Teismo 2010 m. gegužės 13 d., 2013 m. vasario 20 d. nutarimai).¹⁹³

Pabrėžtina, kad galiojantis TEĮ yra pagrįstai kritikuojamas, jog neapima visos ekspertinės veiklos, daugiau orientuotas į baudžiamąjį procesą ir sunkiai pritaikomas kitoms teisenoms, neatlieka savo paskirties, to neakcentuoja ir pirmas šio įstatymo straipsnis. Toks naujas įstatymas, apimantis visas specialių žinių panaudojimo formas, yra būtinas ir tik tokiu keliu siūlome eiti įstatymo kūrėjui. Deja, rengiamas naujas TEĮ projektas nebuvo svarstomas mokslinėje kriminalistų bendruomenėje, vadinasi, ignoruotas teisėkūros mokslininkų principas, dėl to neretai Lietuvoje priimami teisės aktai yra koliziniai. Šias neigiamas tendencijas akcentavo ir kitų šalių mokslininkai.¹⁹⁴ Plačiau TEĮ projektas aptariamas šio darbo 3.2 dalyje.

Taigi, apžvelgus teisinio reguliavimo principinius netikslumus, tikslinga aptarti ir atskirus teisinius procesus reglamentuojančias nuostatas, numatančias specialias žinias bei jų panaudojimo formas.

193 Jurka, R., Kurapka, K. (2014). Scientia Juris as special knowledge in legal proceedings: from ideas to implementation, Iš *Kriminalistika ir teismo ekspertizė: mokslas, studijos, praktika = Criminalistics and forensic examination. II dalis: mokslinių straipsnių rinkinys* (p. 232–242). Харьков: Апостіль.

194 Волчещкая, Т. С., Хорков, В. Н., Фоченкова, Н. А. (2003). Становление административной юстиции в Российской Федерации и Литовской Республике. Из Журнал Российского права, Nr. 8, p. 93–101.

1.3.2. Specialių žinių taikymas baudžiamajame procese

Specialistas ir ekspertas baudžiamajame procese kaip specialių žinių turintys subjektai įvardyti BPK. BPK 89 straipsnio 1 dalyje pateikiamas specialisto apibrėžimas: specialistas yra reikiamų specialių žinių ir įgūdžių turintis asmuo, kuriam pavedama atlikti objektų tyrimą ir pateikti išvadą arba paaiškinimus jo kompetencijos klausimais. Atitinkamai, BPK 84 straipsnio 1 dalyje nurodoma, jog ekspertu gali būti skiriamas asmuo, turintis reikiamų specialių žinių ir įrašytas į Lietuvos Respublikos ekspertų sąrašą.

Atkreiptinas dėmesys, jog kaip ir kituose procesuose, eksperto ir specialisto specialių žinių panaudojimo formos skiriasi. J. Juškevičiūtė ir R. Burda pažymėjo, kad iki 2003 m. galiojusiam BPK buvo numatytos šios specialių žinių naudojimo formos: ekspertizė, specialisto išvada, specialisto dalyvavimas tardymo veiksmuose, revizija ir patikrinimas. O 2003 m. įsigaliojusiam naujam ir dabartiniame baudžiamajame procese (BPK) teliko trys pagrindinės specialių žinių taikymo formos: ekspertizė, specialisto tyrimas ir specialisto dalyvavimas atliekant tyrimo veiksmus¹⁹⁵.

Specialių žinių panaudojimo reglamentavimas baudžiamajame procese mokslininkų plačiai diskutuotas¹⁹⁶, todėl darbe apsiribojama keletu svarbiausių problemų.

Specialių žinių formų įrodomosios reikšmės problema. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2007 m. birželio 28 d. atliktos Baudžiamojo proceso kodekso normų, reglamentuojančių įrodinėjimą, taikymo teismų praktikoje apžvalgos išvadų¹⁹⁷ 10 punkte nurodyta, kad daiktų ar dokumentų, turinčių reikšmės nusikalstamai veikai tirti ir nagrinėti, tyrimas, kurį įtariamojo, kalinamojo, gynėjo ar kito proceso dalyvio prašymu atliko privatus ekspertas ar kitas asmuo, turintis specialių žinių, nėra objektų tyrimas BPK 205 straipsnio prasme, todėl šių asmenų surašytas dokumentas nėra nei ekspertizės aktas BPK 88 straipsnio prasme, nei specialisto išvada BPK 90 straipsnio prasme; toks dokumentas yra proceso dalyviui pateikta privataus eksperto ar kito asmens, turinčio specialių žinių, konsultacinė išvada (Lietuvos Respublikos *teismo ekspertizės įstatymo* 18 straipsnio 2 dalis). Minėtos apžvalgos išvadų 11 punkte nurodyta, kad konsultacinė išvada prie bylos pridedama proceso dalyvių prašymu ir teisme tiriama kaip ir kiti dokumentai. Jeigu konsultacinė išvada prieštarauja byloje esančiai specialisto išvadai ar ekspertizės aktui, prieštaravimams pašalinti į teismo posėdį kviečiamas specialisto išvadą ar ekspertizės aktą pateikęs ekspertas. Jeigu specialisto ar eksperto apklausos teisme metu pasitvirtina ar atsiranda abejonių specialisto išvados ar ekspertizės akto išsamumu ar pagrįstumu, BPK 286 straipsnio nustatyta tvarka skiriama ekspertizė. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. kovo 19 d. nutartyje baudžiamojoje byloje Nr. 2K-165/2013 nurodoma:

195 Burda, R., Juškevičiūtė, J. (2006). Specialiųjų žinių naudojimo formų Lietuvos baudžiamajame procese optimizavimas. Iš *Jurisprudencija*, 11 (89), p. 20.

196 Kurapka, V. E., Matulienė, S., Bilevičiūtė, E., Juškevičiūtė, J., Dereškevičius, E., Kurapka, K. (2012). *Specialių žinių taikymo nusikaltimų tyrime mokslinė koncepcija ir jos realizavimo mechanizmas: mokslo studija*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.

197 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2007 m. birželio 28 d. apžvalga „Baudžiamojo proceso kodekso normų, reglamentuojančių įrodinėjimą, taikymo teismų praktikoje“. *Teismų praktika*, Nr. 27. Prieiga per internetą: <https://www.lat.lt/lat-praktika/teismu-praktikos-apzvalgos/baudziamuju-bylu-apzvalgos/68>.

„Teisėjų kolegija atkreipia dėmesį į tai, jog iš aptartų apžvalgos išvadų matyti, kad nešališko eksperto (specialisto) atliktam tyrimui ir vieną iš proceso šalių konsultavusio specialių žinių turinčio asmens tyrimui teismų praktikoje suteikiama nevienoda teisinė reikšmė. Todėl BPK 286 straipsnio nustatyta tvarka ekspertizė skiriama ne visais atvejais, kai yra prieštaravimų tarp specialisto išvados ir proceso šaliai pateiktos konsultacinės išvados, o tik tada, kai specialisto ar eksperto (o ne konsultacinę išvadą pateikusio asmens) apklausos teisme metu pasitvirtina ar atsiranda abejonių specialisto išvados ar ekspertizės akto išsamumui ar pagrįstumui“. Taigi, bent jau praktiniame lygmenyje baudžiamajame procese specialių žinių panaudojimo formos yra reitinguojamos pagal jų įrodomąją reikšmę (galia), tai yra teismo ekspertizė ar specialisto paaiškinimas turi pirmenybę prieš proceso šalies (jo atstovo) pateiktą specialių žinių išraiškos formos dokumentą. Akivaizdu, kad tokia reitingavimo sistema prieštarauja vienam iš svarbiausių teisės principų – rungimuisi.

Čia aptinkame ir kitą baudžiamojo proceso problemą, susijusią su specialių žinių panaudojimu – gynėjo dalyvavimas ikiteisminiame tyrime taikant specialias žinias, arba kitaip – specialių žinių monopolizacija ikiteisminiame tyrime.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. kovo 28 d. Baudžiamojo proceso kodekso normų, reglamentuojančių specialiųjų žinių panaudojimą, taikymo teismų praktikoje apžvalgoje aptariama problema buvo spęsta, nurodant: „Kasacinės instancijos teismo praktikoje nuosekliai laikomasi nuomonės, kad ekspertizės aktas (specialisto išvada) yra tik vienas iš įrodymų, kuris teismo turi būti įvertintas išsamiai ir nešališkai išnagrinėjus visas bylos aplinkybes (pavyzdžiui, kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-7-437/2008, 2K-240/2008, 2K-183-693/2016, 2K-73-942/2017, 2K-368-489/2018). Kaip anai kasacinėje nutartyje, priimtoje kelių transporto eismo saugumo ar transporto priemonių eksploatavimo taisyklių pažeidimo (BK 281 straipsnis) baudžiamojoje byloje Nr. 2K-368-489/2018, pažymėta, kad pagal teismų praktiką išvadą dėl priežastinio ryšio buvimo tarp asmens padarytos veikos ir kilusių padarinių konstatuoja bylą nagrinėjantis teismas, specialisto ar eksperto išvadą vertindamas kaip vieną iš įrodymų (pavyzdžiui, kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-329-976/2017). Pagal kasacinės instancijos teismo praktiką specialisto išvada kaip įrodymų šaltinis yra lygiavertė ekspertizės aktui. Procesiškai specialisto paskyrimas yra paprastesnis nei ekspertizės skyrimas, todėl paspartėja bylos tyrimas (kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-190/2009). Šiuo aspektu kitoje kasacinėje nutartyje baudžiamojoje byloje Nr. 2K-201-1073/2018 pažymėta, kad tiek Lietuvos Respublikos teisės aktai, tiek formuojama teismų praktika (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-2/2005, 2K-277/2013, 2K-484/2013) neteikia prioriteto ekspertizės aktui kaip įrodymų šaltiniui. Todėl teismai, vertindami byloje esančias specialisto išvadas ir paaiškinimus, jas vertina pagal tas pačias taisykles kaip ir ekspertizės aktus, vadovaudamiesi bendraisiais įrodymų vertinimo principais.“

Specialių žinių monopolizacijos problema. Savaiame suprantama, jog sunku įsivaizduoti gynėją, kuris galėtų sėkmingai dalyvauti ikiteisminiame tyrime ir nepasinaudoti savo veikloje mokslo pasiekimais, taip pat kriminalistikos duomenimis. Rungimosi principo galimybės netiesiogiai pasitelkiamos jau pirmoje baudžiamojo proceso stadijoje – ikiteisminiame tyrime, užtikrinant įtariamąjo teises nuo pat ikiteisminio tyrimo pradžios kai nustatomas asmuo, įtariamas nusikalstamos veikos padarymu. Taigi kriminalistikos mokslinių

teiginių ir jų pagrindu rengiamų atitinkamų priemonių sistema panaudojama tinkamai ir tikslingai surenkant, tiriant ir panaudojant įrodomąją informaciją, kurią pasitelkia ikiteisminio tyrimo pareigūnai ar prokuroras¹⁹⁸.

EŽTT yra pažymėjęs, kad tai, jog gynyba gali atlikti tam tikrą vaidmenį rengiant eksperto išvadą šioje ankstyvoje stadijoje, yra svarbi procesinė garantija.¹⁹⁹

Apie specialių žinių monopolizaciją minėta mūsų straipsnyje „Specialisto statuso reglamentavimas Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekse“, todėl belieka pritarti šiai pozicijai²⁰⁰. BPK 209 straipsnis sudaro teorines prielaidas ikiteisminiame tyrime įtariamajam (jo gynėjui) dalyvauti formuluojant paskirtos ekspertizės klausimus. Tačiau praktika rodo, kad siekiant pasinaudoti specialiosiomis žiniomis, būtent ikiteisminiame tyrime pirmenybė yra teikiama kitai specialių žinių panaudojimo formai – specialisto išvada, dėl to išvengiama privalomo įtariamojo (jo gynėjo) (taip pat kitų BPK numatytų dalyvių) dalyvavimo formuluojant užduotis specialių žinių subjektams. Akcentuotina, kad eliminavus įtariamąjį (jo gynėją) iš šio procesinio veiksmo, pažeidžiamas rungimosi principas. Ši problema mokslininkų kelta ne kartą. Doc. K. Stungys šiuo klausimu pasisakė itin griežtai: „*Specialistams tyrimo užduotis formuoja tyrėjai be jokios teismo ar priešingos šalies kontrolės, t. y. neinformuodami nei nukentėjusių, nei įtariamųjų apie užduotį, klausimus, pateiktą tyrimui medžiagą ir tyrimo rezultatus iki tyrimo užbaigimo. Tyrėjui sudaromos galimybės tiesiogiai bendrauti su specialistu, šališkai formuluoti užduotį, klausimus, tyrimo medžiagos apimtį. Tokio bendravimo rezultate ikiteisminių tyrimų metu kaltinimas gauna norimas išvadas, kurias vėliau patvirtina tie patys specialistai, paskirti ekspertais byloje arba su jais kartu dirbantys ekspertinėje įstaigoje ekspertai. Proceso dalyviai apie specialisto išvadą sužino pasibaigus ikiteisminiam tyrimui, kai nėra procesinių galimybių apskųsti šališkai vykdytą tyrimą*“²⁰¹. Tačiau ši nuomonė nebuvo išgirsta, o teisminė praktika, nulemta ydingo reglamentavimo, šią problemą tik dar labiau gilina. Viena vertus, vienašališkai atliktas tyrimas (pateikta tik specialisto objektų tyrimo išvada) vėliau nagrinėjant bylą teisme laikomas tinkamu įrodymu. Kita vertus, įtariamojo / kaltinamojo (jo gynėjo) pateikta specialisto išvada, vadinama konsultacinė, nelaikoma tokiu pačiu įrodymu (tai nagrinėta aukščiau), pavyzdžiui: „*Iš bylos duomenų matyti, kad V. Leipus yra Lietuvos teismo ekspertizės centro Techninių ekspertizių skyriaus vedėjo pavaduotojas, t. y. ekspertas. Tyrimą, kuriam atlikti buvo pateikta visa bylos medžiaga, jis atliko vykdydamas policijos tyrėjos BPK 205 straipsnyje nustatyta tvarka pavestą užduotį. Į tyrėjos užduotyje nurodytus klausimus V. Leipus atsakė išsamiai. O. Lukoševičienė turi specialių žinių, tačiau į Lietuvos Respublikos ekspertų sąrašą ji neįtraukta. Tyrimą ji atliko advokato L. Ramanausko prašymu. Tyrimo metu O. Lukoševi-*

198 Kurapka, V. E., Matulienė, S., Bilevičiūtė, E., Burda, R., Davidonis R., Dereškevičius, E., Juškevičiūtė, J., Kriškėčiūnas, R., Novikovienė, L., Latauskienė, E., Radzevičius, E. (2012). *Kriminalistika. Taktika ir metodika: vadovėlis* (p. 986–997). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.

199 Europos Žmogaus Teisių Teismo 2014 m. kovo 27 d. sprendimas byloje Matytsina prieš Rusiją, peticijos Nr. 58428/10.

200 Kurapka, K. (2015). Specialisto statuso reglamentavimas Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekse. Iš *Kriminalistika ir teismo ekspertologija: mokslas, studijos, praktika XI: mokslinių straipsnių rinkinys* (p. 159–171). Vilnius: Lietuvos teismo ekspertizės centras.

201 Stungys, K. (2014). Laidojame ekspertizę – laidojame ne tik teisingumą. Iš *Bernardinai*. Prieiga per internetą: <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2014-04-02-kestutis-stungys-laidojame-ekspertize-laidojame-ne-tik-teisinguma/115939>.

čienė vertino gynėjo pateiktą medžiagą (procesinių dokumentų kopijas) ir savo išvadą pateikė gynybos šaliai²⁰². Taigi specialių žinių panaudojimo baudžiamajame procese procesinė forma yra stipriai veikiamą ikiteisminio tyrimo „monopolijos“. Šiai problemai spręsti nėra skiriamas pakankamas dėmesys, o ikiteisminis tyrimas labiau supanašėja su tardymo modeliui būdinga teiseną.

Specialisto ir eksperto takoskyros problema. Aptarta situacija nulemia grandinę reakciją –eksperto ir specialisto procesinė padėtis, atsižvelgiant į tai, jog ir ekspertas, ir specialistas atlieka tyrimą, iš esmės sutampa, tad lieka neaišku, kuo skiriasi ekspertas nuo specialisto procesinių funkcijų prasme. Ikiteisminio tyrimo stadijos uždaviniai lemia, kad specialių žinių taikymas šiame proceso etape stipriai monopolizuojamas. J. Juškevičiūtė išskiria dvi pagrindines specialisto funkcijas baudžiamajame procese²⁰³:

- gavus pavedimą atlikti objektų tyrimą, o jį atlikus pateikti išvadą;
- pateikti paaiškinimus savo kompetencijos ribose.

Atitinkamai, kaip jau minėta, eksperto funkcija baudžiamajame procese yra atlikti objekto tyrimą (kas, mūsų nuomone neteisingaipriskiriama tik tai specialisto kompetencijai, kai tuo tarpu, objektų tyrimas yra kiekvien ekspertinio tyrimo stadija) ir surašyti ekspertizės aktą.

Taigi, specialių žinių formos prasme ekspertas sietinas su ekspertizės aktu, specialistas – su specialisto išvada.

Ekspertizės akto turinį reglamentuoja BPK 88 straipsnis, kuriame nurodyta: „1. Atliktas reikiamas tyrimas, ekspertas surašo ekspertizės aktą. Jis susideda iš įžanginės dalies, tiriamosios dalies ir išvadų. 2. Ekspertizės akto įžanginėje dalyje nurodoma: akto surašymo data ir vieta; nutartis skirti ekspertizę; ekspertizei pateikta medžiaga ir klausimai; eksperto asmens duomenys – vardas, pavardė, išsilavinimas, specialybė, kvalifikacija, darbo ekspertu stažas; tyrimų pradžios ir pabaigos datos; atliekant ekspertizę dalyvavę asmenys. 3. Ekspertizės akto tiriamojoje dalyje nurodoma: tyrimo objektų būklė; jų apžiūros rezultatai; atlikti tyrimai, naudoti metodai ir priemonės; gauti rezultatai ir jų vertinimas. 4. Išvadose suformuluojami atsakymai į pateiktus klausimus. Eksperto išvados negali peržengti jo specialių žinių ribų“. Atitinkamai, specialisto išvados reikalavimai numatyti BPK 90 straipsnio 3 dalyje: „3. Specialisto išvadoje, kuri surašoma kaip atskiras dokumentas, nurodoma: specialisto asmens duomenys – vardas, pavardė, išsilavinimas, specialybė, kvalifikacija; tirti objektai; naudoti tyrimo metodai ir techninės priemonės; specialisto nustatytos aplinkybės, turinčios reikšmės nusikalstamai veikai tirti ar probacijos sąlygoms individualizuoti. Prie specialisto išvados pridedama vaizdinė medžiaga“.

Atlikus šių BPK nuostatų lyginamąją analizę paaiškėjo, jog specialisto išvada nesiskiria nuo ekspertizės akto turinio reikalavimų prasme, išskyrus formalius (nieko nekeičiančių iš esmės) papildomus reikalavimus ekspertizės aktus (surašymo data ir vieta, nutartis skirti ekspertizę ir pan.).

202 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. kovo 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje byloje Nr. 2K-165/2013.

203 Juškevičiūtė, J. (2005). Specialisto veiklos reglamentavimas Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekse. Iš *Jurisprudencija*, 75 (67), p. 37–42.

1 lentelė. Specialisto išvados ir ekspertizės akto turinio palyginimas

	Ekspertizės aktas (BPK 88 str.)	Specialisto išvada (BPK 90 str. 3 d.)
Įžanga	<...> akto surašymo data ir vieta; nutartis skirti ekspertizę; ekspertizei pateikta medžiaga ir klausimai; eksperto asmens duomenys – vardas, pavardė, išsilavinimas, specialybė, kvalifikacija , darbo ekspertu stažas; tyrimų pradžios ir pabaigos datos; atliekant ekspertizę dalyvavę asmenys.	<...> specialisto asmens duomenys – vardas, pavardė, išsilavinimas, specialybė, kvalifikacija ;
Tiriamoji dalis	tyrimo objektų būklė; jų apžiūros rezultatai; atlikti tyrimai, naudoti metodai ir priemonės ; gauti rezultatai ir jų vertinimas;	tirti objektai; naudoti tyrimo metodai ir techninės priemonės ;
Išvada	atsakymai į pateiktus klausimus.	specialisto nustatytos aplinkybės, turinčios reikšmės nusikalstamai veikai tirti ar probacijos sąlygoms individualizuoti.

Atsižvelgus į turinio palyginimą, pritartina K. Stungio minčiai, jog „*naujajame BPK (2003 m. redakcija) specialisto (specialistų) atliekami objektų tyrimai sutapatinami su ekspertize, dingsta specialiųjų žinių panaudojimo formų (specialistas, ekspertas) savitumai.*“²⁰⁴. Pridurtina, kad toks specialisto ir eksperto funkcijų sutapatinimas neigiamai veikia ir paties baudžiamojo proceso tikslų įgyvendinimą, kadangi iš specialiųjų žinių taikymo ikiteisminiame tyrime yra praktiškai eliminuojamas ir gynėjas (advokatas).

Įsigilindami į mokslinę diskusiją, apie specialiųjų žinių panaudojimo teisinį reglamentavimą, negalime nepaminėti dar vieno svarbaus dokumento, reikšmingo baudžiamajam procesui – Rekomendacijų dėl užduočių specialistams ir ekspertams skyrimo, patvirtintų Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2011 m. sausio 18 d. įsakymu Nr. 1-14²⁰⁵ (su pakeitimais 2012, 2014, 2018 m.).

Atkreipiame dėmesį į keletą diskutuotinių momentų.

Pirma, galiojančioje suvestinėje šių rekomendacijų redakcijoje, jų 1 p., aiškiai pasakyta, jog „Šios rekomendacijos nustato LR BPK numatytų objektų tyrimo, ekspertizės skyrimo ir atlikimo ikiteisminiame tyrime tvarką, o taip pat kai kurių rūšių objektų tyrimų skyrimo ypatumus.“ Taip, atkreipiame dėmesį, jog rekomendacijos skirtos baudžiamajam procesui aptarnauti ir tik jo ikiteisiminio tyrimo stadijai.

Antra, rekomendacijose mes sutinkame ir nemažai sąvokų. Taip, aptariamų rekomendacijų 7.6. punkte įvardinta, jog „*Specialios žinios – išsilavinimo ir specialaus pasirėngimo arba profesinės veiklos dėka įgytos išsamios mokslo, technikos, meno arba bet kokios kitos žmonių veiklos srities žinios, reikalingos ekspertizei atikti.*“ Atkreiptinas dėmesys, jog keltinas klausimas dėl šios pateiktos sąvokos reikalingumo, kadangi ji žodis į žodį atkartoja TEĮ

204 Stungys, K. (2004). Specialiųjų žinių samprata ir panaudojimo ypatumai. Iš *Jurisprudencija*, 52 (44), p. 83.

205 Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2011 m. sausio 18 d. įsakymas Nr. I-14 „Dėl Rekomendacijų dėl užduočių specialistams ir ekspertams skyrimo patvirtinimo“ (Žin., 2011, Nr. 8-379)

pateiktą analogišką sąvoką. Dar daugiau, tai vartoti specialias žinias apibrėžiant ikiteisminio tyrimo stadijoje (kaip vienintelę sąvoką), tuo pačiu ignoruojant visas kitas specialių žinių panaudojimo formas, yra klaida. Rekomendacijų 7.7. punkte pateikta specialisto sąvoka: „*Specialistas – reikiamų specialiųjų žinių ir įgūdžių turintis asmuo, kuriam pavedama atlikti objektų tyrimus ir pateikti išvadą arba paaiškinimus jo kompetencijos klausimais.*”, o rekomendacijų 7.8 punktas mums sako, jog „*Specialisto išvada – atlikus pavestą objektų tyrimą specialisto pateikta išvada, įrašyta į tyrimo protokolą arba surašyta atskiru dokumentu. Specialisto išvadą gali pateikti ir teismo ekspertas.*” Rekomendacijų 7.9. punkte mes sutinkame specialisto paaiškinimo sąvoką: „*BPK kitų teisės aktų nustatytais atvejais ikiteisminio tyrimo pareigūnui arba prokurorui specialisto duotas paaiškinimas jam pateiktais klausimais, kuris įrašomas į tyrimo veiksmo protokolą arba surašomas specialistų paaiškinimo protokole, jeigu paaiškinimai duodami dėl anksčiau pateiktos išvados.*”. Mums taip pat pasirodė įdomi ir Rekomendacijų 7.13. punkte duota sąvoka: „*Užduotis atlikti objekto tyrimą – prokuroro, ikiteisminio tyrimo įstaigos pareigūno pavedimas atlikti objektų tyrimą ar ikiteisminio tyrimo teisėjo nutarties skirti objektų tyrimą (toliau - užduotis).*” Svarbu, kad tai bene vienintelis dokumentas, kuriame yra aptariamos šios sąvokos. Nei civilinis procesas, nei administracinis, šių sąvokų išaiškinimu pasigirti negali. Kitas klausimas, ar aptariamas reglamentavimas gali būti adaptuotas kitiems procesams.

Trečia, rekomendacijose ekspertizė ir objektų tyrimas suprantami, kaip sinonimai. Manytina, jog tokios dokumente naudojamos sąvokos, visų pirma, dar labiau supainioja specialisto ir eksperto funkcijas, plečiamai aiškina įstatymą, nes teismo ekspertas tampa specialistu, ikiteisminio tyrimo teismo teisėjas pradeda „skirti” objektų tyrimą, pavesdamas tai atlikti specialistui arba ekspertui.

Galbūt šioje painiavoje aiškumo įnešė Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. kovo 28 d. Baudžiamojo proceso kodekso normų, reglamentuojančių specialių žinių panaudojimą, taikymo teismų praktikoje apžvalga²⁰⁶. Kalbant apie pačią specialių žinių sampratą, nors cituojama TEĮ bei aukščiau minėtose rekomendacijose duota samprata, toliau aptariamos apžvalgos išvadose (1 p.), specialių žinių samprata pateikiama kiek kitaip ir, mūsų nuomone, tiksliau: „*Specialios žinios – tai dėl išsilavinimo ir per specialų pasirengimą ar profesinę veiklą įgytos išsamios mokslo, technikos, meno ar kitos skrities žinios, būtinos reikšmingoms bylos aplinkybėms nustatyti*”.

Svarbus ir patikslinantis yra apžvalgos išvados 2.2. punktas, jį „*specialisto funkcijas procese gali atlikti į ekspertų sąrašą įtraukti ekspertai*”, nors yra pasigendama išsamesnio išaiškinimo, kokias funkcijas ir kokia apimtimi: deja, taip pat nepasisakyta, nors ir, galbūt, teismų praktikoje tokio fakto nepasitaikė, apie teisėjo nutarties kaip užduoties skirti objekto tyrimą vertinimą. Kyla klausimas, ar specialistas gali atlikti eksperto funkcijas, jeigu jau vykdo ekspertinius tyrimus? Iki kokių ribų galimas funkcijų neapibrėžtumas, o gal ir tai jau nebesvarbu? Svarbus, mūsų manymu, specialių žinių panaudojimo kituose procesuose prasme yra apžvalgos išvadų 3 p., kuriame teigiama, jog „*Baudžiamajame procese galimos specialiųjų žinių panaudojimo formos yra ekspertizės aktas, objektų tyrimo pagrindu pateikta*

206 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. kovo 28 d. Baudžiamojo proceso kodekso normų, reglamentuojančių specialių žinių panaudojimą, taikymo teismų praktikoje apžvalga.

*specialisto išvada, pagal proceso šalių prašymą surašytas dokumentas (konsultacinė išvada) ir kito civilinio ar administracinio proceso tvarka gautos ekspertizės aktas (specialisto išvada)*²⁰⁷. Atitinkamai, kaip matysime vėliau, administraciniame procese analogiškas dokumentas, kaip specialių žinių išraiškos forma, yra nepripažįstamas.

Teigiama įvertindami tokios apžvalgos, kaip metodologinio šaltinio pasirodymą, kur aptariami procesiniai specialių žinių panaudojimo aspektai (baudžiamajame procese), atsižvelgiant į Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 – 2018 priimtas nutartis, kuriose spręsti reikšmingi BPK normų, reglamentuojančių specialiųjų žinių panaudojimą, taikymo klausimai bei tai, jog: „Apžvalgoje aptarti ir šiais klausimais aktualūs išaiškinimai administracinių nusižengimų bylose”, mes vis tik manome, jog, naudojant pagrįstus argumentus, – galima mokslinė diskusija ir pasiūlymai tiek dėl teismų praktikos išaiškinimų, tiek dėl pačių teisės normų, turit tikslą juos toliau tobulinti, o ne vertinti kaip jau išspręstą visiems laikams klausimą. Būtent mokslinės diskusijos pagrindu parengta Specialiųjų žinių panaudojimo administraciniame procese apžvalga, susidedanti ne tik iš konstatuojančios faktinę padėtį dalies, bet ir ją kritiškai vertinančios bei duodančios specialių žinių panaudojimo gaires – prognostinės dalies – dabar labai reikalinga. Disertacijos įžvalgas, manytina, būtų galima panaudoti tokią apžvalgą rengiant, taip parodant mokslo ir praktikos ryšį.

1.3.3. Specialiųjų žinių taikymas civiliniame procese

Baudžiamajame procese nurodyti du subjektai, galintys taikyti specialias žinias, ir dvi specialiųjų žinių išraiškos formos. CPK specialiųjų žinių subjektu apskritai pripažįsta tik ekspertą, o specialiųjų žinių išraiškos forma – teismo ekspertizę. Nepaisant to, jog CPK specialisto kaip proceso dalyvio nereglementuoja, atlikus teismų praktikos analizę matyti, kad šiame procese numatyta vienintelė specialiųjų žinių panaudojimo forma – eksperto išvada, tačiau kaip tinkamas įrodymas pripažįstama ir specialisto išvada (paaiškinimai). Kasacinės instancijos teismas, aiškindamas CPK 212-214, 216, 217 straipsnių nuostatas, pažymėjo, kad eksperto išvada kaip įrodymas civiliniame procese yra tik dėl civilinėje byloje teismo ar teisėjo nutartimi paskirto tyrimo gauta išvada, kurią pateikia teismo paskirtas ekspertu asmuo, pritaikęs specialias žinias, o kai ekspertizė atliekama asmenų, kurie teismo nepaskirti byloje ekspertais, jų surašyta išvada nelaikoma įrodinėjimo priemone – eksperto išvada²⁰⁷. Toks dokumentas, kuriame nurodoma informacija apie aplinkybes, turinčias reikšmės bylai, priskirtinas kitai įrodinėjimo priemonių rūšiai, nurodytai procesinio įstatymo, t. y. rašytiniam įrodymui (CPK 197 straipsnis)²⁰⁸.

Galima daryti prielaidą, kad ekspertizės aktas (teismo ekspertizė), palyginti su specialisto išvada (ar kitu dokumentu, kuriam atlikti pasitelktos specialios žinios) įrodomąja prasme, turėtų būti vertinama turinti didesnę įrodomąją reikšmę, kaip yra ir baudžiamojo proceso praktikoje. Tačiau tiek CPK normų analizė, tiek teisminė praktika šiuo klausimu yra priešinga: ekspertizės akto (teismo ekspertizės) priskyrimas prie atskiro įrodymo rūšies

207 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. vasario 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-8/2005.

208 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. gruodžio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-575/2008.

yra santykinis. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje nurodoma ir tai, kad eksperto išvada teismui neprivaloma ir turi būti vertinama kartu su kitais byloje esančiais įrodymais, tačiau teismas įvertina ekspertų išvadą, atsižvelgdamas į jos teiginių ryšį su kitais įrodymais; teismas privalo patikrinti, ar ekspertų atsakymai į teismo pateiktus klausimus yra pagrįsti ekspertizės akte aprašytais tyrimais, t. y. neturi apsiriboti vien ekspertizės akte esančiomis išvadomis, bet privalo vertinti ir tiriamojoje akto dalyje nurodytas aplinkybes bei patikrinti, ar išvada neprieštarauja kitiems byloje esantiems įrodymams²⁰⁹.

Taigi ekspertizės aktą teismas vertina pagal vidinį savo įsitikinimą kaip ir kitus įrodymus, o vidinis teismo įsitikinimas dėl eksperto išvados turi susiformuoti visapusiškai, išsamiai ir objektyviai ištyrus visus byloje esančius įrodymus. Turi būti įvertinami įrodymai, kurie patvirtina ar paneigia ekspertizės akte ir išvadoje užfiksuotas aplinkybes, o atliekant šį vertinimą atsižvelgiama į visų įrodymų tikslumą, detalumą, išsamumą, patikimumą, prigimtį ir kitas svarbias aplinkybes, sudarančias pagrindą eksperto išvadą vertinti patikimu įrodymu arba priešingu atveju motyvuotai spręsti, kad eksperto išvados yra nepagrįstos ir teismas jomis kaip įrodymais nesivadovaus. Tad ekspertizės aktas turi būti vertinamas kartu su kitais įrodymais pagal bendrąsias įrodymų vertinimo taisykles²¹⁰. Atkreiptinas dėmesys, jog šis aiškinimas kardinaliai skiriasi nuo Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo išaiškinimo, kuris analizuojamas kitoje dalyje.

Matyti, kad neatsižvelgus į tai, ar eksperto išvada (teismo ekspertizė) atlikta remiantis teismo nutartimi, ar į civilinę bylą pateikta specialisto išvada, toks dokumentas bus vertinamas kartu su kitais byloje esančiais dokumentais, dėl to nei įrodomąja, nei funkcinė prasme nėra takoskyros tarp specialisto ir eksperto kaip specialių žinių subjekto civiliniame procese. Be to, teismo ekspertizės aktas, kito eksperto / specialisto išvada niekuo nesiskiria (įrodomąja prasme) nuo bet kurio kito įrodymo byloje.

Nors specialisto ir eksperto dalyvavimo atskyrimo problema daugiausia buvo nagrinėjama baudžiamojo proceso teisės moksle, tačiau ji yra susilaukusi ir civilinio proceso teisės mokslininkų dėmesio. Plačiau nenagrinėjant teorinių specialisto ir eksperto vaidmenų konkrečiame procese, siekiant reglamentavimo aiškumo pritariama nuomonei, kad civiliniame procese turėtų būti įteisinta savarankiška specialisto – teisėjo pagalbininko padėtis. Specialistas neatlieka specialaus tyrimo siekdamas nustatyti naujus faktus, o dalyvauja civilinės bylos nagrinėjime norėdamas padėti teismui (teisėjui) teisingai atlikti procesinius veiksmus, pasitelkdamas specialias žinias²¹¹. R. Kriščiūno daktaro disertacijoje „Kriminalistikos metodų ir rekomendacijų panaudojimas civilinėje teisejoje: teoriniai ir metodiniai pagrindai“²¹² prieita prie išvadų, aktualių ir šiam darbui:

- Moderni kriminalistika turi būti suprantama ne tik kaip baudžiamosios teisenos įrankis, nukreiptas į kaltumo įrodymą, bet ir kaip tiesos nustatymo priemonė teisėje.

209 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. rugsėjo 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-452/2006.

210 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. lapkričio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-503/2009.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. gegužės 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-163/2010.

211 Kriščiūnas, R. (2002). Ekspertizė ir specialisto dalyvavimas nagrinėjant civilines bylas. Iš *Jurisprudencija*, 333 (25), p. 74–82.

212 Kriščiūnas, R. (2002). *Kriminalistikos metodų ir rekomendacijų panaudojimas civilinėje teisejoje: teoriniai ir metodiniai pagrindai: daktaro disertacija*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas.

- Kriminalistinių rekomendacijų panaudojimas civilinėje teisenoje ne tik turi įtakos atskirų įrodymų tyrimo patikimumui, bet ir proceso objektyvumui, efektyvumui, jo koncentruotumui ir operatyvumui. Tai didina pasitikėjimą teismu, bylos nagrinėjimo rezultatu bei teisingumo principo realizavimu teisme.

Paminėtinos ir aktualios rekomendacijos:

- Proceso požiūriu svarbu atskirti bei reglamentuoti tokias specialių žinių panaudojimo formas, kaip ekspertizė ir specialisto dalyvavimą. Nurodytos specialių žinių panaudojimo formos yra pakankamai aktualios – tiek praktiniais tikslais, tiek ir tolesniam norminiam reguliavimui. Specialistas civiliniame procese gali įgyvendinti skirtingas funkcijas: padėti teismui, pastarajam įgyvendinant pažintinę procesinę veiklą (jokios savarankiškos įrodomosios reikšmės specialisto konsultacija čia neturi) arba suteikti informacinio pobūdžio paaiškinimų, kuriems nereikia specialaus tyrimo atlikimo.
- Tikslinga papildyti Civilinio proceso kodeksą nuostata, kad atlikdamas procesinius veiksmus, teisėjas gali kviešti į pagalbą specialistą. Atlikto tyrimo pagrindu grindžiama nuostata, kad specialisto procesinė figūra palengvintų teisėjo darbą, paspartintų ir padarytų efektyvesnę patį civilinės bylos nagrinėjimą.

Siūlyta papildyti Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksą šia nuostata:

„ ... str. *Specialisto dalyvavimas.*

Įstatymo nustatytais atvejais teismas (teisėjas) turi teisę pakviesti dalyvauti specialistą, atliekantį atitinkamą procesinį veiksmą, kuris yra nesuinteresuotas bylos eiga.

Specialistas turi atvykti kviečiamas teismo (teisėjo); dalyvauti atliekant procesinius veiksmus, naudodamas specialias žinias ir savo patirtį; atkreipti teismo (teisėjo) dėmesį į aplinkybes, susijusias su įrodymų rinkimu ir tyrimu; pateikti paaiškinimus, susijusius su atliekamais veiksmais.

Specialistas negali dalyvauti bylos nagrinėjime esant priežastims, nurodytoms šiame kodekse.

Ankstesnis dalyvavimas byloje specialistu nėra jo nušalinimo pagrindas.“

- Teismo ekspertizė – tai pagal teismo (teisėjo) nutartį įstatymo nustatyta tvarka eksperto atliekamas jam pateiktų objektų ar kitos medžiagos tyrimas, siekiant pateikti išvadą, kurioje bus paaiškinti nagrinėjant bylą iškilę klausimai, susiję su specialių žinių panaudojimu mokslo, meno, technikos ar amato srityse.
- Teismas (teisėjas), spręsdamas klausimą apie ekspertizės paskyrimą, turi atsižvelgti į daug aplinkybių:
 - a) ar turi reikšmės bylai tas faktas, kurį turi nustatyti ekspertas;
 - b) ar reikalingos specialios žinios pateiktam faktui nustatyti;
 - c) ar tas faktas neįrodytas jau byloje surinktais kitais įrodymais;
 - d) skiriamos ekspertizės rūšies galimybės.
- Objektai, siunčiami ekspertizei, turi atitikti tam tikrus reikalavimus: jie turi būti patikimi ir tinkami ekspertiniam tyrimui, turėti nekintančių požymių bei turi būti pateikti nepakeistos būsenos.
- Derėtų papildyti minėtą norminį aktą tokiu straipsniu:

„teismo (teisėjo) nutartyje skirti ekspertizę, be duomenų, nurodytų šiame kodekse, turi būti nurodyti:

- 1) *ekspertizės paskyrimo pagrindai;*
- 2) *eksperto pavardė arba įstaigos, kurioje bus atliekama ekspertizė, pavadinimas;*
- 3) *ekspertui užduodami klausimai;*
- 4) *medžiaga, kuri perduodama ekspertui.“*

Kad ir kaip būtų gaila, nė viena iš šių rekomendacijų nesulaukė įstatymo leidėjų dėmesio ir iki šiol nebuvo įgyvendinta, o civilinio proceso dalyviai, apklausdami specialistą, pateikusi bylai specialisto išvadą, apklausia jį kaip liudytoją. Kita vertus, pateiktos rekomendacijos tik sustiprina ir patvirtina šiame darbe išreikštą nuomonę, jog būtina kalbėti apie vieningą specialių žinių panaudojimą visuose procesuose reglamentuojantį teisės aktą, nes problemos, su kuriomis susiduria skirtingi teisminiai procesai specialių žinių taikymo kontekste, kartojasi.

Apibendrinant lyginamąją specialių žinių taikymo civiliniame ir baudžiamajame procese dalį, matyti, jog nepaisant to, kad specialių žinių taikymas (ekspertizės forma) šiuose dviejuose procesuose nors kyla iš TEĮ ir turėtų būti, logiškai mąstant, analogiškas, tačiau taip nėra, o to priežastis gali būti netikslus šio klausimo reglamentavimas.

2. SPECIALIŲ ŽINIŲ PANAUDOJIMO ADMINISTRACINIAME PROCESU PRAKTIKA: REALIJOS IR GALIMYBĖS

2.1. Specialios žinios kaip įrodinėjimo priemonė administraciniame procese

Globalūs socialiniai ir ekonominiai procesai bei jų įtaka Lietuvai, siekiančiai stiprinti rinkos santykius ir kurti teisinę valstybę, nulemia ir visuomeninį poreikį turėti aukštos kokybės teisinę pagalbą asmenims, tačiau dažnai apie šias galimybes nežinoma arba jomis nepasinaudojama. Tai pasakytina ir apie galimybę pasinaudoti specialiomis žiniomis, įvairiomis jų formomis, pradedant specialisto konsultacija, baigiant ekspertize. Mokslinėje literatūroje pabrėžiama, kad tai ypač dažnai nutinka civiliniame, arbitražo, administraciniame procesuose, kuriuose įrodomoji informacija, gauta panaudojant specialias žinias sudarytų galimybes greitai ir pagrįstai išnagrinėti bylas²¹³.

Įdomūs yra Švedijos mokslininkų atlikti tyrimai²¹⁴, kurie parodė, jog vertinant ekspertų naudojimą, pažymėtina, jog rezultatai rodo, kad teismo paskirti ekspertai yra žymiai dažniau paskiriami bylose, nagrinėjamosiose administraciniuose teismuose (iki 30 proc.) negu bendros kompetencijos teismuose (mažiau negu 5 proc.) Šalių paskirti ekspertai dažniau paskiriami bylose, nagrinėjamosiose bendrosios kompetencijos teismuose (iki maždaug 10 proc.), nei administraciniuose teismuose (mažiau nei 5 proc.). Beveik visada teismas imasi iniciatyvos pasitelkti teismo paskirtus ekspertus administraciniuose teismuose, tuo tarpu bendrosios kompetencijos teismuose iniciatyvos paprastai imasi proceso šalis, rečiau – teismas. Paprastai iniciatyvos pasitelkti šalies paskirtus ekspertus baudžiamosiose bylose (pagal valstybinį kaltinimą) imasi viešąjį interesą ginanti šalis (prokuroras), o civilinėse bylose – vienodai abi šalys (ieškovas ir atsakovas). Administracinėse bylose iniciatyvos paprastai imasi vienodai dažnai tiek valstybinė institucija (public party – angl.) (atstovaujanti institucija), tiek ir individuali šalis. Autoriai teigia, jog jų tyrimo rezultatai rodo, kad procesą administraciniuose teismuose labiau kontroliuoja teisėjas nei bendros kompetencijos teismuose. Priešingai, procesą bendrosios kompetencijos teismuose labiau kontroliuoja šalis nei administraciniuose teismuose. Tai gali būti siejama su skirtingomis teisinėmis tradicijomis, kas rodo, jog administraciniai teismai paprastai turi didesnę atsakomybę už tyrimą dėl administracinės procedūros tikslo priimti iš esmės teisingus sprendimus. Dar tiksliau, tai susiję su tuo, kad daugelis administracinių ir teisinių bylų yra sudėtingo pobūdžio ir dažnai apima numatomą rizikos vertinimą, taip pat su tuo, kad individualiai šaliai dažnai

213 Wecht, C. H., Rago, J. T. (2006). *Forensic science and law: investigative applications in criminal, civil, and family justice*. Boca Raton Fla; London; New York N.Y.: CRC Press: Taylor & Francis Group.
Forensic science: an introduction to scientific and Investigative techniques. (2009). Editors: Start H. James, Jon J. Nordby. 3 rd. ed). CRC Press: Taylor & Francis Group.

Россинская, Е. Р. (2005). *Судебная экспертиза в гражданском, арбитражном, административном и уголовном процессе: монография*. Москва: Норма.

214 Friis, E. Åström, K. (2017). The Use of Court- and Party-Appointed Experts in Legal Proceedings in Sweden: Judges' Experiences and Attitudes. Oslo Law Review. Prieigaper internet: https://www.idunn.no/oslo_law_review/2017/02/the_use_of_court_and_party-appointed_experts_in_legal_proc.

gali pritrūkti tinkamo teisinio atstovavimo ir taip sudaromos sąlygos atsidurti prastesnėje procesinėje padėtyje lyginant su viešąja šalimi / valstybės interesus atstovaujančia šalimi.

Svarbios yra ir CEPEJ (Europos Komisijos Justicijos Efektyvumui) atskaitos rekomendacijose dėl teismo ekspertų vaidmens Europos valstybėse nuostatos, kurios sako, kad: „21. Baudžiamosiose bylose pagrindiniai vertinimo klausimai yra klausimai apie teismo kaltinamojo kaltę ir baudžiamąją atsakomybę, nukentėjusiojo asmenines ir ekonomines aplinkybes bei priežastinio ryšio nustatymas. Civilinėse ar administracinėse bylose vyrauja žmonių, daiktų ir įvykių eigos vertinimas; 22. Dėl šios priežasties labai svarbios medicinos, psichologinės, statybų ir ekonomikos ekspertų nuomonės, taip pat nuomonės dėl kelių eismo įvykių. 23. Kadangi teismo sprendimas dažnai priklauso nuo esminio faktų įvertinimo, šių ekspertų išvados tampa vis svarbesnės kiekvienos procedūros rezultatui. Tai taip pat reiškia, kad labai svarbu išsirinkti labiausiai kvalifikuotą ir tinkamiausią ekspertą.“²¹⁵

Kaip jau pastebėta, administracinė valdžia yra įgyvendinama visur, kur yra žmonių kolektyvas – ji tiesiogiai organizuoja krašto apsaugą, garantuoja valstybės saugumą ir viešąją tvarką, užtikrina gamtos apsaugą, atlieka bendrojo pobūdžio nevyriausybių organizacijų valdymą bei vadovaudamasi teisės normomis, daro įtaką asmenims. Tai realizuojama administracinėmis prievartos priemonėmis, kurių tenka imtis vykdomosios valdžios subjektams siekiant valstybėje užtikrinti tvarką ir žmonių saugumą. Bet kokia teisinė prievarta, net ir taikoma pačiais geriausiais tikslais, ją patiriančiam asmeniui sukelia nepasitenkinimą, kartais net norą priešintis, be to, dažnu atveju ji pažeidžia Konstitucijos garantuotas žmogaus teises ir laisves, todėl labai svarbu, kad prievartos priemonės ir jų taikymo mechanizmas būtų nustatomi ir įgyvendinami griežtai laikantis teisės normų reikalavimų²¹⁶.

Dėl to, kaip ir minėta mokslo šaltiniuose, vykdomosios valdžios subjektams vykdant jų kompetencijai priskirtas funkcijas, taip darant poveikį asmens teisėms bei laisvėms, neretai kyla administraciniai ginčai, kurie yra sprendžiami pasitelkus administracinio proceso teisės normas. Administracinėse bylose, atsižvelgiant į konkrečią teiseną, esama tam tikro reglamentavimo dualizmo²¹⁷. Taigi, asmens konstitucinės teisės į teisminę gynybą pirminis realizavimo etapas yra kreipimasis būtent į pirmosios instancijos teismą, t. y. apygardos administracinį teismą (administracinio ginčo teiseną) bei apylinkės teismą (administracinių nusižengimų teiseną), nepamirštinis ir ikiteisminės instancijos. Būtent šiuose teismuose dažniausiai nustatomos visos bylai reikšmingos aplinkybės, renkami, tiriami ir vertinami įrodymai bei paprastai priimamas teismo sprendimas (nutartis), kuriuo ginčas išsprendžiamas iš esmės. Tai lemia, kaip jau minėta disertacijos įvade, išskirtinę proceso pirmosios instancijos administraciniame teisme vietą asmens konstitucinės teisės į teisminę gynybą realizavimo sistemoje. Todėl ši procesą reguliuojančiuose įstatymuose neturėtų

215 CEPEJ Report on “European judicial systems – Edition 2014 (2012 data): efficiency and quality of justice” Prieiga per internet: <https://rm.coe.int/cepej-report-on-european-judicial-systems-edition-2014-2012-data-eficc/16807882a1>.

216 Bakaveckas, A., Dziegoraitis, A., Dziegoraitienė, A., Gylys, A., Kalesnykas, R., Pranevičienė, B., Rusinas, E., Šedbaras, S., Urmonas, A., Žilinskas, D. (2005). *Lietuvos administracinė teisė. Bendroji dalis: vadovėlis*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras.

217 Kurapka, V. E., Matulienė, S., Bilevičiūtė, E., Juškevičiūtė, J., Dereškevičius, E., Kurapka, K. (2012). *Specialių žinių taikymo nusikaltimų tyrime mokslinė koncepcija ir jos realizavimo mechanizmas: mokslo studija* (p. 62). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.

būti prieštaravimų bei spragų, taip pat proceso pirmosios instancijos teisinis reguliavimas turi atitikti Konstitucijoje įtvirtintus teisės į teisminę gynybą imperatyvus²¹⁸.

ANK 563 straipsnyje numatyta administracinių nusižengimų teisenos paskirtis yra greitai ir objektyviai, visapusiškai ir išsamiai ištirti administracinius nusižengimus, tinkamai taikyti įstatymus, patraukti kaltuosius asmenis administracinėn atsakomybėn sumžinant valstybės prievartos priemonių naudojimą, užtikrinti, kad paskirtos administracinės nuobaudos ir administracinio poveikio priemonės būtų laiku įvykdytos. O ANK 636 straipsnis, reglamentuojantis nutarimo (nutarties) administracinio nusižengimo byloje turinį, imperatyviai nurodo (4 dalis), kad nutarimo (nutarties) motyvuojamojoje dalyje pažymima: teismo nustatytos aplinkybės ir išvada, ar jos atitinka administracinio nusižengimo protokole išdėstytas aplinkybes ir protokole nurodytą administracinėn atsakomybėn traukiamo asmens padarytą veiką; įrodymai, kurie patvirtina padarytą veiką, argumentai, kuriais atmetami priešingi įrodymai, nusižengimą atitinkanti kvalifikacija ar argumentai, kodėl padaryta veika nelaikytina administraciniu nusižengimu.

Beveik tapatus siektinas tikslas numatytas ir ABTĮ. ABTĮ 86 straipsnio 1 dalis reglamentuoja: „Teismo sprendimas turi būti teisėtas ir pagrįstas“, o 2 šio straipsnio dalyje imperatyviai nurodoma: „Priimdamas sprendimą, administracinis teismas įvertina teismo posėdyje ištirtus įrodymus, konstatuoja, kurios aplinkybės, turinčios bylai esminės reikšmės, yra nustatytos ir kurios nenustatytos, kuris įstatymas turi būti taikomas šioje byloje ir ar skundas (prašymas, pareiškimas) yra tenkintinas. Skundas (prašymas, pareiškimas) gali būti tenkinamas visiškai ar iš dalies“. Pagal ABTĮ 87 straipsnio 4 dalį privalomos sprendimo motyvuojamosios dalies sudedamosios dalys yra: teismo nustatytos bylos aplinkybės; įrodymai, kuriais grindžiamos teismo išvados; argumentai, dėl kurių teismas atmeta kurios nors įrodymus.

Atsižvelgiant į tai darytina išvada, kad viena iš esminių tiek administracinių bylų, tiek apskritai visų teisminių procesų stadijų yra įrodinėjimo (įrodymų vertinimo) procesas. Nors tiek pagal ANK, tiek pagal ABTĮ įrodymų vertinimas priskiriamas išimtinai teismo (pareigūno), nagrinėjančio administracinę bylą kompetencijai, proceso dalyviai, įgyvendindami savo procesines teises, turi teisę tiek teikti įrodymus, tiek teikdami paaiškinimus (raštu ir žodžiu) teikti faktinių aplinkybių, įrodymų vertinimą, ir taip akivaizdžiai prisidėti prie svarbiausio tikslo – teisingo bylos išsprendimo.

Nors, siekiant sėkmingai įgyvendinti tiek ANK, tiek ABTĮ reglamentuotus uždavinius, būtina kiekvienoje administracinėje byloje tiksliai išaiškinti patį kilusio ginčo faktinį pagrindą ir aplinkybes, tačiau įrodymams administracinio proceso teisės šaltiniuose skiriamas nepakankamas dėmesys. Įrodymų svarbą pripažįsta daug teisės mokslo (specialiosios literatūros) šalinių. Anot P. Petkevičiaus, „Įrodymai tiriant administracinių teisės pažeidimų bylas yra labai svarbūs – *tai glaudžiai susiję su šių bylų teisenos mokslu*“²¹⁹. Administracinio proceso mokslo doktrinoje pripažįstama, kad liudytojų ir nukentėjusiųjų parodymai, traukiamo atsakomybėn asmens paaiškinimai ir **eksperto išvada** yra vieni svarbiausių įro-

218 Raižys, D. (2008). *Procesas pirmosios instancijos administraciniame teisme: daktaro disertacija*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.

219 Petkevičius, P. (2003). *Administracinių teisės pažeidimų bylų teiseną*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, p. 70.

dymų administraciniame procese²²⁰. Taigi teisinio reguliavimo analizė lemia, jog tiek ekspertas (eksperto išvada), tiek specialistas turi būti vertinami kaip specialiųjų žinių subjektai.

Taigi, nors pripažįstama, kad specialios žinios ir jų panaudojimas administraciniame procese yra viena svarbiausių įrodinėjimo (įrodymų vertinimo) priemonių, administracinio proceso mokslo doktrina šiai įrodinėjimo priemonei pakankamo dėmesio nėra skyrusi. Pabrėžtina ir tai, kad specialiųjų žinių panaudojimo galimybė, specialiųjų žinių subjektų statusas administraciniame procese itin lakoniškai reglamentuotas ir teisės normomis, o atlikta teisminės praktikos analizė (plačiau žr. 2.3 dalyje) atskleidžia, kad teisinis reguliavimas nutolęs nuo praktikos. Tokia kukli teisinė bazė dėl specialiųjų žinių panaudojimo, kelianti klausimą, ar jos užtenka formuoti teigiamą teismų praktiką ir užtikrinti asmens teisių ir teisėtų interesų apsaugą bei pasiekti proceso tikslus, dar kartą verčia mus grįžti prie ABTĮ normų analizės.

ABTĮ 56 straipsnis nustato, jog „2. Nurodyti faktiniai duomenys nustatomi tokiomis priemonėmis: proceso šalių ir jų atstovų paaiškinimais, liudytojų parodymais, specialistų paaiškinimais ir ekspertų išvadomis, daiktiniais įrodymais, dokumentais ir kitais rašytiniais, elektroniniais, garso bei vaizdo įrodymais. <...> 4. Įrodymus pateikia proceso šalys ir kiti proceso dalyviai. Prireikus teismas gali pasiūlyti nurodytiems asmenims pateikti papildomų įrodymų arba šių asmenų prašymu ar savo iniciatyva išreikalauti reikiamus dokumentus, pareikalauti iš pareigūnų paaiškinimų. <...> 6. Jokie įrodymai teismui neturi iš anksto nustatytos galios. Teismas įvertina įrodymus pagal vidinį savo įsitikinimą, pagrįstą visapusišku, išsamiu ir objektyviu bylos aplinkybių viseto išnagrinėjimu, vadovaudamasis įstatymu, taip pat teisingumo ir protingumo kriterijais“. Tuo tarpu ANK 569 straipsnyje nurodyta, kad „1. <...>. Šie duomenys nustatomi tokiomis priemonėmis: administracinio nusižengimo protokolu, pareigūnų tarnybiniais pranešimais, pranešimais, aktais ar kitais dokumentais, kuriais asmenys, kurie nėra pareigūnai, užfiksavo administracinio nusižengimo požymių turinčios veikos padarymą, nuotraukomis, garso ar vaizdo įrašais, liudytojų, nukentėjusiojo ir administracinėn atsakomybėn traukiamo asmens parodymais ir paaiškinimais, ekspertizės aktu, specialisto išvada, daiktiniais įrodymais, daiktų ir dokumentų paėmimo protokolu ir kitokiais dokumentais. <...> 2. Įrodymus renka, prireikus skiria ekspertizę ar reikalauja specialisto išvados pareigūnai, atliekantys administracinio nusižengimo tyrimą. 3. Įrodymais gali būti tik tokie duomenys, kurie patvirtina arba paneigia bent vieną aplinkybę, turinčią reikšmės bylai teisingai išnagrinėti. Ar gauti duomenys laikytini įrodymais, sprendžia teismas ar administracinio nusižengimo bylą ne teismo tvarka nagrinėjanti institucija (pareigūnas)“.

Atsižvelgiant į aukščiau išdėstytą, galima kelti keletą klausimų: ar toks lakoniškas reglamentavimas yra pakankamas formuoti teisingai praktikai ir kartu siekti, kad šis procesas (procesai) būtų teisingas ir sąžiningas? Ar pakankamai aktyvi yra mokslinė diskusija dėl įrodymų vertinimo ir ar doktrininio aiškinimo pakanka?

Pabrėžtina, jog Lietuvos mokslininkai analizavo įrodymų vertinimo ir jo reglamentavimo klausimus, tačiau nagrinėjimas daugiausia susijęs su baudžiamuoju procesu – ko gero, manoma, kad to pakanka perkėlimui į kitus procesus. Problemos nagrinėjimas pagrįstinas kai kurių mokslininkų nuomonėmis.

220 *Ibid.*, p. 80.

Visų pirma, paminėtina profesoriaus E. Palskio nuomonė, pateikta jo straipsniuose vykstant diskusijai dėl naujojo BPK projekto. Skyriuje „Įrodymai ir įrodinėjimas“ pateiktos ir kai kurių straipsnių formuluotės: „1 str. Įrodymai; 2 str. Įrodymų liečiamumas; 3 str. Įrodymų leistinumas; 4 str. Baudžiamojoje byloje įrodinėtinos aplinkybės; 5 str. Duomenys apie kaltinamąjį; 6 str. Duomenys apie nukentėjusįjį ir liudytoją; 7 str. Įrodinėjimas; 8 str. Įrodymų rinkimas; 9 str. Įrodymų įtvirtinimas; 10 str. Piliečių teisių apsauga renkant įrodymus; 11 str. Paslapties apsauga; 12 str. Įrodymų patikrinimas; 13 str. Įrodymų įvertinimas.“²²¹.

Šiuo metu galiojančiame BPK nėra net panašaus turinio skyriaus, o įrodinėjimo procesą apibrėžiančios nuostatos, kaip yra pastebėjęs prof. P. Ancelis, išbarstytos visame kodekse²²². K. Stungys taip pat kritiškai vertino suformuluotą naują įrodymų, įrodinėjimo ir įrodymų įvertinimo sampratą, nes iki tol įtvirtintos įrodymų ir įrodinėjimo proceso nuostatos buvo racionalios ir patvirtintos istorine baudžiamojo proceso praktika²²³. P. Ancelis pateikia argumentuotą ir kategorišką nuomonę straipsnyje „Įrodinėjimo tikslas, dalykas ir priemonės“, kuriame atkreiptinas dėmesys į šiuos aspektus:

1. *Profesoriaus nuomone, kuriai mes pritariame, gerai yra tai, kad dėl įtvirtintos įrodymų vertinimo struktūros teisminėse stadijose jau yra keletas publikacijų, kuriose, be to, pateiktos racionalios išvados dėl modernaus teismo nagrinėjimo proceso teismo nagrinėjimo proceso struktūros. Su daugeliu išvadų yra sutiktina, tačiau, atrodo, pirmiausia reiktų sumodeliuoti bendrą įrodymų ir įrodinėjimo proceso struktūrą, kuri pakeistų dabar įtvirtintą prastą procesinę situaciją, o jau paskui projektuoti teisminę sąžiningą ir nešališką procesą.*
2. *Atkreiptinas dėmesys, kad įrodymų ir įrodinėjimo proceso, esant chaotiškai aplinkai, procesinė praktinė veikla pateikia visiškai netoleruotinus, neteisėtus ir todėl visuomenę ypač jaudinančius sprendimus baudžiamajame procese.*
3. *Nemažas įrodinėjimo problemškumas taip pat pastebimas reglamentuojant specialių žinių panaudojimą baudžiamajame procese. 1 metų spalio mėnesį Lietuvoje pasirodžiusi specialisto figūra dabar neretai nulemia visumą procesinių sprendimų, nors galima pateikti daug argumentų, kad specialisto atliekami tyrimai negali būti prilyginti ekspertizėms. Kodeksas specialistą faktiškai prilygino ekspertui, o ekspertizės baudžiamajame procese tapo daugiau išimtimi nei taisykle. Reorganizuojant teisėsaugą, pagrindinės specialistų pajėgos buvo inkorporuotos į kriminalinės policijos padalinius tiek šalies centre, tiek ir regionuose, todėl vien dėl to atsiranda pagrindas susirūpinti dėl specialistų pateikiamų išvadų patikimumo ir nešališkumo ar dėl galimo poveikio tokiems pareigūnams iš struktūros vadovybės pusės. Nagrinėjant šias problemas, kyla klausimų dėl įtvirtintos sudėtingos ekspertizių skyrimo procedūros ikiteisminiame etape.*

221 Palskis, E. (1995). Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso įstatymų raida 1990–1994 metais (p. 100). Iš *Kriminalinė justicija*, IV, p. 94–114.

222 Ancelis, P. (2010). Įrodinėjimo tikslas, dalykas ir priemonės. Baudžiamasis procesas: nuo teorijos iki įrodinėjimo: Mokslo studija (p. 208). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.

223 Stungys, K. (2000). Įrodymų samprata baudžiamojo proceso kodekso projekte. Iš *Jurisprudencija*, 16 (8), p. 22–26.

4. *dabartinis įrodymų ir įrodinėjimo teisinis reglamentavimas nėra optimalus, yra padrikas, nepritaikytas nusikalstamoms veikoms atskleisti, įrodymams rinkti, pasinaudojant naujomis technologijomis ir naujaisiais įvairių mokslų pasiekimais.*
5. *Profesorius pateikė atskirų BPK straipsnių formuluotes dėl įrodymų vertinimo kriterijų, pvz.:*
 - *straipsnis. Įrodymų tikrumas (1) Įrodymų tikrumas yra kurių nors nustatomų duomenų tikrumo laipsnis. (2) Tai, koku mastu yra tikri (patikimi) naudojami įrodinėjant duomenys apie faktus, įvertinami nagrinėjant visus gautus baudžiamojo proceso metu faktus arba duomenis apie faktus iš viso ir tarpusavyje. Nė vienas iš įrodymų negali būti tikresnis, palyginti su likusiais įrodymais.*
 - *straipsnis. Įrodymų liečiamumas (sąsajumas). Įrodymais, turinčiais ryšį su konkrečiu baudžiamuoju procesu, laikomi duomenys apie faktus, kurie tiesiogiai ar netiesiogiai patvirtina įrodinėtinų aplinkybių baudžiamajame procese buvimą ar nebuvimą, jų tikrumą ar netikrumą, kitų įrodymų esamumą ar nesamumą.*
 - *straipsnis. Įrodymų leistinumumas (1) Baudžiamojo proceso metu gauti duomenys apie faktus leistini kaip įrodymai, jeigu jie gauti ir procesiškai įtvirtinti šiuo Kodeksu nustatyta tvarka. (2) Neleistinai ir įrodinėjant nenaudojinais laikomi tokie duomenys apie faktus, kurie yra gauti: 1) panaudojant smurtą, gąsdinimus, šantažuojant, apgaudinėjant ar kitaip priverčiant.²²⁴*

Apie įrodymų vertinimo kriterijus yra pasisakęs L. Belevičius: „Priklausomai nuo teisinės sistemos, skirtingo reglamentavimo, teismų praktikos, yra įvardijamos nevienodos, nors tam tikrais aspektais ir sutampančios, J. Rinkevičiaus žodžiais tariant, „būtinios įrodymų savybės“ (reikalavimai, kriterijai). Dažniausiai tiek literatūroje, tiek teismų praktikoje nurodomi šie įrodymams keliami reikalavimai: liečiamumas (sąsajumas), leistinumumas, tikrumas ir pakankamumas²²⁵.”

Profesorius R. Jurka taip pat atkreipė dėmesį į įrodinėjimo ir įrodymų vertinimo problemas tarptautinio bendradarbiavimo intensyvėjimo sąlygomis tiriant nusikaltimus²²⁶. Anot prof. Pijaus Pošiūno, tyrinėjusio specialiųjų žinių taikymo baudžiamajame procese klausimus, naujame BPK vietoje buvusių dviejų analogiškų procesinių figūrų – specialisto ir eksperto, kurie gali teikti išvadą, besiskiriančias tik pavadinimu ir forma, siūlė numatyti ir įtvirtinti tik vieną procesinę figūrą – ekspertą, ir rekomendavo suteikti jam platesnes funkcijas, o kad neliktų darbo dubliavimo bei nepagrįsto proceso vilkinimo, vietoje specialisto įtvirtinti tyrėjo (kvotėjo ar tardytojo) padėjėjų techniką, kuris teiktų techninę pagalbą. Padėjėjas fotografuotų, darytų vaizdo ir garso įrašus, paimtų pėdsakus ir atliktų kitus techninius pavedimus²²⁷. J. Rinkevičius įstatymo leidėjui siūlė apibrėžti, „ar gauta informacija

224 Ancelis, P. (2010). Įrodinėjimo tikslas, dalykas ir priemonės. Baudžiamasis procesas: nuo teorijos iki įrodinėjimo: Mokslo studija (p. 205). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.

225 Belevičius, L. (2011). Procesinių prievartos priemonių teisėtumo ir jų taikymo metu gautų įrodymų leistinumumo probleminiai aspektai. Iš *Baudžiamasis procesas: nuo teorijos iki įrodinėjimo (prof. dr. Eugenijaus Palskio atminimui): mokslo studija*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, p. 325–361.

226 Jurka, R. (2011). Tarptautinis bendradarbiavimas baudžiamajame procese: įrodymai ir jų priimtinumas Europos Sąjungoje. Iš *Baudžiamasis procesas: nuo teorijos iki įrodinėjimo (prof. dr. Eugenijaus Palskio atminimui): mokslo studija*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, p. 89–129.

227 Pošiūnas, P. (1994). *Teismo ekspertizės pagrindai*. Vilnius: LTEI, p. 6–10.

laikytina įrodymu, kiekvienu atveju sprendžia tardytojas, teisėjas arba teismas, kurio žinioje yra baudžiamoji byla²²⁸.

Be to, galima paminėti taip pat ir kitus Lietuvos mokslininkus, tyrinėjusius įrodymų vertinimo atitinkamus aspektus, t. y.: P. Kuconis, A. Juozapavičius, A. Panomariovas, E. Losis, J. Zajančkauskienė, R. Ažubalytė, G. Goda, R. Merkevičius ir kt. Tačiau specialių žinių vertinimo klausimais tyrimus atliko tik keletas autorių: H. Malevski, G. Juodkaitė-Granskienė, J. Juškevičiūtė, E. Latauskienė, M. Gušauskienė ir kt.

Pabrėžtina, jog bandymai įstatymo reikalavimus dėl įrodymų vertinimo kriterijų užpildyti rekomendacijomis, komentarais, pasitelkti doktrininį aiškinimą neskatins teigiamų pokyčių dėl paties aiškinimo dinamikos ir nesistemiškumo. Kyla klausimas, kuo remtis teismui tiek įrodymus vertinant pačiam, tiek, juo labiau, formuojant vertinimo praktiką – ar vien vidiniu įsitikinimu, teisine sąmone, t. y., kategorijomis, tapusiomis įstatymo raide, bet neturinčiomis aiškios interpretavimo krypties, todėl taip pat keliančiomis mokslines diskusijas. Pavyzdžiui, dėl duomenų leistinumą vertinimo ir vidinio įsitikinimo santykio gana netikėtą poziciją pateikia R. Merkevičius, pažymėdamas, kad siekiant užtikrinti, jog teisėjo vidinis įsitikinimas būtų formuojamas, o procesinis sprendimas grindžiamas tik teisėtų įrodymų pagrindu, būtina iš kartu su kaltinamuoju aktu teismui perduodamos bylos medžiagos eliminuoti visus faktinės informacijos šaltinius, kuriuos ikiteisminio tyrimo teisėjas pripažino kaip draudžiamus vertinti, nagrinėjant bylą teisme²²⁹.

Pritartina nuomonei, jog ši mintis verta platesnių diskusijų dėl tokio teisinio mechanizmo įtvirtinimo įstatymo lygmenyje galimybės, nes, iš tiesų, praktikoje teisėjo, kaip ir bet kurio žmogaus vidinis įsitikinimas, visada yra subjektyvus ir jį didele dalimi lemia pirmasis įspūdis, t. y. jo nuomonę lemia pirmasis susipažinimas su faktais, dėl to vėlesniuose pažinimo etapuose tuo atveju, jei paaiškėja tokių įrodymų neleistinumas, turimas žinias sudėtinga atsiriboti nuo leistinumą reikalavimo neatitinkančios informacijos turinio, jos informatyvumo²³⁰.

Akentuotina, jog Lietuvoje neparengta disertacijų, susijusių su įrodymų vertinimo ypatumais administraciniame procese, su specialiųjų žinių panaudojimo šiame procese vertinimu, o teismų praktika itin negausi ir nenuosekli dėl perdėm lakoniško įstatyminio reglamentavimo (plačiau žr. disertacijos 2.2.–2.3. dalyse).

Šiuo atveju pateiktinas kaimyninės šalies – Latvijos, pavyzdys, kai įstatymo lygmeniu spręstas įrodymų vertinimo klausimas administraciniame procese paliktas formuoti teismams remiantis praktika. Latvijos Respublikos administracinio proceso kodekso²³¹ 151 straipsnyje numatytas įrodymų liečiamumo (sąsajumo) reikalavimas, kuris reiškia, jog teismas priima tik tuos įrodymus, kurie turi reikšmės bylai, o šio kodekso 152 straipsnyje numatytas įrodymų leistinumą reikalavimas, žymintis, jog: 1) teismas leidžia tik nurodytas

228 Rinkevičius, J. (1992). Įrodymų samprata Lietuvos baudžiamojo proceso teisėje. Iš *Teisė*, 26, p. 193–195.

229 Merkevičius, R. (2008). *Baudžiamasis procesas: įtariamojo samprata*. Vilnius: Registrų centras, p. 627–628.

230 Merkevičius, R. (2009). Baudžiamojo proceso kodeksas: ar teisminio nagrinėjimo struktūra garantuoja teisingą teismą? Iš *Sąžiningas baudžiamasis procesas: probleminiai aspektai* (p. 138). Vilnius: Industra.

231 Административно-процессуальный закон. Закон, принятый Сеймом 25 октября 2001 года и обнародованный Президентом государства 14 ноября 2001 года (С изменениями, внесенными по состоянию на 12 июня 2003 года). Prieiga per internetą: http://www.pravo.lv/likumi/06_apz.html.

įstatymų įrodinėjimo priemonės; 2) faktai, kurie pagal įstatymą gali būti įrodyti tik tam tikromis įrodymo priemonėmis, negali būti nustatomi jokiais kitomis įrodinėjimo priemonėmis.

Kalbant apie specialių žinių panaudojimą teismo nagrinėjimo stadijoje, derėtų aptarti ekspertizės akto ir specialisto išvados kaip įrodymų vertinimo teorinių nuostatų specifiką. Nors įrodomąją informaciją vertina įvairūs administracinio proceso subjektai, tačiau svarbiausią įvertinimą atlieka teismas, kurio sprendime (kitame baigiamajame procesiniame dokumente) ir matyti šis galutinis įrodinėjimo proceso rezultatas, todėl reikšminga plačiau paanalizuoti teismo atliekamo specialių žinių tyrimo metu gautos informacijos įrodomosios vertės vertinimo ypatumus. Ekspertizės aktas kaip ir specialisto išvada, turi būti vertinami pagal tas pačias taisykles kaip ir visi kiti įrodymai, tačiau jų vertinimas turinio atžvilgiu dažnai yra sudėtingesnis nei kitų įrodymų, nes ekspertas naudojami įvairių mokslo sričių specialiosiomis žiniomis, kurių nei teismas ar bylos nagrinėjimo teisme dalyviai, nei kiti ekspertizę skiriantys subjektai paprastai neturi.

Atlikus teisės doktrinoje šiuo klausimu pasisakusių mokslininkų tyrimų ir publikacijų analizę²³², papildžius autoriaus atliktų tyrimų pagrindu suformuluotomis išvargomis, galima išskirti tokius ekspertizės akto ir specialisto išvados vertinimo ypatumus:

1. Svarbu tinkamai įvertinti jų atitikimą įstatymų reikalavimams dar ekspertizės skyrimo fazėje, t. y. išsiaiškinti, ar ekspertizė skirta teisėtu pagrindu ir laikantis nustatytos tvarkos, ar ekspertas ir specialistas neviršijo savo kompetencijos ribų, ar nebuvo pagrindo eksperto nušalinimui, ar pasirinkta tinkama ekspertinė įstaiga, ar nepažeistos kitų proceso dalyvių teisės, ir kiti klausimai. Tai labai svarbu vertinant specialisto išvadą, vertinimas šiuo aspektu yra labiau orientuojamas į tinkamos įstaigos pasirinkimą ir specialisto kompetencijos nustatymą, nes Administraciniame procese dėl jo įvairovės tenka veikti už valstybinių ekspertinių įstaigų erdvės ir patvirtinto ekspertų sąrašo ribų, dėl to paskyrimo procedūros tampa nebe formalumu, o svarbiu taktikos elementu, darančiu įtaką galutinio tyrimo rezultato kokybei. Tiesa, naujausioje (2019 m.) mokslinėje literatūroje aptikta siūlymų skiriant ekspertizę neįtrauktiems į ekspertų sąrašą ekspertams iš pradžių juos apklausti kaip žinovus akcentuojant jų profesinę veiklą, išsilavinimą, specialų pasirengimą pagal ekspertinę specialybę, ekspertinio darbo stažą ir patirtį bei kitus kompetencijų parametrus, ir tik po to skirti jam atlikti ekspertizę²³³.
2. Vertinti juos kartu su kitais įrodymais; nei ekspertizės aktas, nei specialisto išvada, kaip ir kiti įrodymai, neturi iš anksto nustatytos didesnės įrodomosios galios,

232 Белкин, Р. С. (2001). *Курс криминалистики* (р. 183). Москва: Изд-во Московского ун-та.

Малевицкий, Г. (2012). Специальные знания – краеугольный постулат концепции криминалистики Ганса Гросса и их современная интерпретация. *Криминалист* *первопечатный*, № 5, р. 108–121.

Зинин, А. М., Майлис, Н. П. (2002). *Судебная экспертиза: учебник* (с. 6). Москва: Закон и право.

Аверьянова, Т. В. (2006). *Судебная экспертиза. Курс общей теории*. Москва. Норма.

Россинская, Е. Р. (2005). *Судебная экспертиза в гражданском, арбитражном, административном и уголовном процессе*. Москва: Норма.

Волчetskая, Т. С. (2004). *Основы судебной экспертологии. Учебное пособие*. Калининград: Изд-во Калининградского гос. университета.

233 Шухнин, М. Н. (2019). Сведущие лица. Из III международная научно-практическая конференция «Дискуссионные вопросы теории и практики судебной экспертизы». Москва: Ассоциация НОЦЭ, р. 743–746.

t. y. jie negali būti iš karto vertinami kaip patikimesni, o kiekvienu atveju teismas turi kruopščiai patikrinti ir nustatyti kiekvieno įrodymo patikimumą, remdamasis konkrečiomis nagrinėjamos bylos aplinkybėmis. Lietuvos administracinio proceso specifika yra ta, jog joje išlikusi nuostata, buvusi dar iki 2003 m. galiojusio baudžiamojo proceso kodekso²³⁴ 85 straipsnyje, kad ekspertizės aktą vertinantys subjektai (teismas) nepritarimą eksperto išvada turi motyvuoti, taip suteikdami ekspertizės aktui tam tikrą išskirtinę įrodomąją reikšmę. Problema ta, kad ši įrodomąją reikia vertinti pasirenkant tinkamus instrumentus, o ne tik vadovaujantis savo įsitikinimu. Manytina, jog tais atvejais, kai trūksta kompetencijos vertinti eksperto išvadą dėl specialių žinių stokos, privalu pasitelkti kitą tokių žinių turintį subjektą – ekspertą ar specialistą, kuris ne tik galėtų paaiškinti jų atliktus tyrimus, bet ir atsakyti teismui į kitus klausimus, taip pat įvertintų atliktus tyrimus atsižvelgę į turimą eksperto kvalifikaciją. Galimai tai yra niša, kurią galėtų užimti specialistas kaip procese dalyvaujantis asmuo, turintis specialių žinių. Taip pat būtų išvengta painiavos, kuri dabar egzistuoja tiek skiriant ekspertinius tyrimus, tiek juos vertinant – apie tai ne kartą minėta šiame darbe.

3. Vertinant minėtus duomenis kaip įrodymus, reikia vadovautis tam tikros ekspertizės ar specialisto tyrimo galimybėmis klausiant, ar buvo užduoti eksperto ar specialisto kompetenciją atitinkantys klausimai, ar ekspertinis tyrimas atliktas pagal mokslškai pagrįstas metodikas ir kt. Minėtos problemos vertinant eksperto pasirinktus metodus ir metodikas, kurias vertinti teismui ypač sunku.

Esama nuomonių, jog teismo galimybė vertinti eksperto (specialisto) išvados mokslinį pagrįstumą pasiekiami įvairiomis kitomis priemonėmis: literatūros, kurioje yra duomenų apie specialių žinių sritį, studijavimu; konsultuojantis su išmanančiu asmeniu; apklausiant ekspertą (specialistą); sulyginant šio tyrimo rezultatus su kitais bylos duomenimis ir pan. Yra autorių, teigiančių jog eksperto (specialisto) išvados patikimumo patikrinimas nereiškia, kad teismas privalo tikrinti pačių metodikų pagrįstumą ir kokybę remiantis jų išnagrinėjimu ir šiuolaikiniu specialiųjų žinių išsivystymo toje srityje atitikimu, todėl teismas privalo patikrinti, ar yra išvadoje nurodytas tyrimo metodikų pasirinkimo pagrindas, o tuo atveju, jei tokio pagrindo nėra, teismas gali pripažinti ekspertizę nepagrįsta²³⁵.

Manytina, kad moksliskumo vertinimą gali atlikti tik tokio pat lygmens subjektas, todėl nepritarina praktikai, kai šią problemą bando spręsti skiriant pakartotines, komisijines ar kompleksines ekspertizes, juolab, kad administraciniame procese (ABTĮ, ANK ir net TEĮ) tokių sąvokų nėra, o tokia situacija dar kartą atskleidžia teisinio reguliavimo spragas arba tokio reguliavimo vakuumą.

Ekspertas (specialistas), tirdamas objektus, taiko įvairius mokslinius metodus, kurių patikimumas ir mokslinis pagrįstumas turi būti įvertintas ir teismo. G. Juodkaitė-Granskienė išskiria tokius svarbiausius reikalavimus ekspertiniuose tyrimuo-

234 Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso patvirtinimo“ (Vyriausybės žinios, 1961, Nr. 18-148).

235 Россинская, Е. Р. (1998). Судебная экспертиза в уголовном гражданском арбитражном процессе (с. 50). Москва: Норма.

se naudojamiems metodams²³⁶: 1) tyrimo metodai, kiek įmanoma, turi negadinti ir nekeisti tiriamojo objekto; 2) tokių metodų taikymo efektyvumas turi būti mokliškai patvirtintas; 3) jų naudojimo rezultatai turi būti akivaizdūs ir aiškūs ne tik specialistams, bet ir visiems baudžiamosios bylos dalyviams; 4) taikomi metodai negali riboti žmogaus teisių ir laisvių, žeminti garbės ir orumo.

4. Ekspertizės akto pilnumas, visapusiškumas leidžia spręsti, ar buvo ištirti visi ekspertui (specialistui) pateikti objektai ir išaiškinti visi būtini ir tinkami atsakymų į pateiktus klausimus formulavimui diagnostiniai ir identifikaciniai bruožai, ar naudoti šiuolaikinio mokslo ir teismo ekspertinės praktikos rekomenduoti metodai ir metodikos, ar ekspertas argumentavo visus atsakymus į visus jam keltus klausimus, ar ekspertinėje (specialisto) išvadoje išsamiai aprašyta tyrimo eiga ir jo rezultatai²³⁷. Išsamumo („pilnumo“) vertinimas, kurį teismas gali nustatyti skirdamas papildomas ekspertizes, nors tokios sąvokos administraciniuose procesiniuose įstatymuose ir nėra.
5. Ekspertizės akto ir specialisto išvados leistinumą, liečiamumą, tikrumą vertinimas. Mokslinėje literatūroje išsamiausiai tyrimus šiuo klausimu atliko S. Šimbelytė, nagrinėdama baudžiamojo proceso problematiką. Jos teigimu, vertinant ekspertizės akto ir specialisto išvadas kaip įrodymų savybes, būdinga specifika matyti visuose jų požymiuose²³⁸:
 - eksperto (specialisto) išvados leistinumą aspektu tiek teisės doktrinoje, tiek teismų praktikoje keliami reikalavimai tinkamam ekspertui (specialistui) kompetencijos nustatymui, orientuojantis į jo turimų specialiųjų žinių nustatymą, nepriekaištingą tyrimo rezultatų įforminimą, siekiant užtikrinti jų objektyvumą bei būtinybę laikytis teisės aktų nustatytos tvarkos, atsižvelgiant į pažeidimų pobūdį, ypač ekspertiniu tyrimu, nes specialisto atliekamam tyrimui nėra keliami tokie griežti reikalavimai;
 - vertinant eksperto (specialisto) išvados liečiamumą, jo informacinio aspekto įvertinimo negana, atskleidžiant šį požymį, todėl būtina įvertinti jo reikšmę bylai; praktikoje tai sukelia problemų, kalbant apie grupinės ar rūšinės priklausomybės santykį su eksperto (specialisto) išvada ar tikimybių išvadų vertinimo problematika, kurios išėties taškas – būtinybė šiuos klausimus spręsti kitų bylose esančių įrodymų visumoje;
 - eksperto (specialisto) išvados tikrumą savybės įvertinimas praktikoje sukelia daugiausiai problemų iš visų minėtų įrodymų požymių, nes reikalaujama, kad teismas, neturėdamas specialiųjų žinių, tinkamai įvertintų ekspertizės (specialisto) tyrimo patikimumą. Nors praktikoje šis klausimas yra sprendžiamas pasinaudojant įvairiomis priemonėmis, tačiau galutinis rezultatas sunku prilyginti realiam

236 Juodkaitė-Granskienė, G. (2001). Teismo ekspertizės išvadų vertinimas. Iš *Jurisprudencija*, 22 (14), p. 84–85.

237 Бюллетень Верховного Суда РФ. № 5. (1998). В президиумах Верховных Судов республик, краевых и областных судов: 5. В соответствии со ст. 68 УПК РСФСР суд обязан установить способ совершения преступления и его мотивы, p. 18–19. Prieiga per internetą: <https://legallib.ru/byulleten-vs-rf-za-1998-god.html>.

238 Šimbelytė, R. (2016). *Peculiarities and Problems of the Use of Special Date in Lithuania's Criminal Proceedings: Doctoral Thesis*. Riga.

tokio įrodymų patikimumo įvertinimui, tad neretai šis klausimas lieka prezumpcija.

Pažymėtina, jog panašios pozicijos nurodomos ne kartą darbe minėtuose Rytų Europos šalių mokslininkų darbuose.

Literatūros analizė atskleidė, jog eksperto (specialisto) išvados tikrumas yra bene labiausiai kompleksinė, bet kartu ir probleminė kategorija. Duomenų, reikšmingų bylos teisingam išsprendimui, tikrumo apibrėžimas praktikoje sukelia nemažai problemų, nes jis suponuoja nuodugnią ir visapusę įrodymų turinio analizę, kurios tikslas yra nustatyti, kiek faktiniai duomenys yra tikslūs ir atspindi objektyvią tikrovę, nes teismo sprendimas negali būti grindžiamas prielaidomis, kurias iškelti yra gerokai sudėtingiau specialių žinių neturinčiam asmeniui. Kadangi duomenų tikrumo įvertinimo taisyklės formuluotinos atsižvelgiant į duomenų gavimo šaltinį, todėl tikrumo įvertinimas susideda iš: duomenis pateikiančio asmens sugebėjimo duoti tikrus ir visapusiškus parodymus ar atitinkamai materialaus informacijos šaltinio (daikto, dokumento ar pan.) suradimo sąlygų įvertinimo; parodymų turinio analizės (išvadų pagrindimo, prieštaravimų buvimo, parodymų nuoseklumo ir išsamumo) įvertinimo; duomenų, gautų iš vieno procesinio šaltinio, lyginimo su duomenimis, gautais iš kitų procesinių šaltinių²³⁹. Galima teigti, kad ekspertizės akto (specialisto išvados) tikrumas iš esmės reiškia ekspertizės (specialisto tyrimo) patikimumą, kuris susideda iš jų teisingumo ir pagrįstumo, t. y. įvertinti eksperto išvadų ir tikrovės atitikimą ir šiuo požiūriu eksperto (specialisto) taikomų metodikų patikimumą²⁴⁰. Patikimos žinios – tai pagrįstos, įrodytos žinios, kurių teisingumas nekelia abejonių, todėl ekspertizės akto (specialisto išvados) tikrumas vertinamas analizuojant jo turinį ir struktūrą bei gretinant su kitais įrodymais, t. y. reikia įvertinti eksperto (specialisto) taikytų mokslinių metodikų mokslinį pagrįstumą ir tinkamumą: patikrinti pateiktos tyrimui medžiagos išsamumą, ekspertui (specialistui) pateiktų pradinių duomenų teisingumą, ar ekspertui (specialistui) pateikta medžiaga buvo visapusiškai ištirta, ar teisingai nustatyti požymiai, kuriais remdamasis ekspertas ar specialistas pateikė išvadą, ekspertizės aktą (specialisto išvadą), vertinant kartu su visais kitais surinktais byloje įrodymais²⁴¹.

Svarbiausi bendrosios teisės tradicijos šalių teisinėse sistemose įtvirtinto įrodinėjimo proceso modelio ypatumai yra liečiamumas ir tikrumas, o ne leistinumas (norinti jį išsamiau išanalizuoti, gali tekti nukrypti nuo administracinio proceso problematikos; nuodugnesnės analizės atsisakyta ir dėl darbo apimties ribojimo). Ši pozicija grindžiama tuo, kad pagal XIX a. suformuluotas teismų praktikos taisykles nėra svarbus įrodymo gavimo būdas, net ir akivaizdžiai neteisėtas, toks įrodymas gali būti pripažintas leistinu, nes, priešingu atveju, tai būtų rimta teisingumo vykdymo kliūtis. Bendrosios teisės tradicijos šalių teisinėse sistemose toks įrodymų vertinimas dominuoja, nors esama ir tam tikrų pokyčių: 1914 m. Lordų Rūmai suformulavo taisyklę, jog įrodymas neleistinas, jei jis padaro daugiau

239 Sabonis, D. (2006). Vidinis įsitikinimas kaip įrodymų ir duomenų vertinimo kriterijus (p. 50). Iš *Teisės problemos*, 2 (52), p. 42–61.

240 Juškevičiūtė, J., Kriščiūbas, R. (2005). Ekspertizės akto analizės ir vertinimo ypatumai civilinėje teisenoje. Iš *Jurisprudencija*, 66 (58), p. 24–33.

241 Эксперт (2003). Руководство для экспертов органов внутренних дел. Под ред. Т. В. Аверьяновой, В. Ф. Статкуса. Москва: Кно Рус, Право и закон, p. 331.

žalos nei įrodo, 1955 m. Lordų Rūmų pozicija šiek tiek pakito – teisėjas gali nepripažinti įrodymo, jei mano, kad būtų nesąžininga gynybos atžvilgiu panaudoti neteisėtai gautus įrodymus, nes teisės normų, nustatančių įrodymų rinkimą, pažeidimas – tai visų pirma „teisingumo“, kaip fundamentalaus anglosaksų baudžiamojo proceso principo, pažeidimas. Taigi, svarbiausiu įrodymų kriterijumi laikomas jo gebėjimas „padėti teisingumui“, o vertinimas paliekamas teisėjo nuožiūrai²⁴².

Ši nuostata pasitelktina ir dėl to, jog kitoje šio darbo dalyje gilinamasi į Lietuvos teismų praktiką nagrinėjant administracines bylas: ji vertinama tiek teisinės bazės galimybių aspektu, tiek situacijos teisinėje doktrinoje atžvilgiu, pateikiamos asmeninės išvalgos ir aptariamose specialių žinių panaudojimo administraciniame procese perspektyvos.

Pažymėtina, kad teisminėje praktikoje laikomasi ne kategoriško, o modernaus, lankstaus požiūrio į nustatytų pažeidimų įtaką įrodymų leistinumui. Pažymima, jog nors renkant įrodymus buvo pažeista procesinio veiksmo atlikimo tvarka ir dėl to gautas įrodymas būtų neteisėtas, tačiau tokiu atveju būtina išsiaiškinti, kokią įtaką šis pažeidimas turėjo veiksmo objektyvumui ir jos rezultatų patikimumui, dėl ko įrodymas gali būti pripažintas leistinu²⁴³.

Apibendrinant galima teigti, jog norint tinkamai įvertinti specialių žinių panaudojimo formų atitikimą įstatymų reikalavimams, būtina pradėti nuo jų skyrimo teisėtumo analizės, tada vertinti kartu su kitais įrodymais, kiekvienu atveju kruopščiai tikrinti, remiantis konkrečiomis nagrinėjamos bylos aplinkybėmis. Jos vertintinos pasirenkant tinkamus instrumentus, ne tik vadovaujantis savo įsitikinimu. Tais atvejais, kai teismui trūksta kompetencijos jas vertinti, jis turi pasitelkti kitą tokių žinių turintį subjektą – ekspertą ar specialistą, kurie ne tik gali duoti paaiškinimus dėl jų pačių atliktų tyrimų, bet ir paaiškinti teismui kitus klausimus, taip pat vertinti atliktus tyrimus savo ekspertinės kvalifikacijos ribose. Tai gali būti niša, kurią turėtų užimti specialistas kaip procese dalyvaujantis asmuo, turintis specialių žinių. Moksliško vertinimą gali atlikti tik tokio pat lygmens subjektas, todėl nepritartina praktikai, kai šią problemą bandoma spręsti skiriant pakartotines, komisijų ar kompleksines ekspertizes, juolab, kad administraciniame procese (ABTĮ, ANK ir net TEĮ) tokių sąvokų nėra, o ši situacija liudija teisinio reglamentavimo spragas. Išsamumo („pilnumo“) vertinimą teismas gali atlikti skirdamas papildomas ekspertizes, nors tokios sąvokos administraciniuose procesiniuose įstatymuose taip pat nėra. Mūsų nuomone, ši spraga gali būti užpildyta atitinkamai papildant ANK ir ABTĮ ir nelaukiant, kol bus apsispręsta dėl diskusijų sulauksiančio Specialių žinių įstatymo.

Norisi atkreipti dėmesį į dar vieną mūsų teisinėje literatūroje mažai diskutuotą klausimą – eksperto parinkimą ir jo kvalifikacijos vertinimą, kas anksčiau ar vėliau, ypač vystantis rungtyniškumo pradui procesuose, taps dar aktualesnis. Nors tai nebuvo atskiro mūsų tyrimo objektu, norime pažymėti, kad jau dabar ekspertizės subjekto vertinime rektėtų atsivėlgti į Europos ekspertizės ir ekspertų instituto, remiant ES Civilinės Teisės Programai, parengtą „Gerosios praktikos civilinėse teismo ekspertizėse Europos Sąjungoje

242 Dennis, I. H. (2007). *The Law of Evidence* (p. 456). London: Sweet & Maxwell.

243 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. sausio 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-2/2005.

gidą²⁴⁴, ypač tas jo rekomendacijos, kurias rengė mokslininkai iš Prancūzijos, Ispanijos, Rumunijos, Vokietijos, Italijos, Olandijos, Portugalijos, Didžiosios Britanijos ir kurios liečia bendrus visoms teisenoms ekspertizės panaudojimo, tame tarpe ir eksperto vertinimo kriterijus:

- universitetiniai laipsniai;
- profesinė patirtis, įtraukta į jo CV;
- profesinė reputacija;
- narystė profesinėse asociacijose;
- nuorodos apie jį;
- eksperto profesinė kvalifikacija, taip pat pradinis ir tęstinis mokymas;
- atitinkami jo leidiniai;
- prizai;
- kursai ir mokymo patirtis

2.2. Specialių žinių panaudojimo reglamentavimas administraciniame procese

Autoriaus nuomone, kalbant apie specialių žinių reglamentavimo problematiką administraciniame procese, naudinga būtų bent trumpai dar kartą prisiminti mokslines diskusijas, išvalgas ir lūkesčius dėl specialiųjų žinių panaudojimo rengiant tiek naująjį baudžiamojo proceso kodeksą, tiek kitus procesinius įstatymus.

Dar prieš 20 metų Lietuvos teisinėje mokslinėje literatūroje buvo rašyta, jog, kalbant apie teismo ekspertizę, kaip apie reglamentavimo objektą, reikia turėti galvoje du esminius jos aspektus: teisinį ir mokslinį.

„Pirmuoju atveju teismo ekspertizė yra procesinis teisės institutas sudarantis sąlygas teismui nagrinėti baudžiamąsias ir civilines bylas išaiškinti klausimus rekalausiančius specialių žinių panaudojimo. Tuo teismo ekspertizė nuo visų kitų ekspertizų, atliekamų kitose žmogaus veiklos srityse (projektavimo, statybos, gamybos, prekybos ir kt.). Pabrėžiant mokslinį teismo ekspertizės pobūdį, išryškinama tai, kad ekspertai atsakymo į jiems pavedamus klausimus ieško tik specialiomis savo mokslo srities priemonėmis.“²⁴⁵

Manytina, jog specialių žinių sampratos klausimai turi būti nagrinėjami ir siejant tai su trečiąja dedamąja – jas taikančio subjekto specifika.

Cituoto straipsnio autoriai tuomet pasisakė ir dėl ekspertizės panaudojimo administraciniame procese: *„Manytume, kad administracinio teismo procese turėtų būti perimta ta pati tvarka, kokia ekspertizės atliekamos civilinėse bylose, t.y. turi būti taikoma Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo 1 straipsnio 2 dalies nuostata, kad, nagrinėdamas bylas, administracinis teismas vadovaujasi šio įstatymo normomis, o tais atvejais, kurių šis įstatymas nereglamentuoja – Civilinio proceso kodeksu“²⁴⁶.*

244 Guide to Good Practices in Civil Judicial Expertise in the European Union. Prieiga per internetą: <https://experts-institute.eu/wp-content/uploads/2018/03/2016-01-07-eeei-guide-to-good-practices-egle-en-brochure.pdf>

245 Rinkevičius J., Juodkaitė – Granskienė, G. (2000). Apie galimus teismo ekspertizės reglamentavimo būdus. Iš *Jurisprudencija*, 18(10), p. 29 – 34.

246 Rinkevičius, J., G. Juodkaitė – Granskienė, G. (2000). Apie galimus teismo ekspertizės reglamentavimo būdus. Iš *Jurisprudencija*, 2000, p. 30.

Tuo laiku anglo - saksų ekspertinės teisės mokyklos atstovai jau kalbėjo kitais argumentais. Jų nuomone, eksperto funkcijos yra skirtingos civilinėje ir viešojo teisėje, nes šios dvi sritys remiasi skirtingais principais, ir tai atsispindi eksperto vaidmenyje ar jo duotos išvados funkcijose.²⁴⁷

Panašiai mano ir Rytų Europos kriminalistikos mokyklos atstovai, teigdami, jog: “*administracinę teisę suprasdami kaip fundamentalią teisinės sistemos dalį, kurioje susitelkusi pradinė teisinė substancija, svarbu suprasti ir , jog apie administracinę teisę grupuojasi finansų, žemės, ekologinės ir daugelio kitų šakų normos, ir šiose srityse reikalingos specialios žinios. Kalbant apie specialių žinių normatyvinį įtvirtinimą, reikia turėti omenyje, administracinės teisės normų įvairovę, kas veda į daugybę norminių teisės aktų specialių žinių panaudojimo administraciniame procese ribose*”²⁴⁸.

Ar ši šiuos klausimus duoda atsakymą TEĮ, į kurį tuomet buvo dedamos didelės viltys? Teigiamai bandomė atsakyti, kalbant apie baudžiamąjį procesą, vertinant BPK kartu su TEĮ (abu įstatymai priimti beveik vienu metu) turint omenyje tradiciškai didesnę dėmesį specialiųjų žinių panaudojimui būtent šiame procese tiek pagal teismų praktiką, tiek mokslinio norimo įdirbio parametrus, galimi keli vertinimai:

1. Situacija nereikalauja kardinalių sprendimų, stabili, probleminiai klausimai išspręsti, specialiųjų žinių reglamentavimas atitinka tarptautinio reglamentavimo praktiką, TEĮ tenkina specialių žinių reglamentavimo poreikius.²⁴⁹
2. Į situaciją Lietuvoje reikia žiūrėti plačiau, ypač turint omenyje tarptautinėje kriminalistikos erdvėje vykstančius bendros teismo ekspertizės (ir kriminalistikos) kūrimo procesus ir su tuo susijusį didelį dėmesį specialiųjų žinių reglamentavimo ir teismo praktikos formavimo procesų harmonizavimo būtinumui, pastebint ne tik teigiamus momentus, bet diskutuojant dėl probleminių klausimų, kritiškai vertinant tiek pačias tarptautinėje erdvėje pasirodžiusias deklaracijas, tiek jų interpretavimą ir siūlomų idėjų realizavimo mechanizmus.²⁵⁰

Palaikydami antrąją nuomonę, mes jokiū būdu nenorime supriešinti šių dviejų pozicijų, iš tikro taip nėra, tai tik nuomonių skirtumai dėl specialių žinių panaudojimo reglamentavimo ir praktikos vertinimo, turint tikslą, manytina, nelaikyti situacijos galutinai išspręsta, o ieškoti tyrimais paremtų įžvalgų, nukreiptų į tolesnes praktikoje išskylančių problemų sprendimo paieškas, turint omenyje būtent bendros Europos teismo ekspertizės erdvės kūrimo idėjos įgyvendinimą, norą idėją sutvirtinti realiais jos įgyvendinimo įrankiais.

Administracinių teisės normų, kurios gali būti specialių žinių panaudojimo šaltiniais administraciniame procese įvairovė, jų dinamika apsprendžia ir gausą esančių bei atsira-

247 Expert Witnessing. Explaining and Understanding Science. Edited by Carl Mayer. 1999 CRC Press LLC, p. 89.

248 Prieiga per internetą: <https://cyberleninka.ru/article/n/normativnye-osnovaniya-ispolzovaniya-spetsialnyh-znaniy-v-administrativnom-protseesse>.

249 Juodkaitė – Granskienė, G., Paužaitė – Kulvinskienė, J., Šimonis, M., Minkevičius, S. Lietuvos Respublikos teisės ir praktikos atitikimas teismo eksperto veiklos tarptautinį reglamentavimą. *Iš Kriminalistika ir teismo ekspertologija: mokslas, studijos, praktika. XI mokslinės praktika* (p. 31-49). Vilnius.

250 Bilevičiūtė, E., Juodkaitė – Granskienė, G., Kurapka, V. E., Malevski, H., Matulienė, S., Navickienė, Ž., Stankevičiūtė, S. (2016). *Europos kriminalistikos bendros erdvės 2020 vizijos įgyvendinimo Lietuvoje mokslinė koncepcija: Mokslo studija* (p. 369). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.

dimą naujų profiliuojančių specialių žinių panaudojimo krypčių, todėl iškyla ir šių normų sisteminimo poreikis bei, atsižvelgiant į eurointegracinius procesus, jų harmonizavimo būtinybė. Mūsų siūlomas mokslinis būdas išspręsti teisinio reglamentavimo spragas, jas konstatavus, dėl specialių žinių panaudojimo administraciniame procese problemą yra, visų pirma, pateikti pasiūlymus:

1. tinkamai reglamentuoti bendruosius specialių žinių panaudojimo klausimus visose jurisdikcijose;
2. padaryti korekcijas administracinio proceso įstatymuose.

2.2.1. Ikitėisminis administracinių ginčų nagrinėjimas

Kvaziteismų egzistavimas nepaneigia fakto, kad teismas yra vienintelė (pagrindinė) teisingumą vykdanti institucija, kitaip sakant, kvaziteismai nesiekia užimti teismo vietas, tačiau kvaziteismo sukūrimu siekiama papildyti administracinės justicijos sistemą. Pripažįstama, kad pagrindinė teismo funkcija – išspręsti teisinį šalių konfliktą. Kiekvienas teisinis konfliktas yra ir socialinis konfliktas. Teismas, taikdamas (o kartu ir kurdamas precedentinę teisę) teisę, išsprendžia ir teisinį, ir socialinį konfliktą ir taip veikia visuomenės nario elgseną. Be abejo, teismas nėra vienintelis socialinio konflikto sprendimo subjektas. Pasaulyje plačiai paplito neteisminis ginčų sprendimas administracine tvarka, taip pat ikitėisminis mokesčio ginčo nagrinėjimas specializuotuose tribunoluose ir įvairiausių rūšių ginčų tarp piliečių ir administracijos sprendimas administracinių ginčų komisijose bei kitokiose institucijose, vadinamose kvaziteismais²⁵¹.

Pažymėtina, jog teismas yra specialiai pritaikytas spręsti ginčus, tačiau „*teismo procesas vis dėlto nestokoja trūkumų ir šie skatina visuomenę ieškoti kitokių, alternatyvių teismui, konfliktų sprendimo būdų*“²⁵². Todėl vis labiau populiarėja alternatyvūs ginčų sprendimo būdai: arbitražas, tarpininkavimas, taikinimo procedūros, tiesioginės derybos ir kt.²⁵³.

ABTĮ 26 straipsnio 1 dalis nustato: „Prieš kreipiantis į administracinę teisimą, viešojo administravimo subjektų priimti individualūs teisės aktai arba veiksmai (neveikimas) ar vilkinimas atlikti veiksmus gali būti, o įstatymų nustatytais atvejais – turi būti ginčijami kreipiantis į išankstinio ginčų nagrinėjimo ne teismo tvarka instituciją“. Atitinkamai, ABTĮ 27 straipsnio 1 dalyje nurodoma, jog „jeigu įstatymai nenustato kitaip, administracinius ginčus ne teismo tvarka nagrinėja Lietuvos administracinių ginčų komisija ir jos teritoriniai padaliniai“. Kita itin svarbi nuostata yra ABTĮ 27 straipsnio 3 dalyje, kurioje nurodyta: „Būtiną išankstinį mokesčių ginčų nagrinėjimą ne teismo tvarka nustato mokesčių įstatymai“. Atitinkamai, Mokesčių administravimo įstatymo²⁵⁴ 145 straipsnio 1 dalis nustato, kad „mokesčiniams ginčams šiame Įstatyme nustatoma ir reglamentuojama privaloma ikitėisminė jų nagrinėjimo procedūra“. To paties įstatymo 147 straipsnis reglamentuoja, jog mo-

251 Pranevičienė, B. (2003). *Kvaziteismai administracijos kontrolės sistemoje: monografija*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas.

252 Mikelienienė, D., Mikelėnas, V. (1999). *Teismo procesas: teisės aiškinimo ir taikymo aspektai: monografija*. Vilnius: Justitia, p. 59.

253 Brown, H. J., Marriott, A. L. (1993). *ADR Principles and Practice*. London: Sweet and Maxwell.

254 Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymas (Žin., 2004, Nr. 63-2243).

kestinius ginčus nagrinėja centrinis mokesčių administratorius, Mokestinių ginčų komisija (toliau taip pat ikiteisminės mokestinius ginčus nagrinėjančios institucijos) ir teismas.

Taigi apibendrintina, jog tiek ABTĮ, tiek kituose teisės aktuose išskiriamos dvi itin svarbios išankstinio ginčų nagrinėjimo ne teismo tvarka institucijos – Lietuvos administracinių ginčų komisija ir Mokestinių ginčų komisija. Pabrėžtina, jog ikiteisimine tvarka ginčus taip pat nagrinėja ir Nacionalinė žemės tarnyba prie Žemės ūkio ministerijos, VĮ „Registrų centras“, Socialinės apsaugos ir Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos ir kt. Tačiau atkreiptinas dėmesys, kad šiose institucijose ikiteisminis ginčų nagrinėjimas yra labai siauros specifikos, tad disertacijoje šis klausimas plačiau nenagrinėjamas, apsiribojama paminėtomis institucijomis.

Atsižvelgus į šią nuostatą bei į tai, jog abiejose (Lietuvos administracinių ginčų komisijoje ir Mokestinių ginčų komisijoje) institucijose ginčų nagrinėjimo tvarka reglamentuota iš esmės skirtingais teisės aktais, siekiant aiškumo, specialių žinių taikymas šiose institucijose aptariamas atskirai.

ABTĮ 27 straipsnio 2 dalis nurodo, jog Lietuvos administracinių ginčų komisijos ir jos teritorinių padalinių sudarymo tvarką, jų kompetenciją, darbo principus ir skundų (prašymų) nagrinėjimo Lietuvos administracinių ginčų komisijoje ir jos teritoriniuose padaliniuose tvarką nustato atskiras įstatymas. Toks teisės aktas, reglamentuojantis skundų (prašymų) nagrinėjimo tvarką Lietuvos administracinių ginčų komisijoje nuo 2018 m. sausio 1 d. yra Lietuvos Respublikos ikiteisminio administracinių ginčų nagrinėjimo tvarkos įstatymas²⁵⁵. Atkreiptinas dėmesys, jog retrospektyviai atlikus šio teisės akto pokyčio analizę, jokių esminių pasikeitimų, susijusių su specialių žinių panaudojimu, nepastebėta, dėl to toliau analizuojamas galiojančios redakcijos specialių žinių panaudojimo reglamentavimas.

Lietuvos administracinių ginčų komisija 2018 m. išnagrinėjo 1167 skundus bei priėmė sprendimą. Atitinkamai, iš jų 143 buvo apskūsti teismui, bei 12 panaikinti, dėl 107 šios komisijos sprendimo teismas 2018 metais nepriėmė sprendimo²⁵⁶. Lietuvos administracinių ginčų komisija 2019 m. išnagrinėjo 1307 skundus bei priėmė sprendimą. Atitinkamai, iš jų 200 buvo apskūsti teismui, bei 16 panaikinti, dėl 155 šios komisijos sprendimo teismas 2019 metais nepriėmė sprendimo.²⁵⁷

Viena priežasčių, kodėl Lietuvos administracinių ginčų komisijos sprendimų panaikinimo procentas yra gana didelis, galėtų būti ta, kad, nors mokslininkai pripažįsta, jog specialių žinių panaudojimas administraciniame procese yra viena svarbiausių įrodinėjimo priemonių, Lietuvos Respublikos ikiteisminio administracinių ginčų nagrinėjimo tvarkos įstatymas galimybę šia įrodinėjimo priemone pasinaudoti proceso dalyviams iš esmės apsunkina dėl neišsamaus reglamentavimo, nesprendžiamas ir bylinėjimosi atlyginimo klausimas.

255 Lietuvos Respublikos ikiteisminio administracinių ginčų nagrinėjimo tvarkos įstatymas (Žin., 1999, Nr. 13-310; TAR, 2016-06-15, Nr. 2016-16850).

256 Lietuvos administracinių ginčų komisijos 2018 metų veiklos ataskaita. Prieiga per internet: <http://lagk.lrv.lt/uploads/vagk/documents/files/Administracine%20informacija/Veiklos%20ataskaitos/2018%20veiklos%20ataskaita.pdf>.

257 Lietuvos administracinių ginčų komisijos 2018 metų veiklos ataskaita. Prieiga per internet: http://lagk.lrv.lt/uploads/vagk/documents/files/Administracine%20informacija/Veiklos%20ataskaitos/2019%20m_%20veiklos%20ataskaita.pdf.

Šią poziciją sustiprina ir kiti teisminės praktikos pavyzdžiai. Vilniaus apygardos administracinis teismas 2017 m. lapkričio 17 d. sprendimu administracinėje byloje Nr. eI-4361-281/2017 tenkindamas pareiškėjo skundą bei panaikindamas Vyriausiosios administracinių ginčų komisijos 2015 gegužės 18 d. Nr. 3R-251(AG-160/05-2015) bei Nacionalinės mokėjimo agentūros prie Žemės ūkio ministerijos 2015 m. balandžio 14 d. sprendimus Nr. BR6-2350242 ir Nr. SP1-1177-(11.2.12E), nurodė: „Pagal laikmenoje esančias nuotraukas bei 2013 m. Paraiškoje pateiktus duomenis nustatyti tokie neatitikimai: 1) nors Laukas Nr. 2002 deklaruotas naudmenų klasifikatoriumi 5GP-1, tai reiškia ganykla (pieva) (iki 5 m.), tačiau 2013-07-31 daryta nuotrauka patvirtina, kad pieva yra nenušienauta, piktžolės stelbė žemės ūkio augalus (nuotrauka daryta šiaurės kryptimi); 2) nors Laukas Nr. 5541 deklaruotas naudmenų klasifikatoriumi 5DG-1, kas reiškia daugiametės ganyklos (pievos) (5 m. ir daugiau), tačiau 2013-07-31 daryta nuotrauka patvirtina, kad pieva yra nenušienauta, piktžolės stelbė žemės ūkio augalus (nuotrauka daryta šiaurės kryptimi); 3) nors Laukas Nr. 3601 deklaruotas naudmenų klasifikatoriumi 5RA-1, kas reiškia rapsai (vasariniai), 2013-08-01 šiaurės-rytų kryptimi daryta nuotrauka patvirtina, jog dalis lauko yra nustelbtas piktžolių; 4) nors Laukai Nr. 1002 ir Nr. 4239 deklaruoti naudmenų klasifikatoriumi 5PD-2, kas reiškia pūdymas (sideracinis), 2013-08-01 darytos nuotraukos patvirtina, kad šiuose laukuose auga žolės, pūdymai nėra įdirbti (nuotraukos darytos rytų kryptimi); 5) nors Laukai Nr. 9482, Nr. 0560, Nr. 7471 deklaruoti naudmenų klasifikatoriumi 5PD-1, kas reiškia pūdymas (juodasis), 2013-08-01 darytos nuotraukos patvirtina, jog nurodytuose laukuose pūdymai yra neįdirbti, apaugę žolėmis“. Teismas konstatavo, jog buvo netinkamai vertinami byloje esantys įrodymai, fotonuotraukos: „Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, teismas konstatuoja, kad ginčijami Nacionalinės mokėjimo agentūros prie Žemės ūkio ministerijos 2015-04-14 sprendimai Nr. BR6-2350242 ir Nr. SP1-1177-(11.2.12E) priimti netinkamai išanalizavus faktines bylos aplinkybes bei taikytinas teisės aktų nuostatas, todėl šie sprendimai naikintini kaip nepagrįsti. Kadangi konstatuotas Nacionalinės mokėjimo agentūros prie Žemės ūkio ministerijos 2015-04-14 sprendimų Nr. BR6-2350242 ir Nr. SP1-1177-(11.2.12E) neteisėtumas, naikintinas kaip nepagrįstas ir Vyriausiosios administracinių ginčų komisijos 2015-06-18 sprendimas Nr. 3R-251(AG-160/05-2015)“, kuriuos būtų buvę žymiai lengviau įvertinti pasitelkus specialių žinių turintį subjektą.

Kitoje byloje – Vilniaus apygardos administracinio teismo 2017 m. vasario 21 d. sprendime administracinėje byloje Nr. eI-727-789/2017 nurodoma: „Atitinkamai, VAGK sprendimas, kuriuo patenkintas pareiškėjo skundas ir panaikintas Agentūros sprendimas bei Agentūros raštas, įpareigojant Agentūrą priimti naują sprendimą, yra neteisėtas dėl to, kad jį priimant buvo pažeistos pagrindinės procedūros, ypač taisyklės, turėjusios užtikrinti objektyvų visų aplinkybių įvertinimą ir sprendimo pagrįstumą (Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo 91 straipsnio 1 dalies 3 punktą). Atsižvelgdama į išdėstytas aplinkybes, teisėjų kolegija Agentūros skundą tenkina visiškai ir panaikina skundžiamą VAGK sprendimą“.

Lietuvos Respublikos ikiteisminio administracinių ginčų nagrinėjimo tvarkos įstatyme yra tik du straipsniai, susiję su specialių žinių panaudojimu **šiam procese**. Įstatymo 11 straipsnio 2 dalies 3 punkte nurodyta, jog Administracinių ginčų komisijos narys, paskir-

tas pranešėju byloje, turi teisę „pasitelkti <...> taip pat specialistus, viešojo administravimo subjektus, kitus fizinius ar juridinius asmenis (šių asmenų sutikimu), kad jie pateiktų paaiškinimą ir (ar) išvadą dėl skundo (prašymo) <...>“. Aptariamo įstatymo 14 straipsnyje, reglamentuojančiame skundo (prašymo) nagrinėjimą posėdyje, 10 dalyje nurodoma: „<...> Bylą nagrinėjant posėdyje, taip pat ištiriami kiti įrodymai: išklausomi liudytojų parodymai, specialistų paaiškinimai, apžiūrimi daiktiniai įrodymai ir kita. Bet kuriai iš bylos šalių pagėdaujant, paskelbiami byloje esantys rašytiniai įrodymai“.

Darytina **išvada**, kad specialių žinių panaudojimo galimybės yra sutelktos tik Administracinių ginčų komisijos nario, paskirto pranešėju byloje, rankas, kadangi tik jis gali pasitelkti specialistą kaip specialių žinių subjektą byloje. Taip iš esmės eliminuota galimybė kitoms proceso šalims, proceso eigoje iškilus specialių žinių poreikiui, pasitelkti (kviesti) į bylą specialių žinių turintį subjektą. Kita vertus, specialių žinių panaudojimo forma tokia- me procese, sprendžiant iš įstatymo 14 straipsnio 10 dalies, yra tik specialisto paaiškinimas. Atkreiptinas dėmesys, jog teisės analogija į ABTĮ galima tik tada, kai klausimas nėra reglamentuotas Lietuvos Respublikos ikiteisminio administracinių ginčų nagrinėjimo tvarkos įstatyme. Šiuo atveju, specialių žinių panaudojimo reglamentavimas, nors ir kritikuotinas, yra, todėl tai analogijo taikymą, eliminuoja. Pastebėtina, jog pareiškimo / skundo įteikimo stadijoje ar atsiliepimo rengimo stadijoje prie aptartų procesinių dokumentų pateikti atitinkamą įrodymą ar prašyti apklausti specialistą / ekspertą nėra draudžiama, tačiau toks specialių žinių panaudojimas yra labai susiaurinamas, turint mintyje ir tai, kad neretai nepasitelkiama atstovo (advokato ar advokato padėjėjo) pagalba. Juo labiau, kad gana trumpi nagrinėjimo terminai šioje komisijoje taip pat nesudaro galimybės pasitelkti teismo ekspertizės – tą pažymėjo ir Ekspertas Nr. 1 interviu metu (žr. disertacijos priedą).

Taigi, kaip minėta, pripažįstant specialių žinių svarbą bet kuriam teisminiam procesui, šiuo klausimu konstatuotinas itin skurdus reglamentavimas, neleidžiantis šalims, taip pat Lietuvos administracinių ginčų komisijai pasinaudoti visomis specialių žinių teikiamomis naudomis. Ši situacija nulemia ir priimtų šios komisijos sprendimų apskundimą teismui, dėl to nevysiškai įgyvendinamas ir Lietuvos administracinių ginčų komisijos strateginis tikslas – užtikrinti asmenų teisę spręsti administracinius ginčus be teismo.

Kita vertus, skurdus reglamentavimas Lietuvos Respublikos ikiteisminio administracinių ginčų nagrinėjimo tvarkos įstatyme specialių žinių panaudojimo prasme (kuris sąlygoja ir įrodinėjimo priemonių pasitelkimo galimybę procese) lemia, jog pareiškėjai vengia kreiptis į Lietuvos administracinių ginčų komisiją, kai instancijoje nėra privalomos nagrinėjimo tvarkos, atitinkamai, neišnaudojamas „greitas“ ginčo sureguliuojimas.

Mokestinių ginčų komisija yra ikiteisminė mokesčius ginčus nagrinėjanti institucija, kurios tikslas – objektyviai išnagrinėti mokesčių mokėtojo skundą ir priimti teisėtą bei pagrįstą sprendimą, tai reglamentuota Mokesčių administravimo įstatymo²⁵⁸ 147 straipsnis, 148 straipsnio 2 dalis.

Dėl Mokestinių ginčų komisijos statuso yra pasisakęs ir Europos Sąjungos Teisingumo Teismas (toliau – ESTT) 2010 m. spalio 21 d. sprendime byloje Nr. C385/09 Nidera Handelscompagnie B.V. prieš Valstybinę mokesčių inspekciją prie Lietuvos Respublikos

258 Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymas (Žin., 2004, Nr. 63-2243).

finansų ministerijos²⁵⁹. ESTT pažymėjo, kad Mokestinių ginčų komisija iš tiesų yra susijusi su Lietuvos Respublikos finansų ministerija, kuriai privalo pateikti metines ataskaitas ir su kuria bendradarbiauti turi pareigą. ESTT nurodė, kad atsižvelgia į visas aplinkybes, t. y. ar institucija įsteigta pagal įstatymą, ar ji yra veikianti nuolat, ar jos jurisdikcija yra privaloma, ar procesas šioje institucijoje pagrįstas rungimosi principu, ar ji taiko teisės normas ir ar yra nepriklausoma (1997-09-17 Sprendimo Dorsch Consult, C-54/96, Rink. p. I-4961, 23 punktas ir nurodyta teismo praktika). ESTT taip pat nurodė, kad iš Mokesčių administravimo įstatymo 148 straipsnio 2 dalies matyti, kad Mokestinių ginčų komisijos tikslas – objektyviai išnagrinėti mokesčių mokėtojo skundą ir priimti teisėtą bei pagrįstą sprendimą. Remiantis Mokesčių administravimo įstatymo 148 straipsnio 4 dalimi, šios komisijos nariai skiriami šešeriams metams ir turi būti neprikaištingos reputacijos. Pagal Mokesčių administravimo įstatymo 148 straipsnio 6 dalį jos nariai pareigas gali eiti tik šioje komisijoje. Galiausiai Mokesčių administravimo įstatymo nuostatų 26 punkte numatyta šios komisijos narių nušalinimo procedūra esant interesų konfliktui. Iš to, ESTT konstatavo, kad šiomis nuostatomis Mokestinių ginčų komisijos užtikrinamas būtinas nepriklausomumas, kad ji būtų laikoma „teismu“ pagal EB 234 straipsnį.

Taigi, Mokestiniai ginčai yra specifinė ginčų, kylančių iš administracinių teisinių santykių, rūšis. Administracinių bylų dėl ginčų, kylančių iš administracinių teisinių santykių, nagrinėjimo tvarką nustato ABTĮ, be to, atskirų administracinių bylų kategorijų teiseną gali reglamentuoti ir kiti įstatymai. Tai nustatyta ir ABTĮ 1 straipsnio 1 ir 3 dalyje. Administracinių bylų teisenos įstatyme yra įtvirtintos ne tik teismo administracinių bylų proceso taisyklės, bet ir procesinės teisės normos, kurios nustato ikiteisminę skundų (prašymų) nagrinėjimo tvarką – ABTĮ IV skyrius.

Mokestinių ginčų komisija 2018 m. išnagrinėjo 331 mokesčių mokėtojų skundą ir prašymą (202 skundai ir 129 prašymai) bei priėmė sprendimą. Atitinkamai, iš jų 136 buvo apskūsti teismui. Teismai 2018 m. priėmė 129 sprendimus mokestinių ginčų bylose, iš kurių 97 atvejais Mokestinių ginčų komisijose sprendimai liko nepakeisti.²⁶⁰ Mokestinių ginčų komisija 2019 m. išnagrinėjo 264 mokesčių mokėtojų skundą ir prašymą bei priėmė sprendimą. Atitinkamai, iš jų 86 buvo apskūsti teismui. Teismai 2019 m. priėmė 171 sprendimus mokestinių ginčų bylose, iš kurių 128 atvejais Mokestinių ginčų komisijose sprendimai liko nepakeisti²⁶¹

Mokestinių ginčų nagrinėjimo tvarką Mokestinių ginčų komisijoje reglamentuoja šie teisės aktai: Mokesčių administravimo įstatymas, Mokestinių ginčų komisijos prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės nuostatai, patvirtinti Vyriausybės 2004 m. rugsėjo 2 d. nutarimu Nr. 1119²⁶², Mokestinių ginčų komisijos prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės darbo re-

259 Teisingumo Teismo (trečioji kolegija) 2010 m. spalio 21 d. sprendimas Nidera Handelscompagnie B.V. prieš Valstybinę mokesčių inspekciją prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos. Prieiga per internetą: <http://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?language=lt&jur=C,T,F&num=C-385/09&td=ALL>

260 Mokestinių ginčų komisijos prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2018 metų veiklos ataskaita. Prieiga per internetą: https://mgk.lrv.lt/uploads/mgk/documents/files/2018%20m_%20veiklos%20ataskaita.pdf.

261 Mokestinių ginčų komisijos prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2018 metų veiklos ataskaita. Prieiga per internetą: <https://mgk.lrv.lt/uploads/mgk/documents/files/MGK%20veiklos%20ataskaita.pdf>.

262 Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. rugsėjo 2 d. nutarimas Nr. 1119 „Dėl Mokestinių ginčų komisijos prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės nuostatų patvirtinimo“ (Žin., 2004, Nr. 136-4946).

glamentas, patvirtintas Mokestinių ginčų komisijos prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės pirmininko 2004 m. lapkričio 25 d. įsakymu Nr. 1-14²⁶³. Mokestinių ginčų komisija, nagrinėdama mokestinius ginčus, visų pirma, vadovaujasi minėtų teisės aktų normomis, tačiau tais atvejais, kurių minėtų teisės aktų normos nereguliuoja, Mokestinių ginčų komisija privalo vadovautis Administracinių bylų teisenos įstatymo normomis. Tai nurodoma ir Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktikoje²⁶⁴. Tokiais atvejais naudojami specialūs juridiniai metodai, t. y. įstatymo analogija arba teisės analogija, kurios tam tikra prasme konkrečiu atveju pašalina administracinio teisinio reguliavimo spragas bei leidžia išnagrinėti atitinkamą klausimą ir priimti vienokį ar kitokį sprendimą²⁶⁵.

Svarbu, jog specialių žinių panaudojimas yra aptartas tik Mokestinių ginčų komisijos prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės nuostatuose, patvirtintuose Vyriausybės 2004 m. rugsėjo 2 d. nutarimu Nr. 1119. Šių nuostatų 22.2 punkte nurodyta, jog priėmęs skundą, Komisijos narys, rengdamasis pateikti mokesčių mokėtojo skundą Komisijai, atlieka šiuos veiksmus: „22.2. sprendžia, ar reikia specialisto (eksperto) išvados“. Atitinkamai, 7.2 punkte nurodyta, jog Mokestinių ginčų komisija prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, vykdydama savo funkcijas, turi teisę „pasitelkti ekspertus ir kitus specialistus, turinčius atitinkamą pasirengimą ir galinčius pateikti išvadas ginčijamu klausimu“. Pastebėtina, jog aptariamais nuostatai nėra sulaukę teisėkūros dėmesio nuo 2006 m. Vertinant aptartą reglamentavimą, akivaizdu, jog jis nėra suderintas su TEĮ ar ABTĮ, kadangi ekspertui kaip specialiu žinių subjektui nurodoma specialių žinių išraiškos forma – išvada. Apie ekspertizės aktą šiose nuostatose nekalbama.

Šiai dienai yra pateiktas Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos parengtas Lietuvos Respublikos ikiteisminio administracinių ginčų nagrinėjimo tvarkos įstatymo Nr. VIII-1031 pakeitimo įstatymo projektas reg. Nr. 20-2939(2)²⁶⁶. Šio projekto 13 straipsnyje numatyta: „*Kai ginčas šiame įstatyme nustatyta ikiteismine tvarka nagrinėjamas privalomai, administracinių ginčų komisijos nario, paskirto pranešėju byloje, ar administracinių ginčų komisijos sprendimu gali būti skiriamas ekspertas arba pavedama ekspertizės įstaiagai atlikti ekspertizę. Šiuo atveju mutatis mutandis taikomos Administracinių bylų teisenos įstatymo 61 ir 62 straipsnių bei Lietuvos Respublikos teismo ekspertizės įstatymo nuostatos. Paskirtai ekspertizei apmokėti mutatis mutandis taikomos Administracinių bylų teisenos įstatymo 39 straipsnio 2-7 dalys.*“.

Atitinkamai, yra pateiktas ir Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos parengtas Lietuvos Respublikos ikiteisminio ginčų dėl mokesčių nagrinėjimo tvarkos įstatymo pro-

263 Mokestinių ginčų komisijos prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės pirmininko 2004 m. lapkričio 25 d. įsakymas Nr. 1-14 „Dėl Mokestinių ginčų komisijos prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės darbo reglamento patvirtinimo“ (Žin., 2004, Nr. 172-6373).

264 Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2016 m. sausio 21 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A-5-442/2016.

265 Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2011 m. balandžio 4 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A662-1121/2011.

266 Lietuvos Respublikos ikiteisminio administracinių ginčų nagrinėjimo tvarkos įstatymo Nr. VIII-1031 pakeitimo įstatymo projektas reg. Nr. 20-2939(2). Prieiga per internetą: <https://e.seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/f11e30507e3711eaa38ed97835ec4df6?positionInSearchResults=0&searchModelUUID=ab8bffa-b17c-4873-a97c-a5c27284a7a6>

jektas reg. Nr. 20-5229²⁶⁷, iš kurio matyti, jog šio 12 straipsnyje jau nurodoma: „*Mokestinių ginčų komisijos sprendimu gali būti paskiriamas ekspertas arba pavedama ekspertizės įstaiagai atlikti ekspertizę. Šiuo atveju mutatis mutandis taikomos Administracinių bylų teisenos įstatymo 61 ir 62 straipsnių bei Lietuvos Respublikos teismo ekspertizės įstatymo nuostatos. Paskirtai ekspertizei apmokėti mutatis mutandis taikomos Administracinių bylų teisenos įstatymo 39 straipsnio 2-7 dalys.*“.

Tokia esanti aiški abejuose projektuose esanti nuoroda į ABTĮ, viena vertus, yra pozityvi, nes įveda aiškumo ir nebedisonuoja, kita vertus, kaip rodo toliau disertacijoje pateikta administracinio proceso analizė, sustiprina poreikį daugiau dėmesio skirti aiškiam specialių žinių reglamentavimui būtent administraciniame procese, nes taikymo ribos yra praplečiamos.

2.2.2. Administracinis procesas (ginčo teiseną)

Remiantis viešai prieinama informacija²⁶⁸, Regionų apygardos administraciniame teisme (visuose rūmuose) 2018 m. iš viso buvo nagrinėjama 11 681 administracinė byla (1578 nebaigtos nagrinėti administracinės bylos buvo perkeltos iš 2017 m., 10 103 bylos buvo gautos 2018 m., iš jų 3046 nebaigtos bylos vėliau perkeltos į 2019 m.). Regionų apygardos administracinio teismo 2018-ųjų metų veiklos apžvalgoje skelbiama²⁶⁹: „*Teisme 2018 metais buvo gautos 10103 administracinės bylos, kai tuo tarpu visuose reorganizuotuose ir reorganizavime dalyvavusiose apygardų administraciniuose teismuose 2017 m. buvo gauta 7201 administracinė byla, t. y. gautų administracinių bylų skaičius visame regione padidėjo 28,72 procento <...>*“.

Atitinkamai, remiantis ta pačia informacija, šiame teisme 2018 m. iš viso išnagrinėta 8635 administracinės bylos. Taigi, visuose reorganizuotuose ir reorganizacijoje dalyvavusiuose apygardų administraciniuose teismuose 2017 m. buvo išnagrinėtos 8044 administracinės bylos, tad išnagrinėtų administracinių bylų skaičius visame regione padidėjo 6,84 %.

Atitinkamai, Vilniaus apygardos administraciniame teisme²⁷⁰ 2018 m. gautos 4796, o išnagrinėtos 4413 administracinių ginčų bylos (taigi, kiekvienas teisėjas per metus vidutiškai išnagrinėjo po 184 administracines bylas).

Lietuvos vyriausiajame administraciniame teisme²⁷¹ 2018 m. gauta 2780, o išnagrinėtos 2688 administracinių ginčų bylos. Atitinkamai, 2017 m. gautos 3025, o išnagrinėtos 2593. Bylų pagal apeliacinius skundus dėl apygardų administracinių teismų sprendimų na-

267 Lietuvos Respublikos ikiteisminio ginčų dėl mokesčių nagrinėjimo tvarkos įstatymo projektas reg. Nr. 20-5229Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/462548c17e3011eaa38ed97835ec4dd6>.

268 Regionų apygardos administracinio teismo 2018-ųjų metų veiklos apžvalga, patvirtinta Regionų apygardos administracinio teismo pirmininko 2019 m. kovo 1 d. įsakymu Nr. N.S.-4/2019. Prieiga per internetą: <https://regionu.teismai.lt/doclib/w7pdige1xd25ryccs4y5s69t1m88j4s9>.

269 Regionų apygardos administracinio teismo 2018-ųjų metų veiklos apžvalga, patvirtinta Regionų apygardos administracinio teismo pirmininko 2019 m. kovo 1 d. įsakymu Nr. N.S.-4/2019. Prieiga per internetą: <https://regionu.teismai.lt/doclib/w7pdige1xd25ryccs4y5s69t1m88j4s9>.

270 Vilniaus apygardos administracinio teismo 2018 m. veiklos apžvalga. Prieiga per internetą: <https://vaat.teismas.lt/data/public/uploads/2019/02/vaat-2018-m.-teismo-veiklos-apzvalga.pdf>.

271 Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2018 m. veiklos apžvalga. Prieiga per internetą: <https://www.lvat.lt/doclib/sxqi7o7klukprujhd9157r2f7rz65y5r>.

grinėjimo rezultatai 2018 m. atskleidžia, kad 69 % atvejais Sprendimas paliktas nepakeistas, 13 % – Sprendimas pakeistas, 8 % – Priimtas naujas sprendimas, 7 % – byla perduota pirmosios instancijos teismui nagrinėti iš naujo, 2 % – Apeliacinis procesas nutrauktas, o 1 % – byla nutraukta arba skundas paliktas nenagrinėtas.

Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymas priimtas 1999 m. sausio 14 d., įsigaliojo 1999 m. gegužės 1 d. Pirmoji įstatymo redakcija specialių žinių panaudojimo reglamentavimo prasme buvo skurdi. Nors įstatymo 39 straipsnio 2 dalis numatė, jog administracinės bylos proceso dalyviai yra tiek ekspertai, tiek specialistai, tačiau detaliau šių teisių, pareigų, skyrimo tvarkos nereglementavo. Verta pastebėti, jog šioje įstatymo redakcijos 1 straipsnio 2 dalyje nurodyta: „*Nagrinėdamas bylas, administracinis teismas vadovaujasi šio įstatymo normomis, o tais atvejais, kurių šis įstatymas nereglementuoja, – Civilinio proceso kodeksu*“²⁷². Taigi, trūkstamą reglamentavimą turėjo papildyti tuo metu galiojęs Civilinio proceso kodeksas²⁷². Nors tada galiojusio Civilinio proceso kodekso 89 straipsnis numatė eksperto teises ir pareigas, o 87 straipsnis – ekspertizės skyrimą, tačiau čia nieko nebuvo sakoma apie kitą specialių žinių subjektą – specialistą. Taigi, pirmoji ABTĮ redakcija jau turėjo opią užprogramuotą problemą – nors vienu iš administracinių bylų dalyvių numatė specialistą kaip specialių žinių subjektą, tačiau jo teisių, pareigų, taip pat specialių žinių panaudojimo mechanizmo nereglementavo.

Iki šios dienos ABTĮ keistas, pildytas 44 kartus.

Lietuvos Respublikos Seimas 2000 m. rugsėjo 19 d. priėmė Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo pakeitimo įstatymą²⁷³, kuriuo išdėstė Administracinių bylų teisenos įstatymą nauja redakcija. Naujame reglamentavime paminėtas specialistas. ABTĮ 61 straipsnio 1 dalyje teigiama, kad specialistas kviečiamas tais atvejais, kai nagrinėjant administracinę bylą teisme reikia specialių žinių dokumentams, daiktams ar veiksams ištirti bei įvertinti. Specialisto specialių žinių panaudojimo forma – paaiškinimas žodžiu arba raštu. 61 straipsnio 2 dalyje įtvirtintos ir specialisto teisės, pastebėtina, analogiškos eksperto teisėms (63 str.). Įstatyme reglamentuotas ir ekspertas, jo specialių žinių panaudojimo forma (62 str.) bei teisės.

Lietuvos Respublikos Seimas 2011 m. birželio 21 d. priėmė Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo 11, 12, 21, 22, 23, 24, 34, 37, 39, 50, 51, 53, 57, 61, 62, 64, 66, 68, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 77, 78, 82, 83, 85, 87, 93, 101, 105, 106, 107, 110, 118, 119, 121, 129, 130, 131, 132, 134, 135, 137, 138, 142, 150, 155, 156, 157 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymą²⁷⁴, kuriuo buvo pakeisti keli straipsniai, susiję su specialių žinių taikymu:

- 14 straipsniu pakeistas ABTĮ 62 straipsnio 2 dalis šią dalį išdėstant taip: „Specialisto paaiškinimai gali būti surašomi atskirame dokumente, kuris turi būti pasirašytas“. Palyginti su prieš tai buusia redakcija, neliko nuostatos, kad specialistui duodant paaiškinimus žodžiu teismo posėdyje, jie įrašomi į protokolą.

272 Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl Lietuvos Respublikos Civilinio proceso kodekso patvirtinimo“ (Vyriausybės žinios, 1964, Nr. 19-139).

273 Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymas (Žin., 1999, Nr. 13-308, Nr. 36-1067, Nr. 60-1955).

274 Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo 11, 12, 21, 22, 23, 24, 34, 37, 39, 50, 51, 53, 57, 61, 62, 64, 66, 68, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 77, 78, 82, 83, 85, 87, 93, 101, 105, 106, 107, 110, 118, 119, 121, 129, 130, 131, 132, 134, 135, 137, 138, 142, 150, 155, 156, 157 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas (Žin., 2011, Nr. 85-4131).

- 15 straipsniu pakeistas ABTĮ 62 straipsnio 3 dalis, ją išdėstant taip: „Eksperto išvada pateikiama raštu ekspertizės akte. Jeigu byloje yra paskirti keli ekspertai, tai bendrą išvadą pasirašo tie iš jų, kurie tai išvadai pritarė. Nesutinkantys su jais ekspertai savo išvadą surašo skyrium“. Iš esmės šiuo pakeitimu nebuvo atlikta svarbių korekcijų specialių žinių taikymo aspektu, tik tiksliau reglamentuotas atvejis, kai byloje paskirti keli ekspertai, ir numatyta, kad ekspertai turi pasirašyti išvadą tik tuo atveju, kai jai pritaria.

Lietuvos Respublikos Seimas 2016 m. birželio 2 d. priėmė Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo Nr. VIII-1029 pakeitimo įstatymą²⁷⁵, kuriuo ABTĮ išdėstytas nauja redakcija. Pabrėžtina, kad esminių pakitimų dėl specialių žinių panaudojimo administraciniame procese vis dėlto neatlikta.

2 lentelė. ABTĮ redakcijų palyginimas: specialistas

Specialistas	ABTĮ pirminė (originali) redakcija	ABTĮ 2001 m. nauja redakcija	ABTĮ aktuali redakcija
Specialių žinių panaudojimo forma	Neregamentuota	Specialisto paaiškinimai surašomi atskirame dokumente arba protokole (57 str. 2 d., 62 str. 2 d.).	Specialisto paaiškinimai (56 str. 2 d., 60 str. 2 d.), kurie gali būti surašomi atskirame dokumente.
Paskyrimas Specialių žinių panaudojimo atvejai	Neregamentuoti	Tiesiogiai neregamentuota 62 str. 1 d. nurodyta: kai nagrinėjant administracinę bylą teisme reikia specialių žinių dokumentams, daiktams ar veiksams ištirti bei įvertinti.	Tiesiogiai neregamentuota 60 str. 1 d. nurodyta: kai nagrinėjant administracinę bylą teisme reikia specialiųjų žinių dokumentams, daiktams ar veiksams ištirti ir įvertinti.
Teisės	Neregamentuotos	1) susipažinti su bylos medžiaga; 2) būti teismui nagrinėjant bylą; 3) užduoti proceso šalims, liudytojams klausimų; 4) prašyti teismą pateikti jam papildomą medžiagą; 5) atsisakyti duoti paaiškinimus ar išvadą, jeigu manoma, kad pateiktos medžiagos neužtenka paaiškinimams ar išvadai teikti arba kad jam pateiktas klausimas peržengia specialių jo žinių ribas.	1) susipažinti su bylos medžiaga; 2) būti teismui nagrinėjant bylą; 3) užduoti proceso šalims, liudytojams klausimų; 4) prašyti teismą pateikti jam papildomą medžiagą; 5) atsisakyti duoti paaiškinimus ar išvadą, jeigu manoma, kad pateiktos medžiagos neužtenka paaiškinimams ar išvadai teikti arba kad jam pateiktas klausimas peržengia specialių jo žinių ribas.

²⁷⁵ Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo Nr. VIII-1029 pakeitimo įstatymas (TAR, 2016-06-15, Nr. 2016-16849).

Specialistas	ABTĮ pirminė (originali) redakcija	ABTĮ 2001 m. nauja redakcija	ABTĮ aktuali redakcija
Pareigos	Neregamentuotos	Tiesiogiai neregamentuotos. Iš 59 str. 1 d. nustatytos atsakomybės – atvykti į teismo posėdį, jei yra šaukiamas.	Tiesiogiai neregamentuotos. Iš 58 str. 1 d. nustatytos atsakomybės – atvykti į teismo posėdį, jei yra šaukiamas.
Atsakomybė	Neregamentuota	1) atvykti į teismo posėdį; 2) baudžiamoji atsakomybė už žinomai melagingos išvados davimą (pastaba – tiesiogiai neregamentuota).	1) atvykti į teismo posėdį; 2) baudžiamoji atsakomybė už žinomai melagingos išvados davimą (pastaba – tiesiogiai neregamentuota).
Skirtumas nuo eksperto	Neregamentuotas	Specialių žinių panaudojimo atvejai.	Specialių žinių panaudojimo atvejai.

Apibendrinant 2 lentelės duomenis matyti, kad specialisto kaip specialių žinių subjekto reglamentavimas iš esmės nekito nuo pat 2001 m. naujos ABTĮ redakcijos.

3 lentelė. ABTĮ redakcijų palyginimas: ekspertas

Ekspertas	ABTĮ pirminė (originali) redakcija	ABTĮ 2001 m. nauja redakcija	ABTĮ aktuali redakcija
Specialių žinių panaudojimo forma	Neregamentuota	Eksperto išvada pateikiama raštu ekspertizės akte (62 str).	Eksperto išvada pateikiama raštu ekspertizės akte (61 str).
Paskyrimas	Neregamentuotas	Skiria teismas ar teisėjas – 62 str. 2 d.	Skiria teismas ar teisėjas – 61 str. 2 d.
Specialių žinių panaudojimo atvejai	Neregamentuoti	62 str. 1 d. nurodyta: jeigu administracinėje byloje kyla klausimų, reikalaujančių specialiųjų mokslo, meno, technikos ar amato srities žinių.	61 str. 1 d. nurodyta: jeigu administracinėje byloje kyla klausimų, reikalaujančių specialiųjų mokslo, meno, technikos ar amato srities žinių.
Teisės	Neregamentuotos	1) susipažinti su bylos medžiaga; 2) būti teismui nagrinėjant bylą; 3) užduoti proceso šalims, liudytojams klausimų; 4) prašyti teismą pateikti jam papildomą medžiagą;	1) susipažinti su bylos medžiaga; 2) būti teismui nagrinėjant bylą; 3) užduoti proceso šalims, liudytojams klausimų; 4) prašyti teismą pateikti jam papildomą medžiagą;

Ekspertas	ABTĮ pirminė (originali) redakcija	ABTĮ 2001 m. nauja redakcija	ABTĮ aktuali redakcija
		5) atsisakyti duoti paaiškinimus ar išvadą, jeigu manoma, kad pateiktos medžiagos neužtenka paaiškinimams ar išvadai teikti arba kad jam pateiktas klausimas peržengia specialių jo žinių ribas.	5) atsisakyti duoti paaiškinimus ar išvadą, jeigu manoma, kad pateiktos medžiagos neužtenka paaiškinimams ar išvadai teikti arba kad jam pateiktas klausimas peržengia specialių jo žinių ribas.
Pareigos	Neregamentuotos	Tiesiogiai neregamentuotos. Iš 59 str. 1 d. nustatytos atsakomybės – atvykti į teismo posėdį, jei yra šaukiamas.	Tiesiogiai neregamentuotos. Iš 58 str. 1 d. nustatytos atsakomybės – atvykti į teismo posėdį, jei yra šaukiamas.
Atsakomybė	Neregamentuota	1) atvykti į teismo posėdį; 2) baudžiamoji atsakomybė už žinomai melagingos išvados davimą (pastaba – tiesiogiai neregamentuota).	1) atvykti į teismo posėdį; 2) baudžiamoji atsakomybė už žinomai melagingos išvados davimą (pastaba – tiesiogiai neregamentuota).
Skirtumas nuo specialisto	Neregamentuotas	Specialių žinių panaudojimo atvejai.	Specialių žinių panaudojimo atvejai.

Apibendrinant 3 lentelės duomenis pastebėtina, kad eksperto kaip specialių žinių subjekto reglamentavimas taip pat iš esmės nekito nuo pat 2001 m. naujos ABTĮ redakcijos. Pateikta analizė leidžia teigti, jog ABTĮ specialistas, kaip ir ekspertas, yra subjektas, kuris esant specialių žinių poreikiui, dalyvauja šiame procese kaip tokių žinių turėtojas.

Pabrėžtina, kad Vyriausiojo administracinio teismo praktika²⁷⁶ iš dalies išgrynino (pa-bandė tai padaryti) specialisto ir eksperto turimų specialių žinių lygmenis, todėl galima išskirti kriterijus, būdingus ekspertui ir specialistui (žr. 4 lent.).

4 lentelė. Eksperto ir specialisto skyrimo kriterijai

Ekspertas	Specialistas
Ekspertizė dažniausiai skiriama sprendžiant iš tiesų sudėtingus ir specifinius klausimus, kai ekspertizės išvada tampa tiesiog būtinu įrodymu.	Specialisto dažniausiai prirėikia tada, kai byloje surinkti duomenys yra prieštarę ²⁷⁷ ir reikia vertinti įrodymus, kurie jau buvo surinkti panaudojant specialias žinias, kurių teismas neturi ²⁷⁸ .

276 Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktikos, taikant Administracinių bylų teisenos įstatymo normas, apibendrinimas, Pritarta Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo teisėjų 2012 m. rugsėjo 19 d. pasitarime.

277 Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2010 m. gruodžio 6 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A438-3362/2010.

278 Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2011 m. vasario 14 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A442-203/2011.

Ekspertas

Kaip nurodyta Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktikos apibendrinime²⁷⁹, taikant ABTĮ normas, ekspertizės buvo skirtos atsakyti į bylose iškilusius svarbius klausimus, pavyzdžiui, statybos teisinių santykių sferoje – dėl statinių defektų priežasčių, mokestiniuose ginčiuose – nustatant turto vertę, tarnybiniuose ginčiuose – darbingumo lygiui nustatyti, nelaimingo atsitikimo darbe atvejais – apdraustojo būklei nustatyti, energetikos teisinių santykiuose – šilumos energijos sąnaudų skaičiavimams, dujų paskirstymo kainų, konkrečių dujų reguliuojamiesiems vartotojams kainų nustatymo tinkamumui ir pagrįstumui įvertinti, žemės teisiniuose santykiuose – istorinių-archyvinių dokumentų vertinimui, ginklų ir šaudmenų kontrolės bylose – dėl ginklo priskyrimo tam tikrai kategorijai ir kt.

Vieningas teismo ekspertų sąrašas²⁸¹.

Specialistas

Teismų praktika patvirtina ir tai, jog dažniausiai specialistai buvo pasitelkti medicininiam dokumentams, projektinei dokumentacijai, žemėtvarkos bei teritorijų planavimo dokumentams ir kt. dokumentams iširti bei įvertinti. Teismas nurodo, kad „specialistas – nešališkas teismo pagalbininkas, sprendžiant klausimus, kuriems reikalinga specialių žinių.“²⁸⁰

Vieningo specialistų sąrašo nėra, tačiau yra mokslo sričių, kur tokios kategorijos asmenys (kaip atestuoti specialistai ir pan.) išskirti, ir tai turi reikšmės vertinant jų pateiktus paaiškinimus.

Vyriausiasis administracinis teismas yra pažymėjęs ir tai, kad pirmosios instancijos teismas nagrinėjamoje byloje pakvietė specialistu habilituotą mokslų daktarą, gydytoją ortopedą traumatologą N. P., kuris Sveikatos apsaugos ministro 2005 m. rugsėjo 9 d. įsakymu Nr. V-688 įtrauktas į Sveikatos apsaugos ministerijos specialistų konsultantų sąrašą, o tai vertintina kaip aplinkybė, kuri padėjo teismui pilniau ir visapusiškiau išnagrinėti bylą²⁸².

Apibendrinant 4 lentelėje nurodytus duomenis pabrėžtina, kad nors teisinis reguliavimas tiesiogiai nenustato, tačiau teisminė praktika (Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo jurisprudencija) teisingai atribojo eksperto ir specialisto funkcijas, o įstatymo leidėjui beliko nurodyti, jog specialisto pagrindinė funkcija būtų konsultavimas įvairiais specialiu profesinių žinių reikalaujančiais klausimais neatliekant specialių tyrimų, kuriuos atlikti teismas paveda ekspertui. Tačiau būtina atkreipti dėmesį, kad nors teisminė praktika (jos apibendrinimai) nurodė specialisto ir eksperto takoskyrą funkcijų prasme, kaip bus matyti

279 Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktikos, taikant Administracinių bylų teisenos įstatymo normas, apibendrinimas, Pritarta Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo teisėjų 2012 m. rugsėjo 19 d. pasitarime.

280 Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2009 m. spalio 16 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A502-34/2009.

281 Teismo ekspertų sąrašas. Prieiga per internetą: <http://tm.lrv.lt/dok/teismo-ekspertai/2018%2005%2031%20TEIS-MO%20EKSPERTU%20SARASAS.pdf>.

282 Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2012 m. vasario 20 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A146-184/2012.

iš pateiktos Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktikos analizės, vis dėlto problemos dėl funkcijų paskirstymo liko.

2.2.3. Administracinių nusižengimų teisena

2018 m. išnagrinėta²⁸³ 19 203 administracinių nusižengimų bylos (pirmoji instancija Apylinkės teismuose), taigi šios kategorijos bylos yra populiarios. Teisės mokslo doktrinoje, analizuojančioje administracinių teisės pažeidimų bylų problematiką, vieningai sutariama, kad šios kategorijos bylų efektyvumas tiesiogiai priklauso nuo procesinio įrodinėjimo veiksmingumo²⁸⁴.

Trumpai ekskursu tikslinga aptarti šio reglamentavimo raidą. ATPK²⁸⁵ 256 straipsnyje (1984 m. gruodžio 13 d. redakcija) buvo nustatyta: „Įrodymai administracinio teisės pažeidimo byloje yra bet kokie faktiniai duomenys, kuriais remdamiesi organai (pareigūnai) įstatymo nustatyta tvarka nustato, ar yra padarytas administracinis teisės pažeidimas, ar jo nėra, ar dėl jo padarymo tas asmuo kaltas, ir kitokias aplinkybes, turinčias reikšmės bylai teisingai išspręsti. Šie duomenys nustatomi tokiomis priemonėmis: administracinio teisės pažeidimo protokolu, liudytojų parodymais, nukentėjusiojo ir patrauktojo administracinėn atsakomybėn asmens paaiškinimais, eksperto išvada, daiktiniais įrodymais, daiktų ir dokumentų paėmimo protokolu, taip pat kitokiais dokumentais“. Lietuvos Respublikos Seimas 2000 m. vasario 17 d. priėmė Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymą²⁸⁶, kurio 333 straipsniu papildė ATPK 256 straipsnio 2 dalį, joje nustatęs naujas įrodinėjimo priemones – nuotraukas ir garso ar vaizdo įrašus. Dar vėliau, t. y. 2000 m. rugsėjo 19 d., Lietuvos Respublikos Seimas priėmė Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 187², 253, 256, 292, 293, 296 straipsnių pakeitimo ir papildymo bei 298 ir 300 straipsnių pripažinimo netekusiais galios įstatymą, įsigaliojusį 2001 m. sausio 1 d. Šio įstatymo 3 straipsniu buvo papildyta ATPK 256 straipsnio 2 dalis (2000 m. vasario 17 d. redakcija), joje nustačius naują įrodinėjimo priemonę – specialisto paaiškinimus, ir ATPK 256 straipsnis (2000 m. vasario 17 d. redakcija) buvo papildytas 3 dalimi: „Įrodymus renka, prirėikus ekspertą ar specialistą skiria pareigūnai, turintys teisę surašyti administracinio teisės pažeidimo protokolą, taip pat administracinio teisės pažeidimo bylą nagrinėjantis organas (pareigūnas)“. Ilgainiui ATPK buvo ne kartą keičiamas ir (arba) papildomas, tačiau 256 straipsnis nekeistas ir nepildytas, nors *šių būtinybę mokslininkai diskutavo problemos iškėlimo lygmenyje*.

Apie ATPK normų ydingumą ir optimizavimo gaires, susijusias su specialiu žinių taikymu, rašyta ir straipsnyje „Specialisto statuso reglamentavimas Lietuvos Respublikos

283 Administracinių teisės pažeidimų / administracinių nusižengimų bylų nagrinėjimo ataskaita (I instancijos teismuose). Prieiga per internetą: <https://www.teismai.lt/lt/visuomenei-ir-ziniasklaidai/statistika/106>.

284 Urbonas, D. (2003). Įrodinėjimo administracinių teisės pažeidimų bylose problemos. Iš *Jurisprudencija*, 41 (33), p. 130–140.

285 Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas (Vyriausybės žinios, 1985, Nr. 1-1).

286 Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymas (Žin., 2000, Nr. 22-552; 200).

administracinių teisės pažeidimų kodekse²⁸⁷. Jame pateiktos konkrečios ATPK tobulinimo rekomendacijos, o ANK projektas tuo metu vis dar buvo svarstomas. Išanalizavus specialisto reglamentavimo problematiką administracinių teisės pažeidimų bylų procese bei aptarus administracinio (ginčo teisenos) procesą ir baudžiamąjį procesą siekiant užtikrinti ATPK tikslų įgyvendinimą, siūlyta ATPK atlikti šiuos pakeitimus: ATPK 256 straipsnio 2 dalį išdėstyti taip:

„Šie duomenys nustatomi tokiomis priemonėmis: administracinio teisės pažeidimo protokolu, nuotraukomis, garso ar vaizdo įrašais, liudytojų parodymais, nukentėjusio ir patraukto administracinėn atsakomybėn asmens paaiškinimais, eksperto išvada, **specialisto išvada ir/arba paaiškinimais**, daiktiniais įrodymais, daiktų ir dokumentų paėmimo protokolu, taip pat kitokiais dokumentais.“ 1. Papildyti ATPK 277(1) straipsniu „Specialistas“, šį straipsnį išdėstant taip:

„277(1) straipsnis. Specialistas.

Specialistas yra reikiamų specialių žinių ir įgūdžių turintis asmuo, kuriam pavedama atlikti objektų tyrimą ir pateikti išvadą arba paaiškinimus jo kompetencijos klausimais. Specialistas turi teisę: 1) susipažinti su bylos medžiaga, susijusia su specialisto išvados dalyku ar paaiškinimų dalyku; 2) pareikšti prašymus, kad jam būtų pateikta papildoma medžiaga, reikalinga išvadai ar paaiškinimams duoti; 3) administracinio teisės pažeidimo bylą nagrinėjančio organo (pareigūno) leidimu duoti traukiamam atsakomybėn asmeniui, nukentėjusiajam, liudytojams klausimus, liečiančius išvados ar paaiškinimų dalyką; 4) dalyvauti nagrinėjant bylą žodinio proceso tvarka. Specialistas privalo atvykti pagal šaukimą ir duoti objektyvią išvadą ar paaiškinimus jam pateiktais klausimais.“

2. Būtina tęsti diskusiją dėl specialisto ir eksperto, kaip specialių žinių subjektų, funkcijų atskyrimo, ne tik baudžiamajame, bet ir kituose procesuose, priimti atskirą specialių žinių panaudojimą reglamentuojantį įstatymą“.

Galiausiai, Lietuvos Respublikos Seimas 2015 m. birželio 25 d. Administracinių nusižengimų kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo tvarkos įstatymo 1 straipsniu patvirtino Administracinių nusižengimų kodeksą, kuris įsigaliojo nuo 2017 m. sausio 1 d. Naujasis ANK pakeitė iki tol su gausomis pataisomis galiojusį, dar 1984 m. priimtą, ATPK. ANK ir ATPK lyginamoji pokyčių analizė specialių žinių taikymo aspektu aptarta disertacijos autoriaus mokslinėse publikacijose²⁸⁸. Jose pabrėžta, kad specialistas kaip specialių žinių subjektas administraciniame procese (turima omenyje administracinių teisės pažeidimų teiseną) apskritai senajame ATPK nebuvo aiškiai apibrėžtas. Tai yra, šio proceso subjekto teisinė padėtis nebuvo aiški – nenumatytos teisės ir pareigos, neatskleista teisinė atsakomybė, papildomos kompetencijos panaudojimo procesinės formos. Kita vertus, ATPK buvo numatyta, kad specialisto turimų specialių žinių panaudojimo forma yra paaiškinimai, kurie kodekse buvo minimi kaip vieni iš įrodymų šaltinių.

287 Kurapka, K. (2015). Specialisto statuso reglamentavimas Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekse. Iš *Kriminalistika ir teismo ekspertologija: mokslas, studijos, praktika XI: mokslinių straipsnių rinkinys* (p. 159–171). Vilnius: Lietuvos teismo ekspertizės centras.

288 Kurapka, K., Jurka, R. (2017). Specialios žinios administracinių nusižengimų kodekse: naujos trajektorijos? Iš *Kriminalistika ir teismo ekspertologija: mokslas, studijos, praktika XIII. II dalis* (p. 45–55). Vilnius: Lietuvos teismo ekspertizės centras, Lietuvos teisės institutas.

Siekiant teisinio aiškumo specialisto ir eksperto statusas (teisės, pareigos, atsakomybė, specialių žinių panaudojimo forma) pateikiamas lyginamojo pobūdžio lentelėse. 6 lentelėje pateiktos ATPK ir ANK teisinės nuostatos, iliustruojančios specialisto statuso skirtinguose teisės aktuose panašumus ir skirtumus, o kai kur – ir teisinio reguliavimo trūkumą.

5 lentelė. Eksperto ir specialisto statusas skirtinguose teisės aktuose

Specialistas	ATPK	ANK
Specialių žinių panaudojimo forma	Specialisto paaiškinimai pagal ATPK 256 str. 2 d. / išvada pagal ATPK.	Specialisto paaiškinimai pagal ANK 569 str. / išvada pagal ANK 587 str. 1 d.
Paskyrimas	Pareigūnai, turintys teisę surašyti administracinio teisės pažeidimo protokolą, taip pat administracinio teisės pažeidimo bylą nagrinėjantis organas (pareigūnas).	Administracinio nusižengimo tyrimą atliekantis pareigūnas, teismas ar administracinio nusižengimo bylą ne teismo tvarka nagrinėjančios institucijos pareigūnas.
Specialių žinių panaudojimo atvejai	ATPK 256 str. 2 d. nurodyta – pririnkus.	Kai reikalingos specialios žinios arba kai reikia paaiškinti prie protokolo pateiktą ekspertizės aktą ar specialisto išvadą.
Teisės	Nereglamentuotos	<ol style="list-style-type: none"> 1) susipažinti su bylos medžiaga, susijusia su ekspertizės išvados ar specialisto paaiškinimo dalyku; 2) pareikšti prašymus, kad būtų pateikta papildoma medžiaga, reikalinga išvadai ar paaiškinimui duoti; 3) administracinio nusižengimo tyrimą atliekančio pareigūno, teismo ar administracinio nusižengimo bylą ne teismo tvarka nagrinėjančios institucijos pareigūno leidimu duoti administracinėn atsakomybėn traukiamam asmeniui, nukentėjusiajam, liudytojams klausimus, susijusius su ekspertizės išvados ar specialisto paaiškinimo dalyku; 4) dalyvauti nagrinėjant bylą žodinio proceso tvarka.
Pareigos	Nereglamentuotos	Atvykti pagal šaukimą ir duoti objektyvią išvadą ar paaiškinimus pateiktais klausimais.

Specialistas	ATPK	ANK
Atsakomybė	Melagingų parodymų, specialisto paaiškinimų bei ekspertizės išvadų davimas, vengimas ar atsisakymas duoti parodymus, melagingas vertimas, įkalčių arba įrodymų naikinimas bei jų slėpimas, naudojimasis negaliojančiais, fiktyviais ar kito asmens dokumentais, melagingo pareiškimo arba kitokios apgavystės padarymas administracinio teisės pažeidimo byloje užtraukia baudą nuo 289 iki 868 eurų.	Už melagingų eksperto išvados ar specialisto paaiškinimo pateikimą teisme ekspertas ir specialistas atsako pagal Baudžiamojo kodekso 235 straipsnį. Už melagingų eksperto išvados ar specialisto paaiškinimo pateikimą administracinio nusižengimo tyrimo ir administracinio nusižengimo nagrinėjimo ne teismo tvarka metu ekspertas ir specialistas atsako pagal šio kodekso 224 straipsnio 2 dalį.
Skirtumas nuo eksperto	Neidentifikuotas	Neidentifikuotas

Apibendrinant lentelės duomenis matyti, kad didžioji dalis esminių reglamentavimo spragų, anksčiau aktualių dėl specialisto, bent jau išoriškai yra pašalintos. Tačiau keltinas klausimas dėl pasirinkto reglamentavimo praktinio pritaikomumo. 6 lentelėje pateikiami eksperto kaip proceso subjekto ATPK ir ANK lyginamieji aspektai.

6 lentelė. *Ekspertas ATPK ir ANK*

Ekspertas	ATPK	ANK
Specialių žinių panaudojimo forma	Ekspertizės aktas	Ekspertizės aktas
Paskyrimas	Pagal ATPK 256 str. pareigūnai, turintys teisę surašyti administracinio teisės pažeidimo protokolą, taip pat administracinio teisės pažeidimo bylą nagrinėjantis organas (pareigūnas). Pagal ATPK 277 str. 1 d. ekspertą skiria administracinio teisės pažeidimo bylą nagrinėjantis organas (pareigūnas) tuo atveju, kai reikalingos specialios žinios arba kai reikia paaiškinti pateiktą prie protokolo ekspertizės aktą.	Administracinio nusižengimo tyrimą atliekantis pareigūnas, teismas ar administracinio nusižengimo bylą ne teismo tvarka nagrinėjančios institucijos pareigūnas.
Specialių žinių panaudojimo atvejai	ATPK 256 str. 2 d. nurodyta – prireikus; ATPK 277 str. 1 d. nurodyta – tuo atveju, kai reikalingos specialios žinios arba kai reikia paaiškinti pateiktą prie protokolo ekspertizės aktą.	Kai reikalingos specialios žinios arba kai reikia paaiškinti prie protokolo pateiktą ekspertizės aktą ar specialisto išvadą.

Ekspertas	ATPK	ANK
Teisės	<ol style="list-style-type: none"> 1) susipažinti su bylos medžiaga, susijusia su ekspertizės dalyku; 2) pareikšti prašymus, kad jam būtų pateikta papildoma medžiaga, reikalinga išvadai teikti; 3) administracinio teisės pažeidimo bylą nagrinėjančio organo (pareigūno) leidimu duoti traukiamam atsakomybės asmeniui, nukentėjusiajam, liudytojams klausimus, susijusius su ekspertizės dalyku; 4) dalyvauti nagrinėjant bylą. 	<ol style="list-style-type: none"> 1) susipažinti su bylos medžiaga, susijusia su ekspertizės išvados ar specialisto paaiškinimo dalyku; 2) pareikšti prašymus, kad būtų pateikta papildoma medžiaga, reikalinga išvadai ar paaiškinimui teikti; 3) administracinio nusižengimo tyrimą atliekančio pareigūno, teismo ar administracinio nusižengimo bylą ne teismo tvarka nagrinėjančios institucijos pareigūno leidimu duoti administracinės atsakomybės traukiamam asmeniui, nukentėjusiajam, liudytojams klausimus, susijusius su ekspertizės išvados ar specialisto paaiškinimo dalyku; 4) dalyvauti nagrinėjant bylą žodinio proceso tvarka.
Pareigos	Atvykti pagal šaukimą ir duoti objektyvią išvadą jam pateiktais klausimais.	Atvykti pagal šaukimą ir duoti objektyvią išvadą ar paaiškinimus pateiktais klausimais.
Atsakomybė	Melagingų parodymų, specialisto paaiškinimų bei ekspertizės išvadų davimas, vengimas ar atsisakymas duoti parodymus, melagingas vertimas, įkalčių arba įrodymų naikinimas bei jų slėpimas, naudojimas negaliojančiais, fiktyviais ar kito asmens dokumentais, melagingo pareiškimo arba kitokios apgavystės padarymas administracinio teisės pažeidimo byloje užtraukia baudą nuo 289 iki 868 aštuonių eurų.	Už melagingų eksperto išvados ar specialisto paaiškinimo pateikimą teisme ekspertas ir specialistas atsako pagal Baudžiamojo kodekso 235 straipsnį. Už melagingų eksperto išvados ar specialisto paaiškinimo pateikimą administracinio nusižengimo tyrimo ir administracinio nusižengimo nagrinėjimo ne teismo tvarka metu ekspertas ir specialistas atsako pagal šio kodekso 224 straipsnio 2 dalį.
Skirtumas nuo specialisto	Neidentifikuotas	Neidentifikuotas

Pateikti duomenys atskleidžia, kad eksperto kaip specialių žinių subjekto statusas ir specialių žinių panaudojimo formos prasmė kito nežymiai – buvo panaikintos vyravusios dvi prasmės dėl jo skyrimo. Pastebėtina ir tai, jog didelių sunkumų dėl eksperto kaip specialių žinių subjekto reglamentavimo nebuvo. Kita vertus, palyginus specialisto ir eksperto teisinę padėtį specialių žinių panaudojimo prasme, būtent ANK, matyti, kad tiek jų funkcijos, tiek teisės ir pareigos yra iš esmės suvienodintos, dėl to išlieka atviras klausimas – kuo

vis dėlto specialistas skiriasi nuo eksperto specialių žinių panaudojimo aspektu, t. y. ar šios dvi teisinės sąvokos atitinka konstitucinius teisinio reguliavimo principus – teisinio aiškumo ir konkretumo teisės aktuose reikalavimus.

Šiuo atveju primintina, kad Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje ne kartą yra pažymėta, jog Konstitucijoje yra įtvirtintas atsakingo valdymo principas (Konstitucinio Teismo 2004 m. liepos 1 d. nutarimas, 2004 m. lapkričio 5 d. išvada, 2004 m. gruodžio 13 d., 2006 m. balandžio 4 d. nutarimai). Konstitucinis Teismas pažymėjo ir tai, kad vienas svarbiausių Konstitucijoje įtvirtinto teisinės valstybės principo elementų yra *teisinis aiškumas*, kuris suponuoja privalomus reikalavimus teisiniam reguliavimui: jis privalo būti aiškus, darnus, teisės normos turi būti formuluojamos tiksliai, jose negali būti dviprasmybių (Konstitucinio Teismo 2003 m. gegužės 30 d., 2004 m. sausio 26 d. nutarimai, 2010 m. balandžio 20 d. sprendimas). Konstitucinis Teismas 2006 m. balandžio 4 d. nutarime konstatavo, jog Konstitucija nesuponuoja tokios Seimo veiklos, kad Seimas visą įstatymų leidybai bei kitoms jo funkcijoms vykdyti reikalingą informaciją rinktų pats, nepasikliaudamas kitų valstybės institucijų pateikiama informacija. Atsižvelgus į tai pažymėtina, jog konstituciniai atsakingo valdymo, teisinės valstybės principai suponuoja, kad tais atvejais, kai leidžiant įstatymus būtina remtis specialiomis žiniomis ar specialia (profesine) kompetencija, Seimas iš atitinkamų valstybės institucijų turėtų gauti reikiamą informaciją ir į ją atsižvelgti.

Nepaisant to, kad naujuoju teisiniu reguliavimu buvo siekiama pozityvių tikslų – iš naujo reglamentuoti administracinių nusižengimų teiseną, atsikratyti problemų, tačiau diskusinės nuostatos reglamentuojant specialių žinių panaudojimo formas išliko. Apie tai autoriaus išsamiai rašyta straipsnyje „Specialios žinios administracinių nusižengimų kodekse: naujos trajektorijos?“²⁸⁹. Taigi, nors naujasis ANK iš esmės išsprendė specialisto kaip savarankiško specialių žinių subjekto statuso klausimą, palyginti su ATPK, tačiau vis dar neišspręsta ne mažiau opi specialisto kaip specialių žinių subjekto specialių žinių išraiškos formos problema.

ANK 569 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad prie įrodymų administracinio nusižengimo bylose priskiriama specialisto specialių žinių panaudojimo forma – specialisto išvada. To paties straipsnio 2 dalis teiginį patvirtina – įrodymus renka, prireikus skiria ekspertizę ar reikalauja specialisto išvados pareigūnai, atliekantys administracinio nusižengimo tyrimą. Tačiau, kaip ir prieš tai galiojusiame ATPK, ANK 593 straipsnio 1 dalies 9 punktą jau įvardija ne specialisto išvadą kaip specialių žinių panaudojimo formą, o specialisto paaiškinimus. Manytina, kad tai yra dviprasmybė. Teisinėje literatūroje rašyta apie specialių žinių panaudojimo formų problematiką²⁹⁰, todėl papildomai pažymėtina, kad ATPK atveju padėjo Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso nuostatos. Galiojusiame ATPK yra nuostata (ATPK 249 straipsnio 2 dalis), kurioje nurodyta, kad „šio kodekso nereglamentuojamų administracinių teisės pažeidimų bylų teisenos santykių atvejais teismas, na-

289 Kurapka, K., Jurka, R. (2017). Specialios žinios administracinių nusižengimų kodekse: naujos trajektorijos? Iš *Kriminalistika ir teismo ekspertologija: mokslas, studijos, praktika XIII. II dalis* (p. 45–55). Vilnius: Lietuvos teismo ekspertizės centras, Lietuvos teisės institutas.

290 Kurapka, K. (2015). Specialisto statuso reglamentavimas Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekse. Iš *Kriminalistika ir teismo ekspertologija: mokslas, studijos, praktika XI: mokslinių straipsnių rinkinys* (p. 159–171). Vilnius: Lietuvos teismo ekspertizės centras.

grinėdamas administracinio teisės pažeidimo bylą, *mutatis mutandis* vadovaujasi Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso normomis, taikomomis baudžiamųjų nusižengimų bylų procesui“. Galiojantis ANK nurodo, kad Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso nuostatos taikomos tik tada, kai tai tiesiogiai nustatyta ANK normoje.

Kita reikšminga reglamentavimo problema reiškiasi per visus teisinius procesus – nėra pateikiama aiškios takoskyros tarp specialisto ir eksperto funkcijų ir teikiamų specialiųjų žinių formos prasme. Ne išimtis ir ANK. Kaip jau minėta, ANK apie specialistą ir ekspertą rašoma viename straipsnyje – jų paskyrimas, teisės, pareigos ir atsakomybės yra identiškos.

Primintina, kad pagal šiuo metu galiojančią TEĮ²⁹¹ suformuluotą specialiųjų žinių apibrėžimą, „specialios žinios – išsilavinimo ir specialaus pasirengimo arba profesinės veiklos dėka įgytos išsamios mokslo, technikos, meno ar bet kokios kitos žmonių veiklos srities žinios, reikalingos ekspertizei atlikti“, t. y. tik ekspertas turi specialiųjų žinių, būtinų ekspertizei (išvada) atlikti (teikti).

Analogiška situacija esti ir kitame procese – administracinių ginčų teisejoje, kurią reglamentuoja Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymas. Jame takoskyra tarp specialisto ir eksperto taip pat nėra reglamentuota, tačiau ją bent dalinai išsprendė Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas savo praktikoje²⁹².

Apibendrinant prieš tai atliktą tyrimą, į jį įtrauktini ir nauji šaltiniai, susiję su specialisto ir eksperto išvada, kuri vis dar nėra reglamentuota ANK.

7 lentelė. Eksperto ir specialisto išvada

Eksperto išvada	Specialisto išvada
Atlikto tyrimo išvados.	Pagal pateiktus klausimus pateikta nuomonė.
Ekspertinio tyrimo rezultatas – nauji faktiniai duomenys, esantys savarankiški įrodymo šaltiniai byloje.	Specialistas nepateikia ir neformuoja naujų faktų, jis tiria esamus ir dalinai turimus.
Gali būti pagrindas atlikti eksperto, atlikusio tyrimą, apklausą.	Specialisto apklausa nesiejama su turima (neturima) išvada. Specialistas gali būti apklaustas prieš, po ir nepriklausomai nuo išvados pateikimo.
Ekspertas atlieka visapusišką pateikto objekto tyrimą, naudodamas specialią metodiką.	Specialistas teikdamas išvadą tyrėjui ar teismui yra ribojamas tik atlikta apžiūra.

291 Lietuvos Respublikos teismo ekspertizės įstatymas (Žin., 2002, Nr. 112-4969).

292 Kurapka, K. (2015). Specialisto statuso reglamentavimas Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekse. Iš *Kriminalistika ir teismo ekspertologija: mokslas, studijos, praktika XI: mokslinių straipsnių rinkinys* (p. 159–171). Vilnius: Lietuvos teismo ekspertizės centras.

Kurapka, K., Jurka, R. (2016). Specialiųjų žinių panaudojimo teisiniuose procesuose unifikavimas: realijos ir iššūkiai. Iš *Kriminalistika ir teismo ekspertologija: mokslas, studijos, praktika XII = Criminalistics and forensic science: science, studies, practice = Криминалистика и судебная экспертология : наука, обучение, практика* (p. 229–243). Vilnius: Lietuvos teismo ekspertizės centras.

Eksperto išvada	Specialisto išvada
Turi savarankišką įrodomąją reikšmę.	Specialisto išvada yra tik patariamąj (pagalbinio) pobūdžio. Specialisto nuomonė, pateikta išvadose, negali prilygti absoliučiai ir kategoriškai eksperto išvadai.
Ekspertinis tyrimas vykdomas nepriklausomai nuo kitų tiriamųjų veiksmų: kitu laiku, kitoje vietoje (ekspertinėje laboratorijoje), Ekspertizės skyrimo akto pagrindu. Dažniausiai ekspertu skiriamas nepriklausomas asmuo (anksčiau nedalyvavęs tyrimo veiksmuose).	Specialisto išvada pateikiama atliekant materialaus objekto apžiūrą, tyrimą (t. y. atliekant tiriamąjį veiksmą).

Pažymėtina, kad naujasis teisinis specialių žinių administracinių nusižengimų teise-
noje reguliavimas ne tik nenubrėžė naujų, šiuolaikiškų trajektorijų, tačiau paliko atvirus
svarbius klausimus, kurie kitose šalyse arba sprendžiami, arba laukia sprendimo, arba bent
jau yra pasiekę teorinių diskusijų lygmenį. Atlikti tyrimai ir analizė atskleidė, jog, viena
vertus, yra išlikę materialiosios ir procesinės administracinės teisės sinchronizavimo klau-
simai, kai Lietuvos kodeksuose (ANK, ABTĮ) šios normos maišomos. Klasikinis pavyz-
dys – kriminalistikos pradininko H. Groso teiginys dėl baudžiamosios teisės, proceso ir
kriminalistikos santykio bei jų dermės: „<...> *materialios baudžiamosios teisės dalykas yra
nusikalstamosios veikos ir bausmės tyrimas, formali baudžiamoji teisė (procesas) apima ma-
terialiosios teisės taikymo normas. Tačiau koku būtent būdu įvykdomi nusikaltimai, kaip
tirti šiuos būdus ir juos išaiškinti, <...> apie tai nekalba nei baudžiamoji teise nei procesas, tai
sudaro kriminalistikos dalyką*“²⁹³.

Antra, nepakankamai tiksli kodeksų sąvokų bazė leidžia pagrindines sąvokas interpre-
tuoti ir sukelti nebūtiną sumaištį tiek teisinę praktiką formuojantiems, tiek ją vykdančioms
subjektams.

Trečia, neatsižvelgiant į mokslininkų rekomendacijas, kai kuriose šalyse jau pasiteisino
praktika, kai nesprenžiamas klausimas dėl teisinių žinių pripažinimo specialiosiomis, bent
jau atskirose teisenose, pavyzdžiui Konstitucinėje, ypač administracinėje jurisprudencijoje.
Nesiryžtama kalbėti apie pribrendusią esminę proceso kodeksų reformą, atsižvelgiant į
bendros Europos teisinės erdvės formavimosi tendencijas, o tenkinamasi šimtais pataisų
ir papildymų. Galima daryti prielaidą, kad ši situacija stabdo ir naujo teismo ekspertizės
įstatymo, o tiksliau, specialių žinių taikymo įstatymo rengimą, kuriame būtų aiškiau regla-
mentuotas specialių žinių formos ir subjektų įvairiose teisenose klausimas, išspręstos jų
taikymo koordinavimo problemos²⁹⁴. Mokslinėje literatūroje analizuojant administracinių
teisės pažeidimų bylų nagrinėjimą, aktyviai diskutuojama dėl specialių žinių subjektų rato
išplėtimo – ar pareigūnas, tiriantis nusižengimą (pažeidimą), gali ar net privalo turėti tam

293 Гросс, Г. (2002). Руководство для судебных следователей как система криминалистики. Москва: ЛексЭст, р. 8.

294 Jurka, R., Kurapka, K. (2014). Scientia Juris as special knowledge in legal proceedings: from ideas to implementation, Iš *Kriminalistika ir teismo ekspertizė: mokslas, studijos, praktika = Criminalistics and forensic examination. II dalis: mokslinių straipsnių rinkinys* (p. 232–242). Харьков: Апостіль.

tikros srities specialių žinių²⁹⁵. Autoriai iškelia problemą, kurią būtina nagrinėti atskirai. Ji – tolimesnių tyrimų objektas formuojantis šių bylų nagrinėjimo praktikai pagal naująjį ANK.

Apibendrinant aukščiau išdėstytą tikslinga vadovautis ir išvargomis, kurios publikuotos viename iš disertacijos ir straipsnio bendraautorius straipsnių²⁹⁶: „1. Naujasis teisinis specialių žinių administracinių nusižengimų teisejoje reguliavimas ANK ne tik nepasiūlė šiuolaikiško reglamentavimo, bet ir neišsprendė tam tikrų klausimų. Nesuderinti materialiosios ir procesinės administracinės teisės tam tikri klausimai, lemiantys atitinkamų teisiinių nuostatų painiojimą ir netinkamą jų taikymą. 2. Teisiinių sampratų bazė galiojančiuose teisės aktuose vis dar tikslintina, nes pagrindinės sampratos interpretuojamos skirtingai. Ši sumaištis nepadeda nei teisinę praktiką formuojantiems, nei ją vykdančioms subjektams. 3. Nesprendžiamas klausimas dėl teisiinių žinių pripažinimo specialiosiomis administracinių teisės pažeidimų teisejoje. 4. Konstatuotina, kad iki šiol nekalbama apie būtiną proceso kodeksų reformą atsižvelgiant į bendros Europos teisinės erdvės formavimosi tendencijas, o tenkinamasi nesibaigiančiomis pataisomis“.

2.3. Galimybių pasinaudoti specialiomis žiniomis administraciniame procese praktika: nuo žinojimo iki pritaikymo (ABTĮ ir ANK taikymo praktika teisme)

Šios dalies tikslas – pateikti pasiūlymus, kaip geriau, remiantis teisės aktų, reglamentuojančių administracinę teisnę, ABTĮ ir ANK, specialaus įstatymo, šiuo atveju – TEĮ ir ekspertologijos teorija, procesualizuoti specialių žinių taikymą administraciniame procese. Keltini klausimai: ar nedisonuoja šių įstatymų nuostatos tarpusavyje bei su visuotinai pripažinta ekspertologijos koncepcija; kaip ši situacija veikia teismų praktiką, norint suteikti įrodomąją reikšmę specialių žinių panaudojimo rezultatams; kokios būtinos moksliskai pagrįstos teisinės bazės korekcijos.

Užsienio mokslininkai taip pat yra pabrėžę, kad normų, reguliuojančių teisinę ekspertą ir specialisto padėtį, Lietuvos administraciniame procese nepakanka, ypač atsižvelgiant į baudžiamosios politikos humanizavimo tendencijas, kai daugiau santykių persikelia į administracinio proceso erdvę, todėl reikia ieškoti naujų originalių sprendimų specialias žinias panaudojant²⁹⁷.

Būtina aptarti situaciją, susidariusią praėjus daugiau nei dešimčiai metų po išsakytų išvargų ir paskelbtų disertacinio lygmens publikacijų. Kyla klausimų, kaip situacija vertinama Lietuvoje, ar pasiekta vieningų teisinio reglamentavimo standartų, ar suvienodinti teismų praktikos suformuoti ekspertinio tyrimo rezultatų vertinimo kriterijai.

Tikslinga prisiminti bene svarbiausias su šiuo tyrimu susijusias įstatymines nuostatas.

295 Россинская, Е. Р., Россинский, Б. В. Статус эксперта и специалиста, участвующих в производстве по делу об административном правонарушении. Prieiga per internetą: www.lawmix.ru/comm/6655.

296 Kurapka, K., Jurka, R. (2017). Specialios žinios administracinių nusižengimų kodekse: naujos trajektorijos? Iš *Kriminalistika ir teismo ekspertologija: mokslas, studijos, praktika XIII. II dalis* (p. 45–55). Vilnius: Lietuvos teismo ekspertizės centras, Lietuvos teisės institutas.

297 Волчеккая, Т. С., Хорков, В. Н., Фоченкова, Н. А. (2003). Становление административной юстиции в Российской Федерации и Литовской Республике. Iš *Журнал Российского права*, Nr. 8, p. 93–101.

Štai TEĮ 2 straipsnyje nurodoma: „Teismo ekspertai ir teismo ekspertizės įstaigos savo veikloje vadovojasi Lietuvos Respublikos Konstitucija, Lietuvos Respublikos tarptautinėmis sutartimis, Europos Sąjungos teisės aktais, Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksu (toliau – Baudžiamojo proceso kodeksas), Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksu, Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymu (toliau – Administracinių bylų teisenos įstatymas), šiuo ir kitais įstatymais, teismo ekspertizių nuostatais ir kitais teisės aktais“. Šio specialaus įstatymo 3 straipsnyje minima sąvoka „ekspertinis tyrimas – pagal teismo ar teisėjo nutartį, prokuroro ar ikiteisminio tyrimo įstaigos pareigūno užduotį arba fizinio ar juridinio asmens, kitos organizacijos ar jų padalinių prašymą atliekamas tyrimas, kuriam reikia specialių žinių ir kurio eiga, analitiniai rezultatai ir su jais tiesiogiai susietas aiškinimas fiksuojami ekspertizės akte ar specialisto išvadoje.“ Nors toliau apie ekspertinius tyrimus TEĮ nieko nepasakyta, TEĮ 18 straipsnyje atsiranda, mūsų nuomone, 3 straipsniui prieštaraujanti nuostata: „Sutartinais pagrindais proceso šalis gali kviestiti privatų teismo ekspertą konsultantu. Šiuo pagrindu atliktų tyrimų rezultatai, užfiksuoti rašytiniame dokumente, neturi teismo ekspertizės akto statuso. Privatus teismo ekspertas, sutartinais pagrindais konsultavęs proceso šalis, negali toje pačioje byloje atlikti teismo ekspertizės“, o 24 straipsnis nurodo ekspertizės rezultatų įforminimą: „1. Teismo ekspertizės rezultatus ekspertas įformina surašydamas ir pateikdamas teismui ekspertizės aktą. Jis susideda iš įžanginės dalies, tiriamosios dalies ir išvadų. 2. Teismo ekspertizės akto įžanginėje dalyje nurodoma: ekspertizės akto surašymo data ir vieta; nutartis skirti teismo ekspertizę; ekspertizei pateikta medžiaga ir klausimai; teismo eksperto duomenys (vardas, pavardė, išsilavinimas, specialybė, eksperto kvalifikacija, darbo ekspertu stažas); tyrimų pradžios ir pabaigos datos; papildomos medžiagos pareikalavimo ir gavimo data; atliekant ekspertizę dalyvavę asmenys. 3. Teismo ekspertizės akto tiriamojoje dalyje nurodoma: ekspertui ištirti pateikti objektai, jų būklė ir jų apžiūros rezultatai; atlikti tyrimai, jų metu naudoti metodai ir priemonės; gauti rezultatai ir motyvuotas jų įvertinimas. 4. Teismo ekspertizės akto išvadose suformuluojami motyvuoti atsakymai į visus pateiktus klausimus“.

Taigi, nežiūrint įstatymo nuostatų lakoniškumo, pagal galiojantį reglamentavimą ekspertiniai tyrimų rezultatai fiksuojami ekspertizės akte ir specialisto išvadoje. Pabrėžtina, jog specialisto statusas neaptariamasis, o specialisto išvada yra, privataus, tiksliau, ne valstybinėje įstaigoje dirbančio eksperto tyrimai įforminami „rašytiniame dokumente“, kurį laikyti išvada vargu ar galima. Tokius netikslumus ir prieštaringas sąvokas, manytina, jau dabar reikia tikslinti šakiniuose kodeksuose ir, kaip jau minėjome, rengti naują šiuolaikinį specialių žinių panaudojimo įstatymą.

Apžvelgus, kaip specialių žinių panaudojimas reglamentuotas ABTĮ, tikėtina, galima rasti paaiškinantį reglamentavimą, atspindintį administracinio proceso specifiką.

ABTĮ 4 straipsnyje pasakyta, jog „jeigu yra prieštaravimų tarp šio įstatymo normų ir kitų įstatymų (išskyrus specialiuosius įstatymus), teismas turi vadovautis šio įstatymo normomis“. Vadinasi, TEĮ normomis privalu vadovautis. ABTĮ 56 straipsnyje „Įrodymai“ pasakyta: „1. Įrodymai administracinėje byloje yra visi faktiniai duomenys, priimti bylą nagrinėjančio teismo ir kuriais remdamasis teismas įstatymų nustatyta tvarka konstatuoja, kad yra aplinkybių, pagrindžiančių proceso šalių reikalavimus bei atsikirtimus, ir kitokių aplinkybių, turinčių reikšmės bylai teisingai išspręsti, arba kad jų nėra. 2. Nurodyti faktiniai

duomenys nustatomi tokiomis priemonėmis: proceso šalių ir jų atstovų paaiškinimais, liudytojų parodymais, specialistų paaiškinimais ir ekspertų išvadomis, daiktiniais įrodymais, dokumentais ir kitais rašytiniais, elektroniniais, garso bei vaizdo įrodymais.“ Taigi, minimas „specialisto paaiškinimas“.

Toliau, turime pateikti iš karto tris ABTĮ straipsnius: ABTĮ 60 straipsnyje specialistas reglamentuojamas taip: „1. Tam tikros srities specialistas kviečiamas tais atvejais, kai nagrinėjant administracinę bylą teisme reikia specialiųjų žinių dokumentams, daiktams ar veiksams ištirti ir įvertinti. 2. Specialisto paaiškinimai gali būti surašomi atskirame dokumente, kuris turi būti pasirašytas“. ABTĮ 61 straipsnis nurodo eksperto skyrimą ir apibrėžia išvadą: „1. Jeigu administracinėje byloje kyla klausimų, reikalaujančių specialiųjų mokslo, meno, technikos ar amato srities žinių, teismas ar teisėjas skiria ekspertą arba paveda ekspertizės įstaigai atlikti ekspertizę. 2. Klausimus, kuriais reikalaujama eksperto išvados, turi teisę pateikti teismui kiekvienas proceso dalyvis, tačiau galutinai juos nustato teismas ar teisėjas. 3. Eksperto išvada pateikiama raštu ekspertizės akte. Jeigu byloje yra paskirti keli ekspertai, bendrą išvadą pasirašo tie ekspertai, kurie tai išvadai pritarė. Nesutinkantys su išvada ekspertai savo išvadą surašo skyriumi. 4. Eksperto išvada teismui neprivaloma. Tačiau teismo nesutikimas su eksperto išvada turi būti motyvuojamas“. ABTĮ 62 straipsnis nustato specialisto ir eksperto teises: „1. Jeigu tai reikalinga paaiškinimams ar išvadai duoti, specialistas ir ekspertas turi teisę susipažinti su bylos medžiaga, būti teismui nagrinėjant bylą, užduoti proceso šalims, liudytojams klausimų, prašyti teismą pateikti jam papildomą medžiagą. 2. Specialistas ir ekspertas turi teisę atsakyti duoti paaiškinimus ar išvadą, jeigu mano, kad pateikta medžiaga yra nepakankama paaiškinimams ar išvadai duoti arba kad jam pateiktas klausimas peržengia jo specialiųjų žinių ribas“.

Čia susiduriame su jau paminėtu „specialisto paaiškinimo“, „atskiro dokumento“ kaip tyrimų rezultato terminu, kuris aiškiai disonuoja su TEĮ nuostatomis, ir labai susiaurintą tyrimų objekto supratimą – tik dokumentai, daiktai ar veiksmai, bei sutapatintas eksperto ir specialisto teises, nors tai prieštarauja jų funkcijų atskyrimo būtinumui bei ekspertologijos teorijai.

Verta paanalizuoti, koku keliu nuėjo teismai praktikoje taikant minėtą reglamentavimą.

2012 m. LVAT atlikto administracinių bylų apibendrinimo²⁹⁸ 173 p. nurodyta: „*Jeigu administracinėje byloje kyla klausimų, reikalaujančių specialiųjų mokslo, meno, technikos ar amato srities žinių, teismas ar teisėjas skiria ekspertą arba paveda daryti ekspertizę atitinkamai ekspertizės įstaigai (ABTĮ 62 str. 1 d.). ABTĮ nepateikia aplinkybių, kurias nustatant reikia atlikti ekspertizę, tačiau administracinių teismų praktika patvirtina, jog ji dažniausiai skiriama sprendžiant iš tiesų sudėtingus ir specifinius klausimus, kai ekspertizės išvada tampa tiesiog būtinu įrodymu. Pavyzdžiui, ekspertizės buvo skirtos atsakyti į byloje iškilusius svarbius klausimus statybos teisinių santykių sferoje – dėl statinių defektų priežasčių, mokestiniuose ginčiuose – nustatant turto vertę, tarnybiniuose ginčiuose – darbingumo lygiui nustatyti, nelaimingo atsitikimo darbe atvejais – apdrausėjo būklei nustatyti, energetikos teisinių santykiuose – šilumos energijos sąnaudų skaičiavimams, dujų paskirstymo kainų,*

298 Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktikos, taikant Administracinių bylų teisenos įstatymo normas, apibendrinimas, pirtarta Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo teisėjų 2012 m. rugsėjo 19 d. pasitarime.

konkrečių dujų reguliuojamiesiems vartotojams kainų nustatymo tinkamumui ir pagrįstumui įvertinti, žemės teisiniuose santykiuose – istorinių-archyvinių dokumentų vertinimui, ginklų ir šaudmenų kontrolės bylose – dėl ginklo priskyrimo tam tikrai kategorijai ir kt.“. Kalbant apie specialistą, šio apibendrinimo 181 p. nurodyta: „Teismų praktika patvirtina, jog dažniausiai specialistai buvo pasitelkti medicininiais dokumentams, projektinei dokumentacijai, žemėtvarkos bei teritorijų planavimo dokumentams ir kt. dokumentams ištirti bei įvertinti. Pažymėtina, jog skirtingai nuo ekspertų, vieningo specialistų sąrašo nėra, tačiau yra mokslo sričių, kur tokios kategorijos asmenys (kaip atestuoti specialistai ir pan.) išskirti, ir kas turi reikšmę vertinant jų pateiktus paaiškinimus. Pavyzdžiui, Vyriausiasis administracinis teismas pažymėjo, jog tai, kad pirmosios instancijos teismas nagrinėjamoje byloje pakvietė specialistu habilituotą mokslų daktarą, gydytoją ortopedą traumatologą N. P., kuris Sveikatos apsaugos ministro 2005 m. rugsėjo 9 d. įsakymu Nr. V-688 įtrauktas į Sveikatos apsaugos ministerijos specialistų konsultantų sąrašą, vertintina kaip aplinkybė, kuri padėjo teismui pilniau ir visapusiškiau išnagrinėti bylą (2012 m. vasario 20 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A146-184/2012)“. Taigi, LVAT yra pateikusi specialių žinių taikymo modelį, pagal kurį ekspertinį tyrimą atlieka ekspertas, o specialistas – pagalbininkas teismui neatliekantis ekspertinio tyrimo. Tačiau, ar toks išaiškinimas realiai veikia?

Išanalizavus per 40 2018–2003 m. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutarčių, pateiktinos išvalgos bandant jas įvertinti ir sugrupuoti išryškėjusius prieštaravimus bei netikslumus, taip pat ir pritari išdėstytiems teiginiams.

1. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas įtvirtindamas būtinumą skirti ekspertą TEĮ nustatyta tvarka, netiesiogiai pritaria situacijai, kad teismai privalo vertinti ir ekspertinius tyrimus, neturinčius teismo ekspertizės statuso, kuriuos skyrė ne teismas, tačiau jie įvardijami kaip ekspertų išvados. Pavyzdžiui, Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas 2018 m. liepos 5 d. nutartyje administracinėje byloje Nr. eA-2146-624/2018 nurodė: „49. Kai nagrinėjant administracinę bylą teisme reikia specialiųjų žinių dokumentams, daiktams ar veiksams ištirti ir įvertinti, yra kviečiamas tam tikros srities specialistas (ABTĮ 60 str. 1 d.). Nagrinėjamoje byloje specialistas (ABTĮ 60 str. 1 d.) nebuvo kviečiamas, pirmosios instancijos teismas netenkino ir pareiškėjo prašymo byloje skirti atlikti ekspertizę (ABTĮ 61 str. 1 d.). Nors eksperto išvada teismui nėra privaloma (ABTĮ 61 str. 4 d.), tokios įrodinėjimo priemonės reikšmė nagrinėjamo ginčo, kuriame duomenys specialiųjų žinių reikalaujančiu klausimu – ar Projekto įgyvendinimo metu būtų / nebūtų sprendžiami technologiniai neapibrėžtumai – yra prieštarangi, kontekste neturėtų būti nuvertinama, kadangi, išsprendus klausimą dėl eksperto skyrimo Lietuvos Respublikos teismo ekspertizės įstatymo nustatyta tvarka, būtų galimybė pašalinti abejones tiek dėl išvadą teikiančio asmens nepriklausomumo, profesionalumo, profesinių sprendimų skaidrumo, sąžiningumo, nešališkumo, pagarbos teisės aktams ir asmenų teisėms, konfidencialumo, teisingumo ir tyrimo išsamumo, taip užtikrinant priimamo sprendimo teisėtumą ir pagrįstumą (ABTĮ 86 str. 1 d.). 50. Teisėjai, nagrinėdami administracines bylas, privalo aktyviai dalyvauti tiriant įrodymus, nustatant visas bylai svarbias aplinkybes ir visapusiškai, objektyviai jas ištirti (ABTĮ 80 str. 1 d.). Ginčo šalių pozicijas pagrindžiantiems įrodymams – ginčijamam Agentūros sprendimui, Agentūros ekspertų išvadoms ir R. B. 2017 m. balandžio 20 d. išvadai – esant parengtiems naudojant specialias žinias, jų turinio vertinimas turi būti

atliekamas naudojantis tokiomis pat specialiomis žiniomis, kurių teismas neturi. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktikoje atvejai, kai byloje pateiktiems įrodymams, pagrindžiantiems šalių procesiniuose dokumentuose nurodytas aplinkybes, savo turiniu esant priešingiems, teismas, turėdamas tokią galimybę, nesinaudoja procesiniais instrumentais jiems (prieštaravimams) pašalinti, t. y. specialisto ar eksperto pagalba, o pats vertina aplinkybes, reikalaujančias specialių žinių, vertinami kaip įrodymų vertinimo taisyklių pažeidimas, neleidžiantis teismo sprendimo laikyti teisingu (žr. pvz., 2010 m. gruodžio 20 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁴³⁸-1655/2010)⁴.

2. Iki šiol remiamasi prieš dešimtį metų suformuota praktika, kad eksperto išvada kaip įrodymas administracinių bylų procese yra tik iškeltoje administracinėje byloje teismo nutartimi paskirtos ekspertizės išvada. Pvz., Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas 2018 m. gegužės 31 d. nutartyje administracinėje byloje Nr. eA-1138-520/2018 nurodė: „ABTĮ 61 straipsnio 1 dalyje (iki 2016 m. liepos 1 d. galiojusios ABTĮ redakcijos 62 str. 1 d.) nustatyta, jog tuo atveju, jeigu administracinėje byloje kyla klausimų, reikalaujančių specialiųjų mokslo, meno, technikos ar amato srities žinių, teismas ar teisėjas skiria ekspertą arba paveda ekspertizės įstaigai atlikti ekspertizę. Pagal Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo formuojamą praktiką, eksperto išvada, kaip įrodymas, administracinių bylų procese yra tik iškeltoje administracinėje byloje teismo nutartimi paskirtos ekspertizės išvada (žr., pvz., 2009 m. sausio 29 d. nutartį administracinėje byloje Nr. A⁴⁴²-1304/2009)⁴. Norint pateikti paaiškinimą ir išvengti atsitiktinio interpretavimo, būtina pacituoti dar vieną nutartį: „Eksperto išvada yra vienas iš įrodymų, numatytų Administracinių bylų teisenos įstatymo 57 straipsnyje. Ekspertizė atliekama Administracinių bylų teisenos įstatymo nustatyta tvarka. Jeigu administracinėje byloje kyla klausimų, reikalaujančių specialiųjų mokslo, meno, technikos ar amato srities žinių, teismas skiria ekspertą arba paveda daryti ekspertizę atitinkamai ekspertizės įstaigai, suformuluodamas ekspertams klausimus. Eksperto išvada kaip įrodymas administracinių bylų procese yra tik iškeltoje administracinėje byloje teismo nutartimi paskirtos ekspertizės išdavijoje gauta išvada, kurią pateikia ekspertas, pritaikęs specialias žinias. Todėl pirmosios instancijos teismas, pagrįsdamas sprendimą eksperto išvadomis, kurios buvo pateiktos kitoje administracinėje byloje atliktų ekspertizių aktuose, netinkamai taikė procesines teisės normas. Teisminiame administracinių bylų procese gali būti vertinami kaip įrodymai ir rašytiniai aktai, kurie pagal savo prigimtį yra ekspertinio pobūdžio, t. y. gaunami atlikus tam reikalingus tyrimus ir pritaikius specialiąsias žinias. Bet jeigu toks tyrimas buvo atliktas ne pagal teismo nutartį, priimtą nagrinėjamoje administracinėje byloje, tai, nepaisant to, kad toks rašytinis aktas yra tiriamojo-mokslinio pobūdžio, jame pateikta išvada negali būti laikoma įrodymu – eksperto išvada Administracinių bylų teisenos įstatymo 62 straipsnio prasme. Toks dokumentas gali atitikti kitą įrodinėjimo priemonės, numatytos procesiniame įstatyme, rūšį – rašytinį įrodymą, kadangi jame gali būti žinių apie aplinkybes, turinčias reikšmės bylai (Administracinių bylų teisenos įstatymo 57 straipsnio 2 dalis). Todėl administracinėje byloje Nr. I-280-19/06 atliktų ekspertizių aktus pirmosios instancijos teismas turėjo vertinti ne kaip eksperto išvadą, o kaip rašytinius įrodymus⁴²⁹⁹.

299 Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2009 m. sausio 29 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁴⁴²-1304/2009.

Itin diskutuotina pozicija, jog pirmosios instancijos teismas, pagrįsdamas sprendimą eksperto išvadomis, kurios buvo pateiktos kitoje administracinėje byloje atliktų ekspertizijų aktuose, netinkamai taikė procesines normas. Manytina, kad net jei kitoje administracinėje byloje ar kitoje byloje (civilinėje ar baudžiamojoje byloje) atlikta ekspertizė, ištirti tie patys objektai, spręsti tie patys klausimai ir eksperto išvada jau buvo pripažinta teismo kaip įrodymas administracinėje byloje (ar kitoje byloje), ekspertologijos teorija bei kitų šalių praktika patvirtina, kad teismas turi šią išvadą vertinti kaip tokio pat lygmens įrodymą, su sąlyga, jog kitoje byloje, kurioje buvo pateikta eksperto išvada, dalyvavo tos pačios šalys, ir joms buvo sudaryta galimybė pasisakyti dėl užduodamų klausimų ekspertui.

3. Teismų praktikoje galima rasti teiginių, kad eksperto išvada gali būti „paneigta“ tik pasitelkiant specialias žinias. Pavyzdžiui, Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas 2018 m. gegužės 10 d. nutartyje administracinėje byloje Nr. eA-1065-520/2018 nurodė: „Pagal ABTĮ 61 straipsnio 4 dalį eksperto išvada teismui neprivaloma, tačiau teismo nesitikimas su eksperto išvada turi būti motyvuojamas. Taigi eksperto išvada yra tik vienas iš įrodymų, kuris turi būti vertinamas kartu su kitais įrodymais, nesuteikiant jam jokios viršenybės. Vadinasi, eksperto išvados, kaip įrodymo, specifiskumas ir reikalavimas nesutikimą su eksperto išvada atitinkamai motyvuoti lemia tai, kad eksperto išvada, jos pagrįstumo aspektu, gali būti paneigta taip pat naudojant specialiąsias žinias, kurios patvirtintų, jog buvo naudojami netinkami tyrimo metodai, kad ekspertui buvo pateikti neteisingi išieities duomenys ir pan. Teisėtumo aspektu, eksperto išvada galėtų būti paneigta, jei būtų nustatyta, kad ekspertizė paskirta ir atlikta neteisėtai, jog ekspertas nekompetentingas šioje mokslo srityje ir pan. (žr., pvz., Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2009 m. rugsėjo 21 d. nutartį administracinėje byloje Nr. A⁴³⁸-1077/2009; 2018 m. vasario 21 d. nutartį administracinėje byloje Nr. eA-1462-442/2018; kt.). 43. Nagrinėjamu atveju šalys nepateikė jokių pagrįstų argumentų, dėl kurių pirmosios instancijos teismas, priimdamas sprendimą dėl ginčo investicijų mediniams rekreaciniams takams (ne)tinkamumo finansuoti, turėjo nesivadovauti teismo eksperto išvadomis apie šių investicinių objektų vidutinę rinkos kainą: teismo skirtos investicijų rinkos kainos nustatymo ekspertizės metu, be kita ko, ir buvo siekiama nustatyti, ar pareiškėjo pateiktame 2015 m. sausio 14 d. Mokėjimo prašyme nurodytų investicijų, t. y. medinių rekreacinių takų (700 kv. m.), išlaidų vertė atitiko rinkos kainą nuo 2014 m. lapkričio 11 d. sutarties sudarymo iki 2014 m. gruodžio 5 d. sąskaitos išrašymo. Bylos šalys jokių argumentų, kurie sudarytų pagrindą manyti, kad užduotis teismo ekspertui buvo suformuluota ydingai ar pan., nepateikė. Nors apeliaciniuose skunduose pareiškėjas ir atsakovas dėsto aplinkybes dėl kurių, jų manymu, teismo eksperto nurodyta investicinių objektų (medinių rekreacinių takų) vidutinė rinkos kaina nėra objektyvi (teismo ekspertas neįvertino įvykdyto Projekto apimties, t. y., kad jis buvo nedidelės apimties; neatsižvelgė į medžiagiškumo, gulekšnių grindų įrengimo kainų skirtumą, išvadoje atskirai nurodė antiseptinę medžiagą; ir t. t.), jokių konkrečių duomenų, patvirtinančių teismo eksperto skaičiavimų nepagrįstumą, nenurodo ir nepateikia. Todėl jokiais faktiniais duomenimis ir bylos aplinkybėmis nepagrįsti apeliančių paaiškinimai ir subjektyvūs samprotavimai nėra pagrindas pripažinti, kad teismo ekspertas tyrime naudojo neteisingus duomenis. Kaip minėta, eksperto išvada gali būti paneigta tik pasitelkiant specialiąsias žinias, kurios patvirtintų, jog eksperto išvada buvo nepagrįsta. Todėl pirmosios instancijos teis-

mas ginčijamame sprendime, nurodęs, kad tokių specialiosiomis žiniomis pagrįstų įrodymų, paneigiančių teismo eksperto išvada, byloje nėra, pagrįstai sprenddamas dėl pareiškėjo atliktų investicijų į medinius rekreacinius takus vadovavosi šia eksperto išvada. Priešingai, nei apeliaciniame skunde teigia Agentūra, šis pirmosios instancijos teismo motyvas (specialiosios žinios) buvo pakankamas remtis byloje pateikta teismo eksperto išvada“. Panaši formuluotė pateikta ir Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2018 m. gegužės 2 d. nutartyje administracinėje byloje Nr. A-2977-1062/2018, Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2009 m. rugsėjo 21 d. nutartyje administracinėje byloje Nr. A-438-1077/2009.

Manytina, kad aptarta teisminė praktika mažų mažiausiai kelia teisinio reguliavimo korekcijos būtinybę – ABTĮ papildomai „įtvirtinti“ pakartotinę, papildomą ekspertizę (platesnė analizė bus pateikta tolesniame tekste), nes eksperto išvada „gali būti paneigta“ tik skiriant pakartotinę ekspertizę, t. y. naudojant to pačio lygmens (tą pačią) specialių žinių taikymo formą. Šiuo atveju teminimos formuluotės „kaip taisyklė“³⁰⁰, „paprastai“³⁰¹, „tik kitų“³⁰², „tik“³⁰³.

Kita vertus, pabrėžtina, kad toks aiškinimas nesuderinamas su įrodymų vertinimo principais: nors deklaruojama, jog eksperto išvada yra tik vienas iš įrodymų, kuris turi būti vertinamas kartu su kitais įrodymais, nesuteikiant jam jokios viršenybės, tačiau reikalavimas paneigti ekspertizės išvadą tik kitomis specialiomis žiniomis akivaizdžiai disonuoja su šiais teiginiais. Pažvelgus į civilinio proceso bylų praktiką, matyti (žr. disertacijos 2.3. dalį), kad ekspertizės išvada ar kita specialių žinių panaudojimo forma vertinamos kartu su kitais byloje esančiais įrodymais taip, kad jie tarpusavyje derėtų.

4. Painiojamos specialių žinių taikymo formos, šalia ekspertų išvadų atsiranda specialisto išvados, kai kada jos net sutapatinamos.

Antai Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2018 m. balandžio 19 d. nutartyje administracinėje byloje Nr. eA-299-492/2018 konstatuota: „<...> Teismas pažymėjo, kad dalis ginčui spręsti reikšmingų duomenų buvo nustatyta nagrinėjant administracinį ginčą teisme, paskiriant teismo ekspertizę. Teismas akcentavo, kad nei Agentūros pasitelktų ekspertų, nei teismo eksperto išvados nepatvirtino pareiškėjos išlaidų pagrįstumo. Tačiau specialistų išvados skiriasi ir tarpusavyje. Vertindamas šiuos rašytinius įrodymus, teismas pažymėjo, kad teismo ekspertizės aktas yra išsamesnis ir tikslesnis, jis įformintas įstatymo nustatyta tvarka ekspertizės akte ir yra didesnės įrodomosios galios rašytinis įrodymas. Todėl teismas pripažino, jog lauko tualetų (3 vnt.), laužaviečių (5 vnt.), šiukšlių dėžių ir konteinerių (12 vnt.), medinių atrakcionų (6 vnt.), suolų (16 vnt.), stalų (5 vnt.) investicijų vertė turi būti skaičiuojama pagal teismo ekspertizės akte nurodytas vertes“. Prisiminkime, jog Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas yra pasisakęs, kad: „Taigi eksperto išvada yra tik vienas iš įrodymų, kuris turi būti vertinamas kartu su kitais įrodymais, nesuteikiant jam

300 Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2014 m. lapkričio 10 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁴³⁸-1643/2013.

301 Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2014 m. spalio 13 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁴³⁸-1219/2014.

302 Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2017 m. gegužės 18 d. nutartis administracinėje byloje Nr. eA-323-438/2017.

303 Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2014 m. vasario 5 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁴³⁸-202/2014.

jokios viršenybės³⁰⁴. Tai vėl rodo, jog teisminei praktikai trūksta nuoseklumo. Analogiška situacija nurodytina ir Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2012 m. vasario 20 d. nutartyje administracinėje byloje Nr. A¹⁴⁶-184/2012, Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2012 m. balandžio 4 d. nutartyje administracinėje byloje Nr. A⁴³⁸-619/2011, Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2010 m. gruodžio 6 d. nutartyje administracinėje byloje Nr. A⁴³⁸-3362/2010.

Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas 2017 m. birželio 21 d. nutartyje administracinėje byloje Nr. eA-1420-502/2017 nurodė: „Teisėjų kolegija vertindama pareiškėjos skunde ir apeliaciniame skunde nurodytas aplinkybes dėl hibridinės drebulės sodinukų trūkumo, taip pat dėl nepalankių oro sąlygų, dėl kurių negalėjo laiku įgyvendinti projekto, pažymi, kad nagrinėjamu atveju pareiškėja neįrodė force majeure aplinkybių buvimo, Agentūra, nustačiusi, jog pareiškėja iki 2015 m. liepos 1 d. neįveisė miško, vadovaudamasi Taisyklių 47 punktu, pagrįstai pareiškėjos Paraišką atmetė. Pažymėtina, kad pareiškėjos pateikta doc. dr. S. K. išvada vertintina kitų įrodymų kontekste, kadangi negali būti vertinama kaip specialisto išvada ABTĮ 61 straipsnio prasme. Byloje taip pat nepateikta duomenų, vienareikšmiškai patvirtinančių, kad 2015 m. pavasario miško želdinimo sezonu būtų užfiksuotas stichinis meteorologinis reiškinys“. Tačiau teiginys, kad „negalima vertinti specialisto išvados ABTĮ 61 str. prasme“ yra netikslus, nes ABTĮ specialisto išvada iš viso nepaminėta, ji minima tik BPK 60 straipsnyje, ANK 569 straipsnyje, tačiau specialisto taikomų specialių žinių formų specifika ABTĮ jau apibrėžta.

5. Praktikoje galima aptikti vertinimų, kuriuos reikia pagrįsti, ypač dėl eksperto išvados ir jau minėtos specialisto išvados kaip „skirtingos reikšmės teisinių kategorijų įrodymų vertinimo prasme“. Pavyzdžiui, Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas 2015 m. kovo 3 d. nutartyje administracinėje byloje Nr. A-204-438/2015 nurodė: „Šiuo atveju pažymėtina, kad pareigūno sveikatos būklės tyrimas vykdomas atliekant specializuotą medicininę ekspertizę, šią ekspertizę atlieka gydytojų ekspertų komisija, kuri pareigūną tiria jo tinkamumo vidaus tarnybai aspektu, remdamasi teisės aktais, reglamentuojančiais pareigūnų sveikatos būklės tinkamumo vidaus tarnybai klausimus (pvz., Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ir Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministrų 2003 m. spalio 21 d. įsakymu Nr. 1V-380/V-618 patvirtintas „Sveikatos būklės reikalavimų asmenims, pretenduojantiems į vidaus tarnybą, pageidaujantiems mokytis vidaus reikalų profesinio mokymo įstaigose, kitose švietimo įstaigose Vidaus reikalų ministerijos siuntimu, bei vidaus tarnybos sistemos pareigūnams sąvadas). Toks šios ekspertinės išvados pobūdis lemia, kad įrodomai, kuriais proceso dalyviai teisme siekia paneigti CMEK išvadą, turi atitikti tų specialių žinių pobūdį, lygį ir kryptį, kuris buvo panaudotas duodant CMEK išvadą. Pagal Administracinių bylų teisenos įstatymo 61 ir 62 straipsnio nuostatas specialisto išvada ir eksperto / ekspertų išvada, įrodymų vertinimo prasme yra skirtingos reikšmės teisinės kategorijos. Specialisto išvada yra naudojama dokumentams, daiktams ar veiksams iširti bei įvertinti (ABTĮ 61 str. 1 d.), o eksperto išvada – nustatyti aplinkybėms, reikalaujančioms

304 Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2009 m. rugsėjo 21 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁴³⁸-1077/2009. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2018 m. vasario 21 d. nutartis administracinėje byloje Nr. eA-1462-442/2018.

specialių mokslo, meno, technikos ar amato žinių. Iš bylos matyti, kad teismas savo sprendimą paneigti CMEK 2013 m. spalio 8 d. išvadą dėl pareiškėjo sveikatos būklės neatitikimo vidaus tarnybai, iš esmės grindė Vilniaus skyriaus teismo medicinos eksperto V. K. 2013 m. spalio 24 d. duota Specialisto išvada, kuri buvo atlikta pareiškėjo iniciatyva bei kuria buvo konstatuota, jog tiksliai nustatyti pareiškėjo (duomenys neskelbtini) defektų plotą nėra galimybės, tačiau mažai tikėtina, kad jis būtų 8 cm/kv ar daugiau (b. l. 18). Kadangi tokie šios Specialisto išvados rezultatai dėl pareiškėjo (duomenys neskelbtini) defektų pobūdžio prieštarauja CMEK išvados rezultatams, todėl teismui galėjo kilti pagrįstų abejonių dėl CMEK išvados teisingumo. Tačiau šios abejonės turėjo būti šalinamos pasitelkiant atitinkamo lygmens bei krypties specialias žinias, t. y., turėjo būti sprendžiamas klausimas dėl pakartotinės medicininės ekspertizės paskyrimo teisme, ją pavedant daryti atitinkamai ekspertinei įstaigai ar ekspertams. Taip pat turėjo būti sudarytos sąlygos proceso dalyviams pareikšti nuomonę dėl ekspertizės pobūdžio, jos lygmens ir pan., bei sudarytos galimybės suformuluoti klausimus ekspertams, atsižvelgiant į reikalavimus sveikatos būklei vidaus tarnyboje ir kt. Visa tai apibendrinus darytina išvada, kad pirmosios instancijos teismo sprendimo išvados dėl pareiškėjo sveikatos būklės atitikimo vidaus tarnybai yra grindžiamos prieštariniais įrodymais, nustatyta tvarka nepašalinus šių prieštaravimų, dėl ko teismo sprendimas negali būti pripažintas pagrįstu bei teisingu. Kadangi minėtiems prieštaravimams pašalinti yra reikalinga rinkti papildomus įrodymus, todėl byla grąžintina pirmosios instancijos teismui nagrinėti iš naujo (ABTĮ 141 str. 1 d. 2 p.).“

Manytina, kad vieni netikslumai lemia kitus, kurie apskritai neigiamai veikia teisinę praktiką.

Kyla problemų dėl ABTĮ 61 straipsnio 1 d. aiškinimo, kuriame pateiktas baigtinis specialisto tyrimų objektų sąrašas – „dokumentams daiktams ar veiksams ištirti bei įvertinti“. Eksperto išvada skirta „nustatyti aplinkybėms, reikalaujančioms specialių mokslo, meno, technikos ar amato žinių“. Reikia pasakyti, jog TEĮ jau pateikė nuostatą dėl ekspertinių tyrimų objektų, o ir specialisto paaiškinimai ABTĮ prasme yra panaudojami aplinkybėms, reikalaujančioms specialių žinių, nustatyti. Čia paprasčiausiai yra supainioti ekspertinio tyrimo objektai su dalyku. Ekspertizės teorija aiškiai nurodo, jog „*teismo ekspertizės dalykas yra faktiniai duomenys (faktai, aplinkybės), nustatomi remiantis specialiomis žiniomis ir ištirta bylos medžiaga*“³⁰⁵.

Kita vertus, toks specialisto tyrimų (paaiškinimų) objektų baigtinis sąrašas kelia pagrįstų abejonių ir pabandžius atsakyti į klausimą, kaip vertinti teismo medicinos tyrimų objektus. Vadovėlyje nurodoma, jog „*teismo medicinos ir teismo medicinos ekspertizės objektai yra <...> sužaloti ir kiti nukentėję gyvi asmenys <...> tiriami, kai reikia nustatyti sužalojimų sunkumą ir pobūdį, <...> prarasto darbingumo procentą, sveikatos būklę, kartais amžių <...>*“³⁰⁶. Kyla klausimas, ar, pagal ABTĮ, teismo medicinos tyrimams jau nebegalima pasitelkti specialisto? Pastarasis suponuoja kitą klausimą, išeinantį už administracinio proceso ribų, tačiau glaudžiai susijusį su specialių žinių formų problematika. Pagal BPK 89 straipsnio 3 dalį, „*teismo medikai yra specialistai, atliekantys žmogaus kūno*

305 Pošiūnas, P. (1994). *Teismo ekspertizės pagrindai* (p. 17). Vilnius: LTEI.

306 Garmus, A., Kurapka, E. V., Cėpla, A. (2000). *Teismo medicina: Vadovėlis* (p. 11). Vilnius: Lietuvos teisės akademija.

arba lavono tyrimą“. Toks teismo medikų „*pasmerkimas*“ būti tik specialistais – taip pat nelogiškas.

6. Pažymėtini ekspertologijos teorijos bei įstatymų traktavimo atžvilgiu tikslūs LVAT vertinimai, pavyzdžiui, tinkamas faktų, reikalaujančių specialių žinių nustatymas, o nepasinaudojimas jomis įvertintas kaip pirmosios instancijos teismo sprendimą laikyti nepagrįstu pagrindas. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas 2014 m. rugsėjo 3 d. nutartyje administracinėje byloje Nr. A⁵⁰²-1151/2014 nurodė: „Atsižvelgdama į teisinį reguliavimą bei nustatytas faktines aplinkybes, teisėjų kolegija daro išvadą, jog byloje nepakanka įrodymų, patvirtinančių ar paneigiančių, kad atitinkami automobilio apgadinimai atsirado D. S. įvažiaus į neaptvertas ir jokiais ženklais nepažymėtas duobes Kauno mieste, Taikos pr. Pažymėtina, jog pirmosios instancijos teismas suklydo vertindamas pirmosios duobės gylį, t. y. nurodė, jog pirmosios duobės gylis yra 0,15 cm, tačiau byloje esanti eismo įvykio schema bei policijos pareigūno, fiksavusio automobilio sugadinimus bei duobes, parodymai pirmosios instancijos teisme patvirtina, jog minėtos duobės gylis yra 0,15 m. Teisėjų kolegija taip pat pažymi, jog pirmosios instancijos teismas neturi specialių žinių vertinti automobilio sugadinimų priežasčių bei masto, todėl privalėjo spręsti klausimą dėl specialisto ar ekspertizės (ABTĮ 61, 62 straipsniai). Be kita ko, administraciniam teismui įstatymas (ABTĮ 81 straipsnis) skiria aktyvų vaidmenį nustatant visas bylai svarbias aplinkybes ir visapusiškai, objektyviai jas ištiriant, tame tarpe siūlant pateikti įrodymus ar juos renkant (ABTĮ 57 straipsnio 4 dalis). Pirmosios instancijos teismas, atmesdamas pareiškėjo skundą, netinkamai įvertino bylos aplinkybes bei surinktus įrodymus, todėl pirmosios instancijos teismo sprendimas yra nepagrįstas“.

Į procesą kaip specialistą ar ekspertą buvo bandoma įtraukti net Seimo kontrolieriaus įstaiga, pvz., Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2009 m. vasario 13 d. nutarties administracinėje byloje Nr. AS¹⁴⁶-42/2009 teisingai nurodyta: „Pareiškėjas nesutikdamas su Vilniaus apygardos administracinio teismo 2008 m. gruodžio 1 d. nutartimi, taip pat prašo apeliacinės instancijos teismo Lietuvos Respublikos Seimo kontrolieriaus įstaigą procese įforminti specialistu ir ekspertu, o Lietuvos Respublikos Seimo kontrolieriaus 2008 m. spalio 28 d. pažymą „Dėl K. B. skundo prieš Lietuvos Respublikos teisingumo ministeriją ir Valstybės įmonę Registrų centrą“ Nr. 4D-2008/2-185 laikyti specialisto paaiškinimu ir eksperto išvada. Teisėjų kolegija pažymi, kad šis pareiškėjo prašymas iš esmės yra ydingas. ABTĮ 61 straipsnio 1 dalyje bylą nagrinėjančiam teismui numatyta galimybė kviesti specialistą tais atvejais, kai nagrinėjant administracinę bylą teisme reikia specialių žinių dokumentams, daiktams ar veiksams iširti bei įvertinti. ABTĮ 62 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad tuo atveju, jeigu administracinėje byloje kyla klausimų, reikalaujančių specialių mokslo, meno, technikos ar amato srities žinių, teismas ar teisėjas skiria ekspertą arba paveda daryti ekspertizę atitinkamai ekspertizės įstaigai. Pagal minėtas įstatymo nuostatas specialisto ar eksperto kvietimo klausimą, esant reikalui, sprendžia bylą iš esmės nagrinėjantis teismas. Todėl prašymas dėl atitinkamo specialisto ar eksperto įtraukimo į pirmosios instancijos teismo nagrinėjamą bylą apeliacinės instancijos teismui negali būti teikiamas. Kolegija sutinka su pirmosios instancijos teismo vertinimu, kad Lietuvos Respublikos Seimo kontrolieriaus įstaiga, kuri atlieka įstatymu jai pavestas funkcijas, ABTĮ 61 ir 62 straipsnių prasme specialistu ar ekspertu į bylą negali būti įtraukta“.

Panašūs atvejai buvo tinkamai įvertinti, kai eksperto išvada ar specialisto paaiškinimais nepripažįstant trečiųjų asmenų pateiktos studijos, kai Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas 2015 m. gruodžio 17 d. nutartyje administracinėje byloje Nr. A-1699-822/2015 nurodė: „79. Dėl pareiškėjų į bylą pateiktos trečiųjų asmenų atliktos studijos (III t., b. l. 152–186) pažymėtina, kad, išplėstinės teisėjų kolegijos vertinimu, ji laikytina trečiųjų asmenų nuomone, tačiau ne specialisto paaiškinimais ar eksperto išvada. Pažymėtina, kad pagal Administracinių bylų teisenos įstatymą specialisto paaiškinimams ir eksperto išvadai yra keliami tam tikri reikalavimai, inter alia nepriklausomumo reikalavimai (Administracinių bylų teisenos įstatymo 47, 59, 62, 63 straipsniai). Nagrinėjamu atveju pritartina atsakovui, jog pateikta studija kelia abejonių dėl jos objektyvumo. Bet kuriuo atveju, šioje studijoje išdėstyti svarstymai nepaneigia ir nepakeičia anksčiau išdėstyto išplėstinės teisėjų kolegijos faktinių aplinkybių vertinimo, tai nėra specialisto paaiškinimai ar eksperto išvada pagal Administracinių bylų teisenos įstatymo 61 ir 62 straipsnius, dėl jos turinio atskirai pasisakoma nebus“.

7. Būtina pabrėžti, kad daug neaiškumų kyla ir pasinaudojant ikiteisminio tyrimo institucijų pasitelkiamų ekspertinių padalinių atliktų tyrimų rezultatais. Pavyzdžiui, BPK procesinis dokumentas vadinamas specialisto išvada, o patekęs į administracinių bylų procesą jau turi tapti specialisto paaiškinimu arba eksperto išvada. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas 2014 m. balandžio 30 d. nutartyje administracinėje byloje Nr. A⁴³⁸-575/2014 nurodė: „<...> mokesčių administratoriaus pateiktoje Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybos prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos Ūkinės finansinės veiklos tyrimo Kauno apskrities skyriaus 2008 m. sausio 15 d. specialisto išvadoje „Dėl uždarnosios akcinės bendrovės „Reteris“ ūkinės finansinės veiklos tyrimo rezultatų“ Nr. 5-2/06 (MGK bylos IV t., b. l. 115–130). Pagal įrodymų vertinimo taisykles duomenys, kurie gauti panaudojus specialias žinias, kaip taisyklė, gali būti koreguojami, paneigiami ir pan., tik taip pat panaudojus bei pritaikius specialias žinias (Administracinių bylų teisenos įstatymo 57 straipsnio 2 dalis, 61–63 straipsniai), tačiau tokių duomenų byloje nėra (taigi ir pagrindo nesiremti minėta specialisto išvada) <...>“. Čia prisimintina jau aptarta Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktika, kad „pagal Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo formuojamą praktiką, eksperto išvada, kaip įrodymas, administracinių bylų procese yra tik iškeltoje administracinėje byloje teismo nutartimi paskirtos ekspertizės išvada“³⁰⁷. Taigi, šioje stadijoje akivaizdi nedermė.

8. Atskira ir labai rimta problema yra ta, jog nei TEJ, nei ABTĮ nėra apibrėžtos pakartotinių ir papildomų ekspertizių sąvokos bei jų skyrimo pagrindai. Tada ir LVAT praktikoje bei išaiškinimuose suformuluojami netikslūs vertinimai, prieštaraujantys ekspertologijos mokslo pagrindams ir įnešantys painiavos į teismų praktiką. Pavyzdžiui, Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas 2013 m. lapkričio 11 d. nutartyje administracinėje byloje Nr. A⁶⁶²-1621/2013 nurodė: „Teisėjų kolegija pažymi, kad ABTĮ 57 straipsnio 6 dalyje nustatyta, kad jokie įrodymai teismui neturi iš anksto nustatytos galios; teismas įvertina įrodymus pagal vidinį savo įsitikinimą, pagrįstą visapusišku, išsamiu ir objektyviu bylos aplinkybių viseto išnagrinėjimu, vadovaudamasis įstatymu, taip pat teisingumo ir pro-

307 Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2009 m. sausio 29 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁴⁴²-1304/2009.

tingumo kriterijais. Byloje esančios skirtingos pareiškėjo kairės pėdos plokščiapėdystės nustatymo išvados (CMEK ekspertinis sprendimas ir gydytojo R. J. Ž. vertinimas) – tai įrodymai, kurie buvo surinkti panaudojant specialias žinias, todėl ir jų turinio vertinimas, nesant imperatyvių teisės normų pažeidimų, gali būti atliekamas tik pasinaudojus tokiomis pačiomis specialiomis žiniomis, kurių šiuo atveju pirmosios instancijos teismas neturi. Teisėjų kolegija pažymi, kad tokiu atveju, vertinant tokio pobūdžio įrodymus (gautus panaudojus specialias žinias), procesinis įstatymas numato galimybę pasitelkti specialisto arba eksperto pagalbą (ABTĮ 61, 62 str.) atitinkamai kviečiant į teismo posėdį tinkamą specialistą ar skiriant ekspertizę. Teismas šiais procesiniais instrumentais nepasinaudojo, o pats vertino aplinkybes, reikalaujančias specialių žinių, tokiu būdu pažeidė įrodymų vertinimo taisykles ir toks procesinės teisės normų pažeidimas neleidžia teismo sprendimo laikyti teisingu (ABTĮ 142 str. 1 d.). Dėl šios priežasties skundžiamas sprendimas naikinamas ir byla perduodama pirmosios instancijos teismui nagrinėti iš naujo, kad nurodyti procesinės teisės normų pažeidimai būtų ištaisyti. Atkreiptinas dėmesys, jog specialistas kviečiamas tais atvejais, kai nagrinėjant administracinę bylą teisme reikia specialių žinių dokumentams, daiktams ar veiksams iširti bei įvertinti (ABTĮ 61 str. 1 d.). Specialisto paaiškinimai gali būti surašomi atskirame dokumente, kuris turi būti pasirašytas (ABTĮ 61 str. 2 d.). Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktika patvirtina, jog specialisto paprastai prireikia tada, kai byloje surinkti duomenys yra prieštaringi (2010 m. gruodžio 6 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁴³⁸-3362/2010) ir reikia vertinti įrodymus, kurie jau buvo surinkti panaudojant specialias žinias, kurių teismas neturi (2011 m. vasario 14 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁴⁴²-203/2011), kaip ir yra nagrinėjamu atveju³⁰⁸. LVAT praktikos taikant Administracinių bylų teisenos įstatymo normas, apibendrinimas³⁰⁸ taip pat nesuteikia deramo aiškumo nurodant, kad: „Eksperto išvada pateikiama raštu ekspertizės akte (ABTĮ 62 str. 3 d), kuriai reikalavimai įtvirtinti Teismo ekspertizės įstatyme. Tuo atveju, jei eksperto išvada yra nepakankamai aiški ar neišsami, teismas gali skirti papildomą ar pakartotinę ekspertizę (2008 m. vasario 5 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A438-190/2008)“.

Minėta, kad TEĮ irgi nei papildomos, nei pakartotinės ekspertizės sąvokos paprasčiau- siai nėra. Šis faktas jau gana seniai buvo iškeltas ekspertologijos teorijoje. P. Pošiūnas dar prieš 25 metus rašė: „<...> papildoma ekspertizė skiriama: 1) eksperto išvadai paaiškinti (kai netiksliai suformuluotos eksperto išvados arba jos nekonkrečios); 2) kai reikia spręsti papildomus klausimus dėl eksperto tirtos medžiagos; 3) kai pagal eksperto spęstus klausimus reikia iširti papildomą medžiagą. <...> Papildomą ekspertizę daro tas pats arba kitas ekspertas. <...> Pakartotinė ekspertizė skiriasi nuo papildomos tuo, kad papildoma ekspertizė tiria klausimus, kurie dėl tam tikrų priežasčių nebuvo išspręsti, o pakartotinė ekspertizė – klausimus, į kuriuos jau duotas atsakymas, bet eksperto išvada iš esmės kelia abejonių. <...> Pakartotinė ekspertizė skiriama šiais atvejais: 1) jeigu eksperto išvados prieštarauja faktinėms bylos aplinkybėms; 2) nagrinėjant bylą nustatyta naujų duomenų, kurie gali turėti įtakos

308 Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktikos, taikant Administracinių bylų teisenos įstatymo normas, apibendrinimas, pritarta Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo teisėjų 2012 m. rugsėjo 19 d. pasitarime.

eksperto išvadai; 3) jeigu skiriant ir darant ekspertizę padaryta esminių procesinio įstatymo pažeidimų. <...> Pakartotinę ekspertizę atlieka kitas ar kiti ekspertai³⁰⁹.

Panašią problemą Latvijoje išsprendė Latvijos teismo ekspertų įstatymas³¹⁰, kurio 17 straipsnyje „Teismo ekspertizių rūšys“ numatyta: (1) Teismo ekspertas arba teismo ekspertų komisija, kurios sudėtyje yra ne mažiau nei du teismo ekspertai, vykdo pradinę, papildomą ir pakartotiną teismo ekspertizę. (2) Pradinę teismo ekspertizę teismo ekspertas arba teismo ekspertų komisija atlieka, jei objekto tyrimas vykdomas tam, kad pirmą kartą būtų pateikti atsakymai į nutarime užduotus klausimus. (3) Papildomą teismo ekspertizę atlieka teismo ekspertas arba teismo ekspertų komisija, kurie atliko pradinę ekspertizę, kad patikslintų tyrimo eigą arba išvadas, kurias ekspertas pateikė pradinėje teismo eksperto išvadoje. Jei tai neįmanoma, ekspertizę pavedama atlikti kitam teismo ekspertui arba teismo ekspertų komisijai. Atsakymai į klausimus pateikiami remiantis pradinės ekspertizės metu atliktais tyrimais ir jei būtina, papildomai atlikta ekspertize. (4) Pakartotinę teismo ekspertizę vykdo kitas teismo ekspertas arba kita teismo ekspertų komisija, tiriant tuos pačius objektus ir atsakant į tuos pačius klausimus, kurie buvo užduoti pradinei ekspertizei. Pakartotinos ekspertizės apskyrimo priežastis ekspertizės paskyrėjas nurodo dokumente dėl ekspertizės apskyrimo ir pateikia pradinę teismo eksperto išvadą. Jei pakartotinos teismo ekspertizės rezultatai skiriasi, teismo ekspertas išvadoje nurodo skirtumus ir pagrindžia juos.

Mūsų nuomone, šiuo metu racionaliausias ir operatyviausias kelias sprendžiant problemą administraciniame procese (baudžiamajame procese, atskiriant ir tinkamai suvokiant papildomas ir pakartotines ekspertizes galima bent jau vadovautis Generalinio prokuroro rekomendacijomis dėl užduočių skyrimo baudžiamosiose bylose³¹¹, yra ANK ir ABTĮ papildymas šiomis sąvokomis.

9. Teismų praktikoje pasitaiko atvejų, kai specialisto pakvietimai ar ekspertizės skyrimas yra vertinami kaip alternatyvūs variantai. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas 2012 m. balandžio 30 d. nutartyje administracinėje byloje Nr. A¹⁴⁶-328/2012 nurodė: „Įrodinėjimo dalyką administracinėje byloje sudarančios aplinkybės nustatomos teismui tiriant ir vertinant įrodymus Administracinių bylų teisenos įstatymo nustatyta tvarka. <...> Nėra pagrindo sutikti su apelianto argumentu, kad pirmosios instancijos teismas nesprendė klausimų, kurie buvo nurodyti Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2010 m. birželio 17 d. nutartyje Nr. A⁷⁵⁶-352/2010. Šia nutartimi apeliacinės instancijos teismas perduodamas bylą pirmosios instancijos teismui nagrinėti iš naujo atkreipė dėmesį į tai, kad ginčui išspręsti reikalingos specialios žinios, o tokiu atveju įstatymas numato galimybę pasitelkti specialistą arba ekspertą (ABTĮ 61, 62 str.). Taigi ekspertizės paskyrimas arba specialisto pakvietimas buvo paminėti kaip alternatyvūs variantai. Pirmosios instancijos teismas

309 Pošiūnas, P. (1994). *Teismo ekspertizės pagrindai* (p. 23–25). Vilnius: LTEI.

310 Latvijos Respublikos Teismo ekspertų įstatymas. Leidėjas: Seimas. Paskelbta: Rūšis: įstatymas „Latvijas Vestnesis“, 42 (5614) Priimta: 2016-02-11. 2016-03-01. Įsigaliojo: 2016-03-15. OP numeris: 2016/25. Prieiga per internetą: www.likumi.lv.

311 Rekomendacijos dėl užduočių specialistams ir ekspertams skyrimo, patvirtintos Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2011 m. sausio 18 d. įsakymu Nr. I-14 „Dėl rekomendacijų dėl užduočių specialistams ir ekspertams skyrimo patvirtinimo“ (Žin., 2011, Nr. 8-379).

2010 m. gruodžio 16 d. nutartimi dėl pareiškėjo darbingumo lygio įvertinimo buvo paskyręs teismo medicininę ekspertizę ir pavedęs ją atlikti Valstybinei teismo medicinos tarnybai, kuri nutartį gražino pirmosios instancijos teismui vadovaudamasi Teismo ekspertizių įstatymo 12 straipsnio 2 dalimi (ekspertizė nepriskirtina įstaigos kompetencijai). Nustatęs, kad ekspertizės atlikimas negalimas, pirmosios instancijos teismas išsprendė dėl specialisto pakvietimo į teismo posėdį. Tai atitinka ABTĮ reikalavimus. Apeliacinio skundo argumentus, esą pirmosios instancijos teismo posėdyje, pareiškėjo atstovei A. K. teismo posėdyje nebuvo leista pateikti klausimus specialistui A. R., teisėjų kolegija atmeta kaip nepagrįstus. <...> Pareiškėjos nurodyti Tarnybos ir jos teritorinio skyriaus darbuotojai, kurie atliko pareiškėjo darbingumo lygio nustatymo ekspertizę, nagrinėjamoje byloje buvo pateikę savo poziciją ir negalėjo būti laikomi specialistais ABTĮ 61 straipsnio prasme. Bylą nagrinėjantis teismas nėra saistomas šalių pozicijos dėl atitinkamų įrodymų byloje įrodomosios vertės, sąsajumo, lestinumo, pakankamumo (ABTĮ 57 str. 6 d.). Pirmosios instancijos teismas, atsisakydamas iškviešti į teismo posėdį pareiškėjos nurodytus asmenis, kurie priėmė atitinkamus aktus dėl darbingumo lygio nustatymo, procesinės teisės normų nepažeidė. Atsisakymo motyvas, kad sprendimus priėmusių specialistų nuomonė yra išdėstyta sprendimuose, yra pagrįstas. Teismas nenustatė būtinumo kviešti aktus surašiusius asmenis ir apklausti juos liudytojais. Bylos proceso šalys turi lygias teises nuspręsti, kokie jų įgalioti atstovai dalyvaus teismo posėdyje nagrinėjant bylą. Įstatymas nesuteikia bylos proceso šalims reikalauti, kad priešinga bylos šalis įgaliotų byloje atstovauti tą atstovą, kurį nurodo priešinga bylos šalis, taip pat nesuteikia teisės nušalinti priešingos bylos šalies atstovą“.

10. Praktikoje esama bandymų pasinaudoti specialiomis teisinėmis žiniomis, nors atvirai teisinės žinios dar nepripažįstamos specialiomis (atkreiptinas dėmesys į disertacijoje išsakytą poziciją, kad teisinės žinios yra specialios žinios). Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas 2009 m. lapkričio 23 d. nutartyje administracinėje byloje Nr. A-438-1338/2009 nurodė: „Šie pareiškėjų nurodyti skundo pagrindai yra susiję su projektinės dokumentacijos, kurios pagrindu ir buvo išduotas ginčijamas statybos leidimas, įvertinimu. Savo ruožtu, projektinės dokumentacijos įvertinimas yra susijęs ir su specialių žinių turėjimu, nes statinio projektas susideda iš visumos statybos techninių dokumentų, kuriuose pateikiami atitinkami techniniai skaičiavimai, brėžiniai ir pan. (Administracinių bylų teisenos įstatymo 61 str. 1 d.; Statybos įstatymo 2 str. 27 d.). Iš bylos matyti, kad pirmosios instancijos teismas, šioms aplinkybėms įvertinti, pasinaudojo šios srities specialistų žiniomis. Iš teisme apklaustų specialistų – S. M. ir A. T. paaiškinimų matyti, kad statinio projektas iš esmės atitinka teisės aktų, reglamentuojančių šiuos teisinius santykius reikalavimus. Dėl insoliacijos šie specialistai nurodė, kad numatomas statyti ginčo pastatas yra šiaurinėje dalyje kitų gyvenamųjų namų atžvilgiu, dėl ko įtakos greta esantiems gyvenamiesiems namams iš esmės nedarys. Šiuo atveju pažymėtina, kad specialistas S. M., nors ir nurodė, kad ginčo statinys dėl insoliacijos gali turėti įtakos vienam gyvenamajam namui, tačiau ši jo išvada nebuvo kategoriška ir dėl jos tiksliai pasisakyti negalėjo. Tuo tarpu specialisto A. T. išvados šiuo klausimu buvo vienareikšmės – ginčo pastatas nepažeis gretimų namų insoliacijos (t. 5 b. l. 145–146). Minėti specialistai taip pat nenurodė, kad automobilių stovėjimo vietų įrengimo tvarka pažeidžia atitinkamus techninius ar teisės aktų reikalavimus. Įvertinus paminėtas specialistų išvadas dėl reikalavimų, keliamų inso-

liacijai ir automobilių stovėjimo vietų įrengimo tvarkai, įrodymų vertinimo prasme, darytina išvada, kad šiomis specialistų išvadomis yra paneigti pareiškėjų teiginiai dėl galimo insoliacijos ir automobilių stovėjimo vietų įrengimo tvarkos pažeidimų. Byloje kitų įrodymų, kurie patvirtintų minėtus pareiškėjų teiginius, nesurinkta. Visa tai lemia, kad pareiškėjai neįrodė šių savo teiginių pagrįstumo (ABTĮ 57 str. 4; 6 d.). Dėl priešgaisrinės saugos reikalavimų minėtų specialistų išvados nėra vienareikšmės: specialistas S. M. nurodė, kad statinio projekto techniniai sprendiniai dėl priešgaisrinės saugos aikštelės ir privažiavimo prie jos neatitinka teisės aktų reikalavimų; specialistas A. T., nors ir sutiko su S. M. išvadamis šiuo klausimu, tačiau kartu sutiko ir su priešgaisrinės saugos specialistų išvadomis šiuo klausimu. Byloje liudytoju apklaustas priešgaisrinės saugos specialistas V. S. parodė, kad ginčijamas statinio projektas technine prasme atitinka priešgaisrinės saugos reikalavimus (t. 5 b. l. 178–179). Šias specialistų išvadas, dėl priešgaisrinės saugos reikalavimų, įvertinus įrodymų vertinimo prasme, matyti, kad priešgaisrinės saugos specialistas V. S., yra asmuo, kuris betarpiškai dirba šioje srityje bei kad šių žinių naudojimas yra tiesiogiai susijęs su vykdomomis jo funkcijomis priešgaisrinės saugos srityje. Kitų dviejų specialistų išvadų šiuo klausimu nėra tapačios bei iš dalies prieštarauja viena kitai, iš dalies patvirtinant (A. T. išvada) priešgaisrinės saugos specialisto išvados teisingumą. Nesant byloje šiuo atveju kitų įrodymų, tai savo ruožtu taip pat lemia, kad pareiškėjai neįrodė savo teiginių pagrįstumo ir šiuo klausimu“.

11. Labai svarbi ir pozityviai vertintina LVAT pozicija taikant ABTĮ – ne kartą parbrėžiama, kad, neatsižvelgiant į tai, jog eksperto išvada yra vertintina kartu su kitais įrodymais, nesutikimą su ja teismas turi motyvuotai paaiškinti. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas 2013 m. balandžio 4 d. nutartyje administracinėje byloje Nr. A⁴³⁸-571/2013 nurodė: „pirmosios instancijos teismas 2012 m. gegužės 2 d. nutartimi nutarė specialiste byloje kviesti teismo medicinos gydytoją R. A. (II t., b. l. 188–191), o specialistu byloje kviesti gydytoją neurologą doc. dr. K. P. (III t., b. l. 33–35). Akcentuotina, jog minėti specialistai pateikė iš esmės skirtingo pobūdžio paaiškinimus: gydytoja R. A. nurodė, kad jos vertinimu fizinė perkrova, t. y. didesnio nei rekomenduojamo 5 kg svorio pakėlimas, tiesiogiai sąlygojo pareiškėjo sveikatos būklės pablogėjimą, ir tai laikytina trauma. Kita vertus, gydytojas neurologas doc. dr. K. P. nurodė, jog 2010 m. sausio 28 d. įvykio metu G. P. galėjo patirti fizinę perkrovą, tačiau audinių sužalojimo faktas nėra nustatytas arba nepakankamai patvirtintas, todėl šis įvykis negali būti vertinamas kaip stuburo juosmeninės srities trauma; mechaninis poveikis ir galimi kiti išoriniai veiksniai 2010 m. sausio 28 d. įvykio metu, esant nepalankiai stuburo ir aplinkinių audinių būklei, esant lėtinėms stuburo ligoms, galėjo turėti įtakos šių lėtinių stuburo ligų pablogėjimui. Akcentuotina, jog apeliaciniame skunde pareiškėjas nurodo, pirmosios instancijos teismas netinkamai įvertino specialisto doc. dr. K. P. teiginius, taip pat nepagrįstai atmetė teismo medicinos ekspertės R. A. išvadą. Teisėjų kolegija, įvertinus minėtus specialistų paaiškinimus bei pareiškėjo apeliacinio skundo argumentus, pažymi, kad specialistai bei ekspertai administracinėse bylose gali dalyvauti (būti kviečiami) jeigu administracinėje byloje kyla klausimų, reikalaujančių specialių mokslo, meno, technikos ar amato srities žinių, taip pat kai nagrinėjant administracinę bylą teisme reikia specialių žinių dokumentams, daiktams ar veiksams ištirti bei įvertinti <...>. Kita vertus, Lietuvos vyriausiojo

administracinio teismo jurisprudencijoje laikomasi nuostatos, jog ekspertų išvados bei specialistų paaiškinimai yra tik vienas iš įrodymų, kuris turi būti vertinamas kitų įrodymų visumoje, nesuteikiant jam jokios viršenybės kitų įrodymų atžvilgiu. Ekspertų išvadų ir/ar specialistų paaiškinimų, kaip įrodymų, specifiškumas ir reikalavimas nesutikimą su šia išvada atitinkamai motyvuoti <...> lemia, kad eksperto išvada / specialistų paaiškinimai, jų pagrįstumo aspektu, gali būti paneigti taip pat naudojant specialias žinias, kurios patvirtintų, jog buvo naudojami netinkami tyrimo (analizės) metodai, kad ekspertams (specialistams) buvo pateikti neteisingi išieities duomenys ir pan. Teisėtumo aspektu eksperto išvada (specialisto paaiškinimai) galėtų būti paneigta (-ti), jei būtų nustatyta, kad ekspertizė paskirta ir atlikta arba specialistas iškviestas neteisėtai, kad ekspertas (specialistas) nekompetentingas tam tikroje mokslo srityje ir pan. (žr. pvz. 2009 m. rugsėjo 21 d. nutartį administracinėje byloje Nr. A⁴³⁸-1077/2009). Įvertinus tai, kas išdėstyta, teisėjų kolegijos nuomone, nagrinėjamu atveju nėra jokio objektyvaus teisinio pagrindo remtis specialistės teismo medicinos gydytojos R. A. paaiškinimais, kadangi, remiantis byloje pateiktais duomenimis, jos specializacija yra bendro pobūdžio (mirusių žmonių kūnų ir jų dalių, gyvų asmenų ekspertizė, deontologinė ekspertizė) ir tiesiogiai nesusijusi su stuburo bei nervų ligomis bei jų gydymu (III t., b. l. 3). Kita vertus, iš bylos duomenų matyti, jog specialisto doc. dr. K. P. specializacija yra tiesiogiai sietina su minėtų ligų gydymu (III t., b. l. 26–42), todėl darytina išvada, jog pirmosios instancijos teismas pagrįstai vadovavosi būtent šio specialisto išvadomis, kurias iš esmės kompleksiskai papildė (patvirtino) ir kitų byloje apklaustų medicinos specialistų – gydytojo neurologo A. R. ir gydytojo neurologas A. M. (II t., b. l. 74–80, 113–116) – pateikti paaiškinimai“.

Atkreiptinas dėmesys dar į vieną aplinkybę, susijusią su specialių žinių praktikos vertinimu administraciniame procese: TEĮ 2 straipsnyje išvardyti teismo eksperto veiklos teisiniai pagrindai, tačiau Administracinių nusižengimų kodeksas (ANK), kuris įsigaliojo 2017 m. sausio 1 d., neminimas, nors teismo ekspertai gali būti skiriami administracinio nusižengimo byloje ir jų veikla, paskyrimo tvarka, teisės ir atsakomybė reguliuojama minėto kodekso 587 straipsnyje. Tai minima Lietuvos Respublikos teismo ekspertizės įstatymo Nr. IX-1161 pakeitimo įstatymo projekto – 2 Aiškinamajame rašte³¹²: „atsižvelgiant į tai, kad teismo ekspertai dalyvauja administracinių nusižengimų tyrimo procese, patikslinamas projekto 2 straipsnis, kuriame nurodoma, kad teismo ekspertas savo veikloje, be kita ko, taip pat vadovaujasi ir Administracinių nusižengimų kodeksu“.

Iš tokio paaiškinimo kyla dar vienas neaiškumas – ar ir vėl kalbama tik apie vieną specialių žinių taikymo formą (ekspertizę) ir vieną subjektą (ekspertą)? Ar tai padės pozityviai paveikti teismų praktiką administracinių nusižengimų bylose? Ar bendrosios kompetencijos teismų praktika ir administracinių teismų praktika pati bus tiksli ir nuosekli, atsižvelgiant į tokį teisinį reglamentavimą, ar jis pats bus tinkamas?

Atsižvelgus į pateiktas pastabas ir norint gauti atsakymus į iškeltus klausimus, taip pat įvertinus numatomus teisinės bazės pokyčius, pateiktinos išvalgos ir dėl teismų praktikos

312 Lietuvos Respublikos teismo ekspertizės įstatymo NR. IX-1161 pakeitimo įstatymo projekto 2 Aiškinamasis raštas. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/111c6d00cabf11e8a82fc67610e51066?jfwid=-35qhtxal>.

nagrinėjant administracinius nusižengimus. Aptariant administracinių nusižengimų praktiką specialių žinių taikymo klausimu, visų pirma derėtų nurodyti ypatybes, išryškėjusias formuojantis šiai praktikai, kai pakito reglamentavimas.

Pirmiausia, administraciniai nusižengimai (administraciniai teisės pažeidimai) gana ilgą laiką buvo reglamentuoti ATPK. Galiojant ATPK iki 2017 m. sausio 1 d. administracinių teisės pažeidimus nagrinėjo administraciniai teismai iki 2011 m. sausio 1 d., bei bendrosios kompetencijos teismai nuo 2011 m. sausio 1 d. iki 2017 m. sausio 1 d. Dėl to, remiantis Lietuvos Respublikos teismų įstatymo³¹³ 23 straipsnio 2 dalimi ir 31 straipsnio 2 dalies nuostatomis, specialių žinių taikymo praktiką formavo Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas bei Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. Tad kyla klausimas – kokia jų suformuota praktika „*buvo pavidėta*“, kaip ji kito arba gali keistis įsigaliojus ANK?

Nurodytini teisinio reguliavimo pagrindai – ATPK nuostatos, apibrėžiančios specialių žinių panaudojimą. ATPK 256 straipsnyje nurodyta: „Įrodymai administracinio teisės pažeidimo byloje yra bet kurie faktiniai duomenys, kuriais remdamiesi organai (pareigūnai) įstatymo numatyta tvarka nustato, ar yra padarytas administracinis teisės pažeidimas, ar jo nėra, ar dėl jo padarymo tas asmuo kaltas, ir kitokias aplinkybes, turinčias reikšmės bylai teisingai išspręsti. Šie duomenys nustatomi tokiomis priemonėmis: administracinio teisės pažeidimo protokolu, nuotraukomis, garso ar vaizdo įrašais, liudytojų parodymais, nukentėjusio ir patraukto administracinėn atsakomybėn asmens paaiškinimais, eksperto išvada, specialisto paaiškinimais, daiktiniais įrodymais, daiktų ir dokumentų paėmimo protokolu, taip pat kitokiais dokumentais. Įrodymus renka, prireikus ekspertą ar specialistą skiria pareigūnai, turintys teisę surašyti administracinio teisės pažeidimo protokolą, taip pat administracinio teisės pažeidimo bylą nagrinėjantis organas (pareigūnas)“.

ATPK 277 straipsnyje nurodyta: „Ekspertą skiria administracinio teisės pažeidimo bylą nagrinėjantis organas (pareigūnas) tuo atveju, kai reikalingos specialios žinios arba kai reikalinga paaiškinti pateiktą prie protokolo ekspertizės aktą. Organo (pareigūno) sprendimas šaukti ekspertą yra privalomas įmonės, įstaigos arba organizacijos, kur dirba šaukiamas dalyvauti byloje kaip ekspertas asmuo, vadovui.

Ekspertas privalo atvykti pagal šaukimą ir duoti objektyvią išvadą jam pateiktais klausimais. Ekspertas turi teisę:

1. susipažinti su bylos medžiaga, liečiančia ekspertizės dalyką;
2. pareikšti prašymus, kad jam būtų pateikta papildoma medžiaga, reikalinga išvadai duoti;
3. administracinio teisės pažeidimo bylą nagrinėjančio organo (pareigūno) leidimu duoti traukiamam atsakomybėn asmeniui, nukentėjusiajam, liudytojams klausimus, liečiančius ekspertizės dalyką;
4. dalyvauti nagrinėjant bylą“.

Atlikta administracinių nusižengimų (administracinių teisės pažeidimų) nagrinėjimo teisme praktika leido išskirti tokius pagrindinius jos ypatumus ir vertinti juos ekspertologijos mokslo bei galiojančio teisinio reglamentavimo požiūriu.

1. Pastebėtas nenuoseklumas ir iš to kylantys nesusipratimai vertinant situacijas, ku-

313 Lietuvos Respublikos teismų įstatymas (Žin., 1994, Nr. 46-851; 2002, Nr. 17-649).

rias reikėjo spręsti pasinaudojant specialiomis žiniomis. Pavyzdžiui, Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas 2011 m. vasario 18 d. nutartyje administracinėje byloje Nr. N⁴⁴⁴-613/2011 nurodė: „Teisėjų kolegija su tokiais L. J. argumentais nesutinka ir jo paaiškinimą vertina kaip gynybinę poziciją. Pažymėtina, jog L. J. savo teiginių, jog ginčijamoje situacijoje jis laikėsi KET 9, 170 ir 36 punktuose įtvirtintų reikalavimų, todėl jo veiksmuose nebuvo ATPK 1241 straipsnio 1 dalyje numatyto pažeidimo sudėties, nesugebėjo pagrįsti jokiais objektyviais įrodymais. Atkreiptinas dėmesys, jog teismas kritiškai vertina apeliaciniame skunde L. J. pateiktas fizikines formules ir nemano, kad jos įrodo tai, jog jam nagrinėjamu atveju trūko stabdymo kelio, nes apeliantas nėra ekspertas (ATPK 277 straipsnis), o asmuo, suinteresuotas išvengti administracinės atsakomybės. Tuo tarpu policijos pareigūnų pateikti duomenys ir parodymai yra išsamūs, sutampantys detalėse, pareigūnų suinteresuotumas bylos baigtimi nustatytas nebuvo, todėl laikytini objektyviais. Apeliacinės instancijos teismo teisėjų kolegija pritaria apygardos teismo pateiktai išvadai, jog L. J. kaltė buvo įrodyta bylos duomenimis, be to, laikantis KET reikalavimų, nebūtų susidariusi situacija, reikalaujanti staigaus stabdymo, ir jos motyvų nekartoja“. Taigi teismas, kritiškai vertindamas pateiktas formules, jau pretendavo į specialių žinių subjekto statusą, nors pažymėjo, jog apeliantas tokių neturi, tačiau tuo pat metu neabejojo policijos pareigūnų kompetencija ir nesuinteresuotumu, nors pastarieji tokių žinių taip pat neturi.

Galima pateikti ir kitą pavyzdį, atskleidžiantį pagrįstą teismo poziciją specialių žinių reikalingumo klausimu: Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas 2010 m. spalio 22 d. nutartyje administracinėje byloje Nr. N⁴⁴⁴-2183/2010 nurodė: „ATPK 277 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad tuo atveju, kai reikalingos specialios žinios, yra skiriama ekspertizė. Teisėjų kolegija atsižvelgusi į tai, kad byloje nepakanka duomenų eismo įvykio mechanizmui nustatyti ir tam būtinos specialios žinios, daro išvadą, jog byloje skirtina autotechninė ekspertizė, kuri turėtų atsakyti į pagrindinį klausimą, ar byloje užfiksuoti automobilių Citroen ir Mercedes Benz apgadalinimai atsirado dėl šių automobilių kontakto.“

Teismas, nutaręs, jog byloje nėra galimybių pasinaudoti specialiomis žiniomis, nepatirino šio fakto pasinaudodamas bent eksperto apklausa ir teigė, kad negali daryti vienareikšmės išvados, bei abejones vertino administracinėn atsakomybėn traukiamo asmens naudai. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2011 m. spalio 21 d. nutartis administracinėje byloje Nr. N⁵⁷⁵-2212/2011 nurodė: „Pažymėtina, jog byloje nėra jokių eismo įvykio nuotraukų ar kitų objektyvių duomenų, iš kurių būtų galima neabejotinai nustatyti, kuris vairuotojas pirmasis pradėjo manevrą, ir buvo atsakingas už eismo įvykio kilimą. Pridurtina, jog ekspertizė teismo skiriama tuo atveju, kai yra reikalingos specialios žinios (ATPK 277 straipsnis), tačiau, atsižvelgus į objektyvių duomenų byloje trūkumą, manytina, kad nagrinėjamu atveju būtinybė skirti ekspertą nekilo. Atsižvelgiant į tai, teisėjų kolegija negali daryti vienareikšmiškos išvados, kad būtent S. S. KET pažeidimas nulėmė nagrinėjamą eismo įvykį, o byloje nesant galimybės surinkti papildomų įrodymų ir pašalinti byloje esančių prieštaravimų, pirmosios instancijos teismas pagrįstai visas abejones ir neaiškumus įvertino administracinėn atsakomybėn asmens naudai (principas – *in dubio pro reo*)“.

Būta bandymų perkelti įrodinėjimo našta proceso šalims, kai, manytina, pats teismas, įvertinęs įrodymus, turėjo spręsti dėl ekspertizės skyrimo tikslingumo. Pavyzdžiui, Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas 2009 m. sausio 16 d. nutartyje administracinėje

byloje Nr. N-438-3344/2009 nurodė: „Nurodytų aplinkybių nepaneigia ir kiti apeliacinio skundo teiginiai. Nors apeliantės J. V. teigimu, S. Y. C. kaltę galėtų patvirtinti paskirta eismo įvykio ekspertizė, tačiau viso administracinio teisės pažeidimo bylos nagrinėjimo metu policijos įstaigoje, tiek ir pateikus skundą administraciniam teismui J. V. turėjo teisę prašyti skirti ekspertizę ar prašyti ekspertą (specialistą) dalyvauti bylos nagrinėjimo metu (ATPK 277 straipsnis, Administracinių bylų teisenos įstatymo 62 ir 63 straipsniai), taip pat savo iniciatyva kreiptis į autotechnines ekspertizes atliekančias įstaigas dėl atitinkamo ekspertizės akto surašymo. Tokia teise (įstatymų suteikta galimybe) J. V. iš esmės nepasinaudojo, nors S. Y. C. atžvilgiu administracinio teisės pažeidimo bylos teiseną buvo pradėta dar 2006 m. gruodžio 5 d. (b.l. 5). Todėl konstatuotina, jog byloje nėra pateikta jokių objektyvių įrodymų ir nenustatyta jokių faktų, kurie galėtų paneigti ginčijamo Vilniaus apygardos administracinio teismo 2007 m. gruodžio 7 d. nutarimo, kurio buvo nutraukta S.Y.C. administracinio teisės pažeidimo byla, išvadų objektyvumą bei pagrįstumą“.

2. Pastebima atvejų, kai teisinės žinios jau vertinamos kaip specialiosios, tai laikytina pirmaisiais žingsniais, kuriuos diktuoja pati praktika, į modernų specialių žinių suvokimą. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas 2009 m. spalio 30 d. nutartyje administracinėje byloje Nr. N⁶⁶²-2326/2009 nurodė: „Teisėjų kolegija laikosi pozicijos, kad, siekiant bylą išspręsti teisingai, nagrinėjamu atveju yra tikslinga remtis specialiosiomis žiniomis ir, vadovaujantis ATPK 277 straipsnio nuostatomis, sužinoti paveldosaugos eksperto nuomonę, ar UAB „Elvora“ atlikti darbai atitiko atitinkamas Reglamento nuostatas. Dėl šios priežasties apygardos administracinio teismo nutartis naikintina ir byla grąžintina šiam teismui nagrinėti iš naujo“.

3. Netiksliai įvardijama ekspertizės rūšis, dėl nepakankamo reglamentavimo painiojamos papildomos ir pakartotinės ekspertizės sąvokos ir jų skyrimo pagrindai. Pavyzdžiui, Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas 2008 m. gruodžio 1 d. nutartyje administracinėje byloje Nr. N-575-725/2008 nurodė: „Nors apeliaciniame skunde G. O. teigia, jog administracinio teisės pažeidimo byla buvo nagrinėjama šališkai, o ekspertizė paskirta ir atlikta neobjektyviai, tačiau šiems teiginiams pagrįsti jis nepateikia jokių konkrečių įrodymų. Teisėjų kolegijos nuomone, pats faktas, kad administracinio teisės pažeidimo bylą nagrinėjęs policijos pareigūnas skyrė atlikti autotechninę ekspertizę, liudija, jog byla buvo nagrinėjama objektyviai, siekiant išsiaiškinti visas svarbias aplinkybes (ATPK 284 straipsnio 2 dalis). Pažymėtina, kad šią ekspertizę atliko ne policijos įstaiga ar pareigūnas, bet policijos įstaigų sistemai nepriklausanti institucija – Lietuvos teismo ekspertizės centras ir jos ekspertas Vitalij Matusevič, todėl nėra pagrindo abejoti jos objektyvumu. Kita vertus, tiek administracinio teisės pažeidimo bylos nagrinėjimo metu, tiek ir pateikus skundą administraciniam teismui apeliantas G. O., nesutikdamas su Lietuvos teismo ekspertizės centro 2007 m. balandžio 13 d. ekspertizės aktu Nr. 11-196(07) ir jo išvadomis turėjo teisę prašyti skirti papildomą ekspertizę ar prašyti ekspertą dalyvauti bylos teismo nagrinėjimo metu (ATPK 277 straipsnis, Administracinių bylų teisenos įstatymo 62 ir 63 straipsniai), tačiau šia teise nepasinaudojo. Todėl konstatuotina, jog byloje nėra pateikta jokių įrodymų ir nenustatyta jokių faktų, kurie galėtų paneigti Lietuvos teismo ekspertizės centro 2007 m. balandžio 13 d. ekspertizės akto Nr. 11-196(07) išvadų objektyvumą bei pagrįstumą“.

4. Atkreiptinas dėmesys, kad vien aplinkybė, jog išvada buvo gauta pareiškėjo inicia-

tyva, nepaneigia jos objektyvumo – teismas tą konstatavo. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas 2011 m. rugsėjo 13 d. nutartyje administracinėje byloje Nr. N⁴⁴⁴-1228/2011 nurodė: „Apeliantas neigia savo kaltę, motyvuodamas tuo, kad ne jis keitė savo važiavimo kryptį, o sunkvežimio vairuotojas. Savo poziciją grindžia byloje pateikta specialisto išvada ir akcentuoja, kad pirmosios instancijos teismas nesuteikė jam galimybės apklausti išvada pateikusias specialistę ir ekspertę teismo posėdyje. <...> Ekspertų išvados yra viena iš įrodymų rūšių (ATPK 256 str.). ATPK 277 straipsnio 1 dalis numato galimybę kviesti ekspertus į teismo posėdį, kai reikalinga paaiškinti pateiktą ekspertizės aktą. Administracinių bylų teisenos įstatymo (toliau – ir ABTĮ) 53 straipsnio 2 dalyje yra numatyta proceso šalių teisė dalyvauti tiriant įrodymus, užduoti klausimų <...> ekspertams. Europos Žmogaus Teisių Teismas yra konstatavęs, kad „paprastai visi įrodymai turi būti pateikti viešame posėdyje dalyvaujant kaltinamajam, kad būtų užtikrintas rungimosi principas (Van Mechelen ir kiti prieš Nyderlandus, 1997 m. balandžio 23 d. sprendimas). <...> Atsižvelgiant į tai, kad apygardos administraciniam teismui nustatant pareiškėjo kaltę buvo remiamasi ekspertės išvadomis, netenkinant pareiškėjo prašymo apklausti ekspertę (b. l. 108), tam tikra apimtimi buvo apribota pareiškėjo teisė į teisingą teismą (Konvencijos 6 str. 1 d.).“

Tuo tarpu apeliacinės instancijos teismo kolegija, įvertinusi specialisto (b. l. 8-37) ir eksperto išvadas (ATP b. l. 8–10), vienareikšmiškos išvados, jog Specialisto išvada yra subjektyvi, padaryti negali. Vien ta aplinkybė, kad ši išvada buvo gauta pareiškėjo iniciatyva, nepaneigia jos objektyvumo. Be to, tai, kad įvykio vieta buvo išmatuota realiai, o ne vien vadovautasi Institucijos pateikta schema ir pareigūnų atliktais matavimais, taip pat neleidžia spręsti, kad išvada yra tik tikėtina. Todėl priešinga apygardos administracinio teismo išvada laikytina nepagrįsta. Atkreiptinas dėmesys, kad tiek eismo įvykio vietos schemoje užfiksuota (ATP b. l. 12), tiek byloje apklausti pareigūnai nuosekliai teigė (b. l. 49, 108), jog automobilio Hyundai Santa Fe abiejų ratų slydimo žymės prasidėjo pirmoje eismo juostoje, kas leidžia spręsti, jog dar automobiliui Hyundai būnant pirmoje juostoje, jis jau pradėjo slysti.<...> Atsižvelgiant į paminėtas aplinkybes darytina išvada, kad Kauno apygardos administracinis teismas nevisapusiškai ištyrė byloje surinktus įrodymus, neapklausdamas išvada rašiusių ekspertų teismo posėdyje, kai buvo pareikštas toks prašymas, motyvuotai nepašalina byloje esančių prieštaravimų, todėl byla grąžintina pirmosios instancijos teismui nagrinėti iš naujo.“

5. Nurodytas pavyzdys parodo tendenciją vertinant specialias žinias pasinaudoti ir Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika, kuri vertintina pozityviai. Tą patvirtina dar vienas pavyzdys – Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas 2009 m. balandžio 30 d. nutartyje administracinėje byloje Nr. N⁵⁰²-3895/2009 nurodė: „Bylą nagrinėję teismai pripažino D. L. kalta, padarius ATPK 21412 straipsnio 1 dalyje numatytą pažeidimą. Teismai šalia kitų byloje surinktų įrodymų rėmėsi ir Vilniaus universiteto atitinkamų mokslo sričių mokslininkų atliktos ekspertizės išvadomis (t. II, b. l. 74, 75, 80–81). Apeliaciniame skunde atsakomybėn traukiama D. L. be kitų argumentų buvo nurodžiusi aplinkybę, kad jai nebuvo suteikta galimybė apklausti liudytojais ekspertus. Pasak apeliantės, ekspertų pateiktose išvadose yra esminių prieštaravimų. Tačiau, nors ji ir buvo pateikusi teismui prašymą apklausti šiuos ekspertus teismo posėdyje, nei viename posėdyje ekspertai nedalyvavo. Tuo buvo pažeistos procesinės teisės normos. Administracinių teisės pažeidimų kodekso 272

straipsnio 1 dalyje yra numatytos administracinė atsakomybė traukiamo asmens teisės, tame tarpe ir teisė duoti paaiškinimus, pateikti įrodymus, pareikšti prašymus. Ekspertų išvados yra viena iš įrodymų rūšių (ATPK 256 str.). ATPK 277 straipsnio 1 dalis numato galimybę kviešti ekspertus į teismo posėdį, kai reikalinga paaiškinti pateiktą ekspertizės aktą. Administracinių bylų teisenos įstatymo (toliau – ir ABTĮ) 53 straipsnio 2 dalyje <...> yra numatyta proceso šalių teisė dalyvauti tiriant įrodymus, užduoti klausimų <...> ekspertams. Tokią teisę atsakomybė traukiamam asmeniui iš esmės garantuoja ir Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnio 3 dalies d punktas, kuriame nurodoma, jog „kiekvienas asmuo, kaltinamas nusikaltimo padarymu, turi teisę mažiausiai į šias garantijas: <...> kad jis galėtų apklausti kaltinimo liudytojus arba turėtų teisę, kad tie liudytojai būtų apklausti, ir turėtų teisę, kad gynybos liudytojai būtų iškviešti ir apklausti tomis pat sąlygomis, kokios taikomos kaltinimo liudytojams“. Europos Žmogaus Teisių Teismas yra konstatavęs, kad paprastai visi įrodymai turi būti pateikti viešame posėdyje dalyvaujant kaltinamajam, kad būtų užtikrintas rungimosi principas (Van Mechelen ir kiti prieš Nyderlandus, 1997 m. balandžio 23 d. sprendimas). Europos Žmogaus Teisių Teismo nuomone, ikiteisminio etapo metu gautos informacijos, kaip įrodymų, naudojimas pats savaime nepažeidžia Konvencijos 6 straipsnio 3 dalies d punkto ir 1 dalies, jei gynybos teisės nepažeistos. Paprastai šios teisės reikalauja, kad kaltinamajam būtų suteikta adekvati ir reali galimybė ginčyti ir apklausti kaltinimo liudytoją arba tuo metu, kai jis duoda parodymus, arba vėliau (pvz., Isgro prieš Italiją, 1991 m. vasario 19 d. sprendimas, Ludi prieš Šveicariją, 1992 m. birželio 15 d. sprendimas). Taip pat Teismas atkreipė dėmesį, kad nors Konvencijos 6 straipsnio 3 dalies d punkte kalbama apie liudytojus, vis tik 3 dalyje numatytos garantijos yra, inter alia, 6 straipsnio 1 dalyje įtvirtintos teisingo teismo sąvokos sudedamieji elementai. Todėl nagrinėjamoju atveju, pareiškėja, manydama, kad įrodymai yra prieštaringi, turėjo teisę prašyti apklausti ekspertus, kad šie paaiškintų savo teiginius. Iš bylos medžiagos matyti, kad nei ikiteisminiame etape, nei teismo nagrinėjimo metu pareiškėja neturėjo galimybės apklausti ekspertų, kurių išvadose buvo tam tikrų neatitikimų, kad jų patikimumas būtų kruopščiai patikrintas arba kad sukeltų kokių nors abejonių dėl ekspertų išvadų. Atsižvelgiant į tai, kad teismui nustatant pareiškėjos kaltę buvo remiamasi ekspertų išvadomis, netenkinant pareiškėjos prašymo apklausti ekspertus (t. II., 119), tam tikra apimtimi buvo apribota pareiškėjos teisė į teisingą teismą (Konvencijos 6 str. 1 d.), ką konstatavo ir Europos Žmogaus Teisių Teismas.“

Įsigaliojus ANK, šią praktiką toliau formuoja Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. Šioje vietoje reikia pastebėti, jog ANK galioja nuo 2017 m. sausio 1 d., Lietuvos Aukščiausiam Teisme buvo nagrinėta tik keletas bylų aptariamam klausimui. Neturint kol kas gausesnės teismų praktikos vertinimo imties, pabandydysime ją pakomentuoti atsižvelgiant į esamą teisinį reglamentavimą.

Pirmiausia, išskirtinos kartinės specialių žinių naudojimo nuostatos šiuo metu galiojančiame ANK. ANK 569 straipsnio 1–2 dalys, kur nurodyta: „1. Įrodymai administracinio nusižengimo byloje yra bet kurie įstatymų nustatyta tvarka surinkti faktiniai duomenys, kuriais remdamiesi administracinio nusižengimo tyrimą atliekantys pareigūnai nustato administracinio nusižengimo padarymo faktą ir aplinkybes, administracinė atsakomybė traukiamo asmens kaltę, atsakomybę lengvinančias ir sunkinančias aplinkybes

ir kitas aplinkybes, turinčias reikšmės bylai teisingai išnagrinėti. Šie duomenys nustatomi tokiomis priemonėmis: <...>, ekspertizės aktu, specialisto išvada, <...>. 2. Įrodymus renka, prireikus skiria ekspertizę ar reikalauja specialisto išvados pareigūnai, atliekantys administracinio nusižengimo tyrimą“.

ANK 587 straipsnio 1 dalyje nurodyta: „1. Ekspertą skiria ir specialistą šaukia administracinio nusižengimo tyrimą atliekantis pareigūnas, teismas ar administracinio nusižengimo bylą ne teismo tvarka nagrinėjančios institucijos pareigūnas tuo atveju, kai reikalingos specialios žinios arba kai reikia paaiškinti prie protokolo pateiktą ekspertizės aktą ar specialisto išvadą“.

Plačiau nekomentuojant ir nediskutuojant, kodėl įstatymų leidėjas leidžia ekspertizę skirti, specialisto išvados reikalauti, ekspertą skirti, o specialistą šaukti, atkreiptinas dėmesys, kad ANK fiksuoja dvi pagrindines specialių žinių taikymo formas – ekspertizę ir specialisto išvadą bei du specialių žinių subjektus – ekspertą ir specialistą, tačiau nepaaiškina, kas, ką, kaip daro, kokios jų teisės ir pareigos, kuo skiriasi procesinė padėtis. Tai suponuoja, manytina, panašių painiavą, kokia susiklosčiusi šiuo metu baudžiamajame procese, su visomis iš to kylančiomis neigiamomis teisinėmis pasekmėmis (plačiau žr. 2.3 dalyje).

Toks lakoniškas reglamentavimas, viena vertus, eliminuoja netikslumus dėl specialių žinių taikymo formų ir subjektų pavadinimų, kita vertus, tiksliau nepaaiškina papildomos, pakartotinės, komisijų ir kompleksijų ekspertizės sampratos bei jų skyrimo pagrindų, juolab, nieko apie tai nesako tiek galiojantis TEĮ, tiek naujasis jo projektas (plačiau žr. 2.3 ir 4.2 dalyse).

Teismų praktikoje teko pastebėti interpretacijas dėl specialių žinių vertinimo, remiantis „vidiniu įsitikinimu ir teisine sąmone“, pvz., Klaipėdos apygardos teismo 2019 m. gegužės 17 d. nutartis Administracinio nusižengimo byloje Nr. AN2-155-417/2019, kurioje nurodoma: „Administracinėn atsakomybėn patrauktam asmeniui nepriimtinos teismo išvados dėl įrodymų vertinimo ar bylos faktinių aplinkybių nustatymo, ekspertizės neskyrimo savaime negali būti laikomos prieštaraujančiomis įstatymui, kadangi teismas įrodymus vertina vadovaudamasis visapusišku, išsamiu ir objektyviu bylos aplinkybių viseto išnagrinėjimu, savo vidiniu įsitikinimu ir teisine sąmone.“), protingumo kriterijumi ir įstatymu (Kauno apygardos teismo 2019 m. kovo 28 d. nutartis Administracinio nusižengimo byloje Nr. AN2-80-966/2019 nurodė: „Kasacinio teismo jurisprudencijoje (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartys administracinių teisės pažeidimų bylose Nr. 2AT-39/2014, 2AT-51-746/2016) nuosekliai laikomasi pozicijos, kad tais atvejais, kai administracinių nusižengimų bylose pareigūnų metrologiškai patikrintu alkotesteriu atlikto asmens blaivumo testo rezultatai ir teismo medicinos specialisto išvada dėl kraujo tyrimo yra skirtingi, prieštaravimams šalinti neretai skiriamos teismo psichiatrijos ekspertizės nustatant, ar per tam tikrą laikotarpį iš asmens organizmo galėjo pasišalinti atitinkamas alkoholio kiekis. Nagrinėjamoje byloje pirmosios instancijos teismas tokių priemonių šioms prieštaravimams pašalinti nesiėmė ir ekspertizės neskyrė. Taip pat byloje nebuvo apklaustas ekspertas, kuris galėtų paaiškinti, per kiek laiko žmogaus organizme sumažėja alkoholio koncentracija (promilių kiekis). Skundžiamą nutarimą priėmęs teismas, nukrypdamas nuo formuojamos teismų praktikos, nepagrįstai specialisto išvadą vertino kaip svaresnį nei alkoholio matavimo prietaisu nustatytus rodmenys įrodymą. Nors nagrinėjant bylą pirmosios instancijos teisme į

posėdį ir buvo iškviesta bei apklausta specialistė – chemikė J. T., kuri tyrė K. M. kraują, tačiau ji tik patvirtino išvadoje užfiksuotų duomenų teisingumą, pažymėjo, kad K. M. kraujyje etilo alkoholio visiškai nebuvo rasta bei nurodė, kad į klausimą kaip ir koku greičiu iš organizmo pasišalina alkoholis ir ar asmuo galėjo būti atitinkamu laiku neblaivus gali atsakyti tik gydytojas psichiatras. Apeliacinės instancijos teismas pažymi, kad tokio pobūdžio specialistės duoti paaiškinimai savo esme nepaneigia alkotesteriu nustatytų aplinkybių dėl apsvaigimo fakto. <...> Remdamasis komentuojamo straipsnio 4 dalimi, teismas ir administracinių nusižengimų bylas ne teismo tvarka nagrinėjanti institucija (pareigūnas) įrodymus įvertina pagal savo vidinį įsitikinimą, pagrįstą išsamiau ir nešališku visų bylos aplinkybių išnagrinėjimu, vadovaudamiesi įstatymu. Tai reiškia, kad nustatant teisiškai reikšmingas aplinkybes turi būti įvertinta byloje surinktų įrodymų visuma, jų pakankumas, nuoseklumas, galimi jų prieštaravimai, logiškumas, atitinkamų duomenų nurodymo aplinkybės bei įrodymų šaltinių patikimumas.“.

Nuostabą kelia iš bylos į bylą einantis mėginimas prieštaravimus tarp metrologinių rodmenų ir teismo medicinos eksperto išvados pašalinti skiriant teismo psichiatrinę ekspertizę, tuo painiojant atskirų ekspertizių rūšių dalyką, objektus, metodikas ir galimybes (Kauno apygardos teismo 2019 m. gegužės 21 d. nutartis Administracinio nusižengimo byloje Nr. AN2-214-383/2019: „Ekspertizės skyrimas, kaip nurodoma apeliaciniame skunde, šiuo konkrečiu atveju nebuvo tikslingas, be to, toks imperatyvas įstatyme nesuformuluotas (ANK 569, 587, 640 straipsniai, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis administracinio nusižengimo byloje Nr. 2AT-54-489/2018).

Be to, teismų praktikoje nuosekliai laikomasi pozicijos, kad tais atvejais, kai administracinių nusižengimų byloje pareigūnų metrologiškai patikrintu alkotesteriu atlikto asmens blaivumo testo rezultatai ir teismo medicinos specialisto išvada dėl kraujo tyrimo yra skirtingi, prieštaravimams šalinti neretai skiriamos teismo psichiatrijos ekspertizės nustatant, ar per tam tikrą laikotarpį iš asmens organizmo galėjo pasišalinti atitinkamas alkoholio kiekis (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartys administracinių teisės pažeidimų bylose Nr. 2AT-39/2014, 2AT-51-746/2016).

Kauno apygardos teismo 2019 m. kovo 28 d. nutartis Administracinio nusižengimo byloje Nr. AN2-80-966/2019 nurodė: „Kasacinio teismo jurisprudencijoje (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartys administracinių teisės pažeidimų bylose Nr. 2AT-39/2014, 2AT-51-746/2016) nuosekliai laikomasi pozicijos, kad tais atvejais, kai administracinių nusižengimų bylose pareigūnų metrologiškai patikrintu alkotesteriu atlikto asmens blaivumo testo rezultatai ir teismo medicinos specialisto išvada dėl kraujo tyrimo yra skirtingi, prieštaravimams šalinti neretai skiriamos teismo psichiatrijos ekspertizės nustatant, ar per tam tikrą laikotarpį iš asmens organizmo galėjo pasišalinti atitinkamas alkoholio kiekis. Nagrinėjamoje byloje pirmosios instancijos teismas tokių priemonių šioms prieštaravimams pašalinti nesiėmė ir ekspertizės neskyrė. Taip pat byloje nebuvo apklaustas ekspertas, kuris galėtų paaiškinti, per kiek laiko žmogaus organizme sumažėja alkoholio koncentracija (promilių kiekis). Skundžiamą nutarimą priėmęs teismas, nukrypdamas nuo formuojamos teismų praktikos, nepagrįstai specialisto išvadą vertino kaip svaresnį nei alkoholio matavimo prietaisu nustatytus rodmenys įrodymą. Nors nagrinėjant bylą pirmosios instancijos teisme į posėdį ir buvo iškviesta bei apklausta specialistė – chemikė J. T., kuri tyrė K. M. kraują, ta-

čiau ji tik patvirtino išvadoje užfiksuotų duomenų teisingumą, pažymėjo, kad K. M. kraujyje etilo alkoholio visiškai nebuvo rasta bei nurodė, kad į klausimą kaip ir koku greičiu iš organizmo pašalinama alkoholis ir ar asmuo galėjo būti atitinkamu laiku neblaivus gali atsakyti tik gydytojas psichiatras. Apeliacinės instancijos teismas pažymi, kad tokio pobūdžio specialistės duoti paaiškinimai savo esme nepaneigia alkotesteriu nustatytų aplinkybių dėl apsvaigimo fakto“. (Plačiau žr. 2.2 dalyje).

Šiame skyriuje atlikta teismų praktikos analizė leidžia padaryti tokias išvadas:

1. TEĮ, ABTĮ ir ANK nuostatos dėl specialių žinių taikymo disonuoja tarpusavyje bei su ekspertologijos koncepcija ir neigiamai veikia teismų praktiką, siekiant suteikti įrodomąją reikšmę specialių žinių panaudojimo rezultatams, todėl, būtinos moksliškai pagrįstos teisinės bazės korekcijos.
2. Normų, reguliuojančių teisinę eksperto ir specialisto padėtį Lietuvos administraciniame procese neužtenka, ypač atsižvelgiant į baudžiamosios politikos humanizavimo tendencijas, kai daugiau santykių perkeliama į administracinio proceso erdvę, todėl reikia ieškoti naujų originalių specialių žinių panaudojimo sprendimų.
3. Nepaisant TEĮ nuostatų lakoniškumo, pagal galiojantį reglamentavimą, ekspertiniai tyrimų rezultatai fiksuojami ekspertizės akte ir specialisto išvadoje. Pabrėžtina, jog specialisto statusas neaptariamas, o privataus, tiksliau, ne valstybinėje įstaigoje dirbančio, eksperto tyrimai įforminami „rašytiniame dokumente“. TEĮ 2 straipsnyje išvardyti teismo eksperto veiklos teisiniai pagrindai, tačiau Administracinių nusižengimų kodekse, kuris įsigaliojo 2017 m. sausio 1 d., jie neminimi, nors teismo ekspertai gali būti skiriami administracinio nusižengimo byloje ir jų veikla, paskyrimo tvarka, teisės ir atsakomybė reguliuojama minėtame kodekse.
4. ABTĮ aptinkame „specialisto paaiškinimo“, „atskiro dokumento“ kaip tyrimų rezultato terminą, kuris aiškiai disonuoja su TEĮ nuostatomis, ir labai susiaurintą tyrimų objekto supratimą – tik dokumentai, daiktai ar veiksmai, bei sutapatintas eksperto ir specialisto teises – tai prieštarauja jų funkcijų atskyrimo būtinumui ir ekspertologijos teorijai.
5. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas, pastaruoju metu įtvirtindamas būtinumą skirti ekspertą TEĮ nustatyta tvarka, netiesiogiai pritaria tokiai situacijai, kad teismai privalo vertinti ir ekspertinius tyrimus, neturinčius teismo ekspertizės statuso, kuriuos skyrė ne teismas, tačiau juos jau įvardija kaip ekspertų išvadas. Labai diskutuotina pozicija yra ta, jog pirmosios instancijos teismas, pagrįsdamas sprendimą eksperto išvadomis, kurios buvo pateiktos kitoje administracinėje byloje atliktų ekspertizė aktuose, netinkamai taikė procesines normas. Jeigu, kad ir kitoje administracinėje byloje, atlikta ekspertizė, ištirti tie patys objektai, spręsti tie patys klausimai, ir eksperto išvada jau buvo pripažinta teismo kaip įrodymas administracinėje byloje, autoriui atrodo, o tai patvirtina ir ekspertologijos teorija bei kitų šalių praktika, kad teismas turi šią išvadą vertinti.
6. Teismų praktikoje esama teiginių, jog eksperto išvada gali būti „paneigta“ tik pasitelkiant specialias žinias. Šis teiginys, mūsų nuomone, reikalauja mažų mažiausiai patikslinimo, nes eksperto išvada „gali būti paneigta“ tik skiriant pakartotinę ekspertizę, t. y. naudojant to paties lygmens (tą pačią) specialių žinių taikymo formą.

Kita vertus, specialių žinių formos išraiška turi būti vertinama kitų byloje esančių įrodymų kontekste ir jiems neprieštarauti.

7. Painiojamos pačios specialių žinių taikymo formos, šalia ekspertų išvadų atsiranda specialisto išvados, kai kada jos net sutapatinamos. Kartais net vienoje byloje nurodomi specialių žinių panaudojimo (atliekant tyrimus) faktą skirtingai apibūdinantys terminai: ekspertizė, ekspertinis sprendimas, specialisto konsultacija, eksperto išvada, specialisto išvada. Manytina, kad vieni netikslumai lemia kitus, kurie apskritai neigiamai veikia teisinę praktiką.
8. Kyla problemų dėl ABTĮ 61 straipsnio 1 dalies aiškinimo, kuriame pateiktas baigtinis specialisto tyrimų objektų sąrašas – „*dokumentams daiktams ar veiksams ištirti bei įvertinti*“. Eksperto išvada skirta „*nustatyti aplinkybėms, reikalaujančioms specialių mokslo, meno, technikos ar amato žinių*“. Reikia pasakyti, kad TEĮ jau pateikė poziciją dėl ekspertinių tyrimų objektų, o specialisto paaiškinimai ABTĮ prasme yra panaudojami aplinkybėms, reikalaujančioms specialių žinių, nustatyti. Čia paprasčiausiai yra supainioti ekspertinio tyrimo objektai su dalyku. Ekspertizės teorija aiškiai nurodo, jog teismo ekspertizės dalykas yra faktiniai duomenys (faktai, aplinkybės), nustatomi remiantis specialiomis žiniomis ir ištirta bylos medžiaga. Specialisto tyrimų (paaiškinimų) objektų baigtinis sąrašas kelia pagrįstų abejonių ir pabandžius rasti atsakymą į klausimą, kaip galima vertinti teismo medicinos tyrimų objektus.
9. Daug neaiškumų kyla dėl baudžiamojo ikiteisminio tyrimo subjektų žinybinių ekspertinių padalinių atliktų tyrimų rezultatų panaudojimo. Pavyzdžiui, BPK kaip procesinis dokumentas vadinama specialisto išvada, o patekusi į administracinių bylų procesą, turi tapti specialisto paaiškinimu arba eksperto išvada, o administracinėje teisenoje vėl įvardijama specialisto išvada.
10. Atskira ir labai rimta problema, jog TEĮ, ABTĮ ir ANK neapibrėžtos pakartotinių ir papildomų ekspertizių sąvokos bei jų skyrimo pagrindai. Todėl ir LVAT bei LAT praktikoje ir išaiškinamuose atsiranda netikslūs vertinimai, prieštaraujantys ekspertologijos mokslo pagrindams bei galintys įnešti painiavos į teismų praktiką.
11. Labai svarbi ir pozityviai vertintina LVAT pozicija, taikant ABTĮ, kurioje ne kartą pabrėžiama, kad, nežiūrint to, jog eksperto išvada yra vertintina kartu su kitais įrodymais, nesutikimą su ja teismas turi motyvuotai paaiškinti.

Atitinkamai, žemiau pateikiama specialių žinių subjektų lyginamoji lentelė, aptarianti visus tris esminius procesus.

8 lentelė. Specialių žinių subjektų paliginimas pagal teisinius procesus.

	Baudžiamasis procesas	Civilinis procesas	Adm. Procesas (gincio teiseina)	Amd. Procesas (AN teiseina)
Specialių žinių subjektas	Ekspertas Specialistas	Ekspertas/ Ekspertizės įstaiga	Ekspertas/Ekspertizės įstaiga, Specialistas	Ekspertas/ Ekspertizės įstaiga, Specialistas
Specialių žinių panaudojimo forma	Ekspertizės aktas Specialisto paaiškinimai/ išvada	Ekspertizės aktas	Ekspertizės aktas / Specialisto paaiškinimai	Ekspertizės aktas Specialisto paaiškinimai pagal ANK 569 str. / išvada pagal ANK 587 str. 1 d.
Paskyrimas	Ekspertizė – teismas Specialisto išvada/paiš- kinimai – prokuroras/ tyrėjas	Teismas	Ekspertas/Ekspertizės įstaiga – Teismas Specialistas – Tiesiogiai neregamentuota	Administracinio nusižengimo tyrimą atliekantis pareigūnas, teismas ar administracinio nusižengimo bylą ne teismo tvarka nagrinėjančios institucijos pareigūnas.
Specialių žinių panaudojimo atvejai	Kai nusikalstamos veikos aplinkybėms nustatyti būtina atlikti specialų tyrimą, kuriam reikalin- gos mokslo, technikos, meno ar kitos specialios žinios.	Išsiaiškinti nagrinėjant bylą kylančius klausimus, reikalaujančius specialių mokslo, medicinos, meno, technikos ar amato žinių.	Ekspertizės aktas – kai kyla klausimų, reikalaujančių specialiųjų mokslo, meno, technikos ar amato srities žinių; Specialisto paaiškinimas – kai nagrinėjant administracinę bylą teisme reikia specialiųjų žinių dokumentams, daiktams ar veiksmams ištirti ir įvertinti;	Kai reikalingos specialios žinios arba kai reikia paaiškinti prie protokolo pateiktą ekspertizės aktą ar specialisto išvadą.

	Baudžiamasis procesas	Civilinis procesas	Adm. Procesas (ginčo teiseina)	Amd. Procesas (AN teiseina)
Teisės	<p>Ekspertas turi teisę:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) susipažinti su bylos medžiaga, susijusia su ekspertizės dalyku; 2) prašyti pateikti papildomą medžiagą, reikalingą išvadai pateikti; 3) dalyvauti atliekant su ekspertizės dalyku susijusius tyrimo veiksmus ir nagrinėjant bylą teisme; 4) atsisakyti pateikti išvadą, jeigu jam pateiktas medžiagos nepakanka išvadai padaryti arba ta medžiaga neatitinka specialių jo žinių. <p>Specialisto teisės BPK nereglamentuotos.</p>	<p>Susipažinti su bylos medžiaga, dalyvauti, kai teismas nagrinėja bylą, pateikti šalims, tretiesiems asmenims ar liudytojams klausimų, prašyti teismą pateikti jam papildomą medžiagą, jeigu tai reikalinga išvadai duoti.</p> <p>Atsisakyti duoti išvadą, jeigu jis mano, kad pateikta jam medžiaga yra nepakankama išvadai duoti arba kad jam pateiktas klausimas viršija jo kvalifikaciją ar kompetenciją.</p>	<p>Specialistas ir ekspertas turi teisę: 1) susipažinti su bylos medžiaga; 2) būti teismui nagrinėjant bylą; 3) užduoti proceso šalims; liudytojams klausimų;</p> <p>4) prašyti teismą pateikti jam papildomą medžiagą;</p> <p>5) atsisakyti duoti paaiškinimus ar išvadą, jeigu mano, kad pateikta medžiaga yra nepakankama paaiškinimams ar išvadai duoti arba kad jam pateiktas klausimas peržengia jo specialiųjų žinių ribas.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1) susipažinti su bylos medžiaga, susijusia su ekspertizės išvados ar specialisto paaiškinimo dalyku; 2) pareikšti prašymus, kad būtų pateikta papildoma medžiaga, reikalinga išvadai duoti; 3) administracinio nusižengimo tyrimą atliekančio pareigūno, teismo ar administracinio nusižengimo bylą ne teismo tvarka nagrinėjančios institucijos pareigūno leidimu duoti administracinę atsakomybėn traukiamam asmeniui, nukentėjusiajam, liudytojams klausimus, susijusius su ekspertizės išvados ar specialisto paaiškinimo dalyku; 4) dalyvauti nagrinėjant bylą žodinio proceso tvarka.

	Baudžiamasis procesas	Civilinis procesas	Adm. Procesas (ginčo teiseina)	Amd. Procesas (AN teiseina)
Pareigos	<p>Ekspertas privalo šaukiamas atvykti į teismą ir pateikti nešališką išvadą jam pateiktais klausimais.</p> <p>Specialistas šaukiamas privalo atvykti pas ikiteisminio tyrimo pareigūną, prokurorą ar į teismą ir pateikti nešališką išvadą ar paaiškinimus jam pateiktais klausimais.</p>	<p>Teismo šaukiamas privalo atvykti ir duoti objektyvią išvadą jam pateiktais klausimais.</p>	<p>Tiesiogiai nėra reglamentuota, tačiau už neatvykimą į teismo posėdį numatyta atsakomybė, lygiai taip pat ir už aiškiai melagingos išvados ar paaiškinimų davimą.</p>	<p>Atvykti pagal šaukimą ir duoti objektyvią išvadą ar paaiškinimus pateiktais klausimais.</p>
Atsakomybė	<p>Ekspertui, kuris be svarbios priežasties neatvyksta į teismą arba be teisėto pagrindo atsisako atlikti savo pareigas, gali būti taikomos šio Kodekso 163 straipsnyje numatytos procesinės prievartos priemonės, taip pat už melagingos išvados pateikimą ekspertas atsako pagal Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 235 straipsnį.</p> <p>Specialistui, kuris be svarbios priežasties neatvyksta arba be teisėto pagrindo atsisako atlikti savo pareigas, gali būti taikomos šio Kodekso 163 straipsnyje numatytos procesinės prievartos priemonės. Už melagingos išvados ar paaiškinimo pateikimą specialistas atsako pagal Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 235 straipsnį.</p>	<p>Už neatvykimą, kai teismas šaukia, ar už atsisakymą duoti išvadą dėl priežasčių, kurias teismas pripažino nesvarbiomis, ekspertui gali būti skiriama bauda iki 300 eurų.</p> <p>Už melagingos išvados davimą ekspertas atsako Baudžiamojo kodekso nustatyta tvarka.</p>	<p>Be svarbios priežasties neatvykus į teismą, teisėjo arba teismo nutartimi gali būti atvesdinamas. Už neatvykimą į teismą ar atsisakymą teisme duoti paaiškinimus ar išvadą gali būti skiriama bauda iki 300 eurų arba skiriama vieno mėnesio areštas.</p> <p>Už eksperto melagingos išvados, specialisto melagingo paaiškinimo davimą asmenys atsako Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso nustatyta tvarka.</p>	<p>Už melagingų eksperto išvados ar specialisto paaiškinimo pateikimą teisme specialistas atsako pagal Baudžiamojo kodekso 235 straipsnį. Už melagingų eksperto išvados ar specialisto paaiškinimo pateikimą administracinio nusižengimo tyrimo ir administracinio nusižengimo nagrinėjimo ne teismo tvarka metu ekspertas ir specialistas atsako pagal šio kodekso 224 straipsnio 2 dalį.</p>
Specialių žinių subjektų skirtumai	Neidentifikuoti	Neidentifikuoti	Specialių žinių panaudojimo atvejai (LVAT išaiškinimu yra pateikęs, tačiau praktikoje tai neatsispindi)	Neidentifikuoti

	Baudžiamasis procesas	Civilinis procesas	Adm. Procesas (ginčo teiseną)	Amd. Procesas (AN teiseną)
Privatus (paskirto ne teismo, prokuroro, tyrėjo) specialių žinių subjekto atlikto tyrimo/išvados įrodomoji reikšmė ir santykis su teismo (prokuroro ar tyrėjo) sankcionuotu specialių žinių panaudojimu	Specialių žinių panaudojimo formos yra reitinguojamos pagal jų įrodomąją reikšmę (galią), tai yra teismo ekspertizė ar specialisto paaiškinimas (teismo ar ikiteisminio tyrimo pareigūno) turi pirmenybę prieš proceso šalies (jo atstovo) pateiktą specialių žinių išraiškos formos dokumentą.	Privatus (paskirto ne teismo) specialių žinių subjekto atlikto tyrimo/išvados įrodomoji reikšmė tokia pati, kaip ir kitų byloje esančių įrodymų – vertinama kitų įrodymų kontekste. Santykis su teismo sankcionuotu specialių žinių panaudojimu – vertinami vienodai, kitų byloje esančių įrodymų kontekste.	Ekspertų išvados bei specialistų paaiškinimai yra tik vienas iš įrodymų, kuris turi būti vertinamas kitų įrodymų visumoje, nesuteikiant jam jokios viršenybės kitų įrodymų atžvilgiu. Tačiau, eksperto išvada / specialistų paaiškinimai, jų pagrįstumo aspektu, gali būti paneigti taip pat naudojant specialias žinias, kurios patvirtintų, jog buvo naudojami netinkami tyrimo (analizės) metodai, kad ekspertams (specialistams) buvo pateikti neteisingi išieities duomenys ir pan.	Galiojant ATPK LVAT praktikoje skirtingo vertinimo nepastabėta. Įsigaliojus ANK, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikos šiuo atveju nerasta.

Apibendrinant lyginamąją specialių žinių taikymo baudžiamajame, civiliniame, administraciniame (ginčo ir Administracinio nusižengimo tesena) procesuose matyti, jog nepaisant to, kad specialių žinių taikymo bendri klausimai šiuose procesuose lyg ir kyla iš TEĮ ir turėtų būti, logiškai mąstant, analogiškai sprendžiami, tačiau taip nėra, priežastis – chaotiškas šio klausimo reglamentavimas ir pasekmė - trūkumai ir netikslumai teisminėje praktikoje.

Atliktas lyginamasis tyrimas, skirtas specialių žinių panaudojimo ypatybėms šakiniuose procesuose, parodo būtinumą ir leidžia suformuluoti išvalgas apie galimą (būtiną) kai kurių nuostatų įtraukimą į bendrą visiems teisiniams procesams teisinį reglamentavimą. Tai dar kartą patvirtina mintį, jog vietoj moraliai pasenusio įstatymo, kurio bendri lyg ir reglamentuojami klausimai kodeksuose maišosi su specifiniais, išnyksta riba tarp bendro ir atskiro, tuo pačiu tokiam įstatymui nutolstant nuo savo tikslo, būtina priimti universalų Specialių žinių taikymo įstatymą, kuris būtų ir savalaikis, ir inovatyvus

Mūsų atlikti tyrimai leidžia suformuluoti pasiūlymus dėl principinės specialių žinių taikymo įstatymo struktūros:

Bendros nuostatos. Šiame skyriuje yra pateikiamos pagrindinės sąvokos, ypač akcentuojant pačią specialių žinių sąvoką, apibūdinant jos taikymo formas (ekspertinė veikla, konsultacinė veikla, techninė pagalba ir pan.) bei įvardijant subjektus, specialių žinių taikymo principus, etiką ir pan.

Pagrindiniai specialių žinių taikymo subjektai.

Specialistas – ekspertas; pateikiami profesiniai ir kvalifikaciniai reikalavimai, kvalifikacijos suteikimas ir atestavimas, ekspertų sąrašas, eksperto teisės ir pareigos, ekspertų kategorijos: teismo ekspertas, valstybinėje įstaigoje dirbantis žinybos ekspertas, privatus ekspertas.

Specialistas – padėjėjas (specialistas technikas); nurodomi profesiniai ir kvalifikaciniai reikalavimai, teisės ir pareigos.

Pagrindinės specialių žinių taikymo formos

Ekspertinė veikla. Ekspertizės skyrimas, ekspertizė rūšys (pagrindinės, papildomos, pirminės, pakartotinės, vienasmenės, komisijų, kompleksinės), ekspertizės atlikimas, eksperto išvada, eksperto išvados vertinimo kriterijai, proceso dalyvių dalyvavimas atliekant ekspertizę, žmogaus teisių ir teisėtų interesų apsaugos garantijos ir pan.

Kitos specialių žinių taikymo formos (techninė pagalba, konsultacija, vertėjavimas), jų procesinis įforminimas (visa įstatymo struktūra pateikiama disertacijoje pasiūlymų dalyje).

3. SPECIALIŲ ŽINIŲ TAIKYMO ADMINISTRACINIAME PROCESU TENDENCIJOS BENDROS EUROPOS TEISMO EKSPERTIZĖS ERDVĖS KŪRIMO KONTEKSTE

3.1. Europos teismo ekspertizės 2020 vizija ir administracinis procesas: nuo koncepcijos iki praktikos

Europos Sąjungos (toliau – taip pat ir ES) Taryba, atsižvelgdama į laisvės, saugumo ir teisingumo triados ryšį su ekspertologija ir kriminalistika, kriminalistikos plėtrą pakėlė nuo nacionalinio į tarptautinį lygmenį ir taip sudarė prielaidas optimaliam ES saugumui užtikrinti: patvirtino strateginės reikšmės dokumentą – Europos teismo ekspertizės (kriminalistikos) 2020 viziją. Taigi, 2011 m. gruodžio 1 d. ES lygiu buvo nuspręsta sukurti bendrą Europos teismo ekspertizės (kriminalistikos) erdvę, tačiau tą padaryti be mokslinių tyrimų kiekvienoje valstybėje narėje yra neįmanoma. Kiekviena ES valstybė turi savitą teisinių ir kriminalistinių bei ekspertinių institucijų sistemą, taip pat savitą kriminalistikos sampratą, o Europos teismo ekspertizės 2020 vizija tėra labai abstraktus vieno puslapio apimties dokumentas, numatantis tik Europos teismo ekspertizės (kriminalistikos) erdvės sukūrimo gaires bei į ją įtraukiamas sritis, tačiau nenurodantis įgyvendinimo priemonių. Todėl siekiant, kad Europos teismo ekspertizės 2020 vizija taptų realybe, būtina suderinti visų valstybių narių atliktus mokslinius tyrimus ir požiūrius dėl Europos teismo ekspertizės (kriminalistikos) 2020 vizijos įgyvendinimo. Šis poreikis yra išsakytas ES Tarybos išvadose dėl Europos teismo ekspertizės (kriminalistikos) 2020 vizijos įgyvendinimo ir bendros erdvės sukūrimo.

Minėta, kad Europos teismo ekspertizės (kriminalistikos) 2020 vizija apima tik Europos kriminalistikos erdvės sukūrimo gaires bei į ją įtraukiamas sritis³¹⁴, o jos įgyvendinimui yra suteikiama plati veiksmų laisvė, kuri sukėlė diskusijų ir abejonių dėl vizijos įgyvendini-

314 Norint sukurti Europos kriminalistikos erdvę, Europolas, ENFSI, valstybės narės ir Europos Komisija įpareigojamos bendradarbiauti ir siekti pažangos šiose srityse:

- kriminalistikos institutų ir laboratorijų akreditavimo;
- būtiniausių kompetencijos reikalavimų, taikomų kriminalistikos personalui, laikymosi;
- bendrų geriausių praktikos vadovų parengimo ir jų naudojimo kasdiniame kriminalistikos laboratorijų ir institutų darbe;
- kvalifikacijos patikrinimų / bendrų kriminalistinės veiklos pratybų vykdymo tarptautiniu lygiu;
- būtiniausių kokybės standartų taikymo atliekant tyrimus nusikaltimo vietoje ir dirbant su įrodymais nuo nusikaltimo vietos iki teismo salės;
- teisėsaugos kriminalistinės veiklos lygiavertiškumo pripažinimo, siekiant išvengti pastangų dubliavimosi, kuris susiklosto nepripažinus įrodymų dėl techninių ar kokybinių skirtumų, taip pat laiko, per kurį ištiriami tarpvalstybinio pobūdžio nusikaltimai, pastebimo sutrumpinimo;
- optimalių būdų bendrai kurti, atnaujinti teismo ekspertizių duomenų bazes ir jomis naudotis nustatymo;
- naudojimosi kriminalistikos pasiekimais kovojant su terorizmu, organizuotu nusikalstamumu ir kita nusikalstama veikla;
- informuotumo kriminalistikos klausimais didinimo, visų pirma pasitelkiant tinkamą teisėsaugos ir teisingumo bendruomenės švietimą ir mokymą;
- mokslinių tyrimų ir technologinės plėtros projektų, kuriais skatinamas tolesnis kriminalistikos infrastruktūros plėtojimas.

mo tiek valstybių viduje, tiek ES lygiu. Reikia pastebėti, kad ES Taryba įpareigojo ENFSI³¹⁵, Europolą ir valstybes nares iki 2013 m. birželio mėn. pabaigos pateikti išsamų veiksmų planą Europos teismo ekspertizės (kriminalistikos) vizijai 2020 įgyvendinti³¹⁶. Šis planas buvo pateiktas tik 2016 m. birželio mėn. Valstybės ir valdymo institucijose dar tik prasideda diskusija šiuo klausimu (nors mokslininkai šį klausimą gvildena jau keletą dešimtmečių). Tikėtina, jog panaši situacija susidariusi ir kitose valstybėse narėse. Iš tikrųjų, dėl Europos teismo ekspertizės (kriminalistikos) erdvės sukūrimo besiklostantys strateginiai pokyčiai kriminalistikoje ir ekspertologijoje, jos plėtra į tarptautinį lygmenį, vaidmuo užtikrinant saugumą ir valstybių tarpusavio santykiuose liudija reikšmingus ir esminius pokyčius kriminalistikos moksle bei praktikoje, kuriuos identifikuoti ir moksliskai įvertinti galima tik nuosekliai gilinantis į juos kaip į mokslinio tyrimo objektą.

Atkreiptinas dėmesys, jog Europos Sąjungos institucijos nesuderino ir nepasiūlė ekspertologijos ir kriminalistikos žinių panaudojimo tyrimo procesuose terminologinio instrumentarijaus ar bent jo derinimo kryptį. Pritartina pagrįstam Lietuvos mokslininkų teiginiui, kad galima išskirti tokias pagrindines problemines kryptis:

- „teorinio bei metodologinio instrumentarijaus parengimas siekiant suartinti ir suderinti pagrindinių kriminalistikos mokyklų Europoje koncepcijas bei teorijas, taip pat kriminalistikos kalbą (sąvokas, terminiją ir pan.);
- suderinti teisės bei kriminalistikos mokslų „įtampos laukus“, taip pat įrodinėjimo ir įrodymų teisės koncepcijas;
- parengti nacionalinius kriminalistinės infrastruktūros modelius ir numatyti jų suderinamumo bei derinimo žingsnius ES struktūrose;
- įvertinti bei tobulinti kriminalistikos ir teismo ekspertologijos nacionalinių koncepcijų metodų, rekomendacijų ir priemonių derinimą su ES bei kitų šalių sistemomis;
- numatyti kriminalistikos ir teismo ekspertologijos nacionalinių koncepcijų metodų, rekomendacijų ir priemonių tobulinimo kryptis, siekiant rengti suderintas jų taikymo procedūras Europoje;
- numatyti koordinacinių centrų (mokslo institutų ar biurų) steigimą nacionaliniu, regioniniu ir ES lygiais;
- parengti kriminalistikos ir teismo ekspertologijos specialistų rengimo koncepcijas nacionaliniu, regioniniu ir ES lygiais.

Šių suderintų veiksmų ir priemonių modeliai turi būti rengiami kiekvienoje šalyje, siekiant juos ateityje suderinti ES lygiu³¹⁷.

Manytina, kad optimistinio varianto kuriant Europos bendros teismo ekspertizės erdvės 2020 pamatų sulaukti vilties maža. Tam turi būti sukurtos atitinkamos materialinės,

315 European Network of Forensic Science Institutes. Prieiga per internetą: <http://enfsi.eu>.

316 Tarybos išvadų dėl Europos kriminalistikos 2020 vizijos, taip pat Europos kriminalistikos erdvės sukūrimą ir kriminalistikos infrastruktūros Europoje plėtojimą, projektas, 17537/11. Prieiga per internetą: https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/jha/126889.pdf.

317 Bilevičiūtė, E., Juodkaitė- Grandskienė, G., Kurapka, V. E., Malevski, H., Matulienė, S., Navickienė, Ž., Stankevičiūtė, S. (2016). *Europos kriminalistikos bendros erdvės 2020 vizijos įgyvendinimo Lietuvoje mokslinė koncepcija: Mokslo studija* (p. 353). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.

organizacinės, teisinės prielaidos bei parengtos nacionalinės ir tarptautinės strategijos, užtikrinančios moksliskai argumentuotų programų įgyvendinimą, o šiems tikslams pasiekti būtinas tarpusavyje suderintų veiksmų ir priemonių kompleksas (kriminalistikos ir teismo ekspertologijos plėtros bei jos pasiekimų diegimo į kovos su nusikalstamumu bei visuomenės patologijų sritį, strategiją). Tikėtina, šioje disertacijoje atlikti tyrimai papildys kuriamos erdvės pamatus.

Pabrėžtina, kad vizijos įgyvendinimo mechanizmas moksliskai nagrinėtas mažai. Inicijuojami tik atskiri ENSFI tyrimai, aprėpiantys tik teismo ekspertizės problematiką. Akcentuotina, kad šioje situacijoje itin reikšmingi Lietuvos mokslininkų tyrimai, kuriuose įtikinamai nurodoma, kad, reikia atsižvelgti į nevienodą kriminalistikos mokslo sampratos ir sistemos vertinimą Europoje, skirtingai teisiškai reglamentuojamas su ja susijusių kriminalistikos metodų naudojimas³¹⁸.

Atlikta mokslinės literatūros analizė atskleidė, kad Vakarų Europos šalyse ir JAV mažai žinomi tyrimai, vykdomi Rytų Europoje. Lietuvoje taip pat tik atskirų mokslininkų pastangomis bandoma ieškoti būdų įtraukti ne ES šalis į bendros kriminalistikos erdvės kūrimo tyrimus, siejant juos su integralaus visuomenės saugumo tyrimų poreikiu. Konstatuotina, kad ekspertinės veiklos vizija yra per siaura, apimanti tik baudžiamąjį procesą, labiausiai praeityje tyrinėtą specialiųjų žinių taikymo atžvilgiu. Atkreiptinas dėmesys, kad tokių strateginių dokumentų rengimas negali būti retrospektyvus, remtis tik dalies ekspertų bendruomenės nuomone ir žiniomis bei vienpusiais tyrimais. Modernioje ekspertologijoje žinoma gana daug mokslinių tyrimų ir išvalgų apie platesnį specialiųjų žinių taikymą. Tad konceptualiaame tarptautinės reikšmės teisės akte (programiniame akte) turi būti bent užsiminta apie specialiųjų žinių taikymo galimybes ir perspektyvas kitose srityse bei jurisdikciniuose procesuose. Taip pat vertėtų nurodyti prioritetinę baudžiamojo proceso svarbą. Tai atliktina svarstant veiksmų planą dėl Vizijos 2020 įgyvendinimo.

Ekspertinių įstaigų veikla yra įvairi ir nevienalytė. Ekspertinėje įstaigoje atliekami įvairių rūšių tyrimai, dirbama su skirtingais objektais, kurių patekimo į ekspertinę įstaigą įstaiga nekontroliuoja. Todėl ekspertinė įstaiga yra nepajėgi numatyti ir kontroliuoti įrodymų surinkimo, pakavimo, fiksavimo, saugojimo procesų, nuo kurių tiesiogiai priklauso atliekamų tyrimų rezultatyvumas³¹⁹.

Teigtina, kad tai nėra ekspertinių įstaigų funkcija. Kokybišką šių uždavinių realizavimą turi užtikrinti prokuratūra ir kitos ikiteisminio tyrimo institucijos baudžiamajame procese. O atitinkamai parengtas rekomendacijas turi ruošti tarpžinybinė institucija. Rekomendacijos turėtų pasižymėti mokslo funkcijomis, taip pat tarpžinybinių funkcijų koordinavimu. Ekspertinės įstaigos negali diktuoti ikiteisminio tyrimo institucijoms, ką ir kaip būtina daryti. Europos bendros teismo ekspertizės erdvės kūrimo vizijoje nurodomas kokybės standartų diegimas visame baudžiamosios bylos tyrime, kalbama apie gerosios

318 Bilevičiūtė, E., Juodkaitė-Grandskienė, G., Kurapka, V. E., Malevski, H., Matulienė, S., Navickienė, Ž., Stankevičiūtė, S. (2016). *Europos kriminalistikos bendros erdvės 2020 vizijos įgyvendinimo Lietuvoje mokslinė koncepcija: Mokslo studija* (p. 354). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.

319 Bilevičiūtė, E., Juodkaitė-Grandskienė, G., Kurapka, V. E., Malevski, H., Matulienė, S., Navickienė, Ž., Stankevičiūtė, S. (2016). *Europos kriminalistikos bendros erdvės 2020 vizijos įgyvendinimo Lietuvoje mokslinė koncepcija: Mokslo studija* (p. 356). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.

praktikos vadovus ekspertams. Tačiau manytina, kad tinkama kokybė bus užtikrinta, prisimenant H. Grossą, tik pasitelkus „teismo tardytojų ar tyrėjų ir prokurorų vadovus“ pagal atskiras nusikalstamų veikų tyrimo rūšis. Pridurtina, kad visuose teisminiuose procesuose dar svarbesnė yra specialių žinių kokybė, apimant visų į specialių žinių taikymą įtrauktų subjektų, taip pat ir privačių, veiklą. Taigi, formuluojamos pagrindinės, nukreiptos į perspektyvą konceptualios nuostatos. Kokybės valdymo grandinėje negalima gerinti tik vieną veiklos elementą, nes nuo to nesikeis rezultatas. Ekspertinėje veikloje baudžiamajame procese lengviausia pamatuoti ir nurodyti pokyčius, tačiau strateginis požiūris į problemą turi būti ir nuodugnesnis, ir platesnis bei turėti laiko perspektyvą.

Pritartina minčiai, kad šiuolaikinis personalas – tai profesionalai, turintys ne tik bendrųjų ar specialiųjų kompetencijų, tačiau lanksčiai ir operatyviai reaguojantys į besikeičiančią situaciją, sugebantys keistis aktualia tyrimui informacija, bendradarbiauti tiek įstaigos viduje, tiek su kitų įstaigų darbuotojais šalyje ir užsienyje. Šalia vadybinių planavimo ir bendradarbiavimo kompetencijų būtina numatyti tolimesnę kriminalistinio personalo kompetencijų analizę, kurios tikslas – visapusiai išnagrinėti ir kitas kompetencijas, būtinas profesionaliam personalui. Manytina, kad tik toks personalas bus pajėgus ne tik realizuoti pateiktą Europos bendros teismo ekspertizės erdvės kūrimo viziją, bet ir ją tobulinti bei konceptualizuoti. Pasitelkus tinkamą tyrimo instrumentarijų, personalo profesionalumo klausimas galėtų tapti vienu iš uždavinių realizuojant vizijos kūrimo gaires. Pritartina Lietuvos mokslininkų siekiam tokius tyrimus atlikti teikiant Lietuvos Mokslo Tarybai paraišką vykdyti mokslininkų grupių projektą³²⁰.

Neabejotina, jog kalbant apie kokybės standartus visame specialių žinių taikymo lauke būtina į tai žvelgti per šiuolaikinę valstybės valdymo situaciją. Pastaruoju metu vis aktyviau diegiamos įvairios kokybės valdymo koncepcijos į teisės saugos ir justicijos institucijų veiklą, tačiau privalu nepamiršti, kad teisingumas demokratinėje valstybėje negali būti pigus, kad negalima mechaniškai skirstyti, o krizės laikotarpiais mažinti lėšas teisės saugai tiek pat, kaip ir kitoms gamybos ir aptarnavimo sritims. Šiuolaikinių valdymo metodų ir mechanizmų diegimas į valstybinių ekspertinių institucijų veiklą ne tik galimas, bet ir pageidaujamas. Privalu vienareikšmiai pabrėžti, kad teismo ekspertizės ir kitų tyrimų ekonomizacija (rinkos ir naujojo viešojo valdymo metodų diegimas šioje srityje) neturi būti suprantama supaprastintai, nes teisingumo srities veikla negali būti ir nėra reglamentuojama taip, kaip kitose gyvenimo sferose. Deja, mokslinė bendruomenė iki šiol tik girdi gandus apie ekspertinių institucijų reformą. Todėl gali pasikartoti scenarijus, kad bus tik paprašyta „pareikšti nuomonę“, orientuojantis į pritarimą, arba iš viso bus apsieita be nuomonės, įgyvendinant praktiką, kurią, beje, gyvenimas negailestingai paneigia, jog geriausios reformos kuriamos valdininkų kabinetuose. Prisimintina, jog specialių žinių taikymo problematika ir su ja susiję pokyčiai nėra nacionalinis vienos valstybės reikalas. Vertėtų bent pabandyti atsižvelgti į Lietuvoje mokslininkų parengtą tiek „Specialių žinių taikymo nusikaltimų tyrime mokslinę koncepciją“ (ją rengiant ir mums teko dalyvauti), tiek į „Europos kriminalistikos

320 Paraiška Lietuvos mokslo tarybos mokslininkų grupių 2019 m. projektams MIP 19-10. Prieiga per internetą: <http://old.lmt.lt/lt/kvietimu-kalendorius/kvietimas/227>.

bendros erdvės 2020 vizijos įgyvendinimo Lietuvoje mokslinę koncepciją“, kurioms pritarė Lietuvos Mokslo Tarybos ekspertai³²¹.

Dar kartą pabrėžtina, jog tikslus, nedviprasmiš specialių žinių definicijos pateikimas yra viena iš kriminalistikos mokslo bei naujos besiformuojančios mokslinės disciplinos – teismo ekspertologijos (arba bendros teismo ekspertizės teorijos) užduočių. Specialių žinių teisingas, korektiškas apibūdinimas – tai svarbi sąlyga jas taikant ne tik teismo ir ikiteisminio tyrimo procese, bet ir visuose kituose teisiniuose procesuose. Svarbiausi pokyčiai Lietuvos baudžiamojo proceso teisėje susiję su dviem pagrindinėmis ir kartu labai panašiomis specialių žinių taikymo formomis: eksperto atliekama teismo ekspertizė ir specialisto atliekamas objektų tyrimas (taip pat įvykio vietos tyrimas) kelia pagrįstų abejonų dėl atitikimo Europos bendros teismo ekspertizės erdvės kūrimo nuostatomis ir tendencijoms.

Lietuvos Respublikos valstybės kontrolė 2016 m. lapkričio 17 d. Valstybinio audito ataskaitos Nr. VA-P-40-3-23 „Teismo ekspertizės atlikimo organizavimas“ išvadose teisingai nurodė, kad „objekto tyrimo ir ekspertizės skyrimo tvarka skiriasi. Paskiriant teismo ekspertizę, taikomas didesnis kontrolės mechanizmas, nei skiriant objektų tyrimą, ir tai galėjo nulemti, kad 94 proc. visų paskirtų ekspertinių tyrimų sudaro objektų tyrimai“³²². Šiame dokumente rekomenduojama, jog „tobulinant ekspertinių paslaugų teikimo procesą, vertėtų <...> apsispręsti dėl teismo ekspertizės ir objektų tyrimo sampratos ir jų skyrimo pagrindų tikslinimo būtinumo.“³²³.

Pabrėžtina, kad dėl minėtų rekomendacijų punktų įgyvendinimo perspektyvų kol kas diskusijos nevyksta, nors disertacijos autoriaus moksliniuose darbuose į tai dėmesys atkreiptas buvo dar gerokai prieš valstybės auditą. O būtent: „Nuoseklus, aiškus ir vieningas specialiųjų žinių formų panaudojimo reglamentavimas teisės aktuose padėtų išvengti ne tik skirtingos teisinės praktikos, bet kartu ir padėtų pagrindus vystyti vieningai bei tiesos nustatymui reikšmingos ekspertinės praktikos plėtrai“³²⁴.

Tai, kad specialiųjų žinių taikymo klausimai yra ne tik pareigūno, teisėjo, žinybų vadovo, bet ir mokslininko veikla, matyti ne tik Europos Sąjungoje, bet ypač JAV, kur teismuose

321 Kurapka, V. E., Matulienė, S., Bilevičiūtė, E., Juškevičiūtė, J., Dereškevičius, E., Kurapka, K. (2012). *Specialiųjų žinių taikymo nusikaltimų tyrime mokslinė koncepcija ir jos realizavimo mechanizmas: mokslo studija*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.

Bilevičiūtė, E., Juodkaitė-Grandskienė, G., Kurapka, V. E., Malevski, H., Matulienė, S., Navickienė, Ž., Stankevičiūtė, S. (2016). *Europos kriminalistikos bendros erdvės 2020 vizijos įgyvendinimo Lietuvoje mokslinė koncepcija: Mokslo studija* (p. 353). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.

322 Valstybinio audito ataskaita „Teismo ekspertizės atlikimo organizavimas“, patvirtinta Valstybės kontrolės 2016 m. lapkričio 17 d. įsakymu Nr. VA-P-40-3-23 (p. 6). Prieiga per internetą: <https://www.google.com/url?sa=t&rcct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=2ahUKewjWjNj6tFjAhXF-yoKHXNBC-EQFjA AegQIABAC&url=https%3A%2F%2Fww.vkontrolė.lt%2Ffailas.aspx%3Fid%3D3634&usg=AOvVaw0jW-WwLw2H5z6EhBc0u7Mr>.

323 Valstybinio audito ataskaita „Teismo ekspertizės atlikimo organizavimas“, patvirtinta Valstybės kontrolės 2016 m. lapkričio 17 d. įsakymu Nr. VA-P-40-3-23 (p. 8). Prieiga per internetą: <https://www.google.com/url?sa=t&rcct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=2ahUKewjWjNj6tFjAhXF-yoKHXNBC-EQFjA AegQIABAC&url=https%3A%2F%2Fww.vkontrolė.lt%2Ffailas.aspx%3Fid%3D3634&usg=AOvVaw0jW-WwLw2H5z6EhBc0u7Mr>.

324 Kurapka, K., Jurka, R. (2016). Specialiųjų žinių panaudojimo teisiniuose procesuose unifikavimas: realijos ir iššūkiai. *Iš Kriminalistika ir teismo ekspertologija: mokslas, studijos, praktika XII = Criminalistics and forensic science: science, studies, practice = Криминалистика и судебная экспертиология: наука, обучение, практика* (p. 229–243). Vilnius: Lietuvos teismo ekspertizės centras.

įsitvirtino vadinamasis „Dauberto standartas“³²⁵. Pagal jį teisėjas ne tik priima ir vertina pateiktus įrodymus, bet ir privalo elgtis taip, kad įrodymai, kuriais bus grindžiamas nuosprendis, būtų ne tik leistini, susieti su tiriamuoju įvykiu, bet ir patikimi, ypač kalbant apie mokslinius įrodymus (teismo ekspertizės).

Kitas aktualus pavyzdys – JAV Senatas. Susirūpinęs ekspertinio darbo kokybe, organizavimo problemomis, kriminalistikos ir ekspertinės veiklos plėtra, susijusia būtent su mokslu, Nacionalinių akademijų Mokslo Tarybai pavedė parengti pasiūlymus dėl teismo ekspertizės (kriminalistikos) plėtros. 2009 m. buvo parengtos ir svarstytos rekomendacijos „Teismo ekspertizės reikšmės didėjimas JAV: kelias pirmyn“ („Strengthening Forensic Science in the United States: a Path Forward“)³²⁶. Šiuo metu jos diegiamos tiek teisėkūros procese, tobulinant federalinius Įstatymus dėl teismo ekspertizės, (2014 m. kovo mėn. Senato Teisės komiteto pirmininkas Patrick Leahy ir senatorius John Cornyn pateikė pasiūlymų paketą dėl Kriminalinės justicijos ir teismo ekspertizės Įstatymo pataisų (angl. “The Criminal Justice and Forensic Science Reform Act”³²⁷), teismo ekspertinių įstaigų praktikoje. Rekomendacijų diegimo į praktiką pagrindas – nuodugnios mokslinės diskusijos³²⁸.

Kriminalistikos ir ekspertologijos svarbą pažymėjo ir XIII Jungtinių Tautų kongresas „Dėl nusikalstamumo prevencijos ir baudžiamojo teisingumo“ (Doha, 2015 m. balandžio 12 – 19 d.) Deklaracijoje atkreiptas dėmesys ir pareikšta: „<...> *stengiamės sukurti ir palaikyti galimybes studijuoti kriminologiją, kriminalistiką, <...>, remtis šiuolaikinėmis mokslinėmis žiniomis rengiant ir vykdant atitinkamas strategijas, programas ir projektus*“³²⁹.

Šiuolaikinėje mokslinėje literatūroje, skirtoje kriminalistikos ir ekspertologijos vystymosi tendencijoms aptarti, akcentuojami šie svarbiausi momentai³³⁰:

- teismo kriminalistika (kriminalistika teismo veikloje) ir ekspertologija kaip tolesnio tyrimo objektas;
- tiesioginis kriminalistikos ryšys su įrodinėjimo procesu;
- „išėjimas“ iš baudžiamosios teisinės sferos.

Šios idėjos siekia dar baudžiamojo proceso ir kriminalistikos specialisto M. S. Strogovičiaus teoriją apie teismo teisę, kurios sistema apima ir kriminalistiką³³¹. Kriminalistikos ir ekspertologijos vystymosi tendencijas, jų „išėjimą“ iš baudžiamosios justicijos sferos

325 1993 m. JAV Aukščiausiojo teismo nutarimas Daubert V. Merrell Dow Pharmaceuticals No. 92-102. Prieiga per internetą: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/509/579/>.

Giannelli, P. C. (2001). Daubert and forensic science: the pitfalls of law enforcement control of scientific research (p. 53). Iš *University of Illinois Law Review*.

326 Strengthening Forensic Science in the United States: a Path Forward (2009). The National Academies Press: Washington, D. C. Prieiga per internetą: www.nap.edu.

327 International association for identification „Identifikation News“, vol. 44. No. 3, 2014.

328 International association for identification konferencijų programos (International Association for Identification“ jungia per 7000 pasaulio mokslininkų, ekspertų, tyrėjų, kriminalistika ir ekspertologija besidominčių pareigūnų iš 44 JAV valstijų ir 45 pasaulio šalių). Prieiga per internetą: <https://www.theiai.org/conference.php>.

329 Thirteen United Nations Congress on Crime Prevention and Criminal Justice. Doha, 12–19 April 2015. Prieiga per internetą: <https://undocs.org/A/CONF.222/L.6>.

330 Ищенко, Е. П. (2016). Криминалистика XXI века. Стратегия и тактика развития: монография. Москва: Проспект, p. 175.

331 Строгович, М. С. (1979). Судебное право: предмет, система, наука. Советское государство и право, Nr. 12, p. 58–65.

paskatino praktikos poreikiai, pirmiausia susiję su būtinu specialių žinių taikymu. Todėl monografiškai nenagrinėtas šių sričių žinių poreikis, ypač specialių žinių panaudojimas administraciniame procese yra reikšmingas moksliskai ir susijęs su praktiniu potencialu.

Atlikus tyrimus paaiškėjo būtinybė specialių žinių poreikį tenkinti kūrybiškai, reglamentuoti tiksliai ir remiantis moksliniais tyrimais – vadinamųjų specialiųjų lydinčių mokslų (kriminalistikos ir ekspertologijos) mokslinį įdirbį baudžiamojo proceso teisės sferoje panaudoti administraciniame procese (kaip ir civiliniame procese, konstitucinėje teisenoje, arbitražo praktikoje). Tai darytina suprantant, jog negalima griauti baudžiamosios teisės ir proceso pagrindų, nutraukti kriminalistikos ir baudžiamojo proceso sąsajos, neperorientuoti kriminalistikos ir ekspertologijos, tik kūrybiškai panaudoti tai, kas gnoseologiškai turi bendramokslinę prasmę, gali vystytis, tobulėti, perteikti savo specifiką įvairiomis įrodinėjimo proceso sąlygomis, kad panaudojus teorinį ir metodologinį bagažą, būtų sprendžiami ir optimizuojami atitinkamo proceso klausimai.

Kita vertus, praėjusios išbandymą ir pasitvirtinusios praktikoje kitose teisenose (procesuose), mokslinės specialių žinių panaudojimo išvalgos gali paskatinti teigiamus pokyčius ir baudžiamojo proceso sferoje, skatindamos pašalinti tuos trūkumus, kurie nepasitvirtino ir trukdo formuotis tinkamai teisei praktikai pirmiausia nacionalinėje teisėje. Tai, kad išvalgos prieštarauja tarptautinei praktikai ir besiformuojančiai bendrai teismo ekspertizės ir kriminalistikos erdvei, vertintina kaip antroji specialių žinių panaudojimo įvairiose teisenose galimybė. Minėta, jog Lietuvos mokslininkai, tyrinėdami bendros Europos teismo ekspertizės erdvės įgyvendinimo problemas, savo koncepcijoje jas nustatė, tačiau išsamiau netyrė jų raiškos, taip pat sprendimo kelių administraciniame procese.

Mokslinės literatūros ir teisinės bazės analizė atskleidė ir trečią galimybę – teisės normų ir praktikos suartėjimą, o kartais ir perspektyvų panaudojimą iš kitų teisės doktrinų būtent administraciniame procese tinkamiau naudojant specialias žinias. Tyrimo metu išsamiai įvertintas Jungtinės Karalystės (o taip pat ir JAV) mokslininkų suformuotas ir praktikoje pasiteisinęs požiūris į specialių žinių įrodinėjimo procese modelį, bendrosios teisės tradicijos šalyse vadinamą „ginčo modeliu“ (angl. *Adversarial model*), kuriame daugiau galimybių veikti paliekama šalims. Jame nėra komplikuoto, diferencijuoto ir praktikoje daug painios įnešusio dviejų lygių specialių žinių subjektų specialisto ir eksperto, kurie vykdo panašias funkcijas. Jame veiksmingi visi asmenys, turintys specialių žinių, funkcionuojantys kaip ekspertai – specialūs liudytojai (angl. *expert witnesses*)³³².

Daug tiksliau specialių žinių subjektai apibrėžti kaimyninių šalių įstatymuose.

Pavyzdžiui, Estijos Respublikos administracinių nusižengimų (deliktinio proceso) kodekso³³³ 24 str. numato eksperto ir vertėjo procesines figūras, 102 str. numato ekspertizės atlikimą nagrinėjant administracinių nusižengimų bylas: 1) teigia, jog teismas savo iniciatyva arba šalių prašymu gali paskirti ekspertizę; 2) numato, kad ekspertas gali tirti būtinus ekspertizės atlikimui įrodymus ir leidus bylos tyrimui vadovaujančiam asmeniui, užduo-

332 Frase, R. (1990). *Cooperative Criminal justice as a guide American law reform: how to the French do it, how we can find out, and why we should care*. California Law Review, Inc.

333 Деликтно-процессуальный кодекс. Принят 22.05.2002 г. RT I 2002, 50, 313 Вступает в силу 01.09.2002 г. Priega per internetą: <https://v1.juristaitab.ee/sites/www.juristaitab.ee/files/elfinder/ru-seadused/ДЕЛИКТНО-ПРОЦЕССУАЛЬНЫЙ%20КОДЕКС%2015.03.2019.pdf>.

ti šalims ir liudytojams klausimus apie aplinkybes, turinčias reikšmės ekspertizės atlikimui. Estijos administracinio proceso kodekse³³⁴ (arba administracinės teisenos) ekspertas paminėtas tik 56 str. 4 d., kad jo nušalinimas vyksta pagal Estijos Respublikos civilinio proceso kodekso 31 str. nuostatas, ir 106 str., kuriame kalbama apie sumas, išmokamas liudytojams, ekspertams ir vertėjams, taikant Estijos Respublikos civilinio proceso kodekso 151–161 str. nuostatas. Toks lakoniškas eksperto paminėjimas aiškintinas tuo, jog šalies administracinėje teisejoje įrodymų pateikimui, rinkimui ir tyrimui administracinėje byloje taikomos Estijos Respublikos civilinio proceso kodekso 244–250 str. nuostatos. Tačiau šio Estijos administracinio proceso kodekso 36 str. pateikiama konsultanto sąvoka, nurodant, kad proceso dalyvis procese gali pasinaudoti konsultanto pagalba, kuris gali dalyvauti teismo procese kartu su proceso dalyviu ir duoti paaiškinimus, tačiau jis negali atlikti procesinių veiksmų ir pateikti prašymų. Pagal Estijos Respublikos civilinio proceso kodekso 294 str. ekspertizę atlieka ekspertas, dirbantis valstybinėje ekspertinėje įstaigoje, arba kitas specialistas, kurį valstybė akreditavo ekspertu, arba kitas teismo paskirtas asmuo, kuris turi specialių žinių. Kaip ekspertą teismas gali paskirti asmenį, kuris turi būtinas žinias ir patirtį teikti išvadą. Skirdamas ekspertą, teismas atsižvelgia į šalių nuomonę. Pagal Estijos Respublikos civilinio proceso kodekso 295 str. asmuo, paskirtas ekspertu, privalo atlikti ekspertizę, jeigu šis asmuo yra teismo ekspertas valstybės akredituotas atlikti atitinkamoms ekspertizėms, arba jeigu jo profesinė ūkinė veikla vyksta sferoje, kurioje jo žinios leidžia atlikti ekspertizę. Šiame kodekse taip pat numatyta eksperto išvados forma (301 str.), eksperto teisės ir pareigos (302 str.), eksperto apklausa ir išpėjimas (303 str.), taip pat pakartotinės ir papildomos ekspertizės skyrimo pagrindai (304 str.). Pagal Estijos Respublikos teismo ekspertizės įstatymo³³⁵ 2 str. teismo ekspertizė – tai profesinė asmens paskirtu ekspertu byloje veikla, siekiant ištirti pateiktą medžiagą ir duoti moksliskai pagrįstą eksperto išvadą, atsižvelgiant į ekspertinę užduotį. Pagal 4 str. 1 d., ekspertas yra asmuo, kuris, atlikdamas teismo ekspertizę, naudoja ne teisines specialias žinias, o nustatytu įstatymais atveju taip pat ir teisines specialias žinias. Pagal 4 str. 2 d. ekspertais gali būti teismo ekspertai, ekspertai turintys valstybinę akreditaciją, arba kiti asmenys, paskirti vedančių bylą asmens.

Pagal Latvijos Respublikos administracinio proceso kodekso³³⁶ 178 straipsnį ekspertizė skiriama teismo tais atvejais, kai faktų, turinčių reikšmės bylai, nustatymui būtinos mokslo, technikos, meno arba kitos srities žinios. Ekspertą parenka teismas, atsižvelgdamas į administracinio proceso šalių nuomones. Administracinio proceso dalyviai gali pateikti teismui klausimus, kuriais, jų nuomone, ekspertas turi duoti išvadą, tačiau klausimus ekspertui pateikia teismas, kuris šalių klausimų ekspertui atmetimą turi motyvuoti. Šio kodekso 179 straipsnyje numatytos eksperto teisės ir pareigos, 180 straipsnyje – eksperto nušalinimas,

334 *Гражданский процессуальный кодекс*. Принят 20.04.2005, RT I 2005, 26, 197 Вступление в силу 01.01.2006. nuoroda per internetą: <https://v1.juristaitab.ee/sites/www.juristaitab.ee/files/elfinder/ru-seadused/ДЕЛИКТНО-ПРОЦЕССУАЛЬНЫЙ%20КОДЕКС%2015.03.2019.pdf>.

335 Закон ЭР от 30.05.2001 (ред. от 07.06.2007) «О судебной экспертизе» (Объявлен Президентом ЭР 14.06.2001). Priega per internetą: http://estonia.news-city.info/docs/sistemsw/dok_iegfeo.htm.

336 Административно-процессуальный закон, принятый Сеймом 25 октября 2001 года и обнародованный Президентом государства 14 ноября 2001 года (С изменениями, внесенными по состоянию на 12 июня 2003 года). Priega per internetą: http://www.pravo.lv/likumi/06_apz.html.

181 straipsnyje – eksperto išvada, kuri teikiama rašytine forma, nurodant jos turinį, 182 str. įvardinti atvejai, kada skiriama pakartotinė ir papildoma ekspertizė. Šio kodekso 238 straipsnis numato, jog apžiūrint įrodymus jų buvimo vietoje, teismas gali pasikviesti ekspertą ir liudytojus. Latvijos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso³³⁷ 265 straipsnyje numatyta, kad ekspertu gali būti asmuo, turintis specialių atitinkamos srities žinių. Ekspertą skiria institucija (pareigūnas), kuris atsakingas už administracinio teisės pažeidimo bylą tais atvejais, kada iškyla būtinumas panaudoti specialias žinias. Šiame straipsnyje taip pat numatytos eksperto teisės ir pareigos. Ekspertas gana aiškiai apibrėžtas Latvijos Respublikos teismo ekspertų įstatymo 1 straipsnio 2 punkte, kuriame nurodyta, kad ekspertas yra asmuo, turintis specialių žinių ir patirties kokioje nors mokslo, technikos, meno srityje ar amatuose ir kuris šiame įstatyme numatyta tvarka gavo teismo eksperto sertifikatą. Latvijos Respublikos baudžiamojo proceso įstatymo³³⁸ 33 straipsnyje įvardytas ekspertas kaip asmuo, kuris vadovaujančio procesui asmens pavedimu atlieka ekspertizę, jei būtinos įrodinėjimui informacijos gavimui turi būti atliekami tyrimai, panaudojant specialias žinias, prietaisus ir medžiagas. Jis atlieka įvykio vietas ar kitos vietos, lavono, vietovės, daiktų apžiūrą, asmenų apžiūrą, išima pavyzdžius lyginamajam tyrimui, dalyvauja atliekant kitus procesinius veiksmus, panaudoja specialias žinias nusikalstamos veikos pėdsakų ar kitų daiktų paieškai. Latvijos Respublikos baudžiamojo proceso įstatymo 113 straipsnis nustato, jog specialistas yra asmuo, kuris pakvietus procesui vadovaujančiam asmeniui suteikia jam pagalbą naudojantis savo specialiomis žiniomis, gebėjimais arba darbo įgūdžiais konkrečioje sferoje, atliekant procesinius veiksmus (tačiau neatliekant praktinių tyrimų), ieškant nusikalstamos veikos pėdsakų, išsiaiškinant faktus ir aplinkybes, fiksuojant procesinio veiksmo eigą ir rezultatus, taip pat atkreipiant procesui vadovaujančio asmens dėmesį į kitas aplinkybes, kurios gali turėti reikšmės bylai. Jis turi teisę procesinio veiksmo protokole padaryti pastabas apie savo veiksmus ir aiškinimus.

Vokietijos Federacinės Respublikos administracinės teisenos kodekso (vok. *Verwaltungsgerichtsordnung-VwGO*)³³⁹ (toliau – VFRATK) 180 paragrafe kalbama apie eksperto (*Sachverstaendige*) figūrą, tačiau apie ją plačiau neaiškinama ir nukreipiama į Vokietijos Federacinės Respublikos civilinio proceso (vok. *Zivilprozessordnung*) kodeksą, kurio³⁴⁰ ekspertų veiklai yra skirtas atskiras skirsnis. 406 paragrafas numato eksperto teises, 407 – pareigas, 411 – ekspertizės akto rašytinę formą, o 411a paragrafas – ekspertizės aktą, teiktą vienoje byloje (dėl tų pačių objektų tyrimo, sprendžiant tuos pačius klausimus), galimą vertinti kitoje byloje. 414 paragrafas numato specialų ekspertą liudytoją (*Sachverstaendige Zeuge*), kuris teikia paaiškinimus dėl jau įvykusių faktų.

337 Кодекс Латвии об административных правонарушениях. Prieiga per internetą: http://www.pravo.lv/content/013_sdk_klap.html.

338 Уголовно-процессуальный закон, принятый Сеймом 21 апреля 2005 года и обнародованный Президентом государства 11 мая 2005 года (С изменениями, внесенными по состоянию на 28 сентября 2005 года). Prieiga per internetą: http://www.pravo.lv/likumi/29_upz.html.

339 Verwaltungsgerichtsordnung (VwGO), Ausfertigungsdatum: 21.01.1960. Prieiga per internetą: <https://www.gesetze-im-internet.de/vwgo/>.

340 Zivilprozessordnung (ZPO), Ausfertigungsdatum: 12.09.1950. Prieiga per internetą: <https://www.gesetze-im-internet.de/zpo/BJNR005330950.html>.

Lenkijos Respublikos administracinių nusižengimų kodekso³⁴¹ 42 straipsnis numato, jog prirėikus eksperto, tiesiogiai yra taikomas Lenkijos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso³⁴² 193–201 straipsniai, o specialisto veiklą reglamentuoja šio kodekso 205 straipsnio normos. Pagal Lenkijos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 200 straipsnį, eksperto išvada gali būti duodama tiek rašytine, tiek žodine forma. Specialisto funkcijos yra labai aiškiai apibrėžtos: specialistas yra kviečiamas atliekant apžiūras, vykdam apklausą nuotoliniu būdu, atliekant eksperimentus, kratą, poėmį ir kitus procesinius veiksmus, kai reikia atlikti techninius veiksmus, ypač matavimus, skaičiavimus, fotografavimą, pėdsakų įtvirtinimą ir pan. Pagal Lenkijos Respublikos administracinio proceso kodekso³⁴³ 84 straipsnį, viešojo administravimo organas, iškilus būtinumui pasinaudoti specialiomis žiniomis, gali kreiptis į ekspertą ar ekspertus dėl išvados pateikimo. Taigi, Lenkijoje nėra atskiros teismo ekspertizės įstatymo, jis kol kas yra svarstomas, todėl detalesnį specialių žinių panaudojimo reglamentavimą galima aptikti poįstatyminiuose aktuose ir teismų praktikoje³⁴⁴.

Apibendrinant galima teigti, kad daugelio šalių administracinio proceso kodeksuose, taip pat kituose šakiniuose kodeksuose specialių žinių subjektai yra įvardyti pagal atliekamas pagrindines funkcijas. Dažniausiai tai yra ekspertas, kuris atlieka tyrimus bei taiko visas specialias formas, o specialistas, kuris yra minimas labai retai, dažniausiai atlieka pagalbines technines funkcijas, bet ekspertinių tyrimų neatlieka. Tad tvirtintina, kad analizuotų šalių reglamentavimas yra daug aiškesnis, jame daugiau konkretumo, todėl formuojasi vieninga teismų praktika. To pasigendama Lietuvos teisės aktuose, nors teisės mokslininkai šiuo klausimu jau diskutuoja pakankamai ilgą laiką. Tai rodo, jog įstatymų leidybos iniciatyvos teisę turintys subjektai nepasinaudoja visomis mokslo teikiamomis galimybėmis ir neatsižvelgia į kitose šalyse susiformavusią bei pasiteisinusią pozityviąją praktiką.

Manytina, kad toks ginčo modelis dėl specialių žinių taikymo galėtų sėkmingai veikti ne tik administracinėje teisejoje, tačiau būtų pajėgus išspręsti daug rungimosi proceso klausimų ir kontinentinės teisės tradicijos šalyje Lietuvoje. Čia jau taikomos kai kurios bendrosios teisės tradicijos nuostatos, ypač precedento prasme, sudarant lygias galimybes pasinaudoti specialiomis žiniomis, pašalinti neaiškumus dėl tokių žinių subjektų statuso.

Šios išvalgos sudaro galimybę formuoti teorinei specialių žinių panaudojimo koncepcijai administracinio proceso sferoje ir inspiruoja rekomendacijas, skirtas tobulinti šio proceso praktiką.

Savo tyrimais ir išvalgomis mes norime pabrėžti, jog mokslinės diskusijos specialių žinių efektyvesnio naudojimo arba net įvardijamo kaip kriminalistikos reforma tikslu tampa įstatymo raide (JAV praktika), svarbiomis ES kriminalistinės politikos gairėmis (ES Tary-

341 Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia (Dz. U. 2001 Nr 106 poz. 1148). Prieiga per internetą: <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20011061148/U/D20011148Lj.pdf>.

342 Kodeks postępowania karnego (Dz. U. 1997 Nr 89 poz. 555). Prieiga per internetą: <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19970890555/U/D19970555Lj.pdf>

343 Kodeks postępowania administracyjnego (Dz. U. 1960 Nr 30 poz. 168). Prieiga per internetą: <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19600300168/U/D19600168Lj.pdf>.

344 Kurek, E. *Bięgły w postępowaniu administracyjnym*. Prieiga per internetą: <http://www.wiedzaprawnicza.pl/teksty/3-2011/EwaKurek.pdf>.

bos nutarimas), mokslinių tyrimų pagrindu parengtomis rekomendacijomis visai Europos erdvei³⁴⁵, tokius tyrimus užsako atskiros šalys reformuodamos savo ekspertinių institucijų sistemą ir jų veiklą reglamentuojančią teisinę bazę (Švedija³⁴⁶, Turkija³⁴⁷ ir kt). Mes manome, jog už Lietuvos žinomi mūsų mokslininkų tyrimai, kai kurie iš jų, beje, atlikti Mokslo Tarybos užsakymu, bus naudingi (panaudoti) Lietuvos tesėkūros procese, harmoningai ir kuo greičiau integruojantis į Europos bendrą teismo ekspertizės erdvę.

3.2. Specialių žinių panaudojimo administraciniame procese reglamentavimo rekomendacijos

Diskusiją šia problematika tikslingiausia pradėti įvertinant teisinio reguliavimo situaciją, pasiremiant atliktais originaliais tyrimais. Būtina pabrėžti, kad svarbiausios, disertacijoje akcentuojamos idėjos ne kartą apčiuotos tarptautiniuose moksliniuose forumuose.

3.2.1. Specialiųjų žinių panaudojimo problemų ekspertiniai tyrimai

Vykdamas disertacinį tyrimą, autoriaus atliko du empirinius tyrimus, taikant ekspertinio tyrimo metodą. Pirmas tyrimas atliktas XIV tarptautinėje mokslinėje-praktinėje konferencijoje Odesoje 2018 metais. Antras tyrimas atliktas 2019 metų kovo – birželio mėn. Vilniuje.

Tyrimų metodologija

Ekspertinio tyrimo metodas taikomas tais atvejais, kai labai sudėtinga pritaikyti objektyvius kiekybinius tyrimo metodus. Ekspertinis vertinimas taikomas ieškant efektyvaus sprendimo sudėtingose neformalizuotose situacijose, sprendžiant nestandartines problemas. Šis metodas leidžia pagerinti sprendimo priėmimo kokybę ir racionalumą, kadangi specialistai (ekspertai) gali būti įtraukiami į visus sprendimo priėmimo etapus. Ekspertams dažniausiai keliamas uždavinys - įvertinti problemišką ir sudėtingą situaciją, pateikti galimus situacijos vertinimus ir prognozes. Ekspertinio tyrimo metodas parenkamas priklausomai nuo tyrimo tikslų. Dažniausiai taikomi giluminio interviu arba pusiau struktūrinio interviu metodai. Pusiau struktūriniam interviu būdinga vidinė struktūra, tačiau respondentui leidžiama netrukdomai reikšti savo mintis. Jis taikomas apklausiant specialistus,

345 Guide to Good Practices in Civil Judicial Expertise in the European Union. Prieiga per internetą: <https://experts-institute.eu/wp-content/uploads/2018/03/2016-01-07-eeee-guide-to-good-practices-egle-en-brochure.pdf>.

CEPEJ Report on “European judicial systems – Edition 2014 (2012 data): efficiency and quality of justice”. Prieiga per internet: <https://rm.coe.int/cepej-report-on-european-judicial-systems-edition-2014-2012-data-efic/16807882a1>.

346 Friis, E. Åström, K. (2017). The Use of Court- and Party-Appointed Experts in Legal Proceedings in Sweden: Judges’ Experiences and Attitudes. Oslo Law Review. Prieigaper internet: https://www.idunn.no/oslo_law_review/2017/02/the_use_of_court_and_party-appointed_experts_in_legal_proc.

347 Comparative Study on Expert Witnesses in Court Proceedings. Prieiga per internetą: <http://documents.worldbank.org/curated/en/801721468339116562/text/628320ESW0Box30ative0Study00final0.txt>.

kai reikia aptarti pagrindines temas³⁴⁸. Ekspertu vadinamas specialistas, turintis tam tikros srities žinių ir patyrimo. Ekspertinio tyrimo patikimumas priklauso nuo ekspertų skaičiaus, ekspertų sudėties pagal jų specialybes ir ekspertų savybių. Šios savybės turi apibrėžti ekspertų, kaip specialistų, kvalifikaciją. Nagrinėjamos problemos sprendimui svarbi profesionali eksperto kompetencija, kuri ekspertinio tyrimo metodologijoje vadinama eksperto kompetencija. Norint padidinti tyrimo patikimumą, pasitelkiama keletas ekspertų. Tai padeda gauti labiau pagrįstus ir patikimesnius tyrimo rezultatus. Ekspertų atranka vykdoma netikimybinės atrankos būdais. Nustatant priimtina ekspertų skaičių reikia vadovautis metodologinėmis prielaidomis, suformuluotomis klasikinėje testų teorijoje³⁴⁹. Svarbu ne apklausti didelį skaičių ekspertų, bet teisingai parinkti specialistus. Konkretus rekomenduojamas ekspertų skaičius skirtingoje mokslinėje literatūroje skyriasi, bet dažniausiai nurodoma, kad pakanka apklausti 5 – 7 ekspertus, tai steikia nuo 80 proc. iki 90 proc. tyrimo rezultatų patikimumą³⁵⁰.

Jei buvo taikomas ne tik ekspertinis tyrimas, bet ir ekspertinis problemos vertinimas, tai ekspertų nuomonių suderinamumą galima įvertinti taikant Kendalo konkordancijos koeficientą³⁵¹. Jei šis koeficientas didesnis kaip 0,5, konkordancija reikšminga.

Pirmas tyrimas

Tyrimas buvo atliktas 2018 m. XIV tarptautinės mokslinės-praktinės konferencijos Odesoje „Kriminalistika ir ekspertologija: mokslas, studijos, praktika“ metu. Konferencijoje dalyvavo mokslininkai ir praktikai iš 15 pasaulio valstybių. Tyrimo tikslas – nustatyti ekspertų požiūrį į bendrą ES kriminalistikos erdvės teisinį reglamentavimą.

Ekspertiniam tyrimui buvo atrinkta 12 skirtingų šalių ekspertų, turinčių mokslo laipsnį ir dirbančių kriminalistikos srityje. Ekspertams buvo pateikti klausimai:

1. **Ar reikia kelti idėją ne tik dėl bendros teismo ekspertizės erdvės, bet dėl visos kriminalistikos bendros erdvės, numatant kriminalistikos perspektyvas bent iki 2030 metų?**

Gauta 11 teigiamų atsakymų.

2. **Ar, siekiant kurti bendrą kriminalistikos Europoje erdvę šalyse, reikia rengti ir priimti Įstatymus dėl specialių žinių panaudojimo, ar tik turėti Įstatymus dėl teismo ekspertizės:**

– šiuos klausimus turi spręsti tik Baudžiamojo proceso kodeksas;

Negauta nė vieno teigiamo atsakymo.

– šie klausimai turi būti sprendžiami visuose kodifikuotuose Įstatymuose (BPK, CPK, ANK ir t. t.);

Gauti 2 teigiami atsakymai.

348 Rudzkienė, V., Burinskienė, M. (2007). *Plėtos krypčių vertinimo ir valdymo informaciniai modeliai. Monografija*. Vilnius: Technika.

349 Libby, R., Blashfield, R. (1978). Performance of a composite as a function of a number of judges. *Organizational Behavior and Human Performance*, Vol. 21, p. 121–129.

350 Tidikis, R. (2003). *Socialinių mokslų tyrimo metodologija*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas.

351 Kendall, M. G., Stuart, A. (1983). *Advanced theory of statistics*. 4rd edition. Macmillan Pub Co.

- šie klausimai turi būti įtvirtinti Teismo ekspertizės arba ekspertinės veiklos įstatymuose;

Gauti 6 Teigiami atsakymai.

- šie klausimai turi būti įtvirtinti kodeksuose ir Įstatymuose dėl specialių žinių panaudojimo (čia turi būti įtvirtinti ne tik teismo ekspertizės, bet ir specialių žinių panaudojimo kitomis formomis klausimai);

Gauti 7 teigiami atsakymai.

- kita.

Vienas ekspertas pažymėjo, kad atskiro įstatymo kiekvienoje šalyje priimti nereikia, turi būti parengtas tarptautinis norminis teisės aktas, reglamentuojantis šią problematiką.

3. Ar tokiuose Įstatymuose reikia akcentuoti bendrus reikalavimus dėl specialių žinių panaudojimo įvairiuose jurisdikciniuose procesuose (baudžiamajame, civiliniame, administraciniame ir kt.):

- ne, kiekvienas procesas turi daug ypatybių, įrodymų rinkimas, vertinimas ir tyrimas (taip pat ir ekspertinis) turi savo specifiką;

Gauti 2 teigiami atsakymai.

- taip, kiekviename procese įrodymų tyrimas (taip pat ekspertizė ir tyrimų atlikimas) turi vykti tiksliai nustatyta tvarka;

Gauti 7 teigiami atsakymai.

- kita.

Trys ekspertai išreiškė nuomonę, kad bendri reikalavimai turi būti fiksuoti šiame įstatyme, o specifiniai – procesiniuose įstatymuose.

Tyrimo rezultatus galima buvo struktūrizuoti ir apskaičiuoti Kendalo konkordancijos koeficientą $W = 0,681$, tai rodo gerą nuomonių suderinamumą.

Šis tyrimas dar kartą atskleidė specialių žinių, ne tik ekspertizės, įstatymo būtinumą, poreikį harmonizuoti specialių žinių taikymą ir siekį koreguoti procesinius įstatymus, numatant aiškią reglamentavimo tvarką ir atsižvelgiant į procesų specifiką.

Antras tyrimas

Tiriant specialių žinių taikymo administraciniame procese problemas, siekiant kuo tiksliau apibūdinti tiek galiojantį reglamentavimą, tiek įvertinti siūlomus naujus projektus ir pateikti specialių žinių panaudojimo tobulinimo išvagas, mokslinių tyrimų metodologijoje nuspręsta pasitelkti rekomenduojamą vieną efektyviausių kokybinio tyrimo metodų – ekspertų interviu. Tyrimo tikslas – išnagrinėti specialiųjų žinių taikymo problemas, išsamiau nustatyti specialiųjų žinių taikymo administraciniame procese problemas, aiškiau suvokti situaciją ir, atitinkamai, pagrįsti argumentais savo išvagas. Tyrimas atliktas 2019 metų kovo – birželio mėn. Vilniuje. Procedūra buvo vykdoma taikant pusiau struktūrinio interviu metodą. Interviu metu apklausti šeši ekspertai: Lietuvos administracinių ginčų komisijos narys, Mokestinių ginčų komisijos narys, Vilniaus apygardos administracinio teismo teisėjas, Vilniaus miesto apylinkės teismo teisėjas, Teismo ekspertas, Advokatas. Tyrimui pasitelkti ekspertų atrankos kriterijai: darbo patirtis nagrinėjant administracinius ginčus, administracinius nusižengimus ikiteisminėje stadijoje, specializuotame adminis-

traciniame teisme, bendrosios kompetencijos teisme, dalyvaujant ekspertu bei Atstovu. Prioritetas – darbo stažas, vadovujančios pareigos. Šio tyrimo instrumentai – interviu protokolai, kuriuos sudaro 5–6 (atsižvelgiant į eksperto veiklos sritį) atvirojo tipo klausimai.

Pritaikius ekspertų interviu metodą, aprobuotos tarpinės tyrimo išvados, taip pat identifiikuotos teisinio reguliavimo praktinės problemos, kurių neįmanoma atskleisti analizuojant teismų praktiką. Pagrindiniai ekspertinio interviu rezultatai apibendrinti toliau 9 lentelėje, o interviu protokolai pateikti darbo priede.

9 lentelė. Ekspertinio interviu rezultatų apibendrinimas

	LAGK narys	MG narė	Teisėja (ABTĮ)	Teisėja (ANK)	Ekspertas	Advokatas
Dažniau pasitelkiamas specialistas ar ekspertas?	Specialistas	Specialistas	Ekspertas	Ekspertas	Ekspertas	Ekspertas
Ar specialių žinių panaudojimo reglamentavimas tinkamas?	Netinkamas	Netinkamas	Netinkamas	Netinkamas	Netinkamas	Netinkamas
Ar specialių žinių apibrėžimas tikslus?	Netiksli	Netiksli	Netiksli	Netiksli	Netiksli	Netiksli
Ar teisinės žinios gali būti specialios žinios?	Ne	Taip	Taip	Taip	Taip	Taip
Ar reikia vieningo specialių žinių įstatymo?	Ne	Taip	Taip	Taip	Taip	Taip

Pažymėtinos kelios reglamentavimo spragos specialių žinių panaudojimo administraciniame procese Lietuvoje. Manytina, kad administracinių nusizengimų bylas tiriantys pareigūnai patys turi turėti specialių žinių, kitaip jiems bus sudėtinga kvalifikuotai tiek surašyti administracinio nusizengimo protokolą, tiek išsiaiškinti visas galimo nusizengimo aplinkybes ir išnagrinėti bylą, ypač tokių administracinių nusizengimų atvejais, kurie susiję su ekonomika ir verslo tvarka, finansų sistema ir statistika, aplinkosauga, gamtos išteklių naudojimu, pavidlosauga, energetika, žemės ūkiu, statyba, transportu, kelių ūkiu ir pan. Kyla klausimas, kaip efektyviau užtikrinti deramą specialių žinių panaudojimą tiriant administracinius nusizengimus ikiteisminėje stadijoje?

Teigtina, kad visų pirma, reikalavimai pareigūnui turėti atitinkamų specialių žinių, mokėti naudotis reikiama moksline technine įranga, turėti įgūdžių turi atsispindėti ir pareigybių kvalifikaciniuose reikalavimuose. Antra, reali galimybė – pasinaudoti specialisto pagalba. Mokslinėje literatūroje išsakyta nuomonių, kad administracinių teisės pažeidimų

(nusižengimų) bylose specialistą gali kviešti tik subjektai, kurie neprivalo turėti specialių žinių (teismai, administracinės komisijos ir kiti kolegialūs subjektai).³⁵²

Atkreiptinas dėmesys į terminijos netikslumus ANK ir neatitikimus TEĮ nuostatomis dėl specialių žinių panaudojimo. ANK 569 str. 2 p. nurodoma, jog „įrodymus renka, prireikus skiria ekspertizę ar reikalauja specialisto išvados pareigūnai, atliekantys administracinio nusižengimo tyrimą“, o TEĮ 3 str. 4 p. apibrėžia, jog „teismo ekspertizė – proceso veiksmas, kuriuo teismas ar teisėjas skiria teismo ekspertui atlikti ekspertizę ir atsakyti į specialių žinių reikalaujančius klausimus, o teismo ekspertas atlieka jam pavestus tyrimus ir rezultatus fiksuoja ekspertizės akte“. Tad galima daryti išvadą, kad vienintelis subjektas, galintis skirti teismo ekspertizę, yra teismas arba teisėjas ir ikiteisminiame administracinio nusižengimo tyrime teismo ekspertizė nenumatyta.

Kitas pabrėžtinasis momentas susijęs su terminijos tikslinimu. ANK 587 straipsnyje šalia žodžio „išvada“ minimas „paaiškinimas“ – 3 dalyje nurodoma, kad „ekspertas ir specialistas privalo atvykti pagal šaukimą ir duoti objektyvią išvadą ar paaiškinimus patektais klausimais“. TEĮ 3 straipsnio 2 dalyje apibūdinamas ekspertinis tyrimas – tai „tyrimas, kuriam reikia specialių žinių ir kurio eiga, analitiniai rezultatai ir su jais tiesiogiai susietas aiškinimas fiksuojami ekspertizės akte ar specialisto išvadoje“. Vadinas, iš to turėtų sekti, jog „paaiškinimai“ nėra atskiras procesinis dokumentas, o ekspertizės akto ar specialisto išvados dalis.

Panašių netikslumų yra ir ABTĮ, kurio 56 straipsnio 2 dalyje nurodoma, kad „faktiniai duomenys nustatomi specialistų paaiškinimais ir ekspertų išvadomis“, o 60 straipsnyje minima, kad „dokumentams, daiktams ar veiksams ištirti ir įvertinti specialisto paaiškinimai surašomi atskirame dokumente“. Kyla klausimas, koks šio specialių žinių panaudojimo atliekant tyrimus „dokumento“ pavadinimas, kurio ekspertologijos teorija dar nežinojo. Toks nenuoseklumas, terminologijos spragos svarbiuose norminiuose teisės aktuose, manytina, neigiamai veikia ir ikiteisminį tyrimą bei teismų praktiką, sukuria nebūtiną painiavą šalims, trukdo efektyviai pasinaudoti specialiomis žiniomis, mažina procesų objektyvumą.

Netikslumus galima pašalinti priėmus atskirą specialių žinių panaudojimo įstatymą ir padarius atitinkamus pakeitimus kodeksuose bei kituose įstatymuose, visų pirma, ANK ir ABTĮ (žr. disertacijos išvadas ir pasiūlymus).

Dar vienas svarbus klausimas, ypač administraciniame procese, kuriame, esama painiavos dėl specialių žinių formų ir subjektų, jų galimybių ir rezultatų vertinimo, yra teismo ekspertizės ir ekspertizės, neturinčios teismo ekspertizės statuso, santykio problema. Ji lietusių mokslininkų iki šiol beveik nenagrinėta, o TEĮ apie ją tik užsiminta, tačiau:

1. neatskleidžiamas jų turinys įrodomosios reikšmės bylose;
2. nepakankamai aiškiai ir visapusiškai apibūdinami jas atliekantys subjektai ir galimos formos;
3. įstatymo normos taikomos daugiau baudžiamajam procesui;

352 Россинская, Е. Р., Россинский, Б. В. (2000). Проблемы процессуального статуса эксперта и специалиста, участвующих в производстве по делу об административном правонарушении. Из Журнал Российского права, № 9, p. 29–35.

4. kalbama tik apie „privačius“ ekspertus.

Mūsų nuomonė šiuo klausimu koreliuoja su M. Gušauskienės ir kitų autorių pozicija dėl Lietuvos Aukščiausiojo Teismo išsaiškinimo³⁵³ vertinant taip vadinamą „privataus eksperto konsultacinę išvadą“, jog sąvokų plotmėje, tiek valstybinio eksperto išvada (procesinis veiksmas) – įrodymas, tiek konsultacinė išvada (ne procesinis veiksmas) – kitas rašytinis įrodymas, tačiau kitiems rašytiniams įrodymams (raštams) specialių žinių nereikia, toks raštas gali būti atmetas, nepripažintas įrodymu, ir to (nesutikimo su išvada) nebūtina pagrįsti.³⁵⁴ Mūsų nuomone, gaunasi ekspertologijos teorijoje bei kitų šalių praktikoje dar nesutiktas eksperto išvadų „rangavimas“, kurį sunku pagrįsti, kada skirtingai vertinami tų pačių subjektų (ekspertų įrašytų į ekspertų sąrašą), atlikti tų pačių objektų tyrimai sprendžiant tuos pačius klausimu ir taikant tas pačias metodikas. Telioka vienintelis skirtumas – proceso šalis iniciavusi ekspertinį tyrimą, kuris praktiškai ir nulemia įrodymų vertinimą, kas prieštarauja pagrindiniams teismo nagrinėjimo principams.

TEĮ 18 straipsnio 2 dalyje numatyta, jog „sutartiniais pagrindais proceso šalis gali kvieštis privatų teismo ekspertą konsultantu. Šiuo pagrindu atliktų tyrimų rezultatai, užfiksuoti rašytiniame dokumente, neturi teismo ekspertizės statuso“. TEĮ 18 straipsnio 3 dalis nusako, kad „privatus teismo ekspertas sutartiniais pagrindais konsultavęs proceso šalis, negali toje pačioje byloje atlikti teismo ekspertizės“. Dar viena diskutuotina nuostata nurodytina TEĮ 20 straipsnio 1 dalies 1 punkte: „teismo ekspertizės įstaigos atlieka teismo ekspertizės pagal teismo ar teisėjo nutartis, kitus ekspertinius tyrimus – pagal prokurorų ar ikiteisminio tyrimo įstaigų pareigūnų užduotis“.

Vertinant šias TEĮ nuostatas, akcentuotini keli svarbūs, taisytini momentai. Pirma, šiame įstatyme nėra įvardintas procesinis dokumentas, kuriame pateikiami ekspertinių tyrimų rezultatai. Logiška, kad tai irgi turėtų būti ekspertizės, neturinčios teismo ekspertizės statuso, aktas, kuriame pateikiama eksperto išvada. Antra, konsultacija prilyginama ar net sutapatinama su ekspertiniu tyrimu. Trečia, neįvardinta specialių žinių forma, kuria į procesą patenka „kiti ekspertiniai tyrimai“. Kadangi tai negali būti ekspertizė ir ekspertizės aktas, nors sudėtinga, žvelgiant iš ekspertologijos pozicijų, įsivaizduoti kitaip, vis dėlto galima spėti, kad kalbama apie specialisto išvadą. Taigi, vėl painiojamos eksperto ir specialisto funkcijos, jų teikiami procesiniai dokumentai, kurie čia net neįvardijami.

Pabrėžtina, kad tokios reglamentavimo ir įstatymo norma tapusios tvarkos kitų Europos Sąjungos ir ne tik jai priklausančių šalių praktika nežino, apie ką plačiau rašoma šio disertacinio darbo 3.1 skyriuje.

Pridurtina, kad mokslininkų teisingai kritikuojama ydinga eksperto ir specialisto funkcijų suvienodinimo tendencija netikėtai sėkmingai susiklostė Kazachstano Respublikoje. 2019 m. kovo 28–29 d. vykusioje tarptautinėje mokslinėje-praktinėje konferencijoje buvo pateikta informacija apie tai, kaip daugelyje šalių iš teismo procesų eliminuota žinybinių

353 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. kovo 28 d. Baudžiamojo proceso kodekso normų, reglamentuojančių specialiųjų žinių panaudojimą, taikymo teismų praktikoje apžvalga.

354 Gušauskienė, M. Eksperto veiklos nepriklausomumo ir konkurencijos teisės klausimai. Iš *Kriminalistika ir teismo ekspertologija: mokslas, studijos, praktika XV = Criminalistics and Forensic Science: Science, Studies, Practice = Криминалистика и судебная экспертология: наука, обучение, практика* (p. 90-106). Kaunas: Lietuvos teismo ekspertizės centras, Lietuvos kriminalistų draugija.

ties bylos tyrimą, tiek ekspertinius tyrimus atliekančių organų praktika vėl atgyja. Pagal Kazachstano Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 117 straipsnį įrodomosios informacijos šaltiniu tapo specialisto išvada, teikiama rašytine forma, kurioje atsispindi specialisto atlikti tyrimai ir išvados klausimais, kuriuos pateikė byla tiriantis organas, be to, išskirta ypatinga specialistų – įgalinto teisėsaugos ar specialaus valstybinio organo padalinio darbuotojų, kategorija. Tokie specialistai-darbuotojai patys, be tiriančios bylą institucijos žinios, gali rinkti medžiagą savo tyrimams³⁵⁵.

Manytina, kad būtina įteisinti ir įvesti į procesus, ypač į administracinį, pasižyminti tiek didele administracinių nusižengimų rūšių, tiek bylų priskirtų administracinių teismų kompetencijai, įvairove, taip pat ir gausa specialių žinių sričių, dar vieną specialių žinių panaudojimo formą, o tiksliau, ją apibrėžti kaip „*ekspertizę, neturinčių teismo ekspertizės statuso*“ (arba, laikantis TEĮ terminijos – „*kitus ekspertinius tyrimus*“), bet ne kaip „specialisto tyrimus „arba „specialisto išvadą“. Tokia ekspertizė (ekspertinis tyrimas), gali būti atliekama ir sutartiniais pagrindais, jos negalima painioti su konsultacija, ji nuo teismo ekspertizės skiriasi tik procesine forma, ją atlieka ekspertai (bet ne specialistai, kurių funkcijos kitokios) pagal tas pačias tyrimo metodikas, t. y. šios dvi būtent ekspertinės specialių žinių panaudojimo formos metodinio pobūdžio skirtumų neturi.

Beje, privačių ekspertų samprata logiškai išaiškinta jau ne kartą minėtame dokumente (Europos ekspertizės ir ekspertų instituto, remiant ES Civilinės Teisės Programai, parengas „Gerosios praktikos civilinėse teismo ekspertizėse Europos Sąjungoje gidas“³⁵⁶), kur pasakyta, jog: „šalių paskirti ir apmokėti ekspertai yra konkrečiai įpareigoti laikytis toliau čia apibrėžtos gerosios patirties, nes jie yra saistomi įstatymo ar priesaikos, kaip, pavyzdžiui, Ispanijoje arba Jungtinėje Karalystėje, tam tikriems išipareigojimams teisėjui ir teismui, kuris yra viršesnis už jų išipareigojimus šaliai, kuri juos paskyrė. Nesant priesaikos ar teisinės nuostatos, užtikrinančios, kad teisingumo interesai būtų svarbesni už juos paskyrusios šalies interesus, ekspertams, kurie vėliau vadinami privačiais ekspertais, o ne teismo ekspertais, netaikomos šio straipsnio 1 dalyje išdėstytos nuostatos.“ Taigi, privataus eksperto samprata siejama ne tiek su nuosavybės forma, pasamdžiusia šalimi, o su priesaikos daviu, kas ekspertą ir padaro teismo ekspertu.

Beje, kai kurios ES šalys nuėjo dar kitu keliu, kad terminijoje išvengti bereikalingos sumaišties ir procesą padaryti paprastesniu ir aiškesniu, kas pateikiama kaip pavyzdys. Taip, Slovakijos teisinėje sistemoje vartojama sąvoka „ekspertas“ be jokio „būdvardijos“, susijusios su teismu. Slovakijos Respublikos Teisingumo ministerija savo interneto svetainėje pateikia ekspertų sąrašą. Teismas ar bet kuri kita valdžios institucija gali atrinkti ekspertą iš sąrašo ir paprašyti pateikti išvadą. Tai gali padaryti ir bet kuris fizinis ar juridinis asmuo.³⁵⁷

Naujų procesinių specialių žinių panaudojimo formų paieška ir jų įstatyminis įtvirtini-

355 Šakirov, K. N. (2019). Some organizational and procedural features of the status of a forensic expert on Kazakhstan. Iš III международная научно-практическая конференция «Дискуссионные вопросы теории и практики судебной экспертизы». Москва: Ассоциация НОЦЭ, p. 729–733.

356 Guide to Good Practices in Civil Judicial Expertise in the European Union. Prieiga per internetą: <https://experts-institute.eu/wp-content/uploads/2018/03/2016-01-07-eeee-guide-to-good-practices-egle-en-brochure.pdf>.

357 CEPEJ Report on “European judicial systems – Edition 2014 (2012 data): efficiency and quality of justice”. Prieiga per internetą: <https://rm.coe.int/cepej-report-on-european-judicial-systems-edition-2014-2012-data-eficc/16807882a1>.

mas administraciniame procese aktualūs ir vertintini kaip šio proceso efektyvinimo būdai. Bet ar tinkamu keliu einama?

Šiuo metu Lietuvos Respublikos ekspertų sąrašas yra tik 398 ekspertai³⁵⁸. Jų aiškiai nepakanka, beje, privatiems ekspertai įvardijami kaip teismo ekspertai, tačiau, pvz., nekilnojamojo, kilnojamojo turto, verslo vertinimo, audito, įmonės apskaitos ir atskaitomybės, statybos techninės veiklos, žemėtvarkos ir kai kurių kitų ekspertizėms nustatant neterminuotą eksperto licencijos galiojimą, tai prieštarauja TEĮ nuostatomis. Teismo ekspertizės rūšių sąrašas, patvirtintame Teismo ekspertų veiklos koordinavimo tarybos 2018 m. rugsėjo 6 d. sprendimu Nr. KT-40³⁵⁹, yra išvardytos 64 ekspertizė rūšys, jų nepakanka administracinio proceso bylų įvairovei specialių žinių poreikiui patenkinti, taip pat pabrėžtinai tarybos sprendimo teisinės galios nepakankamumas.

Manytina, kad problemą galima išspręsti racionaliai, efektyviai ir atitinkant praktikos poreikius reglamentuojant, harmonizuojant su daugelio ES šalių praktika bei bendros teismo ekspertizės erdvės kūrimo tendencijomis. Daug vilčių siejama ir su reglamentavimo pokyčiais naujame TEĮ projekte, tikintis jame rasti tiek atitikimą ES reglamentavimo tendencijoms, bent jau kaimyninių šalių praktikai ir reglamentavimui, tiek dėmesį mokslininkų siūlymams, galbūt – disertacijos autoriaus pastebėjimams³⁶⁰.

Verta paanalizuoti, ką nurodo TEĮ projektas³⁶¹, kokios siūlomos naujos teisinio reguliavimo nuostatos ir kokių teigiamų rezultatų laukiama.

Projekto Aiškinamojo rašto 4 punkte teigiama, jog „naujomis teisinio reguliavimo nuostatomis siekiama sudaryti prielaidas gerinti teismo ekspertizės paslaugų kokybę, efektyvinant teismo ekspertų veiklos kontrolę; nustatoma privačių teismo ekspertų kvalifikacijos patikrinimo tvarka, papildomi teismo eksperto neprikaištingos reputacijos kriterijai, reglamentuojamos ekspertizės rūšys, kurių neturi teisės atlikti privati teismo ekspertai, apibrėžiamas sutartiniais pagrindais teikiant konsultaciją surašomo dokumento, neturintčio teismo ekspertizės akto statuso, turinys, nustatomas draudimas teikti teismo ekspertizės paslaugas teisme, jeigu jos tai pačiai proceso šaliai buvo teikiamos sutartiniais pagrindais.

Taip pat efektyvinamas teismo ekspertizės srities administravimas ir valdymas, numatant teismo ekspertizės srities krypčių ir prioritetų planavimą valstybės mastu, aiškiau apibrėžiant teismo ekspertizės įstaigų sąvoką ir jų steigimą. Be to, apibrėžiami teismo ekspertizės srityje tvarkomų asmens duomenų tikslai siekiant užtikrinti asmens duomenų apsaugą.

358 Teismo ekspertų sąrašas. Prieiga per internetą: <https://tm.lrv.lt/uploads/tm/documents/files/20190603TEISMOEKSPERTUSARASAS.pdf>.

359 Teismo ekspertų veiklos koordinavimo tarybos 2018 m. rugsėjo 6 d. sprendimas Nr. KT-40 „Dėl Teismo ekspertizės rūšių sąrašo ir Teismo ekspertizės rūšių sąrašas nurodytų ekspertizės rūšių sprendžiamų uždavinių patvirtinimo“ (TAR, 2018-09-12, Nr. 14373).

360 Kurapka, K. (2015). Specialisto statuso reglamentavimas Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekse. Iš *Kriminalistika ir teismo ekspertologija: mokslas, studijos, praktika XI: mokslinių straipsnių rinkinys* (p. 159–171). Vilnius: Lietuvos teismo ekspertizės centras.

Kurapka, K., Jurka, R. (2017). Specialios žinios administracinių nusižengimų kodekse: naujos trajektorijos? Iš *Kriminalistika ir teismo ekspertologija: mokslas, studijos, praktika XIII. II dalis* (p. 45–55). Vilnius: Lietuvos teismo ekspertizės centras, Lietuvos teisės institutas.

361 Teismo ekspertizės įstatymo Nr. IX-1161 pakeitimo įstatymo projektas (nauja redakcija): Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/762b4d70cab911e8a82fc67610e51066?positionInSearchResults=1&searchModelUUID=8b78902f-832d-402f-8167-8df4d016b19f>.

1. Atsižvelgiant į tai, kad teismo ekspertai dalyvauja administracinių nusižengimų tyrimo procese, patikslinamas projekto 2 straipsnis, kuriame nurodoma, kad teismo ekspertas savo veikloje, be kita ko, taip pat vadovaujasi ir Administracinių nusižengimų kodeksu.

2. Siekiant teisinio aiškumo, patikslinama TEĮ 3 straipsnio 1 dalyje pateikta ekspertinio tyrimo sąvoka. Siūloma ekspertinio tyrimo bendra sąvoka, kuri apimtų specialių žinių turinčių asmenų procese atliekamus tyrimus – teismo ekspertizę, objektų tyrimą ir konsultacijas (privataus teismo eksperto sutartiniais pagrindais atliekamą tyrimą). Atsižvelgiant į Valstybinės lietuvių kalbos komisijos siūlymus atliekamos sąvokų „specialios žinios“ ir „teismo ekspertizė“ korekcijos.³⁶²

Norime atkreipti dėmesį į kai kurias naujas įstatymo projekto 3 straipsnio korekcijas dėl pagrindinių sąvokų:

1. Ekspertinis tyrimas – proceso įstatymų ir šio įstatymo nustatyta tvarka teismo eksperto ar specialisto atliekamas tyrimas, kuriam reikia specialių žinių (teismo ekspertizė, objektų tyrimas ir konsultacija).
2. Specialios žinios – išsilavinimo, specialaus pasirengimo arba profesinės veiklos būdu įgytos išsamios mokslo, technikos, meno ar kitos srities žinios, reikalingos teismo ekspertizei atlikti.
3. Teismo ekspertas – asmuo, turintis teismo eksperto kvalifikaciją ir įrašytas į Lietuvos Respublikos teismo ekspertų sąrašą.
4. Teismo ekspertizė – teismo eksperto atliekamas teismo ar teisėjo jam pavestas tyrimas, kuriuo šis ekspertas atsako į specialių žinių reikalaujančius klausimus ir kurio rezultatus jis fiksuoja akte.
5. Teismo ekspertizės įstaiga – valstybės įstaiga ar jos padalinys, kurių pagrindinė paskirtis yra atlikti teismo ekspertizes ir objektų tyrimus.“

Analizuojant šią projektinę idėją atkreiptinas dėmesys, kad:

1. specialių žinių sąvoka vis dėlto liko netikslī, nežiūrint akivaizdžių trūkumų ir perdėm siauros sampratos, apie kurią daug rašyta mokslinėje literatūroje, taip pat 2 šio darbo dalyje;
2. kyla klausimas, kodėl, atsižvelgus į Valstybinės lietuvių kalbos komisijos siūlymus, buvo atlikta tik „specialių žinių“ ir „teismo ekspertizės“ sąvokų korekcija. Įdomu, ką Valstybinė lietuvių kalbos komisija būtų pasakiusi apie konsultacijos įvardijimą ekspertiniu tyrimu?
3. savarankiškomis ir lygiavertėmis sampratomis – ekspertiniais tyrimais – vadinant tiek teismo ekspertizę, tiek objektų tyrimą (nors konsultacijos pasižymi visai kitokiu turiniu), painiojamas visumos ir jos dalies suvokimas: objektų tyrimas yra ekspertizės dalis, ekspertinio tyrimo stadija;
4. TEĮ projektas plačiau nepaaiškina, kuo specialisto išvada skirsis nuo ekspertizės akto, kokios yra eksperto ir specialisto teisės ir pareigos, kokie jų funkcijų skirtumai, kokie jų kvalifikaciniai reikalavimai, ar jie bus įrašyti į tą patį sąrašą;

362 Lietuvos Respublikos teismo ekspertizės įstatymo NR. IX-1161 pakeitimo įstatymo projekto 2 Aiškinamasis raštas. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/111c6d00cabf1e8a82fc67610e51066?jfwid=-35qhtpxal>.

5. nepaaiškintos daug nesusipratimų ir neaiškumų teismų praktikoje keliančios ekspertizių rūšių sampratos: komisijų, kompleksinė, pakartotinė, papildoma ekspertizės, jų tiesiog nėra nei TEJ, nei šakiniuose kodeksuose, nors daug kur apeliuojama į Latvijos teismo ekspertų įstatymą kaip sektiną pavyzdį.

Pabrėžtina, kad Latvijos teismo ekspertų įstatymą galima vertinti kaip progresyvesnį, nes jame:

- a) pateiktas ekspertizės rūšių išaiškinimas (17 šio įstatymo straipsnis. Teismo ekspertizių rūšys numato: „(1) Teismo ekspertas arba teismo ekspertų komisija, kurios sudėtyje yra ne mažiau nei du teismo ekspertai, vykdo pradinę, papildomą ir pakartotiną teismo ekspertizę. (2) Pradinę teismo ekspertizę teismo ekspertas arba teismo ekspertų komisija atlieka, jei objekto tyrimas vykdomas tam, kad pirmą kartą būtų pateikti atsakymai į nutarime užduotus klausimus. (3) Papildomą teismo ekspertizę atlieka teismo ekspertas arba teismo ekspertų komisija, kurie atliko pradinę ekspertizę, kad patikslintų tyrimo eigą arba išvada, kurias ekspertas pateikė pradinėje teismo eksperto išvadoje. Jei tai neįmanoma, ekspertizę pavedama atlikti kitam teismo ekspertui arba teismo ekspertų komisijai. Atsakymai į klausimus pateikiami remiantis pradinės ekspertizės metu atliktais tyrimais ir jei būtina, papildomai atlikta ekspertize. (4) Pakartotiną teismo ekspertizę vykdo kitas teismo ekspertas arba kita teismo ekspertų komisija, tiriant tuos pačius objektus ir atsakant į tuos pačius klausimus, kurie buvo užduoti pradinei ekspertizei. Pakartotinos ekspertizės apskyrimo priežastis ekspertizės paskyrėjas nurodo dokumente dėl ekspertizės apskyrimo ir pateikia pradinę teismo eksperto išvadą. Jei pakartotinos teismo ekspertizės rezultatai skiriasi, teismo ekspertas išvadoje nurodo skirtumus ir pagrindžia juos. (5) Šio straipsnio pirmoje dalyje nurodytas teismo ekspertizės vykdo teismo ekspertų komisija, jei: 1) atsakymo pateikimui reikalingos vienos teismo ekspertų specialybės žinios, tyrimui naudojant atitinkamos specialybės Teismo ekspertų taryboje registruoti tyrimo metodai ir pateikiama bendra išvada. Jei kuris nors teismo ekspertas nesutinka su kitų komisijos narių išvadomis, jis pateikia atskirą išvadą, nurodant išvadų skirtumų priežastis; 2) atsakymų į užduotus klausimus reikalingos kelių teismo ekspertų specialybių žinios, taikant kelis tyrimo metodus ir pateikiant bendrą išvadą (kompleksinė teismo ekspertizė). Jei kuris nors teismo ekspertas nesutinka su kitų komisijos narių išvadomis, jis pateikia atskirą išvadą, nurodant išvadų skirtumų priežastis; 3) tyrimų rezultate numatomas tiriamo objekto praradimas arba esminiai pakeitimai, kurie atmeta pakartotinos ekspertizės galimybę; 4) atliekama asmens identifikavimo teismo ekspertizė; 5) atliekama teismo ekspertizė medicinos darbuotojų profesinės veiklos atžvilgiu; 6) atliekama teismo ekspertizė asmens sveikatos būklės nustatymui ir objekto tyrimą vykdo kelių medicinos sričių teismo ekspertai. (6) Ekspertų komisijos vykdo teismo ekspertizę, jei: 1) komisijos ekspertizę apskyrė ekspertizės paskyrėjas; 2) komisiją sudarė teismo ekspertizių įstaigos vadovas; 3) ekspertizės vykdymą komisijai numato norminiai aktai. (7) Teismo ekspertizių kompleksas atliekamas, jei vieną ir tą patį objektą tiria kelių teismo ekspertų specialybių teismo ekspertai ir tyrimo metu laikomasi nustatytos tyrimo eigos, kad būtų užtikrintas objektų požymių ir savybių išsaugojimas. (8) Jei nustatyta, kad teismo ekspertizę vykdo teismo ekspertų komisija, kurios sudėtyje yra kelių teismo ekspertizių įstaigų teismo ekspertai, nutarimą dėl ekspertizės atlikimo, tiriamus objektus ir jei būtina, bylos medžiagą gauna ta teismo ekspertizių įstaiga arba

tas teismo ekspertas, kuris organizuoja ekspertizės vykdymą. Kiti į komisiją įtraukti teismo ekspertai ir teismo ekspertizių įstaigos gauna nutarimą dėl ekspertizės paskyrimo. (9) Su asmens kūno apnuoginimu susijusią teismo ekspertizę baudžiamajame procese, kuris pradėtas dėl nusikalstamos veikos prieš dorovę ar lytine neliečiamybę, proceso vykdytojas arba teismo ekspertizių įstaigos vadovas paveda atlikti tos pačios lyties teismo ekspertui arba, jei nukentėjęs asmuo arba jo atstovas su tuo sutinka, gali pavesti vykdyti priešingos lyties teismo ekspertui. (10) Jei nusikalstamoje veikoje prieš dorovę ar lytine neliečiamybę nukentėjęs asmuo ir nusikalstamos veikos vykdytojas yra vienos lyties asmenys, proceso vykdytojas arba teismo ekspertizių įstaigos vadovas paveda atlikti teismo ekspertizę nukentėjusio asmens atžvilgiu priešingos lyties ekspertui, jei to prašo nukentėjęs asmuo arba jo atstovas. (11) Teismo ekspertizių organizavimo tvarką teismo ekspertizių įstaigoje ir tada, jei ekspertizę atlieka kelių teismo ekspertizių įstaigų valstybės teismo ekspertai arba privatus teismo ekspertai, nustato Ministrų kabinetas. (12) Visi duomenys, teismo eksperto išvados, dokumentai, įrašai, eksperto užrašai ir iliustruota medžiaga, susijusi su ekspertizės vykdymu, saugoma 10 metų³⁶³.

b) šiame Latvijos teismo ekspertų įstatyme tiksliau apibrėžta ekspertinių tyrimų, teismo ekspertizės, eksperto sąvokos, ekspertinis tyrimas paliktas ekspertų kompetencijai, šios pagrindinės specialių žinių taikymo formos nesiejant su nuosavybės forma ir klaidinant jos įvardijant konsultacija (pvz., „1 straipsnis. Įstatyme naudojami sekantys apibrėžimai:

1) teismo ekspertizė – mokslinis ir praktinis objektų arba medžiagų tyrimas, kurį atlieka teismo ekspertas, taikant įstatyme nustatyta tvarka registruotą metodą, kad atsakytų į ekspertizės paskyrėjo užduotus klausimus, pateikiant pagrįstas išvadas; 2) teismo ekspertas – asmuo, kuris turi specialių žinių ir patirties kokioje nors mokslo, technikos, meno ar amatininkystės srityje ir kuris šiame įstatyme numatyta tvarka gavo teismo eksperto sertifikatą; 3) teismo eksperto išvada – dokumentas, kuriame teismo ekspertas, remdamasis tyrimo rezultatais, pagal savo kompetenciją pateikia argumentuotus atsakymus į ekspertizės paskyrėjo užduotus klausimus; 4) teismo eksperto specialybė – teismo ekspertizių sritis, kurioje yra bendras tyrimo dalykas, panašūs tyrimo objektai ir metodai.

3 straipsnis. Teisė vykdyti teismo ekspertizę

(1) Teismo ekspertizę Latvijos Respublikoje savo kompetencijos ribose turi teisę vykdyti: 1) valstybės teismo ekspertai; 2) privatus teismo ekspertai. (2) Ekspertizę gali atlikti kitas asmuo, kuris turi atitinkamas specialias žinias: 1) jei ekspertizė būtina srityse, kuriose nėra šio straipsnio pirmos dalies 1 ir 2 punkte minėtų ekspertų; 2) jei būtina atlikti pakartotiną ekspertizę ir šio straipsnio pirmos dalies 1 ir 2 punkte minėti teismo ekspertai pagal atitinkamą teismo eksperto specialybę jau atliko ekspertizę; 3) jei šio straipsnio pirmos dalies 1 ir 2 punkte minėti teismo ekspertai negali atlikti ekspertizės dėl įrangos arba specialių žinių trūkumo; 4) jei šio straipsnio pirmos dalies 1 ir 2 punkte minėto teismo ekspertai negali atlikti ekspertizės dėl galimo interesų konflikto; 5) valstybinio masto katastrofos ar teroro akto atveju.

9 straipsnis. Teismo eksperto sertifikatas

(1) Teismo eksperto sertifikato galiojimo laikas yra penki metai.

363 Latvijos Respublikos teismų ekspertų įstatymas („Latvijas Vestnesis“, 42 (5614) Priimta: 2016-02-11.).

11 straipsnis. Teismo ekspertizių įstaiga

(1) Teismo ekspertizių įstaiga yra valstybės institucija arba jos struktūrinis padalinys, valstybės verslo bendrovė arba jos struktūrinis padalinys, kurios pagrindinė veikla yra teismo ekspertizių vykdymas. Valstybės institucijos arba verslo bendrovės struktūrinis padalinys gali būti teismo ekspertizių įstaiga, jei jos sudėtyje yra ne mažiau nei septyni teismo ekspertai. (2) Teismo ekspertizių įstaigų sąrašą ir kiekvienos įstaigos teismo ekspertų specialybes tvirtina Ministrų kabinetas. (3) Teismo ekspertizių įstaigos ir valstybės tiesioginio valdymo įstaigos, kurioje teismo eksperto pareigas vykdo valstybės teismo ekspertas, kompetencijoje esančių teismo ekspertizių mokamų paslaugų įkainiai tvirtinami Įstatyme dėl biudžeto ir finansų valdymo nustatyta tvarka. (4) Baudžiamajame procese tokias teismo ekspertizes, kurios susijusios su daktiloskopijos duomenų ir DNR profilių nustatymu, turi teisę vykdyti tik tokios teismo ekspertizių įstaigos, kurios yra akredituotos atitikimo įvertinimą reglamentuojančiuose norminiuose aktuose nustatyta tvarka.

12 straipsnis. Privatus teismo ekspertas

(1) Privatus teismo ekspertas yra valstybės pripažintas teismo ekspertas, kuris vykdo teismo ekspertizę savo ūkinės veiklos ribose arba darbo sutarties su verslininku pagrindu, arba bendrovėse ir susivienijimuose.

13 straipsnis. Privataus teismo eksperto veiklos apribojimai

Privatus teismo ekspertas neturi teisės vykdyti:

1) šaunamųjų ginklų ir amunicijos teismo ekspertizės; 2) sprogmenų ir sprogstančių medžiagų teismo ekspertizės; 3) monetų ir banknotų (išskyrus istorinės reikšmės objektų) teismo ekspertizės; 4) teismo ekspertizės, kuri susijusi su narkotinių, psichotropinių ir stipraus poveikio medžiagų ir jų poveikio tyrimu; 5) mirusių žmonių teismo medicininės ekspertizės; 6) teismo ekspertizės, liečiančios medicinos darbuotojų profesinę veiklą; 7) teismo medicinos ekspertizės įtariamųjų asmenų ir kaltinamųjų asmenų sveikatos būklės nustatymui; 8) stacionarinės teismo psichiatrijos ekspertizės.³⁶⁴

6. neva, „siekiant teisinio aiškumo ir išspręsti praktines problemas, siūloma projekto 21 straipsnio 2 dalyje rašytinį dokumentą, kurį surašo privatus teismo ekspertas sutartiniais pagrindais konsultuodamas proceso šalis, įvardinti konsultacine išvada³⁶⁵ ir nustatyti šio dokumento turinį, kuriame aiškiai būtų įvardintos proceso šalys ir procesas, kuriame planuojama pateikti konsultacinę išvadą be kiti reikalingi duomenys. Tai leistų nustatyti, ar asmuo teikė konsultacijas kaip privatus teismo ekspertas, ar kaip atitinkamoje srityje veikiantis specialistas.“³⁶⁶

Manytina, kad vėl painiojamasi tarp konsultacijos kaip patarimo ir konsultacijos kaip siūlomo nevykusio ir netikslaus ekspertinio tyrimo įvardijimo, remiamasi diskutuotina ir

364 Latvijos Respublikos teismų ekspertų įstatymas („Latvijas Vestnesis“, 42 (5614) Priimta: 2016-02-11.).

365 Teismų praktikoje yra išaiškinta, kad proceso dalyvių iniciatyva gauti dokumentai, kurie buvo surašyti panaudojant specialias žinias, laikomi konsultacinėmis išvadomis ir tokie dokumentai nepripažįstami nei ekspertizės aktu, nei specialisto išvada, o yra tiriami ir vertinami kaip dokumentai (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. gruodžio 1 d. patvirtinta Baudžiamojo proceso kodekso normų, reglamentuojančių įrodinėjimą, taikymo teismų praktikoje apžvalga).

366 Teismo ekspertizės įstatymo Nr. IX-1161 pakeitimo įstatymo projektas (nauja redakcija). Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/762b4d70cab911e8a82fc67610e51066?positionInSearchResults=1&searchModelUUID=8b78902f-832d-402f-8167-8df4d016b19f>.

nebeaktualia LAT apžvalga baudžiamajame procese, kitaip tariant, aiškumo siekiama įnešant dar daugiau painingos į visus procesus;

7. nuostabą kelia dar viena TEĮ projekto tezė 8 punkte. „Įstatymo inkorporavimas į teisinę sistemą, kokius teisės aktus būtina priimti, kokius galiojančius teisės aktus reikia pakeisti ar pripažinti netekusiais galios“ pasakyta, jog „*nėra įstatymų, kuriuos būtina priimti, pakeisti ar pripažinti netekusiais galios*“³⁶⁷. Atsakymo, kaip Įstatymo naujovės bus nurodytos kodeksuose, kaip ir kokie įstatymai bus papildomi, keičiami, nėra, nors jau iš pirmo žvilgsnio aišku, jog be pakeitimų kodeksuose, kai keičiasi sąvokos, čia nebus apsieita.

Vertinant šio tyrimo rezultatus būtina pabrėžti, jog jie iš esmės koreliuoja ir sutampa su kitų atliktų tyrimų rezultatais bei jais remiantis padarytomis išvargomis: mokslinės literatūros, norminių teisės aktų analize, teismų praktikos apibendrinimu, tarptautinių ekspertų nuomonių vertinimu. Rezultatai leidžia pateikti sintezuojančią specialių žinių taikymo administracinėje jurisdikcijoje mokslinę koncepciją, padaryti pagrindines išvadas bei pateikti pasiūlymus.

Manytina, kad visų pirma, įvertinus išvargas dėl specialių žinių sąvokos, privalu apibrėžti jų formas ir subjektus bei juos atspindėti TEĮ, ABTĮ ir ANK ar kituose proceso įstatymuose. Radikaliausias šio sprendimo variantas, apimantis visus procesus, ne kartą minėtas darbe, kuris atitiktų kaimyninių šalių reglamentavimo praktiką administraciniame procese, ekspertų vertinimus bei būtų etimologiškai tikslesnis, – specialių žinių taikymo įstatymo priėmimas, įvardijant specialių žinių subjektus pagal pagrindines jų funkcijas, kuris apimtų visus procesus ir leistų suvienodinti specialių žinių taikymą Lietuvoje.

3.2.2. Principinė specialių žinių taikymo teisenos įstatymo struktūra (pateikiami svarbiausi įstatymo skyriai)

Mūsų atlikti tyrimai, apimantys tiek teorines specialių žinių sampratos, formų, subjektų problemas, tiek tarptautinio ir nacionalinio specialių žinių taikymo teisinio reglamentavimo retrospektyvią ir prognostinę analizę, teisminės praktikos apibendrinimo rezultatus, leidžia pasiūlyti originalią Specialių žinių taikymo įstatymo struktūrą:

1. Bendros nuostatos. Šiame skyriuje yra pateikiamos pagrindinės sąvokos, ypač akcentuojant pačią specialių žinių sąvoką, apibūdinant jos taikymo formas (ekspertinė veikla, konsultacinė veikla, techninė pagalba ir pan.) bei įvardijant subjektus, specialių žinių taikymo principus, etiką ir pan.
2. Pagrindiniai specialių žinių taikymo subjektai.
 - 2.1. Specialistas – ekspertas; pateikiami profesiniai ir kvalifikaciniai reikalavimai, kvalifikacijos suteikimas ir atestavimas, ekspertų sąrašas, eksperto teisės ir pareigos, ekspertų kategorijos: teismo ekspertas, valstybinėje įstaigoje dirbantis žinybos ekspertas, privatus ekspertas.
 - 2.2. Specialistas – padėjėjas (specialistas technikas); nurodomi profesiniai ir kvalifikaciniai reikalavimai, teisės ir pareigos.

367 Lietuvos Respublikos teismo ekspertizės įstatymo NR. IX-1161 pakeitimo įstatymo projekto 2 Aiškinamasis raštas. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lit/TAK/111c6d00cabf11e8a82fc6710e51066?jfwid=-35qhptxl>.

2.3. Ekspertinės institucijos, jų valdymas ir veiklos koordinavimas.

3. Ekspertinė veikla. Ekspertizės skyrimas, ekspertizių rūšys (pagrindinės, papildomos, pirminės, pakartotinės, vienasmenės, komisijų, kompleksinės), ekspertizės atlikimas, eksperto išvada, eksperto išvados vertinimo kriterijai, proceso dalyvių dalyvavimas atliekant ekspertizę, žmogaus teisių ir teisėtų interesų apsaugos garantijos ir pan.
4. Kitos specialių žinių taikymo formos (techninė pagalba, konsultacija, vertėjavimas), jų procesinis įforminimas.
5. Organizacinis, mokslinis-metodinis, informacinis ir finansinis aprūpinimas (duomenų bazės, metodikų katalogas, standartas, darbo apmokėjimas, kvalifikacijos kėlimas, socialinės garantijos ir pan.).
6. Tarptautinis bendradarbiavimas specialių žinių srityje (ekspertinių institucijų bei specialistų teisės ir pareigos vykdant kitų šalių instancijų pavedimus, kitos šalies specialistų pakvietimas darbui Lietuvoje ir pan.).
7. Baigiamosios nuostatos. Akcentuojamas būtinumas suderinti kitus teisės aktus su šio įstatymo nuostatomis; įstatymo galiojimas laike, erdvėje ir pan.

Šioje vietoje galima būtų pasiūlyti ir esmines sąvokas:

- a) **specialistas-ekspertas**: asmuo, turintis specialių žinių mokslo, technikos, meno srityje, kuris turi teismo eksperto sertifikatą, yra įrašytas į valstybės ekspertų sąrašą, arba turi visuotinai pripažintų specialių žinių ir kvalifikacijos, kurią patvirtina kompetentinga institucija ir kurią pripažino ekspertizę skyręs subjektas ar ją užsakiusi proceso šalis, įvertinusi, kad asmens žinios ir praktinės patirtis yra pakankama ekspertizei atlikti;
- b) **specialistas- padėjėjas**: asmuo, turintis specialių žinių, taip pat ir amatų srityje, kuris suteikia šalims konsultaciją ir techninę pagalbą atliekant procesinius veiksmus bei teikia paaiškinimus, fiksuoja procesinio veiksmo eigą ir rezultatus, ieško pėdsakų ar kitų objektų susijusių su nagrinėjama byla, atkreipia proceso dalyvių dėmesį į aplinkybes, kurios gali turėti reikmės bylai.

Specialių žinių taikymo formos galėtų būti:

- eksperto atliekami ekspertiniai tyrimai, atliekami pagal aprobuotą ir sertifikuotą metodiką;
- eksperto paaiškinimai dėl duotos išvados;
- eksperto konsultacija dėl ekspertize sprendžiamų klausimų konkrečioje situacijoje;
- eksperto konsultacija dėl tam tikros ekspertizės rūšies galimybių;
- specialisto konsultacija (konsultacinė išvada) atliekant procesinius veiksmus arba nagrinėjant bylą teisme;
- specialisto paaiškinimai dėl duotos konsultacinės išvados (paaiškinti ar papildyti);
- specialisto pagalba dalyvaujant procesiniuose veiksmuose (specialistas – kriminalistas, specialistas-technikas, vertėjas, pedagogas, psichologas ir pan).

Atsižvelgus į darbe keliamus tikslus ir uždavinius, suformuluotos mokslinės koncepcijos įžvalgos, susijusios su specialių žinių panaudojimu administracinės jurisdikcijos sferoje Lietuvoje. Koncepcija suvokta kaip pažiūrų, susiformavusių atliktų tyrimų specialių žinių panaudojimo problematikos sprendimo pagrindu, sistema bei pasiūlymų paketas, kuriame pateikiamos rekomendacijos dėl šio proceso praktikos tobulinimo bei reglamentavimo suderinimo, atsižvelgiant į Europos teismo ekspertizės erdvėje vykstančius procesus.

Taigi, specialių žinių taikymo administraciniame procese koncepcija, kaip tyrimais pagrįsta pažiūrų visuma, kuri savo ruožtu atspindi pagrindinius disertacinio darbo uždavinius, apima:

1. pasiūlytą specialių žinių sąvoką, kartu metodologiškai patikslinant jos formų bei subjektų funkcionavimo ne tik administraciniame, bet ir kituose jurisdikciniuose procesuose ypatumus;
2. pagrįstą teisinių žinių kaip specialių žinių egzistavimą;
3. norminių teisės aktų, kurie reglamentuoja specialių žinių naudojimą atliekant administracines teises procedūras, analizę;
4. įvertintą specialių žinių taikymo administraciniame procese teismų praktiką ir pateiktas rekomendacijas dėl jos suvienodinimo ir suderinimo;
5. išanalizuotą specialių žinių panaudojimo reglamentavimą ir praktiką Europos bendros teismo ekspertinės veiklos erdvės kūrimo kontekste;
6. pateiktus pasiūlymus dėl TEJ, ABTĮ, ANK nuostatų tobulinimo dėl specialių žinių taikymo priimant vieningą specialių žinių taikymo įstatymą.

Konstatuotina, jog tyrimo tikslai ir uždaviniai pasiekti, mokslinė hipotezė pasitvirtino, išvados neprieštarauja ginamiesiems teiginiams. Argumentai pateikti atskiruose darbo dalyse, apibendrintai suformuluoti darbo išvadose ir pasiūlymuose.

IŠVADOS

1. Šiuolaikinė, į eurointegracinius procesus nukreipta autoriaus pateikta Specialių žinių taikymo administraciniame procese koncepcija, kaip tyrimais pagrįsta pažiūrų visuma, apima:
 1. pasiūlytą patikslintą specialių žinių sąvoką, kartu metodologiškai patikslinant jos formų bei subjektų funkcionavimo ne tik administraciniame, bet ir kituose juridiniuose procesuose ypatumus;
 2. teisinių žinių kaip specialių žinių rūšies moksliskai pagrįstą sampratą;
 3. atliktą norminių teisės aktų, kurie reglamentuoja specialių žinių panaudojimą atliekant administracines teises procedūras, analizę;
 4. įvertintą specialių žinių taikymo administraciniame procese teismų praktiką ir pateiktas rekomendacijas dėl jos suvienodinimo ir suderinimo;
 5. išanalizuotą specialių žinių panaudojimo administraciniame procese atskirose Europos šalyse reglamentavimą ir praktiką Europos bendros teismo ekspertinės veiklos erdvės kūrimo kontekste;
 6. pateiktus pasiūlymus ABTĮ, ANK bei kitų teisės aktų nuostatų tobulinimo, bei vieningo Specialių žinių taikymo įstatymo būtinumo.
2. Atlikus disertacinį tyrimą, autoriaus yra siūloma tokia išgryninta specialių žinių sąvoka: specialios žinios yra mokslo, technikos ar bet kurios kitos žmogiškosios veiklos srities žinios, įgytos išsilavinimo, specialaus studijavimo ar profesinės veiklos dėka, naudojamos įrodomajai ar kitai informacijai, būtinai tam tikrai veikai iširti, gauti, atsižvelgiant į proceso specifika.
3. Autoriaus atlikta analizė patvirtina, kad teisinės žinios gali būti laikomos specialiomis žiniomis, jos atitinka visus specialių žinių požymius, nustatytus aukščiau pateiktoje sąvokoje. Šių žinių laikymas specialiomis ir jų naudojimas tiriant faktinius duomenis tam tikrose srityse, negali kelti abejonių teisę taikančio subjekto (teismo) statusu, jo teise priimti galutinį sprendimą, bet turi kaip tik padėti teismui priimti objektyvesnį sprendimą, dar labiau prisidėti prie tiesos nustatymo byloje. Teisinės žinios gali būti ir yra naudojamos pasitelkiant specialistus ir teisės mokslininkus siekiant atlikti tyrimus kai kuriais teisiniais klausimais, ypač taikant užsienio šalių teisę, bei tais atvejais, kai teisės aktai yra paremti gamtos, technikos ir tikslųjų mokslų duomenimis.
4. Nuostatos dėl specialių žinių taikymo šakiniuose procesuose Lietuvoje turi ypatumų, jų teorinės paradigmos neturi disonuoti tarpusavyje bei su ekspertologijos teorija, ir turi atitikti Europoje vykstančių įstatymų harmonizavimo tendencijas. Tai pagrindžia būtinybę priimti (turėti) atitinkantį šias tendencijas įstatymą, kuris reglamentuotų teismo ekspertizės institutą. Siūlytinas jo pavadinimas „Specialių žinių taikymo įstatymas“. Jis apimtų visus procesus, atitiktų ekspertų vertinimus bei būtų etimologiškai tikslesnis, leistų suvienodinti specialių žinių taikymą Lietuvoje – per bendrųjų nuostatų įtvirtinimą specialiaame įstatyme (principinę specialių žinių taikymo teisenos struktūrą ir sąvokas žr. pasiūlymų dalyje).
5. ABTĮ bei ANK nėra pateikiama aiškios takoskyros tarp specialisto ir eksperto funkcijų ir teikiamų specialių žinių formos prasme:

- Ginčo teismoje, šios problemos neišsprendė ir Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas.
 - ANK normomis iš esmės išspręstas specialisto kaip savarankiško specialių žinių subjekto statuso klausimas, tačiau taip ir liko neišspręsta ne mažiau opi specialisto kaip specialių žinių subjekto specialių žinių išraiškos formos problema. (ABTĮ ir ANK korekcijos kryptis žr. pasiūlymų dalyje).
6. Iki šiol Lietuvoje nekalbama apie būtiną proceso kodeksų reformą, atsižvelgiant būtent į bendros Europos teismo ekspertizės erdvės formavimosi tendencijas, o tenkinamasi nesibaigiančiomis pataisomis. To pasėkoje normų, reguliuojančių teisinę eksperto ir specialisto padėtį, Lietuvos administraciniame procese neužtenka, ypač atsižvelgiant į baudžiamosios politikos humanizavimo tendencijas, kai daugiau santykių perkeliama į administracinio proceso erdvę, todėl reikia ieškoti naujų originalių specialių žinių panaudojimo sprendimų;
 7. Teisminėje praktikoje painiojamos pačios specialių žinių taikymo formos: šalia ekspertų išvadų atsiranda specialisto išvados, kai kada jos net sutapatinamos; kartais net vienoje byloje nurodomi specialių žinių panaudojimo (atliekant tyrimus) faktą skirtingai apibūdinantys terminai: ekspertizė, ekspertinis sprendimas, specialisto konsultacija, eksperto išvada, specialisto išvada. Detaliau apibendrintos praktikos analizės išvados dėl specialių žinių taikymo ypatumų, problemų ir šalintinų netikslumų administraciniame procese išdėstyti disertacijos 2.2 skyriuje. Tikslinga parengti administracinių teismų praktikos apibendrinimą, susidedantį ne tik iš konstatuojančios faktinę padėtį dalies, bet ir prognostinės, ją kritiškai vertinančios bei duodančios specialių žinių panaudojimo gaires, dalies.
 8. Būtina įteisinti ir įvesti į administracinį procesą dar vieną specialių žinių panaudojimo formą, o tiksliau, ją apibrėžti kaip „*ekspertizę, neturinčią teismo ekspertizės statuso*“ (arba, laikantis TEĮ terminijos – „*kitus ekspertinius tyrimus*“), bet ne kaip „specialisto tyrimus“ arba „specialisto išvadą“. Tokia ekspertizė (ekspertinis tyrimas), gali būti atliekama ir sutartiniais pagrindais, jos negalima painioti su konsultacija, ji nuo teismo ekspertizės skiriasi tik procesine forma, ją atlieka ekspertai (bet ne specialistai, kurių funkcijos kitokios) pagal tas pačias tyrimo metodikas, t. y. šios dvi būtent ekspertinės specialių žinių panaudojimo formos metodinio pobūdžio skirtumų neturi.
 9. Siūloma sekti daugelio Europos šalių administracinio proceso įstatymuose reglamentuota praktika, kai specialių žinių subjektai yra įvardyti pagal atliekamas pagrindines funkcijas. Pagrindinė specialių žinių taikymo forma yra eksperto išvada (Pasiūlymai dėl teisės aktų korekcijos pateikiami pasiūlymų dalyje).

PASIŪLYMAI

1. Principinė specialių žinių įstatymo struktūra (pateikiami svarbiausi įstatymo skyriai):

1. Bendrosios nuostatos. Šiame skyriuje pateikiamos pagrindinės sąvokos, ypač akcentuojant specialių žinių sąvoką, apibūdinant jos taikymo formas (ekspertinė veikla, konsultacinė veikla, techninė pagalba ir pan.) bei įvardijant subjektus, specialių žinių taikymo principus, etiką ir pan.
2. Pagrindiniai specialių žinių taikymo subjektai.
 - 2.1. Specialistas-ekspertas – pateikiami profesiniai ir kvalifikaciniai reikalavimai, kvalifikacijos suteikimas ir atestavimas, ekspertų sąrašas, eksperto teisės ir pareigos, ekspertų kategorijos: teismo ekspertas, valstybinėje įstaigoje dirbantis žinybos ekspertas, privatus ekspertas.
 - 2.2. Specialistas padėjėjas (specialistas technikas) – nurodomi profesiniai ir kvalifikaciniai reikalavimai, teisės ir pareigos;
 - 2.3. Ekspertinės institucijos, jų valdymas ir veiklos koordinavimas.
3. Ekspertinė veikla. Ekspertizės skyrimas, ekspertizių rūšys (pagrindinės, papildomos, pirminės, pakartotinės, vienasmenės, komisijų, kompleksinės), ekspertizės atlikimas, eksperto išvada, eksperto išvados vertinimo kriterijai, proceso dalyvių dalyvavimas atliekant ekspertizę, žmogaus teisių ir teisėtų interesų apsaugos garantijos ir pan.
4. Kitos specialių žinių taikymo formos (techninė pagalba, konsultacija, vertėjavimas), jų procesinis įforminimas.
5. Organizacinis, mokslinis-metodinis, informacinis ir finansinis aprūpinimas (duomenų bazės, metodikų katalogas, standartas, darbo apmokėjimas, kvalifikacijos kėlimas, socialinės garantijos ir pan.).
6. Tarptautinis bendradarbiavimas specialių žinių srityje (ekspertinių institucijų bei specialistų teisės ir pareigos vykdančių kitų šalių instancijų pavedimus, kitos šalies specialistų pakvietimas darbui Lietuvoje ir pan.).
7. Baigiamosios nuostatos. Akcentuojamas būtinumas suderinti kitus teisės aktus su šio įstatymo nuostatomis; įstatymo galiojimas laike, erdvėje ir pan.

2. Pasiūlymai dėl naudojamų pagrindinių sąvokų

1. **specialios žinios:** „*mokslo, technikos ar bet kurios kitos žmogiškosios veiklos srities žinios, įgytos išsilavinimo, specialaus studijavimo ar profesinės veiklos dėka, naudojamos įrodomajai ar kitai informacijai, būtina tam tikrai veikai iširti, gauti, atsižvelgiant į proceso specifiką.*“
2. **specialistas-ekspertas:** asmuo, turintis specialių žinių mokslo, technikos, meno srityje, kuris turi teismo eksperto sertifikatą, yra įrašytas į valstybės ekspertų sąrašą arba turi visuotinai pripažintų specialių žinių ir kvalifikacijos, kurią patvirtina kompetentinga institucija ir kurią pripažino ekspertizę skyręs subjektas ar ją užsakiusi proceso šalis, įvertinusios, kad asmens žinios ir praktinė patirtis yra pakankamos ekspertizei atlikti;

3. **specialistas padėjėjas (specialistas technikas):** asmuo, turintis specialių žinių, taip pat ir amatų srityje, kuris suteikia šalims konsultacinę ir techninę pagalbą atliekant procesinius veiksmus bei teikia paaiškinimus, fiksuoja procesinio veiksmo eigą ir rezultatus, ieško pėdsakų ar kitų objektų susijusių su nagrinėjama byla, atkreipia proceso dalyvių dėmesį į aplinkybes, kurios gali turėti reikmės bylai.
3. **Specialių žinių taikymo formos:**
 1. eksperto atliekami ekspertiniai tyrimai pagal aprobuotą ir sertifikuotą metodiką;
 2. eksperto paaiškinimai dėl duotos išvados;
 3. eksperto konsultacija dėl ekspertize sprendžiamų klausimų konkrečioje situacijoje;
 4. eksperto konsultacija dėl tam tikros ekspertizės rūšies galimybių;
 5. specialisto konsultacija (konsultacinė išvada) atliekant procesinius veiksmus arba nagrinėjant bylą teisme;
 6. specialisto paaiškinimai dėl duotos konsultacinės išvados (paaiškinti ar papildyti);
 7. specialisto pagalba dalyvaujant procesiniuose veiksmuose (specialistas-kriminalistas, specialistas-technikas, vertėjas, pedagogas, psichologas ir pan).
4. **Pasiūlymai dėl specialių žinių panaudojimo administraciniame procese teisinės bazės korekcijos.** Kalbant apie specialių žinių panaudojimo administraciniame procese teisinę bazę, reikia pasakyti jog būtina jos korekcija šiomis svarbiausiomis kryptimis:
 1. ANK ir ABTĮ turi būti įvardinti specialių žinių subjektai pagal atliekamas pagrindines funkcijas: ekspertas kuris atlieka tyrimus bei taiko visas specialių žinių formas, specialistas dažniausias atlieka pagalbines technines ir konsultacines funkcijas ir nesiima ekspertinių tyrimų. Toks teisinis reglamentavimas būtų aiškesnis ir konkretesnis, bei formuotų vieningą teismų praktiką.
 2. ANK ir ABTĮ reikia apibrėžti pakartotinių, papildomų, kompleksinių ir komisijinių ekspertizių sąvokas, kol to nepadaryta, ši situacija LVAT ir LAT praktikoje bei išaiškinimuose lemia netikslius vertinimus prieštaraujančius ekspertologijos mokslo pagrindams.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Vadovėliai

1. Bakaveckas, A., Dziegoraitis, A., Dziegoraitienė, A., Gylys, A., Kalesnykas, R., Pranevičienė, B., Rusinas, E., Šedbaras, S., Urmonas, A., Žilinskas, D. (2005). *Lietuvos administracinė teisė. Bendroji dalis: vadovėlis*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras.
2. Goda, G., Kazlauskas, M., Kuconis, P. (2011). *Baudžiamojo proceso teisė: vadovėlis; 2-oji pataisyta ir papildyta laida*. Vilnius: Registrų centras.
3. Garmus, A., Kurapka, E. V., Cėpla, A. (2000). *Teismo medicina: Vadovėlis*. Vilnius: Lietuvos teisės akademija.
4. Kurapka, E., Malevski, H., Palskys, E., Kuklianskis, S. (1998). *Kriminalistikos technikos pagrindai: vadovėlis*. Vilnius: Eugrimas.
5. Kurapka, V. E., Matulienė, S., Bilevičiūtė, E., Burda, R., Davidonis, R., Dereškevičius, E., Juškevičiūtė, J., Krikščiūnas, R., Novikovienė, L., Latauskienė, E., Radzevičius, E. (2012). *Kriminalistika. Taktika ir metodika: vadovėlis*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
6. Šedbaras, S. (2005). *Administracinė atsakomybė: vadovėlis*. Vilnius: Justitia.
7. Vaišvila, A. (2000). *Teisės teorija: vadovėlis*. Vilnius: Justitia.
8. Tidikis, R. (2003). *Socialinių mokslų tyrimo metodologija*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas.
9. Bayerlein, W. (1990). *Praxishandbuch Sachverständigenrecht*. Munchen: Beck'sche verlagsbuchhandlung.
10. Hanausek, T. (1996). *Kryminalistyka. Zarys wykladu*. Kraków: Wolters Kluwer Polska.
11. Аверьянова, Т. В. (2006). *Судебная экспертиза. Курс общей теории*. Москва: Норма.
12. Аверьянова, Т. В., Белкин, Р. С., Корухов, Ю. Г., Российская, Е. Р. (2003). *Криминалистика: учебник для ВУЗов*. Москва: Норма.
13. Волчецкая, Т. С. (2004). *Основы судебной экспертизы: учебное пособие*. Калининград: Калининградский государственный университет.
14. Гросс, Г. (2002). *Руководство для судебных следователей как система криминалистики: учебник*. Москва: ЛексЭст.
15. Зинин, А. М., Майлис, Н. П. (2002). *Судебная экспертиза: учебник*. Москва: Закон и право.
16. Россинская, Е. Р. (1998). *Судебная экспертиза в уголовном гражданском арбитражном процессе: учебник*. Москва: ООО «Юридическое издательство Норма».
17. Россинская, Е. Р. (2008). *Судебная экспертиза в гражданском, арбитражном, административном и уголовном процессе: учебник*. Москва: ООО «Юридическое издательство Норма».

18. Эйсман, А. А. (1967). *Заключения эксперта. Структура и научное обоснование*. Москва: Юридическая литература.

Monografijos / mokslo studijos

19. Ancelis, P. (2010). *Įrodinėjimo tikslas, dalykas ir priemonės. Baudžiamasis procesas: nuo teorijos iki įrodinėjimo: Mokslo studija*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
20. Bilevičiūtė, E., Juodkaitė-Grandskienė, G., Kurapka, V. E., Malevski, H., Matulienė, S., Navickienė, Ž., Stankevičiūtė, S. (2016). *Europos kriminalistikos bendros erdvės 2020 vizijos įgyvendinimo Lietuvoje mokslinė koncepcija: Mokslo studija*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
21. Brown, H. J., Marriott, A. L. (1993). *ADR Principles and Practice*. London: Sweet and Maxwell.
22. Brown, M., B. (2009). *Science in Democracy: Expertise, Institutions, and Representation*. Cambridge, MA: The MIT Press.
23. Collins, H. (2014). *Are We All Scientific ` Now?* Cambridge: Polity.
24. Collins, H. M., Evans, R. (2007). *Rethinking Expertise*. Chicago: University of Chicago Press.
25. Dennis, I. H. (2007). *The Law of Evidence*. London: Sweet & Maxwell.
26. Friis, E. Åström, K. (2017). The Use of Court- and Party-Appointed Experts in Legal Proceedings in Sweden: Judges' Experiences and Attitudes. Oslo Law Review. Priegaper internet: https://www.idunn.no/oslo_law_review/2017/02/the_use_of_court_and_party-appointed_experts_in_legal_proc.
27. *Forensic Science: an Introduction to Scientific and Investigative Techniques* (2009). Eds. Start H. James, Jon J. Nordby – 3rd. ed. CRC Press: Taylor & Francis Group.
28. Hepner, W. (1966). *Richter und Sachverständiger. Kriminalologische Schriftenreihe Band 21*. Hamburg: Kriminalistik Verlag.
29. Kalinowski, T. (1994). *Biegły i jego opinia*. Warszawa: CLK KGP Warszawa.
30. Kegel, Z. (1976). *Ekspertyza ze stanowiska procedury i kryminalistyki*. Wrocław: Wydawnictwa Uniwersytetu Wrocławskiego.
31. Klocke, W. (1987). *Der Sachverständige und sein Auftraggeber*. Wiesbaden: Bauverlag.
32. Kurapka, V. E., Matulienė, S., Bilevičiūtė, E., Juškevičiūtė, J., Dereškevičius, E., Kurapka, K. (2012). *Specialių žinių taikymo nusikaltimų tyrime mokslinė koncepcija ir jos realizavimo mechanizmas: mokslo studija*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
33. Merkevičius, R. (2008). *Baudžiamasis procesas: įtariamojo samprata*. Vilnius: Registrų centras.
34. Mikėlienienė D., Mikėlėnas, V. (1999). *Teismo procesas: teisės aiškinimo ir taikymo aspektai: monografija*. Vilnius: Justitia.
35. Noon, R. (2001). *Forensic engineering investigation*. London: CRC Press.
36. Paužaitė-Kulvickienė, J. (2005). *Administracinė justicija: teorija ir praktika: monografija*. Vilnius: Justitia.
37. Petkevičius, P. (2003). *Administracinių teisės pažeidimų bylų teiseną: monografija*. Vilnius: Teisinės informacijos centras.

38. Pošiūnas, P. (1994). *Teismo ekspertizės pagrindai*. Vilnius: LTEI.
39. Pranevičienė, B. (2003). *Kvaziteismai administracijos kontrolės sistemoje: monografija*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas.
40. Reiner, G., Steher, N. (2012). *The Power of Scientific Knowledge: From Research to Public Policy*. Cambridge: Cambridge University Press.
41. Rudzkienė, V., Burinskienė, M. (2007). *Plėtos krypčių vertinimo ir valdymo informaciniai modeliai. Monografija*. Vilnius: Technika.
42. Wojcikiewicz, J. (2002). *Ekspertyza sądowa*. Kraków: Zakamycze.
43. Wecht, C. H., Rago, J. T. (2006). *Forensic Science and Law: Investigative Applications in Criminal, Civil, and Family Justice*. Boca Raton Fla.; London; New York N.Y.: CRC Press: Taylor & Francis Group.
44. Гросс, Г. (2002). Руководство для судебных следователей как система криминалистики. Москва: ЛексЭст.
45. Дьяконова, О. Г. (2017). *Теоретические основы судебной экспертологии: монография*. Москва: Проспект.
46. Зинин, А. М., Омелянюк, Г. Г., Пахомов, А. В. (2002). *Введение в судебную экспертизу*. Москва: Московский психолого-социальный институт.
47. Ищенко, Е. П. (2016). Криминалистика XXI века. Стратегия и тактика развития: монография. Москва: Проспект.
48. Пошюнас, П. (1977). *Применение бухгалтерских познаний при расследовании преступлений*. Вильнюс: Минтис.
49. Россинская, Е. Р. (2005). *Судебная экспертиза в гражданском, арбитражном, административном и уголовном процессе: монография*. Москва: Норма.
50. Сахнова, Т. В. (1999). *Судебная экспертиза*. Москва: Городец.
51. Селина, Е. В. (2002). *Применение специальных познаний в уголовном процессе*. Москва: Юрлитинформ.
52. Соколовский, З. М. (1969). *Понятие специальных знаний. Криминалистическая экспертиза*. Киев: РИО МВД УССР.
53. Шапиро, Л. Г. (2001). *Использование специальных познаний при расследовании преступных уклонений от уплаты налогов. Под ред. Степанова, В. В.* Саратов: СГАП.
54. Эскархопуло, А. А. (2005). *Специальные познания и их применение в исследовании материалов уголовного дела: монография*. Санкт-Петербург: Издательский дом Санкт-Петербургского государственного университета, Издательство юридического факультета Санкт-Петербургского государственного университета.

Daktaro disertacijos

55. Bochentyn, A. (2018). *Dowód z opinii biegłego w jurysdykcyjnym postępowaniu administracyjnym: rozprawa doktorska*. Gdansk.
56. Dereškevičius, E. (2013). *Kriminalistikos metodų taikymas gynėjo procesinėje veikloje: nuo teorijos iki metodikos: daktaro disertacija*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.

57. Fočenkova, N. (2003). *Kriminalistikos žinių panaudojimas renkant ir tiriant įrodymus administraciniame procese (pagal Rusijos ir Lietuvos praktiką): daktaro disertacija*. Maskva: Rusijos Vidaus reikalų ministerijos Kaliningrado teisės institutas.
58. Frase, R. (1990). *Cooperative Criminal justice as a guide American law reform: how to the French do it, how we can find out, and why we should care*. California Law Review, Inc.
59. Juškevičiūtė, J. (1998). *Specialių žinių panaudojimas tiriant nusikaltimus: būklė ir perspektyvos: daktaro disertacija*. Vilnius: LPA.
60. Juodkaitė-Granskienė, G. (2003). *Teismo ekspertizės išvadų formulavimas ir vertinimas: daktaro disertacija*. Vilnius: Vilniaus universitetas.
61. Kriškėčiūnas, R. (2002). *Kriminalistikos metodų ir rekomendacijų panaudojimas civilinėje teisenoje: teoriniai ir metodiniai pagrindai: daktaro disertacija*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas.
62. Malevski, H. (1997). Įvykio vietos apžiūra ir įvykio vietos tyrimas: Naujas kriminalistinės koncepcijos modelis: Daktaro disertacijos santrauka: *Socialiniai mokslai, teisė (6F)*. Vilnius.
63. Raižys, D. (2008). *Procesas pirmosios instancijos administraciniame teisme: daktaro disertacija*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
64. Radzevičius, E. (2006). *Specialių žinių panaudojimas tiriant nusikalstamus darbų saugos taisyklių reikalavimų pažeidimus: teorija ir praktika Lietuvoje: daktaro disertacija*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
65. Šimbelytė, R. (2016). *Peculiarities and Problems of the Use of Special Date in Lithuania's Criminal Proceedings: Doctoral Thesis*. Riga.
66. Голованов, А. А. (2005). *Криминалистическое обеспечение административного расследования: дис. канд. юрид. наук*. Калининград: РГБ ОД.
67. Кузякин, Ю. П. (2008). *Концептуальные основы использования специальных знаний в производстве по делам об административных правонарушениях: диссертация доктора юридических наук*. Москва: ГОУВПО «Российская правовая академия».
68. Лазарева, Л. В. (2011). *Концептуальные основы использования специальных знаний в российском уголовном судопроизводстве: диссертация*. Москва: Б. м.

Moksliniai straipsniai

69. Ažubalytė, R. (2010). Tendencies of the development of the Lithuanian criminal procedure law. Iš *Jurisprudencija: mokslo darbai*, 1, p. 281–296.
70. Belevičius, L. (2011). Procesinių prievartos priemonių teisėtumo ir jų taikymo metu gautų įrodymų leistinum probleminiai aspektai. Iš *Baudžiamasis procesas: nuo teorijos iki įrodinėjimo (prof. dr. Eugenijaus Palskio atminimui): mokslo studija* (p. 325–361). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
71. Bilevičiūtė, E., Dereškevičius, E., Kurapka, K. (2012). Криминалистические основы деятельности адвоката-уполномоченного представителя в административном процессе Литвы (Advokato-įgaliotojo atstovo kriminalistinė veikla Lietuvos adminis-

traciniamė procese). Iš *Kriminalistika ir teismo ekspertizė: mokslas, studijos, praktika (Criminalistic and forensic examination: science, studies, practice)*. 8-я (внеочередная) международная научно-практическая конференция: научные статьи (p. 22–31). Санкт-Петербург: Издательство Санкт-Петербургского государственного университета.

72. Bilevičiūtė, E., Kurapka, K. (2019). Specialių žinių panaudojimo galimybės administracinio proceso išteisminėje ginčų nagrinėjimo stadijoje. Iš *Kriminalistika ir teismo ekspertologija: mokslas, studijos, praktika XV = Criminalistics and Forensic Science: Science, Studies, Practice = Kriminalistika ir teismo ekspertologija: mokslas, studijos, praktika (p. 60-72)*. Kaunas: Lietuvos teismo ekspertizės centras, Lietuvos kriminalistų draugija.
73. Bowers C. M. Forensic. (2013). *Testimony: Science, Law and Expert Evidence*. New York: Academic Press.
74. Burda R., Juškevičiūtė J. (2006). Specialiųjų žinių naudojimo formų Lietuvos baudžiamajame procese optimizavimas. Iš *Jurisprudencija*, 11 (89), 20.
75. Dereškevičius, E., Kurapka, K. (2013). Kriminalistikos metodų gynėjo procesinėje veikloje galimybės: požūriai ir tendencijos Lietuvos praktikoje. Iš *Kriminalistika ir teismo ekspertizė: mokslas studijos, praktika. II dalis: mokslinių straipsnių rinkinys* (p. 207–221). Vilnius, Charkovas: Lietuvos kriminalistų draugija, Апостиль.
76. Dereškevičius, E., Kurapka, K. (2018). Rungimosi principo baudžiamajame procese realizavimas kriminalistikos priemonėmis: deklaracijos ir realijos. Iš *Kriminalistika ir teismo ekspertologija: mokslas, studijos, praktika XIV = Criminalistics and forensic science: science, studies, practice = Kriminalistika ir teismo ekspertologija: mokslas, studijos, praktika (p. 110–121)*. Odessa: НУ «ЮА».
77. Dreyfus, H., Dreyfus, S. (2005). Expertise in real world contexts. Iš *Organization Studies*, 26 (5), p. 779–792.
78. Expert Witnessing. Explaining and Understanding Science. Edited by Carl Mayer. 1999 CRC Press LLC, p. 89.
79. Gušauskienė, M. Eksperto veiklos nepriklausomumo ir konkurencijos teisės klausimai. Iš *Kriminalistika ir teismo ekspertologija: mokslas, studijos, praktika XV = Criminalistics and Forensic Science: Science, Studies, Practice = Kriminalistika ir teismo ekspertologija: mokslas, studijos, praktika (p. 90-106)*. Kaunas: Lietuvos teismo ekspertizės centras, Lietuvos kriminalistų draugija.
80. Giannelli, P., C. (2001). Daubert and forensic science: the pitfalls of law enforcement control of scientific research. Iš *University of Illinois Law Review*.
81. Juodkaitė-Granskienė, G. (2001). Teismo ekspertizės išvadų vertinimas. Iš *Jurisprudencija*, 22 (14), p. 84–85.
82. Juodkaitė – Granskienė, G., Paužaitė – Kulvinskienė, J., Šimonis, M., Minkevičius, S. Lietuvos Respublikos teisės ir praktikos atitikimas teismo eksperto veiklos tarptautinių reglamentavimų. Iš *Kriminalistika ir teismo ekspertologija: mokslas, studijos, praktika. XI mokslinės praktika* (p. 31-49). Vilnius.
83. Juodkaitė-Granskienė, G., Malevski, H., Merkevičius, R. (2011). Teismo ekspertizės reglamentavimas – būklė ir perspektyvos. Iš *Kriminalistika ir teismo ekspertizė: mokslas, studijos, praktika (p. 10-20)*. Kaunas: Lietuvos teismo ekspertizės centras, Lietuvos kriminalistų draugija.

- las, studijos, praktika. VII.D.1: mokslinių straipsnių rinkinys (p. 9–22). Vilnius: Teismo ekspertizės centras.
84. Jurka, R. (2009). Proceso per kuo trumpiausią laiką teisinis principas: samprata ir realizavimo problemos. Iš *Teisės problemos*, 1 (63), 54–74.
 85. Jurka, R. (2011). Tarptautinis bendradarbiavimas baudžiamajame procese: įrodymai ir jų priimtumas Europos sąjungoje. Iš *Baudžiamasis procesas: nuo teorijos iki įrodinėjimo (prof. dr. Eugenijaus Palskio atminimui): mokslo studija* (p. 89–129). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
 86. Jurka, R., Kurapka, V. E. (2013). Kriminalistika tarptautiniame bendradarbiavime baudžiamajame procese: abipusio pripažinimo link. Iš *Kriminalistika ir teismo ekspertizė: mokslas studijos, praktika. II dalis: mokslinių straipsnių rinkinys* (p. 59–75). Vilnius, Charkovas: Lietuvos kriminalistų draugija, Апостіль.
 87. Jurka, R., Kurapka, K. (2014). Scientia Juris as special knowledge in legal proceedings: from ideas to implementation, Iš *Kriminalistika ir teismo ekspertizė: mokslas, studijos, praktika = Criminalistics and forensic examination. II dalis: mokslinių straipsnių rinkinys* (p. 232–242). Харьков: Апостіль.
 88. Jurka, R., Kurapka, K. (2016). Specialiųjų žinių panaudojimo procesuose unifikacija: realijos ir iššūkiai. Iš *Kriminalistika ir teismo ekspertologija: mokslas, studijos, praktika XII* (p. 229–243). Vilnius: Lietuvos teismo ekspertizės centras.
 89. Jurka, R., Zajančauskiene, J. (2015). Jurisdiction Collisions in the Criminal Proceedings of European Union Member States. Iš *Baltic Journal of Law and Politics*, 8 (1), p. 82–105. <https://doi.org/10.1515/bjlp-2015-0012>.
 90. Jurka, R., Žibaitė-Neliubšienė, R. (2013). Specialios žinios kaip priemonė nustatant įrodymų patikimumą. Iš *Kriminalistika ir teismo ekspertizė: mokslas studijos, praktika. II dalis: mokslinių straipsnių rinkinys* (p. 190–192). Vilnius, Charkovas: Lietuvos kriminalistų draugija, Апостіль.
 91. Juškevičiūtė J. (2005). Specialisto veiklos reglamentavimas Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekse. Iš *Jurisprudencija*, 75 (67), p. 37–42.
 92. Juškevičiūtė, J., Malevski, H. (1998). Specialistas kriminalistas įvykio vietos apžiūroje. Iš *Jurisprudencija: mokslo darbai*, 9, p. 88–101.
 93. Kalašnykas, R., Deviatnikovaitė, I. (2007). Kai kurių bendrųjų Europos Bendrijos teisės principų taikymo ypatumai administruojant viešąją saugumą. *Jurisprudencija*, 2007, 4(94), p. 50.
 94. Kriškčiūnas, R., Shapoval, R. (2016). *Kriminalistiniai metodai administracinėje teisenoje*. Iš *Kriminalistika ir teismo ekspertologija: mokslas, studijos, praktika XII = Criminalistics and Forensic Science: Science, Studies, Practice = Криминалистика и судебная экспертология: наука, обучение, практика* (p. 244–252). Vilnius: Lietuvos teismo ekspertizės centras.
 95. Kriškčiūnas, R., Matulienė, S. (2011). Peculiarities of averment stages in cases of administrative offences. Iš *Jurisprudencija: mokslo darbai*, 18 (2), p. 659–674.
 96. Kriškčiūnas, R. (2002). Ekspertizė ir specialisto dalyvavimas nagrinėjant civilines bylas. Iš *Jurisprudencija: mokslo darbai*, 333 (25), p. 74–82.

97. Kurapka, E. (2000). Kriminalistikos raidos Lietuvoje tendencijos: mokslas ir praktika. Iš *Jurisprudencija: mokslo darbai*, 15 (7), p. 120–127.
98. Kurapka, K. (2015). Specialisto statuso reglamentavimas Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekse. Iš *Kriminalistika ir teismo ekspertologija: mokslas, studijos, praktika XI: mokslinių straipsnių rinkinys* (p. 159–171). Vilnius: Lietuvos teismo ekspertizės centras.
99. Kurapka, K., Jurka, R. (2017). Interpretation of Juridical Knowledge as a Special Knowledge: Dialectical Approach. Iš *Криминалистика*, Nr. 15/2017, p. 10–26.
100. Kurapka, K., Jurka, R. (2017). Specialios žinios administracinių nusižengimų kodekse: naujos trajektorijos? Iš *Kriminalistika ir teismo ekspertologija: mokslas, studijos, praktika XIII. II dalis* (p. 45–55). Vilnius: Lietuvos teismo ekspertizės centras, Lietuvos teisės institutas.
101. Kurapka, E., Malevski, H., Juškevičiūtė, J. (2003). Conception of legal regulation of forensic science and the practice of its realization in Lithuania. Iš *Forensic Science International: An International Journal Dedicated to the Applications of Medicine and Science in the Administration of Justice*, 136 (Suppl.1).
102. Kurek, E. *Biegły w postępowaniu administracyjnym*. Prieiga per internetą: <http://www.wiedzaprawnicza.pl/teksty/3-2011/EwaKurek.pdf>.
103. Lall, A. (2012). Проблемы совершенствования профессиональной подготовки специалистов в Эстонской Республике. Iš *Kriminalistika ir teismo ekspertologija: mokslas, studijos, praktika*. Sankt-Peterburg.
104. Libby, R., Blashfield, R. (1978). Performance of a composite as a function of a number of judges. *Organizational Behavior and Human Performance*, Vol. 21, p. 121–129.
105. Lukičev, B. A., Aleksejev, C. G. (2012). Sveduščije lica v ugovnom procese Bolgariji I Rosiji. Iš *Žurnal zarubežnovo zakonodatelstva I sravnitel'novo pravovedenija*, 6, p. 165.
106. Lubet S., Boals E. (2013). Expert Testimony: A Guide for Expert Witnesses and the Lawyers Who Examine Them. National Institute for Trail Advocacy.
107. Malevski, H., Juškevičiūtė, J. (1997). Dėl „specialių žinių“ termino apibrėžimo. Iš *Kriminalinė justicija: mokslo darbai*, 6, p. 35–45.
108. Merkevičius, R. (2009). Baudžiamojo proceso kodeksas: ar teismo nagrinėjimo struktūra garantuoja teisingą teisimą? Iš *Sąžiningas baudžiamasis procesas: probleminiai aspektai*. Vilnius: Industrus.
109. Palskys, E. (1968). Procesinė specialisto padėtis parengtiniame tardyme. Iš *Socialistinė teisė*, Nr. 3, p. 21–28.
110. Palskys, E. (1995). Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso įstatymų raida 1990–1994 metais. Iš *Kriminalinė justicija*, IV, p. 94–114.
111. Papiestis, J. (2014). Europos Sąjungos teisės įtaka Lietuvos bausimosios teisės specialiosios dalies institutams. Iš *Europos sąjungos teisės įtaka Lietuvos teisei sistemai*. Vilnius. Vilniaus universiteto teisės fakultetas, p. 161–190.
112. Rinkevičius, J. (1992). Įrodymų samprata Lietuvos baudžiamojo proceso teisėje. Iš *Teisė*, 26, p. 193–195.
113. Rinkevičius, J., Juodkaitė – Granskienė, G. (2000). Apie galimus teismo ekspertizės reglamentavimo būdus. Iš *Jurisprudencija*, 18(10), p. 29 – 34.

114. Sabonis, D. (2006). Vidinis įsitikinimas kaip įrodymų ir duomenų vertinimo kriterijus. Iš *Teisės problemos*, 2 (52), p. 42–61.
115. Stungys, K. (2000). Įrodymų samprata baudžiamojo proceso kodekso projekte. Iš *Jurisprudencija*, 16 (8), p. 22–26.
116. Stungys, K. (2004). Specialiųjų žinių samprata ir panaudojimo ypatumai. Iš *Jurisprudencija*, 52 (44), p. 83.
117. Stavrianos, C., Papadopoulos, L. Vasiliadis, A. Pantazis and Kokkas, A. (2011). The Role of Expert Witness in the Adversarial English and Welsh Legal System. *Research Journal of Medical Sciences*, Vol. 5. p. 4-8.
118. Stungys, K. (2014). Laidojame ekspertizę – laidojame ne tik teisingumą. Iš *Bernardinai*. Prieiga per internetą: <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2014-04-02-kestutis-stungys-laidojame-ekspertize-laidojame-ne-tik-teisinguma/115939>.
119. Šakirov, K. N. (2019). Some organizational and procedural features of the status of a forensic expert on Kazakhstan. Iš *III международная научно-практическая конференция «Дискуссионные вопросы теории и практики судебной экспертизы»*. Москва: Ассоциация НОЦЭ, p. 729–733.
120. Tidikis, R. (2003). *Socialinių mokslų tyrimo metodologija*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas.
121. Urbonas, D. (2003). Įrodinėjimo administracinių teisės pažeidimų bylose problemos. Iš *Jurisprudencija*, 41 (33), p. 130–140.
122. Urmonas, A. (2010). Administracinės teisės socialinės sąveikos. Iš *Regnum Est: 1990 M. Kovo 11-osios Nepriklausomybės Aktui – 20: Liber Amicorum Vytautui Landsbergiui: mokslo straipsnių rinkinys*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, p. 483–510.
123. Urbanska, N. A. Instytucja biegłego w administracyjnym postępowaniu dowodowym. Prieiga per internetą: <https://repozytorium.ukw.edu.pl/bitstream/handle/item/3809/Instytucja%20bieglego%20w%20administracyjnym%20postępowaniu%20dowodowym.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
124. Žaltauskaitė-Žalimienė, S. (2011). Nacionalinio teismo vaidmuo įgyvendinant Europos Sąjungos teisę ir teisinio saugumo principo pažeidžiamumas. Iš *Teisė*, 78, p. 142.
125. Žilinskas, D. (2000). Kaip kurie administracinio proceso mokslinio tyrimo metodologiniai aspektai. Iš *Jurisprudencija*, 17 (9), p. 108–116.
126. Малевски, Г. (2012). Специальные знания – краеугольный постулат концепции криминалистики Ганса Гросса и их современная интерпретация. Iš *Криминалистика первопечатный*, № 5, p. 108–121.
127. Строгович, М. С. (1979). Судебное право: предмет, система, наука. Iš *Советское государство и право*, № 12, p. 58–65.
128. Шапиро, Л. Г., Степанов, В. В. (2008). Концептуальные проблемы понятия специальных знаний в уголовном судопроизводстве. Iš *Вестник криминалистики*. Вып. 4 (12). Prieiga per internetą: <http://www.law.edu.ru/doc/document.asp?docID=1312128>.
129. Шепитко, В. (2019). Криміналістичні та спеціальні знання: сутність, співвідношення, тенденції використання. Міжнар. науково-практ. конф.

«Актуальні питання судової експертології, криміналістики та кримінального процесу». (Київ, 5 листопада). С. 611-617.

130. Шепитько, В. (2018). The task of criminalistics in the context of global threats and evolutionary transformation of crime. Із *Kriminalistika ir teismo ekspertologija: mokslas, studijos, praktika XIV = Criminalistics and forensic science: science, studies, practice = Криміналістика и судебная экспертиология: наука, обучение, практика*. Odessa: НУ «ОЮА».
131. Шепитько, В. (2017). Використання спеціальних знань у кримінальному провадженні: сучасні тенденції та деякі проблеми. Актуальні питання судової експертизи і криміналістики: матер. міжнар. наук-практ. конф. (Харків, 10-11 жовтня). Харків: Право, 2018. С.64-67.
132. Волчецкая, Т. С., Хорков, В. Н., Фоченкова, Н. А. (2003). Становление административной юстиции в Российской Федерации и Литовской Республике. Із *Журнал Российского права*, № 8, р. 93–101.
133. Смелянская, С. Г. (1986). Понятие «специальные познания» в уголовном процессе. Внедрение достижений науки и техники в практику борьбы с преступностью. Із *Тезисы республиканской научной конференции*. Вильнюс, р. 36.
134. Paradowski, M. (2013). Pozycja biegłego w postępowaniu administracyjnym. Priiega per internetą: <https://www.doradcasamorzadu.pl/komunikaty/23-sas01-2013/98-pozycja-bieglego-w-postepowaniu-administracyjnym.html>.
135. Россинская, Е. Р., Россинский, Б. В. *Статус эксперта и специалиста, участвующих в производстве по делу об административном правонарушении*. Priiega per internetą: www.lawmix.ru/comm/6655.
136. Россинская, Е. Р., Россинский, Б. В. (2000). Проблемы процессуального статуса эксперта и специалиста, участвующих в производстве по делу об административном правонарушении. Із *Журнал Российского права*, № 9, р. 29–35.
137. Россинская, Е. Р. (2018). Судебная экспертиза в гражданском, арбитражном, административном и уголовном процессе: учебник. Москва: ООО «Юридическое издательство Норма», р. 14.
138. Шухнин, М. Н. (2019). Сведущие лица Із *III международная научно-практическая конференция «Дискуссионные вопросы теории и практики судебной экспертизы»*. Москва: Ассоциация НОЦЭ. Р. 743-746.

Mokomieji / metodiniai leidiniai

139. Ericsson, A. K., Charness, N., Feltovich, P., Hoffman, R. R. (2006). *Cambridge handbook on expertise and expert performance*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
140. James, St. H., Nordby, J. J. (2003). *Forensic Science: an Introduction to Scientific and Investigative Techniques*. London: CRC Press.
141. Pošiūnas, P. (1988). *Teismo ekspertizės procesiniai, taktiniai ir organizaciniai pagrindai: mokymo priemonė*. Vilnius: LTEI.

142. Pošiūnas, P. (1994). *Teismo ekspertizės pagrindai: mokomoji priemonė*. Vilnius: LTEI.
143. Pošiūnas, P. (1997). *Kriminalistinės ekspertizės: mokomoji priemonė*. Vilnius: LTEI.
144. Vansevičius, S. (2000). *Valstybės ir teisės teorija: mokomoji priemonė*. Vilnius: Justitia.
145. Аверьянова, Т. В. (2006). *Судебная экспертиза. Курс общей теории: учебное пособие*. Москва: Норма.
146. Белкин, Р. С. (1978). *Курс советской криминалистики. Т. 2*. Москва: Изд-во Московского ун-та.
147. Белкин, Р. С. (2001). *Курс криминалистики*. Москва.
148. Боботов, С. В. (1994). *Правосудие во Франции: учебное пособие*. Москва: ЕАВ.
149. Волчещкая, Т. С. (2004). *Основы судебной экспертологии: учебное пособие*. Калининград: Изд-тво Калининградского гос. Университета.
150. Евстигнеева, О. В. (2001). *Использование специальных познаний в доказывании на предварительном следствии: учебное пособие*. Саратов: СГАП.
151. Эксперт (2003). *Руководство для экспертов органов внутренних дел*. Под ред. Т. В. Аверьяновой, В. Ф. Статкуса. Москва: Кно Рус, Право и закон.

Interneto šaltiniai

152. Administracinių teisės pažeidimų / administracinių nusižengimų bylų nagrinėjimo ataskaita (I instancijos teismuose). Prieiga per internetą: <https://www.teismai.lt/lt/visuomenei-ir-ziniasklaidai/statistika/106>
153. Bundesrecht konsolidiert: Gesamte Rechtsvorschrift für Sachverständigen- und Dolmetschergesetz, Fassung vom 28.07.2019. Prieiga per internetą: <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10002338>.
154. Comparative Study on Expert Witnesses in Court Proceedings. Prieiga per internetą: <http://documents.worldbank.org/curated/en/801721468339116562/text/628320ESW0Box30ative0Study00final0.txt>.
155. CEPEJ Report on “European judicial systems – Edition 2014 (2012 data): efficiency and quality of justice”. Prieiga per internet: <https://rm.coe.int/cepej-report-on-european-judicial-systems-edition-2014-2012-data-effic/16807882a1>.
156. Guide to Good Practices in Civil Judicial Expertise in the European Union. Prieiga per internetą: <https://experts-institute.eu/wp-content/uploads/2018/03/2016-01-07-eeei-guide-to-good-practices-egle-en-brochure.pdf>.
157. Informacija apie Vyriausiosios administracinių ginčų komisijos 2016 m. veiklą. Prieiga per internetą: http://www.lagk.lt/wp-content/uploads/2017/04/VAGK-metinė-ataskaita-_2016.pdf.
158. International association for identification konferencijų programos. Prieiga per internetą: <https://www.theiai.org/conference.php>.
159. Lietuvos Respublikos ikiteisminio administracinių ginčų nagrinėjimo tvarkos įstatymo Nr. VIII-1031 pakeitimo įstatymo projektas reg. Nr. 20-2939(2). Prieiga per internetą: <https://e.seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/f1e30507e3711eaa38ed978-35ec4df6?positionInSearchResults=0&searchModelUUID=ab8bbfaa-b17c-4873-a97e-a5c27284a7a6>.

160. Lietuvos Respublikos ikiteisminio ginčų dėl mokesčių nagrinėjimo tvarkos įstatymo projektas reg. Nr. 20-5229Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/462548c17e3011eaa38ed97835ec4df6>.
161. Lietuvos administracinių ginčų komisijos 2018 metų veiklos ataskaita. Prieiga per internet: <http://lagk.lrv.lt/uploads/vagk/documents/files/Administracine%20informacija/Veiklos%20ataskaitos/2018%20veiklos%20ataskaita.pdf>.
162. Lietuvos administracinių ginčų komisijos 2018 metų veiklos ataskaita. Prieiga per internet: http://lagk.lrv.lt/uploads/vagk/documents/files/Administracine%20informacija/Veiklos%20ataskaitos/2019%20m_%20veiklos%20ataskaita.pdf.
163. Lietuvos Respublikos teismo ekspertizės įstatymo NR. IX-1161 pakeitimo įstatymo projekto – 2 Aiškinamasis raštas. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/111c6d00cabf11e8a82fc67610e51066?jfwid=-35qhptxl>.
164. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2018 m. veiklos apžvalga. Prieiga per internetą: <https://www.lvat.lt/doclib/sxqi7o7klukprujhd9157r2f7rz65y5r>.
165. Lietuvos administracinių ginčų komisijos informacija apie Vyriausiosios administracinių ginčų komisijos 2017 m. veiklą. Prieiga per internetą: http://www.lagk.lt/wp-content/uploads/2019/02/Informacija_apie_VAGK_veikla-_2017.pdf.
166. Mokestinių ginčų komisijos prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2017 m. veiklos ataskaita. Prieiga per internetą: <http://mgk.lrv.lt/uploads/mgk/documents/files/2017%20metu%20veiklos%20ataskaita.pdf>.
167. Paraiška Lietuvos mokslo tarybos mokslininkų grupių 2019 m. projektams MIP 19-10. Prieiga per internetą: <http://old.lmt.lt/lt/kvietimu-kalendorius/kvietimas/227>.
168. Regionų apygardos administracinio teismo 2018-ųjų metų veiklos apžvalga, patvirtinta Regionų apygardos administracinio teismo pirmininko 2019 m. kovo 1 d. įsakymu Nr. N.S.-4/2019. Prieiga per internetą: <https://regionu.teismai.lt/doclib/w7pdi-ge1xd25ryccs4y5s69t1m88j4s9>.
169. Sachverständiger oder sachverständiger Zeuge? (2010, spalio 29). *Rechtslupe*. Prieiga per internetą: <https://www.rechtslupe.de/verwaltungsrecht/sachverstaendiger-oder-sachverstaendiger-zeuge-323186>.
170. Strengthening Forensic Science in the United States: a Path Forward (2019.). The National Academies Press: Washington, D.C. Prieiga per internetą: www.nap.edu.
171. Tarybos išvadų dėl Europos kriminalistikos 2020 vizijos, taip pat Europos kriminalistikos erdvės sukūrimą ir kriminalistikos infrastruktūros Europoje plėtojimą, projektas, 17537/11. Prieiga per internetą: https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/jha/126889.pdf.
172. Teismo ekspertizės įstatymo Nr. IX-1161 pakeitimo įstatymo projektas (nauja redakcija): Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/762b4d70cab911e8a82fc67610e51066?positionInSearchResults=1&searchModelUUID=8b78902f-832d-402f-8167-8df4d016b19f>.
173. Teismo ekspertų veiklos vertinimo tarybos 2017 m. kovo 29 d. Rekomendacijos priėjimams teismo ekspertams Nr. KT-S-37(17). Prieiga per internetą: <http://www.ltec.lt/lt/teismo-ekspertu-veiklos-koordinavimo-taryba>.

174. Teismo ekspertų sąrašas. Prieiga per internetą: <http://tm.lrv.lt/dok/teismo-ekspertai/2018%2005%2031%20TEISMO%20EKSPERTU%20SARASAS.pdf>.
175. Teismo ekspertizės įstatymo Nr. IX-1161 pakeitimo įstatymo projektas (nauja redakcija). Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/762b4d70cab911e8a82fc67610e51066?positionInSearchResults=1&searchModelUUID=8b78902f-832d-402f-8167-8df4d016b19f>.
176. Thirteenth United Nations Congress on Crime Prevention and Criminal Justice. Doha, 12-19 April 2015. Prieiga per internetą: <https://undocs.org/A/CONF.222/L.6>.
177. Vilniaus apygardos administracinio teismo 2018 m. veiklos apžvalga. Prieiga per internetą: <https://vaat.teismas.lt/data/public/uploads/2019/02/vaat-2018-m.-teismo-veiklos-apzvalga.pdf>.
178. Valstybinio audito ataskaita „Teismo ekspertizių atlikimo organizavimas“, patvirtinta Valstybės kontrolės 2016 m. lapkričio 17 d. įsakymu Nr. VA-P-40-3-23. Prieiga per internetą: <https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=2ahUKEwjJwJnj6tfjAhXF-yoKHXNBC-EQFjAAegQIABAC&url=https%3A%2F%2Fwww.vkontrolė.lt%2Ffailas.aspx%3Fid%3D3634&usq=AOvVaw0jW-WwLw2H5z6EhBc0u7Mr>.
179. <https://cyberleninka.ru/article/n/normativnye-osnovaniya-ispolzovaniya-spetsialnyh-znaniy-v-administrativnom-protssesse>.

Enciklopedijos

180. *Visuotinė lietuvių enciklopedija: 1 tomas* (2001). Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras.

Teismų praktika

181. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2014 m. kovo 27 d. sprendimas byloje Matytsina prieš Rusiją, peticijos Nr. 58428/10.
182. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 1998 m. spalio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-161/98.
183. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. sausio 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-2/2005.
184. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. vasario 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-8/2005.
185. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. rugsėjo 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-452/2006.
186. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2007 m. birželio 28 d. apžvalga „*Baudžiamojo proceso kodekso normų, reglamentuojančių įrodinėjimą, taikymo teismų praktikoje*“. Teismų praktika Nr. 27. Prieiga per internetą: <https://www.lat.lt/lat-praktika/teismu-praktikos-apzvalgos/ baudziamuju-byly-apzvalgos/68>.
187. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. gruodžio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-575/2008.

188. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. lapkričio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-503/2009
189. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. gegužės 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-163/2010.
190. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. kovo 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-165/2013.
191. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. vasario 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-1-693/2017.
192. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. gegužės 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-181-219/2019.
193. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. lapkričio 12 d. Europos Žmogaus Teisių Teismo, Europos Sąjungos Teisingumo Teismo sprendimų santraukos Nr. ŽT-B-50. Teismų praktika. 2019, 50, p. 637-666.
194. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2016 m. sausio 21 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A-5-442/2016.
195. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2011 m. balandžio 4 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A662-1121/2011.
196. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktikos, taikant Administracinių bylų teisenos įstatymo normas, apibendrinimas, pritarta Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo teisėjų 2012 m. rugsėjo 19 d. pasitarime.
197. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2008 m. gruodžio 1 d. Nutartis administracinėje byloje Nr. N-575-725/2008.
198. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2009 m. sausio 16 d. nutartis administracinėje byloje Nr. N-438-3344/2009.
199. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2009 m. sausio 29 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁴⁴²-1304/2009.
200. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2009 m. balandžio 30 d. nutartis administracinėje byloje Nr. N⁵⁰²-3895/2009.
201. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2009 m. rugsėjo 21 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁴³⁸-1077/2009.
202. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2009 m. spalio 16 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A502-34/2009.
203. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2009 m. spalio 30 d. Nutartis administracinėje byloje Nr. N⁶⁶²-2326/2009.
204. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2010 m. spalio 22 d. nutartis administracinėje byloje Nr. N⁴⁴⁴-2183/2010.
205. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2010 m. gruodžio 6 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A438-3362/2010.
206. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2011 m. vasario 14 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A442-203/2011.
207. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas 2011 m. vasario 18 d. nutartis administracinėje byloje Nr. N⁴⁴⁴-613/2011.

208. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2011 m. spalio 21 d. nutartis administracinėje byloje Nr. N⁵⁷⁵-2212/2011.
209. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2011 m. rugsėjo 13 d. nutartis administracinėje byloje Nr. N⁴⁴⁴-1228/2011.
210. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2012 m. vasario 20 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A146-184/2012.
211. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2014 m. vasario 5 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A438-202/2014.
212. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2014 m. spalio 13 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A438-1219/2014.
213. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2014 m. lapkričio 10 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A438-1643/2013.
214. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2017 m. gegužės 18 d. nutartis administracinėje byloje Nr. eA-323-438/2017.
215. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas 2017 m. birželio 21 d. nutartis administracinėje byloje Nr. eA-1420-502/2017
216. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2018 m. vasario 21 d. nutartis administracinėje byloje Nr. eA-1462-442/2018.
217. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2018 m. balandžio 19 d. nutartis administracinėje byloje Nr. eA-299-492/2018.
218. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2018 m. gegužės 2 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A-2977-1062/2018.
219. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. kovo 28 d. Baudžiamojo proceso kodekso normų, reglamentuojančių specialiųjų žinių panaudojimą, taikymo teismų praktikoje apžvalga.
220. Kauno apygardos teismo 2019 m. kovo 28 d. nutartis Administracinio nusižengimo byloje Nr. AN2-80-966/2019.
221. Kauno apygardos teismo 2019 m. gegužės 21 d. nutartis Administracinio nusižengimo byloje Nr. AN2-214-383/2019.
222. Klaipėdos apygardos teismo 2019 m. gegužės 17 d. nutartis Administracinio nusižengimo byloje Nr. AN2-155-417/2019.
223. Teisingumo Teismo (trečioji kolegija) 2010 m. spalio 21 d. sprendimas Nidera Handelscompagnie B.V. prieš Valstybinė mokesčių inspekcija prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos. Prieiga per internetą: <http://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?language=lt&jur=C,T,F&num=C-385/09&td=ALL>.
224. 1993 m. JAV Aukščiausiojo teismo nutarimas Daubert V. Merrell Dow Pharmaceuticals No. 92-102. Prieiga per internetą: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/509/579/>.
225. Бюллетень Верховного Суда РФ № 5. (1998). В президиумах Верховных Судов республик, краевых и областных судов: 5. В соответствии со ст. 68 УПК РСФСР суд обязан установить способ совершения преступления и его мотивы. P. 18–19. Prieiga per internetą: <https://legallib.ru/byulleten-vs-rf-za-1998-god.html>.
226. Постановление Пленума Верховного Суда РФ от 21 декабря 2010 г. N 28 «О

судебной экспертизе по уголовным делам». Prieiga per internetą: <http://www.garant.ru/hotlaw/federal/299814/#ixzz5uxm0Pli0>.

227. Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 24 marca 2015 r. I GSK 407/13. Prieiga per internetą: <https://sip.lex.pl/orzeczenia-i-pisma-urzedowe/orzeczenia-sadow/i-gsk-407-13-wyrok-naczelnego-sadu-administracyjnego-521866833>.
228. Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Olsztynie z dnia 28 listopada 2013 r. I SA/Ol 646/13. Prieiga per internetą: <https://sip.lex.pl/orzeczenia-i-pisma-urzedowe/orzeczenia-sadow/i-sa-ol-646-13-wyrok-wojewodzkiego-sadu-521503784>.
229. Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Gdańsku z dnia 24 września 2013 r. I SA/Gd 761/13 Budynek w rozumieniu u.p.o.l. Prieiga per internetą: <https://sip.lex.pl/orzeczenia-i-pisma-urzedowe/orzeczenia-sadow/i-sa-gd-761-13-budynek-w-rozumieniu-u-p-o-l-wyrok-521469528>.

Teisės aktai

230. Criminal Procedure Code of the Republic of Estonia (2003, amended 2013). Prieiga per internetą: <https://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes/country/33/Denmark/show>.
231. Criminal Procedure Code of the Republic of Croatia (2009). Prieiga per internetą: <https://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes/country/37/Canada/show>.
232. Criminal Procedure Code of the Federal Republic of Germany (1971, amended 2009). Prieiga per internetą: <https://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes/country/28/Georgia/show>.
233. Criminal Procedure Code of French Republic (2006). Prieiga per internetą: <https://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes/country/30/Finland/show>.
234. Criminal Investigation Act of Finland (805/2011; amendments to 736/2015 included). Prieiga per internetą: https://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/2011/en20110805_20150736.pdf.
235. Criminal Procedure Act of the Republic of Slovenia (2006). Prieiga per internetą: <https://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes/country/3/Slovakia/show>.
236. Criminal Procedure Code of the Republic of Poland (1997, amended 2016). Prieiga per internetą: <https://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes/country/10/Norway/show>.
237. Kendall, M. G., Stuart, A. (1983). Advanced theory of statistics. 4rd edition. Macmillan Pub Co.
238. Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia (Dz. U. 2001 Nr 106 poz. 1148). Prieiga per internetą: <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20011061148/U/D20011148Lj.pdf>.
239. Kodeks postępowania karnego (Dz. U. 1997 Nr 89 poz. 555). Prieiga per internetą:

- <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19970890555/U/D19970555Lj.pdf>.
240. Kodeks postępowania administracyjnego (Dz. U. 1960 Nr 30 poz. 168). Prieiga per internetą: <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19600300168/U/D19600168Lj.pdf>.
 241. Latvijos Republikos Teismo ekspertų įstatymas. Leidėjas: Seimas. Paskelbta: Rūšis: įstatymas „Latvijas Vestnesis“, 42 (5614). Priimta: 2016-02-11. 2016-03-01. Įsigaliojo: 2016-03-15. OP numeris: 2016/25. Prieiga per internetą: www.likumi.lv.
 242. Libby, R., Blashfield, R. (1978). Performance of a composite as a function of a number of judges. *Organizational Behavior and Human Performance*, Vol. 21, p. 121–129.
 243. Lietuvos Republikos įstatymas „Dėl Lietuvos Republikos baudžiamojo proceso kodekso patvirtinimo“ (Vyriausybės žinios, 1961, Nr. 18-148).
 244. Lietuvos Republikos įstatymas „Dėl Lietuvos Republikos Civilinio proceso kodekso patvirtinimo“ (Vyriausybės žinios, 1964, Nr. 19-139).
 245. Lietuvos Republikos Konstitucinio Teismo įstatymas (Lietuvos Aidas, Nr. 24; 1993, Nr. 6-120).
 246. Lietuvos Republikos Seimo statutas (Žin., 1994, Nr. 15-249; 1999, Nr. 5-97).
 247. Lietuvos Republikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas (Vyriausybės žinios, 1985, Nr. 1-1).
 248. Lietuvos Republikos teismų įstatymas (Žin., 1994, Nr. 46-851; 2002, Nr. 17-649).
 249. Lietuvos Republikos Teismo ekspertizės įstatymas Nr. IX-1161 (Žin., 2002, Nr. 112-4969).
 250. Lietuvos Republikos ikiteisminio administracinių ginčų nagrinėjimo tvarkos įstatymas (Žin., 1999, Nr. 13-310; TAR, 2016-06-15, Nr. 2016-16850).
 251. Lietuvos Republikos administracinių bylų teisenos įstatymas (Žin., 1999, Nr. 13-308, Nr. 36-1067, Nr. 60-1955).
 252. Lietuvos Republikos administracinių bylų teisenos įstatymas (Žin., 1999, Nr. 13-308).
 253. Lietuvos Republikos administracinių teisės pažeidimų kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymas (Žin., 2000, Nr. 22-552; 200).
 254. Lietuvos Republikos Vyriausybės 2004 m. rugšėjo 2 d. nutarimas Nr. 1119 „Dėl Mokestinių ginčų komisijos prie Lietuvos Republikos Vyriausybės nuostatų patvirtinimo“ (Žin., 2004, Nr. 136-4946).
 255. Lietuvos Republikos mokesčių administravimo įstatymas (Žin., 2004, Nr. 63-2243).
 256. Lietuvos Republikos administracinių bylų teisenos įstatymo 11, 12, 21, 22, 23, 24, 34, 37, 39, 50, 51, 53, 57, 61, 62, 64, 66, 68, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 77, 78, 82, 83, 85, 87, 93, 101, 105, 106, 107, 110, 118, 119, 121, 129, 130, 131, 132, 134, 135, 137, 138, 142, 150, 155, 156, 157 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas (Žin., 2011, Nr. 85-4131).
 257. Lietuvos Republikos administracinių bylų teisenos įstatymo Nr. VIII-1029 pakeitimo įstatymas (TAR, 2016-06-15, Nr. 2016-16849).
 258. Mokestinių ginčų komisijos prie Lietuvos Republikos Vyriausybės pirmininko 2004 m. lapkričio 25 d. įsakymas Nr. 1-14 „Dėl Mokestinių ginčų komisijos prie Lietuvos Republikos Vyriausybės darbo reglamento patvirtinimo“ (Žin., 2004, Nr. 172-6373).

259. Rekomendacijos dėl užduočių specialistams ir ekspertams skyrimo, patvirtintos Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2011 m. sausio 18 d. įsakymu Nr. I-14 „Dėl rekomendacijų dėl užduočių specialistams ir ekspertams skyrimo patvirtinimo“ (Žin., 2011, Nr. 8-379).
260. Strafprozessordnung. Prieiga per internetą: <http://www.gesetze-im-internet.de/bundesrecht/stpo/gesamt.pdf>.
261. *Statuta Lituaniae. Pirmasis Lietuvos Statutas. The First Statute of Lithuania. 1529.* (2002). Vilnius: Artlora, p. 198.
262. Teismo ekspertų veiklos koordinavimo tarybos 2018 m. rugsėjo 6 d. sprendimas Nr. KT-40 „Dėl Teismo ekspertizės rūšių sąrašo ir Teismo ekspertizės rūšių sąraše nurodytų ekspertizės rūšių sprendžiamų uždavinių patvirtinimo“ (TAR, 2018-09-12, Nr. 14373).
263. Verwaltungsgerichtsordnung (VwGO), Ausfertigungsdatum: 21.01.1960. Prieiga per internetą: <https://www.gesetze-im-internet.de/vwgo/>.
264. Zivilprozessordnung (ZPO), Ausfertigungsdatum: 12.09.1950. Prieiga per internetą: <https://www.gesetze-im-internet.de/zpo/BJNR005330950.html>.
265. Административно-процессуальный закон. Закон, принятый Сеймом 25 октября 2001 года и обнародованный Президентом государства 14 ноября 2001 года (С изменениями, внесенными по состоянию на 12 июня 2003 года). Prieiga per internetą: http://www.pravo.lv/likumi/06_apz.html.
266. Гражданский процессуальный кодекс. Принят 20.04.2005, RT I 2005, 26, 197 Вступление в силу 01.01.2006. Prieiga per internetą: <https://v1.juristaitab.ee/sites/www.juristaitab.ee/files/elfinder/ru-seadused/ДЕЛИКТНО-ПРОЦЕССУАЛЬНЫЙ%20КОДЕКС%2015.03.2019.pdf>.
267. Деликтно-процессуальный кодекс. Принят 22.05.2002 г. RT I 2002, 50, 313 Вступает в силу 01.09.2002. Prieiga per internetą: <https://v1.juristaitab.ee/sites/www.juristaitab.ee/files/elfinder/ru-seadused/ДЕЛИКТНО-ПРОЦЕССУАЛЬНЫЙ%20КОДЕКС%2015.03.2019.pdf>.
268. Закон о судебной экспертизе. Принят 30 мая 2001 года (RT I, 2001, 53, 309). Prieiga per internetą: http://estonia.news-city.info/docs/systemsw/dok_iegfeo.htm.
269. Закон ЭР от 30.05.2001 (ред. от 07.06.2007) «О СУДЕБНОЙ ЭКСПЕРТИЗЕ» (Объявлен Президентом ЭР 14.06.2001). Prieiga per internet: http://estonia.news-city.info/docs/systemsw/dok_iegfeo.htm.
270. Закон Республики Казахстан от 20.01.2010 №240-4 «О судебно-экспертной деятельности в Республике Казахстан». Prieiga per internetą: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30560032.
271. Закон Туркменистана от 8.11.2014 №137-V «О судебно-экспертной деятельности». Prieiga per internetą: <http://infoabad.com/zakonodatelstvo-turkmenistana/zakon-turkmenistana-o-sudebno-yekspertnoi-dejatelnosti.html>.
272. Закон Украины от 25.02.1994 №4038-ХІІ «О судебной экспертизе». Prieiga per internetą: http://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=12090.
273. Кодекс Российской Федерации об административных правонарушениях. От

- 30.12.2001 N 195-ФЗ (ред. от 18.07.2019). Prieiga per internetą: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_34661/.
274. Кодекс административного судопроизводства Российской Федерации от 08.03.2015 N 21-ФЗ (ред. от 27.12.2018) (с изм. и доп., вступ. в силу с 28.12.2018). Prieiga per internetą: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_176147/.
275. Кодекс Латвии об административных правонарушениях. Prieiga per internetą: http://www.pravo.lv/content/013_sdk_klap.html.
276. Уголовно-процессуальный закон, принятый Сеймом 21 апреля 2005 года и обнародованный Президентом государства 11 мая 2005 года (С изменениями, внесенными по состоянию на 28 сентября 2005 года). Prieiga per internetą: http://www.pravo.lv/likumi/29_upz.html.
277. *Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации* от 28.12.2004. Prieiga per internetą: http://www.hro.org/docs/rlex/upk2002/index_1.htm.

PRIEDAI

Interviu su Ekspertu Nr. 1

Interviu vieta: Lietuvos administracinių ginčų komisija, Vilniaus g. 27, LT-01402 Vilnius.

Laikas: 2019 m. kovo 8 d.

P: Ekspertas Nr. 1

D: Doktorantas Karolis Kurapka

D: Jūsų įstatymas neapibrėžia nei specialių žinių panaudojimo formos, nei specialių žinių subjekto teisių ir pareigų.

P: Nieko keisto, mūsų įstatymas net bylos šalių teisų ir pareigų neapibrėžia, net jie neturi teisių.

D: O ar yra įtakos ginčo nagrinėjimo kokybei, jeigu dalyvauja specialistas turintis specialių žinių?

P: Žinoma yra, mums akis atveria ypač bylos su akreditavimo tarnyba (Valstybinė akreditavimo sveikatos priežiūros veiklai tarnyba – K. K.), kuri kontroliuoja, ar sveikatos priežiūros įstaigos tinkamai teikia paslaugas. Jiems patiems dažnai pritrūksta žinių, todėl jie dažnai samdosi specialistus, o toliau bylai pasiekus mus, tie specialistai dalyvauja nagrinėjime. Ir tai mums labai padeda, tai turi įtakos apsisprendimui.

D: O nekyla poreikis pasiskirti ekspertizės?

P: Įstatymas, visų pirma, to nenumato, o antra, tai automatiškai reikštų, jog mūsų procesas pailgėtų. Tai ekspertizės pakankamai ilgai atliekamos, o mūsų instancijoje bylos nagrinėjamos daugiausiai 30 dienų, tai yra mūsų išskirtinumas. Mes nenorėtume, kad bylos nagrinėjimas pailgėtų. Tuo mes ir skiriamės nuo teismų.

D: Ar tenka iš šalies imti specialistą kaip specialių žinių subjektą, taip užtikrinant nešališkumą.

P: Kiek pamenu, buvo viena byla. Tai buvo irgi su sveikatos priežiūros klausimu susijusi byla. Komisijos narė ieškojo specialisto mediko ir jį kvietė paaiškinimams. Tai buvo vienintelis atvejis. Dauguma mūsų ginčų yra paprasti.

D: Ar reikėtų susisteminti specialių žinių panaudojimą tiek baudžiamajame, tiek civiliniame, tiek administraciniame procese? Jūsų nuomone, toks susistemimas suteiktų aiškumą?

P: Nemanau, kad tai būtų geras pavyzdys mūsų teisės sistemai, nes turime atskirus procesus. Manau, kad nebūtų labai patogu, nes tai yra skirtingi procesai. Praktinio naudojimo aspektu nebūtų patogu. Geriau turėti kiekvienam procesui atskirą reglamentavimą. Aišku, tam tikri klausimai turi būti suvienodinti, tam tikros nuostatos turi būti suderintos. Bet procesų specifika, matyt, lemia, kad ir specialių žinių panaudojimas turi savo specifiką.

D: Tačiau juk specialios žinios yra visuose procesuose vienodos. Todėl ir jų panaudojimas bei taikymas visuose procesuose turi būti analogiškas.

P: Tad dabar ir kritikuokite. Matome, jog teismų praktika nėra pastovi ir nuosekli. Dėl vienodo reglamentavimo į atskirą įstatymą, kaip teisininkui, gal norėtusi galvoti apie tam tikrą naują teisės institutą, šaką ar pan. Ar tai nebūtų per daug drąsus žingsnis jau dabar

pasakyti, kad visi teisminiai procesai tiek pribrendo, jog visus specialistus, ekspertus su jų specialiomis žiniomis reikia išimti iš procesinių įstatymų ir įdėti į atskirą įstatymą.

D: Bet to dubliavimo mes turime ir šiai dienai. Nes turime TEĮ, kuriame lygiai taip pat, eliminuojant tik specialistą, nurodomas ekspertas, kurio teisės numatytos, pareigos, ir jis visuose procesuose pratiškai kartojasi visuose įstatymuose. Taigi, mes jau tai lyg ir turime, tik TEĮ neturi specialisto. O TEĮ nurodo, kas yra specialios žinios, pasakydamas, kad tai žinios ekspertizei atlikti. Pagal LVAT išaiškinimą, specialistas ekspertinio tyrimo neatlieka. Taigi, turime koliziją. Tai gal vis dėlto reiktu viską susisteminti?

P: Komplikuotas klausimas. Juk viešajame administravime sprendimus priiminėja tarnautojai, specialistai, kurie turėtų turėti tam tikrų specialių žinių. Ir jie paskui dalyvauja procese. Tai ar reikia atskiro specialisto?

D: Ar teisinės žinios yra specialios žinios procese?

P: Turbūt nelabai.

D: Kodėl?

P: O kodėl tai turėtų būti specialios žinios? Tada viskas specialu. Žiūrint, su kuo lyginame. Medikui, matyt, teisinės žinios būtų specialios žinios, o teisininkui jos bendros. Jei procesas yra teisinis, tai teisinės žinios yra kažkas bendro, kas reglamentuoja tą procesą. Kaip ir specialu tas, kas nebūdinga grynai teisiniams dalykams. Čia lyginimo klausimas. Bendras ir specialus, reikia, matyt, su kažkuo lyginti, kaip ir bendrąjį ir specialių įstatymą. Negali pasakyti, kad vienas įstatymas bendras arba specialus, žiūrint, su kuo palyginsi, ar ne? Medikui, kuris čia ateina, atrodo specialu viskas. Taigi.

Interviu su ekspertu Nr. 2

Interviu vieta: Mokestinių ginčų komisija prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės Vilniaus g. 27, LT-01402 Vilnius.

Laikas: 2019 m. balandžio 23 d.

N: Ekspertas Nr. 2

D: Doktorantas Karolis Kurapka

D: Ar nagrinėjant skundą (pareiškimą) išankstine ikiteismine tvarka, kyla specialių žinių poreikis? Jei taip, kokia specialių žinių išraiškos forma yra pasitelkiama ir kodėl?

N: MGK – ikiteisminė, išimtinai mokestinius ginčus nagrinėjanti, institucija, todėl tam tikrais atvejais, dar iki ginčo nagrinėjimo MGK posėdyje, mokesčių mokėtojo atžvilgiu, mokesčių administratoriaus surašytuose procesiniuose sprendimuose (pvz., patikrinimo aktuose) jau būna pasinaudota specialiomis žiniomis. Su apmokestinimu susijusiuose santykiuose (surašant patikrinimo aktus, taip pat mokesčių mokėtojui įrodinėjant tam tikras aplinkybes) dažniausiai yra pasinaudojama šiomis specialiomis žiniomis: a) turto vertintojų surašytomis turto vertinimo ataskaitomis; b) baudžiamosiose bylose surašytomis specialistų išvadomis; c) auditorių išvadomis (labiau teorinio pobūdžio galimybė).

D: Kai nagrinėjate skundą, medžiagą gaunate jau su specialisto išvadomis, kurias pateikia viena ar kita pusė. Ar yra poreikis MGK pasinaudoti specialiomis žiniomis siekiant nešališko ginčo nagrinėjimo?

N: Ne, nebūtinai specialiomis žiniomis naudojasi tik viena šalis, dažnai abi pusės jau turi specialisto išvadas.

D: **O jeigu jums kyla klausimas tarp vieno ir kito, jūs turite pagrindą, teisę, poreikį pasinaudoti specialiomis žiniomis?**

N: Administratorius naudojasi dviejų rūšių specialistų žiniomis: turto vertinimo ataskaitomis arba specialistų išvadomis. Kai specialisto išvada yra baudžiamojoje byloje, tai administratorius nieko daugiau ir nepadarys. Jeigu mokesčių administratorius turi kelias turto vertinimo ataskaitas, savo akte jis gali sudėti jų rezultatus (kainas) ir išvesti vidurkį, arba kai abi ataskaitos yra geros, tada nieko jau nebegali padaryti. Per mūsų praktiką yra buvęs vienas atvejis, kai MGK pasiprašė teismo eksperto, nagrinėjant dvi skirtingas turto vertinimo ataskaitas, bet šia ekspertize nepasinaudojo. Dar kitas atvejis yra dar vis nagrinėjimo stadijoje. Specialias žinias mes galime panaudoti, bet labai ribotai.

Kadangi mokesčių teisės aktuose (pvz. GPM 15 str., Pelno mokesčio 40 str.) yra įtvirtintos atitinkamos nuostatos (prezumpcijos), kad šalių sudarytos ūkinės operacijos (turto perleidimas, patirtos išlaidos, sąnaudos) turi atitikti tikrąją rinkos kainą, todėl mokesčių mokėtojai teikiamomis turto vertinimo ataskaitomis įrodo aplinkybes, jog jų sudarytos ūkinės operacijos atitinka rinkos kainą. Tais atvejais, kai mokesčių administratoriaus pareigūnas, atlikdamas mokesčių mokėtojo kontrolės veiksmus, suabejoja sandorių kainos atitikimu rinkos kainai, tada jis pats savo iniciatyva gali pasinaudoti turto vertintojo ataskaitomis kaip įrodomąją galią turinčiais dokumentais, grįsdamas poziciją dėl kainos neatitikimo rinkos kainai ir galimų apmokestinamųjų pajamų koregavimo. Tokia įrodinėjimo priemonė mokesčių administratorius gali pasinaudoti (naudojasi) ir tais atvejais, kai įtaria dirbtinius mokesčių mokėtojo sandorius, dirbtinai padidinant turto vertes (kainas), siekiant taip išmokėti pajamas, kurios pagal „formalų“ apmokestinimo režimą būtų neapmokestintos, nors realioji turto vertė yra visai kita, o ne tokia, kokia nurodoma pardavimo dokumentuose. Tokiais atvejais jau nagrinėjant mokesčių mokėtojo skundą MGK, kyla šių įrodymų vertinimo klausimas, kuris, atsižvelgiant į LVAT suformuotas tokių įrodymų vertinimo taisykles, ne visais atvejais yra sklandus, ypač tais atvejais, kai byloje yra pateiktos kelios turto vertinimo ataskaitos, pateikiamos naujos turto vertinimo ataskaitos.

Tais atvejais, kai mokesčių administratorius, remdamasis MAĮ 72 straipsnio nuostatomis, mokesčius suskaičiuoja remdamasis kitų valstybės institucijų aktais, tada kaip įrodomąją medžiagą yra remiamasi ikiteisminio tyrimo metu surašytomis specialistų išvadomis.

D: **Ar tai, kad Mokesčių administravimo įstatyme nėra minimas nei vienas specialiųjų žinių subjektas, kurį gali pasitelkti Mokestinių ginčų komisija nagrinėdama mokesčių ginčą, nesudaro sunkumų pasinaudoti reikiamomis specialiomis žiniomis?**

N: Mums tai netrukdo. Per visą praktiką mes esame tai padarę tik du kartus. LVAT leidžia mums subsidiariai pasinaudoti tam tikslui ABTĮ. Nagrinėjant skundą, tam tikrais atvejais yra susiduriama su specialiųjų žinių poreikiu, bet nėra ypač dažni atvejai. Įprastai tai susiję su pateiktų kelių lygiaverčių įrodymų (turto vertinimo ataskaitų) vertinimu, pavyzdžiui, VAAT 2016-03-15 nutartis administracinėje byloje Nr. el-3210-815/2016, ar būtinybe įvertinti tam tikrus specifinius procesus, kurie gali paveikti mokesčių apskaičiavimą ir mokesčines lengvatas (pvz., http://mgk.lrv.lt/uploads/mgk/documents/files/2018-08-28_

sprendimas_S-141_(7-111-2018).pdf). Abiem atvejais buvo pasitelkti ekspertai, pirmuoju atveju buvo gautas turto vertintojo, įtraukto į ekspertų sąrašą, ekspertizės aktas, antruoju atveju procesas nėra pasibaigęs.

Manau, kad nurodytos aplinkybės nėra kliūtis pasinaudoti specialiomis žiniomis, nes MGK nuostatų, patvirtintų LRV 2004-09-02 nutarimu Nr. 1119 7.2 punkte numatyta, jog Komisija, vykdydama savo funkcijas, turi teisę pasitelkti ekspertus ir kitus specialistus, turinčius atitinkamą pasirengimą ir galinčius pateikti išvadas ginčijamu klausimu. Paminėtina ir tai, jog LVAT praktikoje (2016-01-21 nutartis administracinėje byloje Nr. A-5-442/2016) laikomasi pozicijos, jog tais atvejais, kurių nereguliuoja MAĮ ar kiti teisės aktai, MGK vadovaujasi ABTĮ normomis. Todėl teisinį pagrindą pasinaudoti specialiomis žiniomis MGK turi.

D: Ar, jūsų nuomone, dabartinis teisinis, specialių žinių panaudojimo aspektu, reglamentavimas Mokesčių administravimo įstatyme yra išsamus ir pakankamas? Jei ne, kokios esminės problemos šiuo aspektu?

N: MAĮ nereglementuoja šio proceso visiškai, bet teisinis pagrindas pasinaudoti šiuo įrodinėjimo šaltiniu yra numatytas kitose norminiuose aktuose.

Pagrindinė problema yra procedūrinio pobūdžio – ekspertizės išlaidų apmokėjimas, bet ne pats reglamentavimo klausimas.

D: Kaip jūs vertinate: byloje yra specialių žinių dokumentas (išvada, ekspertizė). Pagal LVAT praktiką, nuginkčyti tokį įrodymą galima tik turint specialių žinių. CP yra visiškai priešingai, specialias žinias gali ginčyti tik kitų byloje esančių įrodymu pagrindu.

N: Aš vertinu tai kaip specifinę ir probleminę įrodymų rūšį, nes formai yra suteikiama daugiau galių nei turiniui ir nagrinėjant ginčą mes neturime galimybių nuginkčyti specialių žinių dokumento neturėdami kito specialisto pateiktų išvadų ar ekspertizės. Mano manymu, formai neturi būti teikiama tiek dėmesio.

MGK nuostatuose šiuo metu yra tik prielaida pasinaudoti specialiomis žiniomis, juridinės technikos prasme ir sąvokų prasme šie nuostatai yra pasenę.

D: Ar yra tikslus Teismo ekspertizės įstatymo 3 straipsnio 2 dalyje pateiktas specialių žinių apibūdinimas: „Specialios žinios – išsilavinimo ir specialaus pasirengimo arba profesinės veiklos dėka įgytos išsamios mokslo, technikos, meno ar bet kokios kitos žmonių veiklos srities žinios, reikalingos ekspertizei atlikti.“? Ar teisinės žinios gali būti laikomos specialiomis žiniomis administraciniame procese?

N: Praktikoje gal nelabai, tam ir ginčas vyksta dėl teisinių žinių pritaikomumo. Teismas turi atlikti teisinių žinių specialistų vaidmenį. Nėra aišku, koks subjektas galėtų objektyviai atlikti tam tikrų specifinių teisės normų ekspertizę, išvengdamas subjektyvumo. Nebent būtų kokia nors ekspertinė įstaiga. Teisinių žinių ekspertizės teorinės galimybės neatmetu, bet praktikoje sudėtinga įsivaizduoti visą mechanizmą.

D: Ar, jūsų nuomone, nebūtų tikslinga parengti visiems teisiniams procesams pritaikytą specialių žinių taikymo įstatymą?

N: Manau, kad turi būti reglamentuota vienodai, jeigu yra toks poreikis. Kažkur turėtų būti jiems palikta niša. Man svarbu, kad būtų vienodas traktavimas, nes šiuo metu labai daug kazuistikos.

**D: Ar, jūsų nuomone, Lietuvos Respublikos Teismo ekspertizės įstatyme reiktų ap-
tarti specialisto statusą ir funkcijas?**

N: Neturiu tvirtos nuomonės.

Interviu su Ekspertu Nr. 3

Interviu vieta: Mykolo Romerio universitetas, Ateities g. 20, Vilnius Vilnius.

Laikas: 2019 m. gegužės 27 d.

T: Ekspertas Nr. 3

D: Doktorantas Karolis Kurapka

**D: Kurio specialių žinių subjekto pagalba pasitelkiama dažniau administraciniame
procesu ir kokios to priežastys?**

T: Dažniausiai mes pasitelkiame specialistus, tos srities žinovus. Teismo ekspertus pa-
sitelkiame tik šalių iniciatyva, nes teismas neturi lėšų paskirti tokiai ekspertizei. Arba teis-
mas turėtų įtikinti proceso dalyvius skirti ekspertizę, nes jeigu šalys nesutinka, tai iš esmės
teismas tai turi apmokėti iš savo lėšų ir išieškoti lėšas teismo proceso pabaigoje, bet tai yra
neįmanoma misija, nes nėra tam skiriamo finansavimo. Mes netaikome ekspertizės, jeigu
šalys neišreiškia tokio prašymo, priešingai nei civiliniuose santykiuose. Negalime veikti
prieš proceso šalių valią administraciniame procese. Turime mažai patirties dėl tuo. Prak-
tiškai tai turi išplaukti iš šalių iniciatyvos.

**D: Ar teismo negalėjimas skirti ekspertizės teismo procese netrukdo bylai išnagri-
nėti?**

T: Trukdo, žinoma, bet mes neturime jokių įrankių. Išimtiniais atvejais ir mes turime
problemų dėl to.

**D: LVAT apibendrinime yra kalbama, kad specilistas neatlieka ekspertinio tyrimo,
o ekspertizės – tai naujas įrodymų šaltinis.**

T: Taip, eksperto išvada turi didesnę reikšmę negu specialisto pateiktos išvados, pagal
reikšmingumą. Manychiau, jeigu įmanoma rasti specialistą, teismui paprasčiau pasirinkti jį.

D: Ar teisinės žinios gali būti specialios žinios?

T: Tai taip. Visada speciliasas pateikia įvertinimą, faktinių aplinkybių susisiejimą su
teisiniu reglamentavimu.

**D: Teismo ekspertizės įstatyme yra nuostata, kad teisinės žinios nėra specialios ži-
nios. Kaip jūs tai vertintumėte?**

T: Viskas susipina, specialistai / ekspertai susieja faktus su teisiniu reglamentavimu.
Teisminiuose procesuose atskirti faktų vertinimą ir teisinius vertinimus yra sudėtinga.
Teismo ekspertizės nuostata prasilenkia su realiu gyvenimu.

**D: Susilaukiu teisėjų pastabų, kad ne specialisto darbas yra vertinti teisės normas,
kad tai teismo prerogatyva. Ką jūs manote?**

T: Aš turėjau vieną ES teisės specialistę ir ji nagrinėjo klausimus, susijusius su ES teisės
taikymu ir ETT praktika, todėl aš manau, kad teisinės žinios laikytinos specialiosiomis
žiniomis. Pvz., Švedijoje teismą sudaro teisėjai teisininkai ir teisėjai atitinkamos srities spe-
cialistai-praktikai. Tai specializuotas aukščiausio lygio teismas.

D: Ar, jūsų nuomone, dabartinis teisinis, specialių žinių panaudojimo aspektu, reglamentavimas Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatyme yra išsamus ir pakankamas? Jei ne, kokios esminės problemos šiuo aspektu susiformavo praktikoje?

T: Pagrindinė problema – teismas neturi įrankių pasinaudoti galimybe skirti ekspertizę, nes tam nėra numatyto biudžeto. Neturėtų teismas įtikinėti šalių, kad reikia skirti ekspertizę. Tiesiog ją reikia skirti. Labiausiai trūksta ekspertinio vertinimo aplikosaugos ir teritorijų planavimo bylose. Šalys vangiai naudojasi šia galimybe (specialistų išvadomis). Turime procesinę problemą: man specialios žinios yra labai svarbios, turbūt tai išplaukia iš teisėjo asmenybės, tie, kurie turi mokslinį pagrindą ir motyvaciją – labai vertina spec. žinias.

D: Ar yra tikslus Teismo ekspertizės įstatymo 3 straipsnio 2 dalyje pateiktas specialių žinių apibrėžimas: „Specialios žinios – išsilavinimo ir specialaus pasirengimo arba profesinės veiklos dėka įgytos išsamios mokslo, technikos, meno ar bet kokios kitos žmonių veiklos srities žinios, reikalingos ekspertizei atlikti.“? Ar nesusidaro įspūdis, jog šis įstatymas orientuotas į baudžiamąjį procesą?

T: Specialistas neturėtų būti labai formalizuota figūra. Nereikėtų nei jokio pripažinimo specialisto, nei nieko. Jis gali būti bet kuris žmogus, turintis spec. žinių, dirbantis tam tikroje srityje. Nebent tai būtų tarėjai. Tada reikėtų jų sąrašo, formalizavimo (pvz., Švedijoje). Specialios žinios turėtų būti vertinamos vienodai visose teisės sričių procesuose. Teismas turi turėti finansų ekspertizei skirti, nepriklausomai nuo šalių valios ar noro. Tai užtikrina teismo nepriklausomumą ir objektyvumą.

D: Kur reikėtų aptarti specialisto statusą ir funkcijas: naujame Teismo ekspertizės įstatyme, šakiniuose kodeksuose, žinybiniuose teisės aktuose, vidiniuose specialias žinias taikančių institucijų dokumentuose?

T: Tai galėtų būti naujas išplėstinis įstatymas arba galima aptarti tai ir specialiuosiuose įstatymuose, procesiniuose ir ir materialiniuose įstatymuose. Specialios žinios turėtų būti naudojamos ne vien teisminiame procese, bet ir prieš priimančią sprendimą.

D: Teisės mokslo literatūroje vis aktyviau kalbama apie tai, jog teisinės žinios yra specialios žinios ir kad atėjo laikas ir teisinėms ekspertizėms. Taigi, jūsų nuomone, ar teisinės žinios gali būti laikomos specialiomis žiniomis administraciniame procese, kuriame yra gausu teisės aktų? Ar būtų poreikis teisės ekspertizėms, kaip yra kitose srityse (konstitucinėje jurisprudencijoje, teisėkūroje, arbitražo veikloje ir pan)? Kaip vertintumėte specialisto konsultacijas (paaiškinimus) teisiniais klausimais?

T: Manau, kad taip, gali būti. Teisinės ekspertizės realiai ir egzistuoja. Pvz., bylos su ES teise. Specialios teisinės žinios – faktinių aplinkybių modeliavimas į teisės normas. Sujungia faktą su teisiniu reguliavimu. Vien „nuogas“ teisės aiškinimas, mano manynų, nebūtų specialios teisės žinios. Nors apskritai visos žinios, taip pat ir teisinės, yra specialios žinios.

D: Ar nebūtų tikslinga parengti visiems teisminiams procesams pritaikytą specialių žinių taikymo įstatymą, kuriame būtų numatytos bendros normos (terminologija, specialių žinių taikymo formos, subjektai, jų teisės, pareigos ir funkcijos), specifiką paliekant šakiniams kodeksams?

T: Pritačiau tokiam siūlymui – sujungti specialistus ir ekspertus, jų reglamentavimą, įstatyme.

Interviu su Ekspertu Nr. 4

Interviu vieta: Vilniaus miesto apylinkės teismas, Laisvės pr. 79A, Vilnius.

Laikas: 2019 m. birželio 26 d.

T: Ekspertas Nr. 4

D: Doktorantas Karolis Kurapka

D: Kurio specialių žinių subjekto pagalba pasitelkiama dažniau administracinių nusižengimų teisejoje ir kokios to priežastys?

T: Nuo 2017 metų, nuo ANK įsigaliojimo skirtos 9 ekspertizės AN bylose ir 9 skundų bylose. Atskirti, ar tai ekspertas, ar specialistas, gana sunku. Pagrindinės ekspertizės yra trijų rūšių: eismo įvykių, vaizdų arba portretų ir teismo psichiatrinės ekspertizės.

D: Kokią jūs išvelgate takoskyrą tarp specialisto ir eksperto?

T: Peržiūrėjusi AT praktiką dėl specialisto ir eksperto, neįžvelgiu skirtumo, nes abu įrodymo būdai turi vienodą įrodomąją galią. Argumentuotai atsakyti negalėčiau, koks yra skirtumas.

D: Ar, jūsų nuomone, dabartinis teisinis, specialių žinių panaudojimo aspektu, reglamentavimas Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodekse yra išsamus ir pakankamas? Jei ne, kokios esminės problemos šiuo aspektu susiformavo praktikoje?

T: Ekspertizės skyrimas nėra reglamentuotas. Teisėjai, skirdami ekspertizę, remiasi skirtingais ANK straipsniais. Reglamentavimas išmėtytas, nenuoseklus. Reikėtų aiškumo, tvarkos pačiame ANK.

D: Kurių administracinių nusižengimų byloje jūsų praktikoje prisireikia specialių žinių?

T: Pagrindinės ekspertizės yra trijų rūšių: eismo įvykių, vaizdų arba portretų ir teismo psichiatrinės ekspertizės.

D: Ar yra tikslus Teismo ekspertizės įstatymo 3 straipsnio 2 dalyje pateiktas specialių žinių apibrėžimas: „Specialios žinios – išsilavinimo ir specialaus pasirengimo arba profesinės veiklos dėka įgytos išsamios mokslo, technikos, meno ar bet kokios kitos žmonių veiklos srities žinios, reikalingos ekspertizei atlikti“? Ar nesusidaro išpūdis, jog šis įstatymas orientuotas į baudžiamąjį procesą?

T: Mes praktikoje nesusiduriame, todėl negaliu atsakyti, ar tikslinga atriboti šiuos du subjektus. ANK mes daug ką perimame iš BP. Mes tą suvokiame, kaip teisėjai, perimame iš BP, tai įprasta nusistovėjusi praktika.

D: Kur reiktų aptarti specialisto statusą ir funkcijas: naujame Teismo ekspertizės įstatyme, šakiniuose kodeksuose, žinybiniuose teisės aktuose, vidiniuose specialias žinias taikančių institucijų dokumentuose? Teisės mokslo literatūroje vis aktyviau kalbama apie tai, jog teisinės žinios yra specialios žinios ir kad atėjo laikas ir teisinėms ekspertizėms. Taigi, jūsų nuomone, ar teisinės žinios gali būti laikomos specialiomis žiniomis administracinių nusižengimų teisejoje, kur yra gausu teisės aktų? Ar būtų poreikis teisės ekspertizėms, kaip yra kitose srityse (konstitucinėje jurisprudencijoje, teisėkūroje, arbitražo veikloje ir pan)? Kaip vertintumėte specialisto konsultacijas (paaiškinimus) teisiniais klausimais?

T: Teisinės žinios yra specialios žinios. Bet ar reikėtų skirti teisinę ekspertizę ir kaip panaudoti ją procese – ar tai nelemtų teismo šališkumo? EŽTT yra pasisakęs, kad teisinės ekspertizės negalimos šališkumo aspektu. Teismas turi specialias žinias teisės taikymo klausimu, specialistai ir ekspertai negalėtų duoti paaiškinimų dėl teisės aktų taikymo, nes tai teismo prerogatyva. Nebent, sudėtinguose bylose, kur yra daug teisės aktų, kas nors galėtų atlikti jų intelektinę analizę. Pritariu, kad yra poreikis suvienodinti, kad teisės aktų daugėja, bet nežinau, ar reikia kokios pagalbos teisėjams analizuojant tuos teisės aktus, nes teismuose yra personalas, dirba mokslininkai.

D: Ar nebūtų tikslinga parengti visiems teisiniams procesams pritaikytą specialių žinių taikymo įstatymą, kuriame būtų numatytos bendros normos (terminologija, specialių žinių taikymo formos, subjektai, jų teisės, pareigos ir funkcijos), specifiką paliekant šakiniams kodeksams?

T: Mūsų diskusijoje išaiškėjo, kad toks poreikis egzistuoja. Pritariu unifikuotam specialių žinių reglamentavimui, specifiką paliekant šakiniams kodeksams.

Interviu su Ekspertu Nr. 5

Interviu vieta: UAB Ambrazaičio audito biuras, Fabijoniškių g. 96 LT-07100 Vilnius.

Laikas: 2019 m. liepos 1 d.

E: Ekspertas Nr. 5

D: Doktorantas Karolis Kurapka

D: Kurio specialių žinių subjekto pagalba pasitelkiama dažniau administraciniame procese ir kokios to priežastys?

E: Dažniau eksperto, nes ekspertizės akte atskleidžiama tyrimo eiga ir pateikiama kita informacija, numatyta Teismo ekspertizės įstatymo (toliau – TEĮ) 24 straipsnyje. Manytume, kad ekspertizės aktas turi didesnę įrodomąją galią, nei specialisto paaiškinimai (ABTĮ 60 str. 2 d.). Pvz. „*Eksperto išvada teismui neprivaloma. Tačiau teismo nesutikimas su eksperto išvada turi būti motyvuojamas*“, ABTĮ 61 str. 4 d.“ O dėl specialisto paaiškinimų, jeigu jais teismas nesivadovauja, tai teismas neprivalo pasisakyti.

D: Ar, jūsų nuomone, dabartinis teisinis, specialių žinių panaudojimo aspektu, reglamentavimas Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatyme ir Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodekse yra išsamus ir pakankamas? Jei ne, su kokiomis problemomis susiduriate jūs praktikoje? Ar nekyla painiavos tarp specialisto ir eksperto funkcijų?

E: Mūsų nuomone, dabartinis teisinis, specialių žinių panaudojimo aspektu, reglamentavimas Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatyme nėra išsamus ir pakankamas. Visų pirma, neaišku, kokio turinio turi būti Specialisto paaiškinimai? Ar šiam dokumentui informacijos atskleidimo prasme taikomos TEĮ 24 straipsnio nuostatos ar ne-taikomos?

Dėl Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodekso nepasisakome, nes jokia forma jokių tyrimų neatlikome.

D: Ar yra tikslus Teismo ekspertizės įstatymo 3 straipsnio 2 dalyje pateiktas speci-

alių žinių apibrėžimas: „Specialios žinios – išsilavinimo ir specialaus pasirengimo arba profesinės veiklos dėka įgytos išsamios mokslo, technikos, meno ar bet kokios kitos žmonių veiklos srities žinios, reikalingos ekspertizei atlikti.“? Ar nesusidaro išpūdis, jog šis įstatymas orientuotas į baudžiamąjį procesą?

E: Manytume, kad apibrėžimas netikslus, nes teikiama nuoroda „ekspertizei atlikti“. O jis turėtų apibrėžti ir specialisto paaiškinimus (ABTĮ) bei specialisto išvadą (BPK). Rekomenduojame susipažinti su viešai skelbimu TEĮ projektu, kuris yra praėjęs visas teisėkūros procedūras ir šiuo metu yra Seime.

D: Kur reiktų aptarti specialisto statusą ir funkcijas: naujame Teismo ekspertizės įstatyme, šakiniuose kodeksuose, žinybiniuose teisės aktuose, vidiniuose specialias žinias taikančių institucijų dokumentuose?

E: Reiktų aptarti specialisto statusą ir funkcijas naujame Teismo ekspertizės įstatyme.

D: Teisės mokslo literatūroje vis aktyviau kalbama apie tai, jog teisinės žinios yra specialios žinios ir kad atėjo laikas ir teisinėms ekspertizėms. Taigi, jūsų nuomone, ar teisinės žinios gali būti laikomos specialiomis žiniomis administraciniame procese, kur yra gausu teisės aktų? Ar būtų poreikis teisės ekspertizėms, kaip yra kitose srityse (konstitucinėje jurisprudencijoje, teisėkūroje, arbitražo veikloje ir pan.)? Kaip vertintumėte specialisto konsultacijas (paaiškinimus) teisiniais klausimais?

E: Teigiamai. Mūsų nuomone, teisinės žinios gali būti laikomos specialiomis žiniomis administraciniame procese, kuriame yra gausu teisės aktų.

Beje, kai kuriose specialiose žiniose, pvz., ekonominėse ekspertizėse (ekspertiniuose tyrimuose) specialiomis žiniomis ir dabar laikomas teisės aktų aiškinimas, jeigu juose dominuoja ne teisės, bet specialios žinios.

Tais atvejais, kai ekspertizės akte aiškiname įvairius įstatymus (Buhalterinės apskaitos, Įmonių finansinės atskaitomybės, Pelno mokesčio, Buhalterinės apskaitos, Gyventojų pajamų mokesčio ir t. t.) ir kitus teisės aktus, susijusius su specialiomis žiniomis, mes į ekspertizės aktą I dalyje įterpiame skyrių:

„Dėl specialiųjų ir teisinių žinių santykio UAB „XXX“ nurodo, esą XXX klausimai (IV t., b. l. 87) yra dėl norminio teisės akto taikymo, o ne specialiosios žinios. Pažymime, kad specialiųjų ir teisinių žinių santykis pasireiškia teisiškai vertinant ekspertizės išvadas, kai specialiųjų žinių pagrindu gauti duomenys pripažįstami arba nepripažįstami įrodytais. Ekspertas yra susipažinęs su šilumos kainų ir karšto vandens kainų nustatymo metodika, kogeneracinių jėgainių šilumos ir elektros energijos sąnaudų atskyrimo metodika ir pripažįsta, kad šios metodikos yra teisės aktai, tačiau, vertinant specialiųjų ir teisinių žinių santykio kontekste, nagrinėjamu atveju dominuoja specialiosios žinios. Pažymėtina, kad informacija apie techninio turinio norminių aktų reikalavimus teisinėmis žiniomis nelaikytina. Ne tik atliekant ekonomines, bet ir kitų sričių ekspertizes gali būti remiamasi techninio turinio teisės normomis, nes jų reikalavimai priskirtini specialiųjų žinių sričiai“.

D: Ar nebūtų tikslinga parengti visiems teisminiams procesams pritaikytą specialiųjų žinių taikymo įstatymą, kuriame būtų numatytos bendros normos (terminologija, specialiųjų žinių taikymo formos, subjektai, jų teisės, pareigos ir funkcijos), specifiką paliekant šakiniams kodeksams?

E: Taip, žinoma.

Interviu su Ekspertu Nr. 6

Interviu vieta: Advokato kontora, S. Žukausko g. 41, Vilnius.

Laikas: 2019 m. liepos 3 d.

A: Ekspertas Nr. 6

D: Doktorantas Karolis Kurapka

D: Kurio specialių žinių subjekto pagalba pasitelkiama dažniau administraciniame procese ir kokios to priežastys?

A: Kurį subjektą kviesti, sprendžia teismas, išklauses proceso dalyvių ir – ar specialistą kviesti, ar teismo ekspertą – galiojantys teisės aktai nereglamentuoja, todėl nuo teisėjo teisinės sąmonės ir žinių lygio priklauso, kuris specialių žinių subjektas bus pakviestas.

D: Ar, jūsų nuomone, dabartinis teisinis, specialių žinių panaudojimo aspektu, reglamentavimas Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatyme ir Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodekse yra išsamus ir pakankamas? Jei ne, su kokiomis problemomis susiduriate praktikoje? Ar nekyla painiavos tarp specialisto ir eksperto funkcijų?

A: Ne. Didžiausia praktinė problema yra ta, kad nereglamentuota takoskyra tarp specialisto ir eksperto. Be to, administraciniame procese trūksta konkrečių kriterijų, kada kuris kviečiamas į pagalbą teismui. Paprastai šiuo klausimu painiava yra nuolatinė.

D: Ar yra tikslus Teismo ekspertizės įstatymo 3 straipsnio 2 dalyje pateiktas specialių žinių apibrėžimas: „Specialios žinios – išsilavinimo ir specialaus pasirėngimo arba profesinės veiklos dėka įgytos išsamios mokslo, technikos, meno ar bet kokios kitos žmonių veiklos srities žinios, reikalingos ekspertizei atlikti.“? Ar nesudaro įspūdis, jog šis įstatymas orientuotas į baudžiamąjį procesą?

A: Ekspertizę reikėtų keisti formuluote „specialiam tyrimui atlikti ar specialioms žinioms teisme gauti“.

D: Kur reikėtų aptarti specialisto statusą ir funkcijas: naujame Teismo ekspertizės įstatyme, šakiniuose kodeksuose, žinybiniuose teisės aktuose, vidiniuose specialias žinias taikančių institucijų dokumentuose?

A: Naujame LR teismo ekspertizės įstatyme, kuriame bus išsamiau išspręstas specialisto ir eksperto statusas ir kodeksuose.

D: Teisės mokslo literatūroje vis aktyviau kalbama apie tai, jog teisinės žinios yra specialios žinios ir kad atėjo laikas ir teisinėms ekspertizėms. Taigi, jūsų nuomone, ar teisinės žinios gali būti laikomos specialiomis žiniomis administraciniame procese, kur yra gausu teisės aktų? Ar būtų poreikis teisės ekspertizėms, kaip yra kitose srityse (konstitucinėje jurisprudencijoje, teisėkūroje, arbitražo veikloje ir pan)? Kaip vertintumėte specialisto konsultacijas (paaiškinimus) teisiniais klausimais?

A: Taip, be jokios abejonės. Būtų. Teigiamai.

D: Ar nebūtų tikslinga parengti visiems teisminiams procesams pritaiktą specialių žinių taikymo įstatymą, kuriame būtų numatytos bendros normos (terminologija, specialių žinių taikymo formos, subjektai, jų teisės, pareigos ir funkcijos), specifiką paliekant šakiniams kodeksams?

A: Būtų tikslinga, be jokios abejonės.

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS

Karolis Kurapka

SPECIALIŲ ŽINIŲ PANAUDOJIMAS
ADMINISTRACINIAME PROCESSE

Daktaro disertacijos santrauka
Socialiniai mokslai, teisė (S 001)

Vilnius, 2020

Daktaro disertacija rengta 2013–2019 metais, ginama Mykolo Romerio universitete pagal Mykolo Romerio universitetui su Vytauto Didžiojo universitetu Lietuvos Respublikos švietimo, mokslo ir sporto ministro 2019 m. vasario 22 d. įsakymu Nr. V-160 „Dėl doktorantūros teisės suteikimo“ suteiktą doktorantūros teisę.

Mokslinė vadovė:

prof. dr. Eglė Bilevičiūtė (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė, S 001).

Daktaro disertacija ginama Mykolo Romerio universiteto ir Vytauto Didžiojo universiteto teisės mokslo krypties taryboje:

Pirmininkas:

prof. dr. Algimantas Urmonas (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė, S 001).

Nariai:

prof. dr. Hendryk Malevski (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė, S 001);

doc. dr. Andrejus Novikovas (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė, S 001);

prof. dr. Jonas Prapiestis (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, teisė, S 001);

prof. dr. Valery Šepitko (Jaroslavo Išmintingojo nacionalinis teisės universitetas, Ukraina, socialiniai mokslai, teisė, S 001).

Daktaro disertacija bus ginama viešame teisės mokslo krypties tarybos posėdyje 2020 m. gruodžio 11 d. 15 val. Mykolo Romerio universiteto I-414 auditorijoje.

Adresas: Ateities g. 20, LT -08303 Vilnius, Lietuva.

Daktaro disertacijos santrauka išsiųsta 2020 m. lapkričio 11 d.

Daktaro disertaciją galima peržiūrėti Lietuvos nacionalinėje Martyno Mažvydo bibliotekoje (Gedimino pr. 51, Vilnius) bei Mykolo Romerio universiteto bibliotekoje (Ateities g. 20, Vilnius) ir Vytauto Didžiojo universiteto bibliotekoje (K. Donelaičio g. 52, Kaunas).

SANTRAUKA

Vykdomoji valdžia yra įgyvendinama visur, kur yra žmonių kolektyvas – ji tiesiogiai organizuoja krašto apsaugą, garantuoja valstybės saugumą ir viešąją tvarką, užtikrina gamtos apsaugą, atlieka bendro pobūdžio nevyriausybinių organizacijų valdymą bei, vadovaudamasi teisės normomis, daro įtaką asmenims. Ši įtaka realizuojama administracinėmis prievartos priemonėmis, kurių tenka imtis vykdomosios valdžios subjektams siekiant valstybėje užtikrinti tvarką ir žmonių saugumą. Bet kokia teisinė prievarta, net ir taikoma pačiais geriausiais tikslais, ją patiriančiam asmeniui sukelia nepasitenkinimą, kartais net norą priešintis, be to, dažnu atveju ji pažeidžia Konstitucijos garantuotas žmogaus teises ir laisves, todėl labai svarbu, kad prievartos priemonės bei jų taikymo mechanizmas būtų nustatomi ir įgyvendinami griežtai laikantis teisės normų reikalavimų³⁶⁸.

Vykdomosios valdžios subjektams vykdant jų kompetencijai priskirtas funkcijas, taip darant poveikį asmens teisėms bei laisvėms, neretai kyla administraciniai ginčai, kurie yra sprendžiami pasitelkus administracinio proceso teisės normas. Lietuvos Respublikos administracinėse bylose, atsižvelgiant į konkrečią teiseną, esama tam tikro reglamentavimo dualizmo³⁶⁹. Taigi, asmens konstitucinės teisės į teisminę gynybą pirminis realizavimo etapas yra kreipimasis į ikiteisminį ginčą nagrinėjantį subjektą arba į pirmosios instancijos teismą, t. y. apygardos administracinį teismą (administracinio ginčo teiseną) bei apylinkės teismą (administracinių nusižengimų teiseną). Būtent šiose instancijose dažniausiai nustatomos visos ginčui (bylai) reikšmingos aplinkybės, renkami, tiriami ir vertinami įrodymai bei dažniausiai priimamas teismo sprendimas (nutartis), kuriuo ginčas išsprendžiamas iš esmės.

Asmens konstitucinės teisės į teisminę gynybą realizavimo sistemoje šis etapas lemia išskirtinę proceso pirmosios instancijos administraciniame teisme vietą. Todėl šį procesą reguliuojančiuose įstatymuose neturėtų būti prieštaravimų bei spragų, taip pat pirmosios instancijos proceso teisinis reguliavimas turėtų atitikti Konstitucijoje įtvirtintus teisės į teisminę gynybą imperatyvus³⁷⁰. Specialių žinių panaudojimo problematika administraciniame procese yra nagrinėjama ir siejant ją su kitų teisės šakų reglamentuojamais teisiniais santykiais. Prof. A. Urmonas yra pabrėžęs: „Administracinė teisė – žmonių teisiškai reikšmingos elgsenos viešojo administravimo srityje formos ir metodai pažįstant, reguliuojant, apsaugant žmogaus, visuomenės, valstybės socialinius – teisinius vertybinius objektus

368 Bakaveckas, A., Dziegoraitis, A., Dziegoraitienė, A., Gylys, A., Kalesnykas, R., Pranevičienė, B., Rusinas, E., Šedbaras, S., Urmonas, A., Žilinskas, D. (2005). *Lietuvos administracinė teisė. Bendroji dalis: vadovėlis*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, p. 62.

369 Kurapka, V. E., Matulienė, S., Bilevičiūtė, E., Juškevičiūtė, J., Dereškevičius, E., Kurapka, K. (2012). *Specialių žinių taikymo nusikaltimų tyrime mokslinė koncepcija ir jos realizavimo mechanizmas: mokslo studija*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, p. 62.

370 Raižys, D. (2008). *Procesas pirmosios instancijos administraciniame teisme: daktaro disertacija*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.

*nuo žmogaus elgsenos neigiamų poveikių ir padarinių, panaudojant objektyvuotus teisinius standartus, teisės principus ir teisės normas, procedūriškai taikant administracinės teisinės priemones ir derinant jas su kitais socialiniais, ekonominiais ir vadybiniais žmogaus elgsenos reguliatoriais*³⁷¹.

Viena iš esminių tiek administracinių bylų, tiek apskritai visų teisminių procesų stadijų yra įrodinėjimo (įrodymų vertinimo) „procesas“. Nors tiek pagal ATPK, tiek pagal ANK įrodymų vertinimas priskiriamas išimtinai teismo (organo (pareigūno)), nagrinėjančio administracinę (nusižengimo) bylą kompetencijai, proceso dalyviai, įgyvendindami savo procesines teises, turi teisę tiek teikti įrodymus, tiek teikdami paaiškinimus (raštu ir žodžiu) teikti faktinių aplinkybių, įrodymų vertinimą, taip akivaizdžiai prisidedant prie svarbiausio tikslo – teisingo bylos išsprendimo.

Nors sėkmingai įgyvendinti tiek ATPK, tiek ANK nustatytus uždavinius būtina kiekvienoje administracinėje (nusižengimo) byloje (tiksliai išaiškinti patį faktinį kilusio ginčo pagrindą ir aplinkybes), tačiau įrodymams administraciniame procese, specialioji literatūra, skiria žymiai mažiau dėmesio. Įrodymų svarbą pripažįsta daugelis teisės mokslo (specialiosios literatūros) šaltinių. Antai, Pranas Petkevičius nurodo: „Įrodymai tiriant administracinių teisės pažeidimų bylas yra labai svarbūs – tai glaudžiai susiję su šių bylų teisenos mokslu.“³⁷². Administracinio proceso mokslo doktrina³⁷³ pripažįsta, kad liudytojų ir nukentėjusiųjų parodymai, traukiamo atsakomybės asmens paaiškinimai ir eksperto išvada yra vieni svarbiausių įrodymų administraciniame procese. Šioje vietoje reikia pastebėti, kad iš teisinio reglamentavimo analizės išplaukia tai, kad tiek ekspertas (eksperto išvada), tiek specialistas turi būti suprantami kaip specialių žinių subjektai.

Taigi, nors pripažįstama, kad specialios žinios ir jų panaudojimas administraciniame procese yra viena iš svarbiausių įrodinėjimo (įrodymų vertinimo) priemonių, administracinio proceso mokslo doktrina šiai įrodinėjimo priemonei pakankamo dėmesio nėra skyrusi iki šiol. Pastebėtina ir tai, kad specialių žinių panaudojimo galimybė, specialių žinių subjektų statusas administraciniame procese, ką parodė ir atlikti tyrimai, yra nepakankamas.

E. Kurek pažymėjo, jog³⁷⁴: „Teisės aktų leidėjas vis labiau stengiasi neatsilikti nuo pokyčių inovacijų srityje, paversdamas tai atskirais pokyčiais, be kita ko, per administracinę procedūrą. Įstatymų leidėjas žino, kad tinkamas tokių nuostatų įgyvendinimas remiantis bendrojo lavinimo žiniomis ir gyvenimo patirtimi gali pasirodyti sudėtingas ar net neįmanomas. Todėl dažnai reikalaujama naudotis nuomonėmis ir žiniomis, kurias rengia kvalifikuoti asmenys, turintys patirties šioje srityje, dažnai naudojant tyrimų įrangą ir naudojantis tiriamaisiais metodais <...> Civilizacijos plėtra, be kita ko, mokslo plėtra turi didelį poveikį įstatymui, susijusiam su socialinių santykių normalizavimu, santykiais administraciniame procese. Šis

371 Urmonas, A. (2010). Administracinės teisės socialinės sąveikos. Iš *Regnum Est: 1990 M. Kovo 11-osios Nepriklausomybės Aktui – 20: Liber Amicorum Vytautui Landsbergiui: mokslo straipsnių rinkinys*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, p. 489.

372 Petkevičius, P. (2003). *Administracinių teisės pažeidimų bylų teiseną. Teisinės informacijos centras*, Vilnius, 2003, p. 70.

373 *Ibid.*, p. 80.

374 Kurek, E. (2011). Biegły w postępowaniu administracyjnym. Prieiga per internetą: <http://www.wiedzaprawnicza.pl/teksty/3-2011/EwaKurek.pdf>.

poveikis taip pat atsispindi atsižvelgiant į tai, kad vis dažniau materialinės administracinės teisės nuostatose kalbama apie įvairius, kartais labai specializuotus mokslinius, techninius, ekonominius, medicininius ar natūralius duomenis ir nuorodas”.

Disertacijoje administracinis procesas suprantamas siaurąja prasme³⁷⁵ jį siejant tik su teisminiu procesu, t. y. ginčų sprendimu tiek administracinio ginčo teisenoje (apimant ir ikiteisminį ginčų nagrinėjimą Lietuvos administracinių ginčų komisijoje, taip pat Mokesčių ginčų komisijoje), tiek administracinių nusižengimų teisenoje.

Temos aktualumas ir naujumas. Šiuolaikinėmis socialinėmis ir ekonominėmis sąlygomis į teisingumo vykdymą ir teismo procesus vis daugiau integruojama naujoviškų mokslo ir technikos pasiekimų, naujų žinių sričių, naujų technologijų, tačiau daugeliu atvejų šie pasiekimai pirmiausiai patenka į baudžiamojo proceso sferą siekiant įgyvendinti šio proceso paskirtį (BPK 1 straipsnis) *inter alia* renkant ir tiriant įrodymus atskleidžiant nusikalstamas veikas.

Vystantis administracinės atsakomybės institutui, daugėjant administracinių nusižengimų sudėčių, gausėjant administracinių ginčų ir plečiantis jų sritims, dėl tyrimo specifikos atsiranda ir vis didesnis specialių žinių poreikis. Paminėtina, jog 2018 m. Regionų apygardos administraciniame teisme (visuose rūmuose) buvo nagrinėjama 11681 administracinė byla, Vilniaus apygardos administraciniame teisme tais pačiais metais – 4413 administracinių bylų, Lietuvos vyriausiajame administraciniame teisme, atitinkamai, – 2688 administracinės bylos, o pirmoje instancijoje Apylinkės teismuose išnagrinėtos 19203 administracinių nusižengimų bylos (detalesnė statistika pateikiama 2.2. disertacijos dalyje). Visapusį ir objektyvų šių bylų aplinkybių išaiškinimą daugeliu atvejų nulemia ne tik administracinės justicijos subjektų gebėjimo pasinaudoti specialiomis žiniomis lygis, bet ir tokių gebėjimų turėjimas. Neatsižvelgiant į aiškų, praktikos diktuojamą poreikį integruoti specialias žinias į administracinį procesą, jis vyksta perdėm lėtai ir sunkiai. Dėja, informacijos apie specialių žinių panaudojimo būtinumo mastą, surasti negalima, nes tokia statistika nėra vedama. Netgi ekspertinės įstaigos, į kurias mes kreipėmės, neturi informacijos apie specialių žinių panaudojimą atskirose teisenose. Tokia informacija išties galėtų būti vedama.

Lietuvoje specialių žinių panaudojimo administraciniame procese beveik nėra mokslinės literatūros, epizodiškai pasirodantys straipsniai ar pranešimai mokslinėse konferencijos nepatenkina poreikio deramai pasinaudoti specialiomis žiniomis šiame procese. Nėra tinkamos metodinės literatūros, ši tema apeinama ir keliant kvalifikaciją bei kompetencijų ugdymo procese. Teisinis reguliavimas remiasi likutiniu nuo baudžiamojo proceso požiūriu, kuriam iš esmės pritaikytas TEĮ, kuris (teisinis reguliavimas) neigiamai veikia teismų praktiką, kuri irgi formuojama nepasinaudojant visomis ekspertologijos mokslo galimybėmis, neatsižvelgiama į Europos bendros teismo ekspertizės erdvės formavimosi tendencijas. Šis didertacinis darbas yra atsaku į iškilusias problemas ir galėtų tapti savotišku kelrodžiu obulinant administracinio proceso doktriną ir, svarbiausia, sudarant prielaidas tobulinti pačią praktiką.

Administracinės justicijos vystymasis nulemia būtinybę formuoti specialių žinių pa-

375 Žilinskas, D. (2000). Kai kurie administracinio proceso mokslinio tyrimo metodologiniai aspektai. Iš *Jurisprudencija*, 17 (9), p. 108–116.

naudojimo mokslinę koncepciją, kurios pagrindu būtų rengiamos rekomendacijos ir bylų nagrinėjimo praktikos tobulinimo pasiūlymai. Šios mokslinės problematikos tyrimų Lietuvoje trūksta.

Mokslinį disretacinio tyrimo naujumą parodo tyrimais paremtos išvalgos apie tai, kad Lietuva vietoje moraliai pasenusio įstatymo, priimto kartu su Baudžiamojo proceso kodeksu, praktiškai atkartojančio jo normas, skirto tik šiam procesui, arba paviršutiniškai jas interpretuojančio, jau pribrendo turėti universalų specialių žinių taikymo įstatymą. Jis būtų savalaikis ir inovatyvus, nors kol kas nežinomas kitų šalių praktikoje, bet atitiktų specialių žinių instituto kaip teisinės konstrukcijos taikymo tendencijas, todėl būtų perspektyvus ir kitų šalių teisėkūroje.

Naujumo požiūriu svarbi ir pasiūlyta originali tokio įstatymo principinė struktūra, akcentuojant, jog įstatyme tikslinga apibrėžti bendrą specialių žinių sąvoką, kuri taptų bazine, o atitinkamuose kodeksuose ji būtų pakartota, o esant būtinybei, ir papildyta tai teisės šakai specifiniais elementais. Ypač svarbu išvengti netikslumų apibūdinant ir klasifikuojant specialių žinių subjektus – tokių žinių turėtojus, šiuo atveju svarbiausia yra jų procesinė padėtis ir funkcinė apkrova, o bet koks specialių žinių panaudojimas bet kokiame procese (jurisdikcijoje) yra reglamentuojamas tik tam tikra teisine forma.

Tiek baziniai (atskiri), tiek kodifikuoti įstatymai turėtų koreliuoti tarpusavyje, o poįstatyminiai norminiai teisės aktai neprieštarauti įstatymams, ko, administraciniame procese dėl specialių žinių panaudojimo Lietuvoje dar nepasiekta. Iškilę visa eilė probleminių klausimų, kuriuos galėtų padėti spręsti ir šios disertacijos mokslinės išvalgos.

Ši disertacija yra pirmasis Lietuvoje kompleksinis, monografinio pobūdžio, plataus teorinių ir praktinių specialių žinių taikymo administraciniame procese problemų tyrimas, apimantis tiek administracinių nusižengimų, tiek administracinių ginčų teisenas. Darbe formuluojamos ir teikiamos išvalgos, susijusios su moksline specialių žinių panaudojimo Lietuvos administracinėje justicijoje koncepcija. Pastaroji traktuojama kaip pažiūrų, susiformavusių atliktų tyrimų specialių žinių panaudojimo problematikos sprendimo pagrindu, sistema bei pasiūlymų paketas, į kurį galima nukreipti šio proceso praktikos tobulinimo bei teisinio reglamentavimo harmonizavimo, atsižvelgiant į procesus, vykstančius bendroje Europos teismo ekspertizės erdvėje, rekomendacijas.

Tyrimo objektas – Specialios žinios administracinio proceso doktrinoje ir praktikoje.

Tyrimo dalykas – Specialių žinių teorijos paradigmos, jų dermė su administracinio proceso teise ir įtaka praktikai.

Tyrimo tikslas – suformuluoti specialių žinių panaudojimo administraciniame procese **mokslinę** koncepciją siekiant harmonizuoti jų teisinį reguliavimą ir panaudojimo praktiką, kuriant bendrą Europos teismo ekspertizės erdvę.

Siekiant užsibrėžto tikslo tyrime keliami šie **uždaviniai**:

- Metodologiškai patikslinti specialių žinių sąvoką ir jų taikymo ypatumus administraciniame procese, kartu pateikiant konceptualias teorines prielaidas dėl teisinių kaip specialių žinių esmės ir teisinės prigimties.
- Palyginti specialių žinių taikymo reglamentavimą šakiniuose procesuose ir pateikti mokslines išvalgas dėl specialių žinių panaudojimo administraciniame procese to-

bulinimo ir unifikavimo galimybių, pateikiant principinę specialių žinių įstatymo struktūrą.

- Įvertinti specialių žinių taikymo Lietuvos administraciniame procese praktiką bei pateikti pasiūlymus dermės su Europos specialių žinių taikymo tendencijomis aspektu.
- Pateikti teisės aktų, reglamentuojančių specialių žinių taikymą administraciniame procese, tobulinimo pasiūlymus.

Atsižvelgus į tyrimo tikslą ir uždavinius darbe iškeliami mokslinė hipotezė ir pateikiami ginamieji teiginiai.

Mokslinė hipotezė. Lietuvoje nėra atitinkančios eurointegracines tendencijas specialių žinių panaudojimo administraciniame procese koncepcijos, kas daro neigiamą įtaką teisei praktikai.

Ginamieji teiginiai:

1. Autoriaus siūloma šiuolaikinė specialių žinių taikymo administraciniame procese koncepcija teigiamai įtakotų teisinę praktiką.
2. Tikslinga plačiau taikyti adaptyvias ekspertologijos teorijos ir kriminalistikos žinias, kas turės pozityvios įtakos administracinio proceso doktrinai ir praktikai.
3. Būtina parengti atskirą specialių žinių taikymo įstatymą, kurio normos būtų taikomos visose teisenose.

Tyrimo struktūra. Tyrimą sudaro įvadas, trys dėstomosios dalies skyriai, išvados ir pasiūlymai.

Pirmajame skyriuje nagrinėjama ir pateikiama patikslinta specialių žinių samprata, jos raida, pateikiama autentiška specialių žinių sąvoka. Analizuojant teisės mokslo doktriną, jos kitimą specialių žinių sampratos kontekste, pateikiami teisinių žinių kaip specialių žinių pripažinimo argumentai. Galiausiai, analizuojamas specialių žinių panaudojimas kituose teisiniuose procesuose – reglamentavimas ir teisminė praktika ieškant panašumų ir skirtumų.

Antrajame skyriuje analizuojama specialių žinių, kaip įrodinėjimo priemonės administraciniame procese, svarba, išsamiai aptariamas reglamentavimas teisenose, taip pat teisminė praktika. Šiame skyriuje atskleidžiamos „skaudžiausios“ reglamentavimo ir teisminės praktikos ydos, nulemiančios specialių žinių kaip vieno iš svarbiausių įrodinėjimo instrumentų, potencialo nevisišką panaudojimą.

Trečiajame skyriuje tiriama Europos teismo ekspertizės 2020 vizijos santykis su administraciniu procesu. Taip pat pateikiami atlikti empiriniai tyrimai, kurie pagrindžia šiame tyrime keliamus uždavinius bei leidžia formuoti būdus, kurie leistų efektyviau panaudoti specialias žinias.

Tyrimo pabaigoje formuojamos išvados bei pateikiami pasiūlymai.

Tyrimo rezultatų aprobavimas. Tyrimo metu stažuotasi Ukrainos Jaroslavo Išmintingojo nacionaliniame teisės universitete (Ukrainos Respublika) ir Odesos nacionalinėje teisės akademijoje (Ukrainos Respublika). Stažuotųjų metu buvo surinkti disertacijai reikšmingi literatūros šaltiniai, disertacijos ginamieji teiginiai pristatyti ir gerai įvertinti diskusijų su institucijų mokslininkais metu, dalyvauta tarptautinių konferencijų diskusijose ir, atitinkamai, aprobuotos disertacijos teorinės išvalgos.

Tyrimo rezultatai paskelbti tarptautiniuose recenzuojamuose mokslo darbų leidiniuose:

1. Bilevičiūtė, E., Kurapka, K. (2019). Specialių žinių panaudojimo galimybės administracinio proceso ikiteisminėje ginčų nagrinėjimo stadijoje. Iš *Kriminalistika ir teismo ekspertologija: mokslas, studijos, praktika XV = Criminalistics and Forensic Science: Science, Studies, Practice = Криминалистика и судебная экспертиология: наука, обучение, практика* (p. 60–72). Kaunas: Lietuvos teismo ekspertizės centras, Lietuvos kriminalistų draugija.
2. Dereškevičius, E., Kurapka, K. (2018). Rungimosi principo baudžiamajame procese realizavimas kriminalistikos priemonėmis: deklaracijos ir realijos. Iš *Kriminalistika ir teismo ekspertologija: mokslas, studijos, praktika XIV = Criminalistics and Forensic Science: Science, Studies, Practice = Криминалистика и судебная экспертиология: наука, обучение, практика* (p. 110–121). Odessa: НУ «ОЮА».
3. Kurapka, K., Jurka, R. (2017). Teisinių kaip specialių žinių interpretacija: dialektinis požiūris. Iš *Криминалистика*, 15 (p. 10–26).
4. Kurapka, K., Jurka, R. (2017). Specialios žinios administracinių nusižengimų kodekse: naujos trajektorijos? Iš *Kriminalistika ir teismo ekspertologija: mokslas, studijos, praktika XIII*. II dalis (p. 45–55). Vilnius: Lietuvos teismo ekspertizės centras, Lietuvos teisės institutas.
5. Kurapka, K., Jurka, R. (2016). Specialių žinių panaudojimo teisiniuose procesuose unifikavimas: realijos ir iššūkiai. Iš *Kriminalistika ir teismo ekspertologija: mokslas, studijos, praktika XII = Criminalistics and Forensic Science: Science, Studies, Practice = Криминалистика и судебная экспертиология: наука, обучение, практика* (p. 229–243). Vilnius: Lietuvos teismo ekspertizės centras.
6. Kurapka, K. (2015). Specialisto statuso reglamentavimas Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekse. Iš *Kriminalistika ir teismo ekspertologija: mokslas, studijos, praktika XI: mokslinių straipsnių rinkinys* (p. 159–171). Vilnius: Lietuvos teismo ekspertizės centras.
7. Bilevičiūtė, E., Bilevičienė, T., Kurapka, K. (2014). Application of criminalistics information in administrative procedure. Iš *Kriminalistika ir teismo ekspertizė: mokslas, studijos, praktika = Criminalistics and Forensic Examination: Science, Studies, Practice = Криминалистика и судебная экспертиза: наука, обучение, практика*. I dalis: mokslinių straipsnių rinkinys (p. 22–31). Харьков: Апостіль.
8. Jurka, R., Kurapka, K. (2014). Scientia Juris as special knowledge in legal proceedings: from ideas to implementation. Iš *Kriminalistika ir teismo ekspertizė: mokslas, studijos, praktika = Criminalistics and Forensic Examination*. II dalis: mokslinių straipsnių rinkinys (p. 232–242). Харьков: Апостіль.
9. Dereškevičius, E., Kurapka, K. (2013). Kriminalistikos metodų gynėjo procesinėje veikloje galimybės: požiūriai ir tendencijos Lietuvos praktikoje. Iš *Kriminalistika ir teismo ekspertizė: mokslas studijos, praktika*. II dalis: mokslinių straipsnių rinkinys (p. 207–221). Vilnius, Charkovas: Lietuvos kriminalistų draugija, Апостіль.

Pranešimai skaityti ir dalyvauta diskusijose 2013, 2015, 2016, 2017, 2018, 2019 metais tarptautinėse mokslinėse praktinėse konferencijose Vilniuje, Varšuvoje, Palangoje, Odesoje:

1. 2013 m. birželio 21–22 dienomis vykusioje Lietuvos kriminalistų draugijos, Lietuvos teismo ekspertizės ir Mykolo Romerio universiteto organizuotoje IX tarptautinėje mokslinėje-praktinėje konferencijoje „Kriminalistika ir teismo ekspertizė: mokslas, studijos, praktika“, Vilnius, Lietuva.
2. 2015 m. birželio 25–27 dienomis vykusioje Lietuvos kriminalistų draugijos, Lietuvos teismo ekspertizės ir Mykolo Romerio universiteto organizuotoje XI tarptautinėje mokslinėje-praktinėje konferencijoje „Kriminalistika ir teismo ekspertologija: mokslas, studijos, praktika“, Vilnius, Lietuva.
3. 2016 m. rugsėjo 29–30 dienomis vykusioje XII tarptautinėje mokslinėje konferencijoje „Kriminalistika ir teismo ekspertologija: mokslas, studijos, praktika“, Varšuva, Lenkija.
4. 2017 m. rugsėjo 14–16 dienomis vykusioje XIII tarptautinėje mokslinėje konferencijoje „Kriminalistika ir teismo ekspertologija: mokslas, studijos, praktika“, Palanga, Lietuva.
5. 2018 m. rugsėjo 13–15 dienomis vykusioje XIV tarptautinėje mokslinėje konferencijoje „Kriminalistika ir teismo ekspertologija: mokslas, studijos, praktika“, Odesa, Ukraina.
6. 2019 m. rugsėjo 19-21 dienomis vykusioje XV tarptautinėje mokslinėje konferencijoje „Kriminalistika ir teismo ekspertologija: mokslas, studija, praktika“, Kaunas, Vilnius.

Tyrimo rezultatais taip pat naudotasi ir praktinėje advokato veikloje.

Metodologija. Atsižvelgiant į suformuotus darbo tikslus ir uždavinius, atliekant tyrimą taikyti įvairūs duomenų rinkimo ir duomenų analizės metodai.

Tyrimo metu taikytas istorinis lyginamasis metodas, kuriuo siekta atskleisti specialių žinių sąvokos formavimosi raidos pokyčius. Šis metodas pasitelktas taip pat ir analizuojant specialių žinių panaudojimo reglamentavimą administraciniame procese, kuris, kaip jau minėta, šiame tyrime suprantamas siaurąja prasme, siekiant įvertinti specialių žinių panaudojimo procese reglamentavimo kitimą, taip identifikuojant praktines problemas bei sprendimų efektyvumą.

Dokumentų analizės metodu analizuojama tarptautiniuose ir nacionaliniuose teisės šaltiniuose įtvirtinta specialių žinių sąvoka, jų panaudojimas administraciniame procese bei ši institutų reglamentuojančių teisės normų praktinė analizė. Sistemine dokumentų analizė padėjo išsiaiškinti teisės normų turinį, reikšmę ir įtaką taikant specialias žinias bei jų vietą teisės normų sistemoje. Pasitelkus sistemines analizės ir apibendrinimo metodus, išanalizuota teismų praktika, suformuluotos tyrimo išvados.

Lyginamasis metodas praverė aiškinantis Lietuvos teisinį reguliavimą specialių žinių panaudojimo administraciniame procese aspektu, taip pat teisės literatūroje ir teisminėje praktikoje sugretinant jį su civiliniu ir baudžiamuoju procesais; palyginimas leidžia atskleisti takoskyrą tarp procesų. Šis metodas taikytas ir tyrime siekiant aptarti specialių žinių naudojimą ir sugretinti jį su kaimyninių šalių reglamentavimu.

Tyrimė taip pat aktualūs ir loginis, analitinis bei kritinis metodai. Juos pasitelkus, pateikiamas kritinis požiūris į reglamentavimą Lietuvoje tiek dėl teisinių žinių kaip specialių žinių sąvokos, tiek dėl specialių žinių subjektų takoskyros nebuvimo administraciniame ir kituose teisminiuose procesuose.

Pritaikius ekspertų interviu metodą apčiuotos tarpinės tyrimo išvados, taip pat identifikuotos teisinio reguliavimo praktinės problemos, kurių neįmanoma atskleisti analizuojant teismų praktiką. Interviu metu apklaustas Lietuvos administracinių ginčų komisijos narys, Mokestinių ginčų komisijos narys, Vilniaus apygardos administracinio teismo teisėjas, Vilniaus miesto apylinkės teismo teisėjas, Teismo ekspertas, Advokatas.

Rengiant disertaciją taip pat pravertė tiek bendramoksliniai (stebėjimas, aprašymas, palyginimas ir kt.), tiek specialieji (socialiniai, statistiniai ir kt.) metodai: tyrime spręsta daug uždavinių, kurie apima ne tik administracinio proceso aktualijas, bet ir ekspertologijos problematiką, kurie yra susiję su aktyviai diskutuojamais klausimais, į kuriuos kol kas dar nėra aiškių, pagrįstų atsakymų.

Empirinių tyrimų bazę sudarė apibendrintos administracinių nusižengimų ir administracinės teisenos bylos, ekspertų interviu, apklausos.

Tyrimų apžvalga. Pažymėtina, kad Lietuvos teisės mokslo doktrinoje itin trūksta mokslinių darbų, kuriuose būtų sistemiskai analizuojamas administracinis procesas, taip pat specialių žinių panaudojimo šiame procese problematika. Keletas atskirų šios temos aspektų buvo fragmentiškai nagrinėti Lietuvos teisės mokslininkų, iš jų paminėtini šie autoriai: Stasys Šedbaras, aprašęs Administracinio teisės pažeidimų teiseną vadovylyje „Administracinė atsakomybė“³⁷⁶, taip pat Pranas Petkevičius, nagrinėjęs administracinių teisės pažeidimų bylų teiseną³⁷⁷, Jurgita Paužaitė-Kulvinskienė, monografijoje³⁷⁸ apžvelgusi bylų nagrinėjimo administraciniame teisme problemas, taip pat specialių žinių panaudojimo administraciniame procese klausimas paliestas kituose moksliniuose darbuose³⁷⁹, paminėtinas tik vienas straipsnis, susijęs su specialių žinių panaudojimo administraciniame procese galimybėmis³⁸⁰. N. Fočenkova disertacija „Kriminalistikos žinių panaudojimas renkant ir tiriant įrodymus administraciniame procese (pagal Rusijos ir Lietuvos praktiką)“³⁸¹ parengta Rusijos Vidaus reikalų ministerijos Kaliningrado teisės institute Karaliaučiuje. Joje nagrinėjama Rusijos ir Lietuvos praktika panaudojant kriminalistikos pasiekimus administraciniame procese, tačiau akcentuojama tik administracinių teisės pažeidimų praktika, o disertacija apginta daugiau kaip prieš 15 metų.

376 Šedbaras, S. (2005). *Administracinė atsakomybė: vadovėlis*. Vilnius: Justitia.

377 Petkevičius, P. (2003). *Administracinių teisės pažeidimų bylų teisenos monografija*. Vilnius: Teisinės informacijos centras.

378 Paužaitė-Kulvinskienė, J. (2005). *Administracinė justicija: teorija ir praktika: monografija*. Vilnius: Justitia.

379 Jurka, R., Žibaitė-Neliubšienė, R. (2013). Specialios žinios kaip priemonė nustatant įrodymų patikimumą. Iš *Kriminalistika ir teismo ekspertizė: mokslas studijos, praktika. II dalis: mokslinių straipsnių rinkinys* (p. 190–192). Vilnius, Charkovas: Lietuvos kriminalistų draugija, Апостіль.

380 Kriksčiunas, R., Matulienė, S. (2011). Peculiarities of Averment Stages in Cases of Administrative Offences. Iš *Jurisprudencija: mokslo darbai*, 18 (2), p. 659–674.

381 Fočenkova, N. (2003). *Kriminalistikos žinių panaudojimas renkant ir tiriant įrodymus administraciniame procese (pagal Rusijos ir Lietuvos praktiką): daktaro disertacija*. Kaliningradas: Rusijos Vidaus reikalų ministerijos Kaliningrado teisės institutas.

Specialių žinių administraciniame procese problemos paminėtos E. Dereškevičiaus daktaro disertacijoje³⁸² analizuojant advokato veiklą. Išsamesnė literatūros apžvalga pateikta autoriaus ir bendraautorių publikacijose³⁸³.

Būtina pabrėžti, kad Lietuvos mokslininkai gana aktyviai nagrinėjo specialių žinių panaudojimą baudžiamajame procese. Paminėtini P. Pošiūno³⁸⁴, H. Malevskio³⁸⁵, V. E. Kurapkos³⁸⁶, J. Juškevičiūtės³⁸⁷, S. Matulienės³⁸⁸, E. Bilevičiūtės³⁸⁹, G. Juodkaitės-Granskienės³⁹⁰,

382 Dereškevičius, E. (2013). *Kriminalistikos metodų taikymas gynyboje procesinėje veikloje: nuo teorijos iki metodikos: daktaro disertacija*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.

383 Dereškevičius, E., Kurapka, K. (2013). Kriminalistikos metodų gynyboje procesinėje veikloje galimybės: požūriai ir tendencijos Lietuvos praktikoje. Iš *Kriminalistika ir teismo ekspertizė: mokslas, studijos, praktika. II dalis: mokslinių straipsnių rinkinys* (p. 207–221). Vilnius, Charkovas: Lietuvos kriminalistų draugija, Apostil.

Kurapka, K., Dereškevičius, D. (2012). Specialios žinios administraciniame ir civiliniame procese. Iš *Specialių žinių taikymo nusikaltimų tyrime mokslinė koncepcija ir jos realizavimo mechanizmas: mokslo studija* (p. 61–80). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.

Bilevičiūtė, E., Edgaras Dereškevičius, E., Kurapka, K. (2012). Криминалистические основы деятельности адвоката-уполномоченного представителя в административном процессе Литвы (Advokato-įgaliotojo atstovo kriminalistinė veikla Lietuvos administraciniame procese). Iš *Криминалистика и судебная экспертиза: наука, обучение, практика (Criminalistic and Forensic Examination: Science, Studies, Practice)*. 8-я (внеочередная) международная научно-практическая конференция: научные статьи (p. 22–31). Санкт-Петербург: Издательство Санкт-Петербургского государственного университета.

384 Pošiūnas, P. (1994). *Teismo ekspertizės pagrindai: mokomoji priemonė*. Vilnius: LTEI; Pošiūnas, P. (1997). *Kriminalistinės ekspertizės: mokomoji priemonė*. Vilnius: LTEI; Pošiūnas, P. (1988). *Teismo ekspertizės procesiniai, taktiniai ir organizaciniai pagrindai: mokytoji priemonė*. Vilnius: LTEI.

385 Malevski, H. (1998). Specialistas kriminalistas įvykio vietos apžiūroje. Iš *Jurisprudencija: mokslo darbai*, 9, p. 88–101. Malevski, H. (1997). *Įvykio vietos apžiūra ir įvykio vietos tyrimas: Naujas kriminalistinės koncepcijos modelis: Daktaro disertacijos santrauka: Socialiniai mokslai, teisė (6F)*. Vilnius.

Malevski, H., Juškevičiūtė, J. (1997). Dėl „specialių žinių“ termino apibrėžimo. Iš *Kriminalinė justicija: mokslo darbai*, 6, p. 35–45.

Malevski, G. (2012). Специальные знания – краеугольный постулат концепции криминалистики Ганса Гросса и их современная интерпретация. Iš *Криминалистика первопечатный*, № 5, p. 108–121.

386 Kurapka, E. (2000). Kriminalistikos raidos Lietuvoje tendencijos: mokslas ir praktika. *Jurisprudencija: mokslo darbai*, 15 (7), p. 120–127.

Kurapka, E., Malevski, H., Juškevičiūtė, J. (2003). Conception of legal regulation of forensic science and the practice of its realization in Lithuania. *Forensic Science International: An International Journal Dedicated to the Applications of Medicine and Science in the Administration of Justice*, 136 (Suppl.1), p. 333.

387 Juškevičiūtė, J. (1998). *Specialių žinių panaudojimas tiriant nusikaltimus: būklė ir perspektyvos: daktaro disertacija*. Vilnius: LPA.

388 Kurapka, V. E., Matulienė, S., Bilevičiūtė, E., Juškevičiūtė, J., Dereškevičius, E., Kurapka, K. (2012). *Specialių žinių taikymo nusikaltimų tyrime mokslinė koncepcija ir jos realizavimo mechanizmas: mokslo studija*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, p. 62.

389 Kurapka, V. E., Matulienė, S., Bilevičiūtė, E., Juškevičiūtė, J., Dereškevičius, E., Kurapka, K. (2012). *Specialių žinių taikymo nusikaltimų tyrime mokslinė koncepcija ir jos realizavimo mechanizmas: mokslo studija*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, p. 62.

Bilevičiūtė, E., Dereškevičius, E., Kurapka, K. (2012). Криминалистические основы деятельности адвоката-уполномоченного представителя в административном процессе Литвы (Advokato-įgaliotojo atstovo kriminalistinė veikla Lietuvos administraciniame procese). Iš *Криминалистика и судебная экспертиза: наука, обучение, практика (Criminalistic and Forensic Examination: Science, Studies, Practice)*. 8-я (внеочередная) международная научно-практическая конференция: научные статьи (p. 22–31). Санкт-Петербург: Издательство Санкт-Петербургского государственного университета.

390 Juodkaitė-Granskienė, G., Malevski, H., Merkevičius, R. (2011). Teismo ekspertizės reglamentavimas – būklė ir perspektyvos. Iš *Kriminalistika ir teismo ekspertizė: mokslas, studijos, praktika. VII.D.1: mokslinių straipsnių rinkinys* (p. 9–22). Vilnius: Teismo ekspertizės centras.

R. Jurkos³⁹¹, E. Radzevičiaus³⁹², S. Šimbelytės³⁹³ ir kai kurių kitų autorių moksliniai darbai, nurodyti darbo išnašose ir literatūros sąrašė. Disertacijoje panaudoti Lietuvos baudžiamąjį procesą tyrusių A. Ažubalytės³⁹⁴, P. Kuconio³⁹⁵, J. Zajančauskienės³⁹⁶ ir kt. mokslininkų darbai.

Specialių žinių problemas, analizuojamas darbe, ypač ekspertologijos teorijos, užsienyje aktyviausiai tyrė rusų ir ukrainiečių mokslininkai. Aptikta vertingų lenkų autorių darbų, paminėtini ir vokiečių, anglų bei amerikiečių mokslininkų darbai, analizuojami šio darbo skyriuje „Šiuolaikinė specialių žinių sąvoka, jos panaudojimo šakiniuose proceso kodeksuose reglamentavimo unifikacija“.

Nemažai darbų, taip pat disertacijų būtent specialių žinių panaudojimo administraciniame procese klausimais parengė rusų autoriai, dažniausiai jų studijos skirtos administracinių teisės pažeidimų nagrinėjimo išteisminio tyrimo stadijai.

Pavyzdžiui, 2008 m. J. P. Kuziakinas apgynė disertaciją „Konceptualūs specialių žinių panaudojimo pagrindai administracinių teisės pažeidimų bylose“³⁹⁷, kurioje analizuota specialių žinių panaudojimo administracinių teisės pažeidimų bylose problematika ir padaryta išvada, kad administracinių teisės pažeidimų tyrimo specifika yra ta, kad be specialių žinių neįmanoma ne tik nustatyti šių teisės pažeidimų sudėčių, bet ir tinkamai ištirti įrodymų. Pagrindinių šių žinių panaudojimo forma yra teismo ekspertizė. A. A. Golovanovas disertacijoje „Kriminalistinis administracinio tyrimo aprūpinimas“³⁹⁸ atskleidė būtinybę į administracinių teisės pažeidimų kodeksą įtraukti, pagal analogiją su Rusijos Federacijos baudžiamojo proceso kodeksu, normas, skirtas įrodinėjimo procesui ir specialių žinių panaudojimui, išskirti atskirus kriminalistinių metodikų kompleksus pagal administracinių teisės pažeidimų rūšis.

Disertacinio tyrimo metu taip pat nagrinėjome Pasaulio banko specialistų atliktą lyginamąją studiją apie eksperto išvadų panaudojimą baudžiamajame, civiliniame ir administraciniame procese remiantis Prancūzijos, Vokietijos Italijos ir JAV pavyzdžiais

391 Jurka, R. (2009). Proceso per kuo trumpiausią laiką teisinis principas: samprata ir realizavimo problemos. Iš *Teisės problemos*, 1 (63), p. 54–74.

Kurapka, K., Jurka, R. (2017). Teisinių kaip specialių žinių interpretacija: dialektinis požiūris. Iš *Криминалистика*, 15, p. 10–26.

392 Radzevičius, E. (2006). *Specialių žinių panaudojimas tiriant nusikalstamus darbų saugos taisyklių reikalavimų pažeidimus: teorija ir praktika Lietuvoje: daktaro disertacija*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.

393 Šimbelytė, R. (2016). *Peculiarities and Problems of the Use of Special Date in Lithuania's Criminal Proceedings: Doctoral Thesis*. Riga.

394 Ažubalytė, R. (2010). Tendencies of the development of the Lithuanian criminal procedure law. Iš *Jurisprudencija: mokslo darbai*, 1, p. 281–296.

395 Goda, G., Kazlauskas, M., Kuconis, P. (2011). *Baudžiamojo proceso teisė: vadovėlis; 2-oji pataisyta ir papildyta laida*. Vilnius: Registrų centras, p. 656.

396 Jurka, R., Zajančauskiene, J. (2015). Jurisdiction Collisions in the Criminal Proceedings of European Union Member States. Iš *Baltic Journal of Law and Politics*, 8 (1), p. 82–105. <https://doi.org/10.1515/bjlp-2015-0012>.

397 Кузякин, Ю. П. (2008). Концептуальные основы использования специальных знаний в производстве по делам об административных правонарушениях: диссертация доктора юридических наук. Москва: ГОУВПО «Российская правовая академия».

398 Голованов, А. А. (2005). Криминалистическое обеспечение административного расследования: дис. канд. юрид. наук. Калининград: РГБ ОД.

(praktika)³⁹⁹. Tyrimas buvo atliktas siekiant panaudoti abiejų teisės sistemų gerąją praktiką rengiant pasiūlymus Turkijai reformuoti specialias žinias reglamentuojančią teisinę bazę. Nors šis tyrimas ir nepilnas, apima tik keletą probleminių klausimų, kai kurie jo rezultatai mums svarbūs, nes:

- Tyrimas atliktas tikslu rengti eksperto išvadų panaudojimo pasiūlymus;
- Jis apima trijų teisinių procesų problematiką juos lyginant;
- Turi aiškia kryptį – stiprinti rungtyniškumo principo įtvirtinimą procesuose, bandyti siūlyti į kontinentinės teisės sistemos principais paremtus teisės procesus įnešti tai labiau užtikrinančių bendrosios teisės sistemos elementų, kad suartinti proceso šalių galimybes pasinaudoti specialiomis žiniomis;
- Dėmesys skirtas ir sąvokoms, tokioms kaip “eksperto išvada”, “ekspertizės aktas“ ir k.t.;
- Pabrėžiama eksperto išvadų panaudojimo teisinio reglamentavimo harmonizavimo reikšmė įvairiuose procesuose ir įvairiose šalyse;
- Parodoma praktika, kai atskirose šalyse, pavyzdžiui, Italijoje, Vokietijoje administraciniame procese eksperto išvados panaudojimo tam tikri aspektai reglamentuojami civilinio proceso normomis.

Rengiant disertaciją, išnagrinėjome Europos Komisijos Justicijos Efektyvumui atskaitos (CEPEJ) rekomendacijas dėl teismo ekspertų vaidmens Europos valstybėse⁴⁰⁰, ypač dėl ekspertizių klasifikacijos, tame tarpe teisinių ekspertizių sampratos ir vietos specialių žinių sistemoje.

Įvertinome ir 2015 m. Europos ekspertizės ir ekspertų instituto, remiant ES Civilinės Teisės Programai, parengtą “Gerosios praktikos civilinėse teismo ekspertizėse Europos Sąjungoje gidą”⁴⁰¹, akcentavome tas jo rekomendacijas, kurias rengė mokslininkai iš Prancūzijos, Ispanijos, Rumunijos, Vokietijos, Italijos, Olandijos, Portugalijos, Bulgarijos, Didžiosios Britanijos ir kurios liečia bendrus visoms teisenoms ekspertizės panaudojimo klausimus (ekspertizės samprata, klasifikacija, teisinės ekspertizės, eksperto išvadų vertinimas), teigiant, jog: *„teisėjams, proceso šalims ir jų atstovams ir dar svarbiau, ES piliečiams, kad jie pasinaudodami teismo ekspertų išvadomis Europoje pajustų teismo sprendimų kokybę ir bendravimo tarp šalių narių operatyvumą <...> siekiant vienodų teismo ekspertizių standartų ir eksperto statuso“*.

Atlikome Europos Žmogaus Teisių Teismo (EŽTT) praktikos⁴⁰² dėl įvairių su specialiųjų žinių (dar vadinamų ekspertiniais įrodymais) panaudojimu vertinimo pagal Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnį (teisė į teisingą teisimą) panaudojimą, tačiau turint omenyje tiek nacionalinę bylą, tiek atitinkamos teisenos speci-

399 Comparative Study on Expert Witnesses in Court Proceedings. Prieiga per internetą: <http://documents.worldbank.org/curated/en/801721468339116562/text/628320ESW0Box30ative0Study00final0.txt>.

400 CEPEJ Report on “European judicial systems – Edition 2014 (2012 data): efficiency and quality of justice”. Prieiga per internet: <https://rm.coe.int/cepej-report-on-european-judicial-systems-edition-2014-2012-data-effic/16807882a1>.

401 Guide to Good Practices in Civil Judicial Expertise in the European Union. Prieiga per internetą: <https://experts-institute.eu/wp-content/uploads/2018/03/2016-01-07-eeei-guide-to-good-practices-egle-en-brochure.pdf>

402 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. lapkričio 12 d. Europos Žmogaus Teisių Teismo, Europos Sąjungos Teisingumo Teismo sprendimų santraukos Nr. ŽT-B-50. Teismų praktika. 2019, 50, p. 637-666.

fiką, ir į tai atsižvelgiant, parodant Lietuvos teismams aktualius Konvencijos 6 straipsnio reikalavimus, susijusius su specialių žinių panaudojimu. Disertaciniame tyrime mes rėmėmės EŽTT pozicija dėl alternatyvaus įrodymų ekspertinio tyrimo, gynybos galimybių ir vaidmens rengiant eksperto išvadą ikiteisminiame tyrime.

Paminėtina, jog Švedijos Mokslo Taryba finansavo tyrimą apie teismo bei atskirų proceso šalių ekspertų išvadų panaudojimo dažnumą baudžiamajame, civiliniame ir administraciniame procese bei reikšmės (situacijos) vertinimą Švedijoje. Švedija, E. Friis ir K. Astriom nuomone⁴⁰³, kaip ir JAV, turėtų eiti nuo inkvizicinio link civilizuoto proceso, leidžiančio šalims plačiau naudotis specialiomis žiniomis, ką nulemia šalių galimybė pateikti įrodymus, gerai struktūrizuota teismo ekspertizės sistema ir neutralus sprendėjas (teismas).

2018 m. apginta disertacija, skirta specialių žinių panaudojimo problematikai Lenkijos administraciniame procese⁴⁰⁴. Akcentuotina, kad šiame darbe analizuojamų mokslinių tyrimų objektas – arba administracinių teisės pažeidimų bylos, arba administracinių teisės pažeidimų ikiteisminis nagrinėjimas, tačiau specialių žinių panaudojimas administracinėje jurisdikcijoje nenagrinėjamas kompleksiskai.

Kalbant apie **naujausias mokslines publikacijas artima disertacijai tematika**, galime pažymėti 2019 m. Kaune vykusį tarptautinį mokslinį kongresą “Kriminalistika ir ekspertologija: mokslas, studijos, praktika”, kuriame dalyvavo mokslininkai iš 16 šalių ir kuriame buvo speciali plenarinė sesija “Specialios žinios kaip šiuolaikinių mokslo pasiekimų diegimo į justicijos procesus instrumentas”. Šioje sesijoje šalia tokių užsienio autorių pranešimų, kaip pavyzdžiui “Specialių žinių taikymo teisminiame nagrinėjime problemos”, “Procesinės ir neprocesinės specialių žinių panaudojimo formos: probleminiai klausimai”, yra ir mūsų publikacija: “Specialių žinių panaudojimo galimybės administracinio proceso ikiteisminėje ginčų nagrinėjimo stadijoje”. Reikia pažymėti, kad per pastaruosius penkerius metus iš kitų Lietuvos mokslininkų pusės yra tik viena publikacija - R. Krikščiūno ir R. Šapovalovo mokslinis straipsnis “Kriminalistiniai metodai administracinėje teisejoje” 2016 m. Varšuvos universitete vykusios tarptautinės mokslinės konferencijos straipsnių rinkinyje. Mes palaikome Lietuvos ir Ukrainos mokslininkų nuomonę, jog “*atsižvelgiant į tai, kad administracinė teisena turi suformavusi tam tikrą bylų nagrinėjimo praktiką, kyla klausimas, ar ji turėtų rengti rekomendacijas siekdama efektyvinti bylų nagrinėjimą, ar šiuo atveju gali padėti kriminalistika?*”⁴⁰⁵ Manome, kad, pritaikius kriminalistikos rekomendacijas administracinio proceso uždaviniams ir tikslams pasiekti, ši problema būtų racionaliai išspręsta. Taip pat pritariame išvadai, kuri sutampa su mūsų atliktų tyrimų rezultatais, jog: „*įrodymų teorija nagrinėja procesines normas, turinčias ryšį su teisminiu įrodinėjimu ir įrodymais, taip pat bendras šių normų taikymo administracinėje teisejoje taisykles. Kriminalis-*

403 Friis, E. Åström, K. (2017). The Use of Court- and Party-Appointed Experts in Legal Proceedings in Sweden: Judges' Experiences and Attitudes. Oslo Law Review. Priegaper internet: https://www.idunn.no/oslo_law_review/2017/02/the_use_of_court_and_party-appointed_experts_in_legal_proc.

404 Bochentyn, A. (2018). *Dowód z opinii biegłego w jurysdykcyjnym postępowaniu administracyjnym: rozprawa doktorska*. Gdansk.

405 Krikščiūnas, R., Šapoval, R. (2016). *Kriminalistiniai metodai administracinėje teisejoje*. Iš *Kriminalistika ir teismo ekspertologija: mokslas, studijos, praktika XII = Criminalistics and Forensic Science: Science, Studies, Practice = Криминалистика и судебная экспертология: наука, обучение, практика* (p. 247–250). Vilnius: Lietuvos teismo ekspertizės centras.

tika tam tikru lygiu sėkmingai konkretna šias taisykles, kurdama racionaliausias priemones, metodus ir būdus įrodymams rinkti bei vertinti. Teismų praktikos analizė rodo, kad tinkamas kriminalistikos mokslo teiginių taikymas itin praplečia teismo galimybes renkant, tiriant bei vertinant įrodymus, sąlygoja teismo veiklos kokybės didinimą.”

Beje, šioje konferencijoje mes irgi darėme pranešimą “Specialių žinių teisiniuose procesuose unifikavimas: realijos ir iššūkiai”. Straipsnyje kaip tik padarėme išvadą, jog⁴⁰⁶: „ *tiek administraciniame, tiek civiliniame, tiek baudžiamajame procesuose reglamentuojamos specialiųjų žinių panaudojimo formos nėra vienodos, tarp jų esama ryškių skirtumų, lemiančių teisinio aiškumo ir tikrumo stoką. Tiesa, nors kiekvienas šių teisiniųjų procesų yra savitas, juos lemia tik jiems būdingi kai kurie teisės principai, vis dėl to tiesos paieškos vykdant teisingumą pasitelkus specialias žinias turėtų būti labiau unifikuotas, kas leistų ypač privatiems teisiniųjų procesų dalyviams tinkamai aiškinti teisinės nuostatas ir pasinaudoti teisės į tinkamą procesą garantija. Nuoseklus, aiškus ir vienodas specialiųjų žinių formų panaudojimo reglamentavimas teisės aktuose padėtų išvengti ne tik skirtingos teisinės praktikos, bet kartu padėtų pagrindus, vienodai bei tiesos nustatymui reikšmingos ekspertinės praktikos plėtrai.*”

Išvados:

1. Šiuolaikinę, į eurointegracinius procesus nukreiptą autoriaus pateiktą Specialių žinių taikymo administraciniame procese koncepciją, kaip tyrimais pagrįsta pažiūrų visumą, apima:
 1. pasiūlytą patikslintą specialiųjų žinių sąvoką, kartu metodologiškai patikslinant jos formų bei subjektų funkcionavimo ne tik administraciniame, bet ir kituose juridiniuose procesuose ypatumus;
 2. teisiniųjų žinių kaip specialiųjų žinių rūšies moksliskai pagrįstą sampratą;
 3. atliktą norminių teisės aktų, kurie reglamentuoja specialiųjų žinių panaudojimą atliekant administracines teisines procedūras, analizę;
 4. įvertintą specialiųjų žinių taikymo administraciniame procese teismų praktiką ir pateiktas rekomendacijas dėl jos suvienodinimo ir suderinimo;
 5. išanalizuotą specialiųjų žinių panaudojimo administraciniame procese atskirose Europos šalyse reglamentavimą ir praktiką Europos bendros teismo ekspertinės veiklos erdvės kūrimo kontekste;
 6. pateiktus pasiūlymus ABTĮ, ANK bei kitų teisės aktų nuostatų tobulinimo, bei viešingo Specialių žinių taikymo įstatymo būtinumo.
2. Atlikus disertacinį tyrimą, autoriaus yra siūloma tokia išgryninta specialiųjų žinių sąvoka: specialios žinios yra mokslo, technikos ar bet kurios kitos žmogiškosios veiklos srities žinios, įgytos išsilavinimo, specialaus studijavimo ar profesinės veiklos dėka, naudojamos įrodomajai ar kitai informacijai, būtina tam tikrai veikai iširti, gauti, atsižvelgiant į proceso specifiką.

406 Kurapka, K., Jurka, R. (2016). *Specialių žinių panaudojimo teisiniuose procesuose unifikavimas: realijos ir iššūkiai*. Iš *Kriminalistika ir teismo ekspertologija: mokslas, studijos, praktika XII = Criminalistics and Forensic Science: Science, Studies, Practice = Криминалистика и судебная экспертиология: наука, обучение, практика* (p. 229–243). Vilnius: Lietuvos teismo ekspertizės centras.

3. Autoriaus atlikta analizė patvirtina, kad teisinės žinios gali būti laikomos specialiomis žiniomis, jos atitinka visus specialių žinių požymius, nustatytus aukščiau pateiktoje sąvokoje. Šių žinių laikymas specialiomis ir jų naudojimas tiriant faktinius duomenis tam tikrose srityse, negali kelti abejonių teisę taikančio subjekto (teismo) statusu, jo teise priimti galutinį sprendimą, bet turi kaip tik padėti teismui priimti objektyvesnį sprendimą, dar labiau prisidėti prie tiesos nustatymo byloje. Teisinės žinios gali būti ir yra naudojamos pasitelkiant specialistus ir teisės mokslininkus siekiant atlikti tyrimus kai kuriais teisiniais klausimais, ypač taikant užsienio šalių teisę, bei tais atvejais kai teisės aktai yra paremti gamtos, technikos ir tikslųjų mokslų duomenimis.
4. Nuostatos dėl specialių žinių taikymo šakiniuose procesuose Lietuvoje turi ypatumų, jų teorinės paradigmos neturi disonuoti tarpusavyje bei su ekspertologijos teorija, ir turi atitikti Europoje vykstančių įstatymų harmonizavimo tendencijas. Tai pagrindžia būtinybę priimti (turėti) atitinkantį šias tendencijas įstatymą, kuris reglamentuotų teismo ekspertizės institutą. Siūlytinas jo pavadinimas „Specialių žinių taikymo įstatymas“. Jis apimtų visus procesus, atitiktų ekspertų vertinimus bei būtų etimologiškai tikslesnis, leistų suvienodinti specialių žinių taikymą Lietuvoje – per bendrųjų nuostatų įtvirtinimą specialiaame įstatyme (principinę specialių žinių taikymo teisenos struktūrą ir sąvokas žr. pasiūlymų dalyje).
5. ABTĮ bei ANK nėra pateikiama aiškios takoskyros tarp specialisto ir eksperto funkcijų ir teikiamų specialių žinių formos prasme:
 - Ginčo teisejoje, šios problemos neišsprendė ir Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas.
 - ANK normomis iš esmės išspręstas specialisto kaip savarankiško specialių žinių subjekto statuso klausimas, tačiau taip ir liko neišspręsta ne mažiau opi specialisto kaip specialių žinių subjekto specialių žinių išraiškos formos problema. (ABTĮ ir ANK korekcijos kryptis žr. pasiūlymų dalyje).
6. Iki šiol Lietuvoje nekalbama apie būtiną proceso kodeksų reformą atsižvelgiant būtent į bendros Europos teismo ekspertizės erdvės formavimosi tendencijas, o tenkinamasi nesibaigiančiomis pataisomis. To pasėkoje normų, reguliuojančių teisinę eksperto ir specialisto padėtį, Lietuvos administraciniame procese neužtenka, ypač atsižvelgiant į baudžiamosios politikos humanizavimo tendencijas, kai daugiau santykių perkeliama į administracinio proceso erdvę, todėl reikia ieškoti naujų originalių specialių žinių panaudojimo sprendimų;
7. Teisminėje praktikoje painiojamos pačios specialių žinių taikymo formos: šalia ekspertų išvadų atsiranda specialisto išvados, kai kada jos net sutapatinamos; kartais net vienoje byloje nurodomi specialių žinių panaudojimo (atliekant tyrimus) faktą skirtingai apibūdinantys terminai: ekspertizė, ekspertinis sprendimas, specialisto konsultacija, eksperto išvada, specialisto išvada. Detaliau apibendrintos praktikos analizės išvados dėl specialių žinių taikymo ypatumų, problemų ir šalintinų netikslumų administraciniame procese išdėstyti disertacijos 2.2 skyriuje. Tikslinga parengti administracinių teismų praktikos apibendrinimą, susidedančią ne tik iš konstatuojančios faktinę padėtį dalies, bet ir prognostinės, ją kritiškai vertinančios bei duodančios specialių žinių panaudojimo gaires, dalies.

8. Būtina įteisinti ir įvesti į administracinį procesą dar vieną specialių žinių panaudojimo formą, o tiksliau, ją apibrėžti kaip „*ekspertizę, neturinčią teismo ekspertizės statuso*“ (arba, laikantis TEĮ terminijos – „*kitus ekspertinius tyrimus*“), bet ne kaip „specialisto tyrimus“ arba „specialisto išvadą“. Tokia ekspertizė (ekspertinis tyrimas), gali būti atliekama ir sutartiniais pagrindais, jos negalima paisyti su konsultacija, ji nuo teismo ekspertizės skiriasi tik procesine forma, ją atlieka ekspertai (bet ne specialistai, kurių funkcijos kitokios) pagal tas pačias tyrimo metodikas, t. y. šios dvi būtent ekspertinės specialių žinių panaudojimo formos metodinio pobūdžio skirtumų neturi.
9. Siūloma sekti daugelio Europos šalių administracinio proceso įstatymuose reglamentuotai praktikai, kai specialių žinių subjektai yra įvardyti pagal atliekamas pagrindines funkcijas. Pagrindinė specialių žinių taikymo forma yra eksperto išvada (Pasiūlymai dėl teisės aktų korekcijos pateikiami pasiūlymų dalyje).

Pasiūlymai:

1. **Principinė specialių žinių įstatymo struktūra (pateikiami svarbiausi įstatymo skyriai):**
 1. Bendrosios nuostatos. Šiame skyriuje pateikiamos pagrindinės sąvokos, ypač akcentuojant specialių žinių sąvoką, apibūdinant jos taikymo formas (ekspertinė veikla, konsultacinė veikla, techninė pagalba ir pan.) bei įvardijant subjektus, specialių žinių taikymo principai, etika ir pan.
 2. Pagrindiniai specialių žinių taikymo subjektai.
 - 2.1. Specialistas-ekspertas – pateikiami profesiniai ir kvalifikaciniai reikalavimai, kvalifikacijos suteikimas ir atestavimas, ekspertų sąrašas, eksperto teisės ir pareigos, ekspertų kategorijos: teismo ekspertas, valstybinėje įstaigoje dirbantis žinybos ekspertas, privatus ekspertas.
 - 2.2. Specialistas padėjėjas (specialistas technikas) – nurodomi profesiniai ir kvalifikaciniai reikalavimai, teisės ir pareigos;
 - 2.3. Ekspertinės institucijos, jų valdymas ir veiklos koordinavimas.
 3. Ekspertinė veikla. Ekspertizės skyrimas, ekspertizių rūšys (pagrindinės, papildomos, pirminės, pakartotinės, vienasmenės, komisijų, kompleksinės), ekspertizės atlikimas, eksperto išvada, eksperto išvados vertinimo kriterijai, proceso dalyvių dalyvavimas atliekant ekspertizę, žmogaus teisių ir teisėtų interesų apsaugos garantijos ir pan.
 4. Kitos specialių žinių taikymo formos (techninė pagalba, konsultacija, vertėjavimas), jų procesinis įforminimas.
 5. Organizacinis, mokslinis-metodinis, informacinis ir finansinis aprūpinimas (duomenų bazės, metodikų katalogas, standartas, darbo apmokėjimas, kvalifikacijos kėlimas, socialinės garantijos ir pan.).
 6. Tarpatautinis bendradarbiavimas specialių žinių srityje (ekspertinių institucijų bei specialistų teisės ir pareigos vykdant kitų šalių instancijų pavedimus, kitos šalies specialistų pakvietimas darbui Lietuvoje ir pan.)

7. Baigiamosios nuostatos. Akcentuojamas būtinumas suderinti kitus teisės aktus su šio įstatymo nuostatomis; įstatymo galiojimas laike, erdvėje ir pan.
2. **Pasiūlymai dėl naudojamų pagrindinių sąvokų**
 1. **specialios žinios:** „mokslo, technikos ar bet kurios kitos žmogiškosios veiklos srities žinios, įgytos išsilavinimo, specialaus studijavimo ar profesinės veiklos dėka, naudojamos įrodomajai ar kitai informacijai, būtinei tam tikrai veikai iširti, gauti, atsižvelgiant į proceso specifiką.“
 2. **specialistas-ekspertas:** asmuo, turintis specialių žinių mokslo, technikos, meno srityje, kuris turi teismo eksperto sertifikatą, yra įrašytas į valstybės ekspertų sąrašą arba turi visuotinai pripažintų specialių žinių ir kvalifikacijos, kurią patvirtina kompetentinga institucija ir kurią pripažino ekspertizę skyręs subjektas ar ją užsakiusi proceso šalis, įvertinusios, kad asmens žinios ir praktinės patirtis yra pakankama ekspertizei atlikti;
 3. **specialistas padėjėjas (specialists technikas):** asmuo, turintis specialių žinių, taip pat ir amatų srityje, kuris suteikia šalims konsultacinę ir techninę pagalbą atliekant procesinius veiksmus bei teikia paaiškinimus, fiksuoja procesinio veiksmo eigą ir rezultatus, ieško pėdsakų ar kitų objektų susijusių su nagrinėjama byla, atkreipia proceso dalyvių dėmesį į aplinkybes, kurios gali turėti reikmės bylai.
3. **Specialių žinių taikymo formos:**
 1. eksperto atliekami ekspertiniai tyrimai pagal aprobuotą ir sertifikuotą metodiką;
 2. eksperto paaiškinimai dėl duotos išvados;
 3. eksperto konsultacija dėl ekspertize sprendžiamų klausimų konkrečioje situacijoje;
 4. eksperto konsultacija dėl tam tikros ekspertizės rūšies galimybių;
 5. specialisto konsultacija (konsultacinė išvada) atliekant procesinius veiksmus arba nagrinėjant bylą teisme;
 6. specialisto paaiškinimai dėl duotos konsultacinės išvados (paaiškinti ar papildyti);
 7. specialisto pagalba dalyvaujant procesiniuose veiksmuose (specialistas-kriminalistas, specialistas-technikas, vertėjas, pedagogas, psichologas ir pan).
4. **Pasiūlymai dėl specialių žinių panaudojimo administraciniame procese teisinės bazės korekcijos.** Kalbant apie specialių žinių panaudojimo administraciniame procese teisinę bazę, reikia pasakyti jog būtina jos korekcija šiomis svarbiausiomis kryptimis:
 1. ANK ir ABTĮ turi būti įvardinti specialių žinių subjektai pagal atliekamas pagrindines funkcijas: ekspertas kuris atlieka tyrimus bei taiko visas specialių žinių formas, specialistas dažniausias atlieka pagalbinės techninės ir konsultacinės funkcijas ir nesiima ekspertinių tyrimų. Toks teisinis reglamentavimas būtų aiškesnis ir konkretesnis, bei formuotų vieningą teismų praktiką.
 2. ANK ir ABTĮ reikia apibrėžti pakartotinių, papildomų, kompleksinių ir komisijinių ekspertizių sąvokas, kol to nepadarėta, ši situacija LVAT ir LAT praktikoje bei išaiškinimuose lemia netikslius vertinimus prieštaraujančius ekspertologijos moklo pagrindams.

Publikacijų disertacijos tema sąrašas

1. Bilevičiūtė, Eglė; Kurapka, Karolis. Specialių žinių panaudojimo galimybės administracinio proceso ikiteisminėje ginčų nagrinėjimo stadijoje = Possibility to use special knowledge in pretrial stage of administrative litigation // Kriminalistika ir teismo ekspertologija : mokslas, studijos, praktika XV = Criminalistics and forensic expertology : science, studies, practice = Криминалистика и судебная экспертиология : наука, обучение, практика / Lietuvos kriminalistų draugija, Mykolo Romerio universitetas. Kaunas : Lietuvos teismo ekspertizės centras, 2019. ISBN 9789986555476. p. 60-71.
2. Dereškevičius, Edgaras; Kurapka, Karolis. Rungimosi principo baudžiamajame procese realizavimas kriminalistikos priemonėmis: deklaracijos ir realizacijos = Realization of adversarial process principle of criminal procedure law by criminalistic measures: declarations and realities // Criminalistics and forensic expertology : science, studies, practice = Криміналістика та судова експертологія: наука, навчання, практика = Kriminalitika ir teismo ekspertologija : mokslas, studijos, praktika : 14 International congress, September 13-15, Odessa, Ukraine, 2018. Одеса : Гельветика, 2018. ISBN 9789669166104. p. 110-120.
3. Jurka, Raimundas; Kurapka, Karolis. Интерпретация юридических знаний в качестве специальных знаний: диалектический подход = Interpretation of juridical knowledge as a special knowledge: dialectical approach // Criminalist = Криміналість першопечатний : міжнародний науково-практичний юридичний журнал. Харків : Апостіль. ISSN 2220-7473. 2017, iss. 15, p. 10-25.
4. Jurka, Raimundas; Kurapka, Karolis. Specialiosios žinios naujajame Administracinių nusižengimų kodekse: naujos reglamentavimo trajektorijos? = Special knowledge in the new Code of Administrative Offenses: new trajectories of regulation? // Kriminalistika ir teismo ekspertologija : mokslas, studijos, praktika : XIII = Criminalistics and forensic expertology: science, studies, practice = Криминалистика и судебная экспертиология: наука, обучение, практика. Vilnius: Lietuvos teismo ekspertizės centras, 2017. ISBN 9789986555452. p. 45-54.
5. Jurka, Raimundas; Kurapka, Karolis. Specialių žinių panaudojimo teisiniuose procesuose unifikavimas: realijos ir iššūkiai = Standardization of usage of special knowledge in court proceedings: realia and challenges // Kriminalistika ir teismo ekspertologija : mokslas, studijos, praktika XII = Criminalistics and forensic science : science, studies, practice = Криминалистика и судебная экспертиология : наука, обучение, практика. Vilnius : Lietuvos teismo ekspertizės centras, 2016. ISBN 9789986555438. eISBN 9788392611547. p. 229-243.
6. Kurapka, Karolis. Specialisto statuso reglamentavimas Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekse = Regulation of specialist status in Lithuanian Code of Administrative Offences // Kriminalistika ir teismo ekspertologija : mokslas, studijos, praktika = Criminalistics and forensic examination : science, studies, practice = Криминалистика и судебная экспертиология : наука,

обучение, практика. Vilnius : Lietuvos teismo ekspertizės centras, 2015. ISBN 9789986555421. p. 159-171.

7. Bilevičiūtė, Eglė; Bilevičienė, Tatjana; Kurapka, Karolis. Application of criminalistics information in administrative procedure // *Kriminalistika ir teismo ekspertizė : mokslas, studijos, praktika* = *Criminalistics and forensic examination : science, studies, practice* = *Криминалистика и судебная экспертиза : наука, обучение, практика* : D. 1. Харьков : Апостіль, 2014. ISBN 9789662517163. p. 22-31.
8. Jurka, Raimundas; Kurapka, Karolis. Scientia Juris as special knowledge in legal proceedings: from ideas to implementation // *Kriminalistika ir teismo ekspertizė : mokslas, studijos, praktika* = *Criminalistics and forensic examination. II dalis*. Харьков : Апостіль, 2014. ISBN 9789662517170. p. 232-242.

GYVENIMO APRAŠYMAS

Vardas, pavardė Karolis Kurapka
El. paštas karolis@kurapka.eu

Išsilavinimas

2013 – 2020 Mykolo Romerio universitetas Teisės doktorantūros studijos
2008 – 2009 Mykolo Romerio universitetas Teisės magistro kvalifikacinis laipsnis
2004 – 2008 Mykolo Romerio universitetas Teisės bakalauro kvalifikacinis laipsnis

Profesinė veikla

2019 – iki dabar Advokatas, partneris Advokatų profesinė bendrija „Constat“
2013 – 2019 Advokatas advokato Edgaro Dereškevičiaus kontora
2013 – iki dabar Lietuvos kriminalistų draugijos narys
2011 – 2012 Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Administracinės teisės ir proceso katedros asistentas
2010 – 2013 Advokato padėjėjas advokato Kęstučio Stungio kontora
2006 – 2010 Teisės departamento vyr. specialistas Nacionalinėje mokėjimo agentūroje prie Žemės ūkio ministerijos

Moksliniai interesai Administracinė teisė, administracinio proceso teisė, specialios žinios, kriminalistika, ekspertologija.

MYKOLAS ROMERIS UNIVERSITY

Karolis Kurapka

**THE USE OF SPECIAL KNOWLEDGE
IN THE ADMINISTRATIVE PROCESS**

Summary of Doctoral Dissertation
Social Sciences, Law (S 001)

Vilnius, 2020

The doctoral dissertation was prepared during the period of 2013–2019 at Mykolas Romeris University under the right to organize doctoral studies granted to Mykolas Romeris University and Vytautas Magnus University by the order of the Minister of Education, Science and Sport of the Republic of Lithuania No. V-160 „On granting the right of doctoral studies“ dated on February 22, 2019.

Scientific supervisor:

Prof. Dr. Eglė Bilevičiūtė (Mykolas Romeris University, Social Sciences, Law, S 001).

The doctoral dissertation will be defended at the Law Research Council of Mykolas Romeris University and Vytautas Magnus University:

Chairman:

Prof. Dr. Algimantas Urmonas (Mykolas Romeris University, Social Sciences, Law, S 001).

Members:

Prof. Dr. Hendryk Malevski (Mykolas Romeris University, Social Sciences, Law, S 001);

Assoc. Prof. Dr. Andrejus Novikovas (Mykolas Romeris University, Social Sciences, Law, S 001);

Prof. Dr. Jonas Prapiestis (Vilnius University, Social Sciences, Law, S 001);

Prof. Dr. Valery Shepitko (Yaroslav Mudryi National Law University, Ukraine, Social Sciences, Law, S 001).

The public defence of the doctoral dissertation will take place at the Law Research Council at Mykolas Romeris University on 11th December 2020 at 15.00 in the Conference Hall of Mykolas Romeris University (Room I-414).

Address: Ateities str. 20, LT -08303, Vilnius, Lithuania.

The summary of the doctoral dissertation was sent out on 11th November 2020.

The doctoral dissertation is available at Martynas Mažvydas National Library of Lithuania (Gedimino ave. 51, Vilnius) and the libraries of Mykolas Romeris University (Ateities str. 20, Vilnius) and Vytautas Magnus University (K. Donelaičio str. 52, Kaunas).

SUMMARY

Executive power is exercised wherever there is a collective of people - it directly organizes national defense, guarantees state security and public order, ensures nature protection, manages general non-governmental organizations, and, in accordance with legal norms, influences individuals. This influence is realized through administrative coercive measures taken by the executive authorities in order to ensure order and human security in the state. Any legal coercion, even for the best purposes, causes dissatisfaction, sometimes even a desire to resist, and often violates the human rights and freedoms guaranteed by the Constitution, so it is essential that coercive measures and the mechanism for their application be established and implemented in strict compliance with legal requirements[1].

In the exercise of the functions assigned to them by the executive authorities, thus affecting the rights and freedoms of an individual, administrative disputes often arise, which are resolved by means of the rules of administrative procedure. In the administrative cases of the Republic of Lithuania, taking into account the specific law, there is a certain duality of regulation[2]. Thus, the primary stage of realization of a person's constitutional right to judicial defense is an appeal to the subject examining the pre-trial dispute or to the court of first instance, i. y. the district administrative court (administrative dispute court) and the district court (administrative misdemeanor court). It is in these instances that all the circumstances relevant to the dispute (case) are usually identified, the evidence is collected, investigated, and evaluated, and a court decision (ruling) is usually made, which resolves the dispute on the merits.

In the system of realization of a person's constitutional right to judicial defense, this stage determines the exclusive place of the proceedings in the administrative court of first instance. Therefore, there should be no contradictions and gaps in the laws regulating this process, as well as the legal regulation of the proceedings of the first instance should comply with the imperatives of the right to judicial defense enshrined in the Constitution[3]. The issue of the use of special knowledge in the administrative process is also examined in connection with the legal relations regulated by other branches of law. Prof. A. Urmonas has emphasized: "*Administrative law is the forms and methods of legally significant human behavior in the field of public administration in knowing, regulating, protecting social, legal values of a person, society, state from the negative effects and consequences of human behavior, using objective legal standards, legal principles and legal norms through the procedural application of administrative, legal measures and their coordination with other social, economic and managerial regulators of human behavior*"[4].

One of the essential stages of both administrative cases and all court proceedings, in general, is the "process" of taking evidence (assessment of evidence). Although under both the Code of Administrative Offences (CAO) and the Code of Administrative Violation of Law (CAVL) the assessment of evidence falls within the exclusive competence of the court (body (official)) hearing the administrative (misdemeanor) case, the participants in the exercise of their procedural rights have the right to provide evidence and explanations (writ-

ten and oral), to provide an assessment of the facts and evidence, thus clearly contributing to the most important goal - the correct settlement of the case.

Although the successful implementation of the tasks set by both the CAVL and the CAO is necessary in every administrative (misdemeanor) case (to clarify the actual basis and circumstances of the dispute), the special literature pays much less attention to evidence in the administrative process. The importance of evidence is recognized by many sources of legal science (special literature). For example, Pranas Petkevičius points out: *“Evidence in the investigation of administrative law violation cases is very important - it is closely related to the jurisprudence of these cases.”*[5]. The Doctrine of Administrative Process Science[6] recognizes that the testimony of witnesses and victims, the statements of the person prosecuted and the expert’s report are among the most important pieces of evidence in administrative proceedings. At this point, it should be noted that it follows from the analysis of legal regulation that both the expert (expert opinion) and the specialist must be understood as subjects of special knowledge.

Thus, although it is recognized that special knowledge and its use in administrative proceedings is one of the most important means of proof (assessment of evidence), the doctrine of administrative process science has not paid sufficient attention to this means of proof so far. It should also be noted that the possibility of using special knowledge, the status of special knowledge subjects in the administrative process, which has been shown and conducted by research, is insufficient.

E. Kurek noted that[7]: *“The legislator is increasingly trying to keep pace with developments in the field of innovation by translating them into individual developments, including through the administrative procedure. The legislator is aware that the proper implementation of such provisions on the basis of general education knowledge and life experience may prove difficult or even impossible. Therefore, the use of opinions and knowledge prepared by qualified persons with experience in this field is often required, often using research equipment and research methods ... The development of civilization, including the development of science, has a significant impact on the law on the normalization of social relations, relations in the administrative process. This effect is also reflected in the fact that substantive administrative law provisions increasingly refer to a variety of, sometimes highly specialized, scientific, technical, economic, medical, or natural data and references.*

In the dissertation, the administrative process is understood in a narrow sense[8] linking it only to judicial proceedings, i. y. dispute resolution both in the court of administrative dispute (including pre-trial settlement of disputes in the Lithuanian Commission for Administrative Disputes, as well as in the Tax Disputes Commission) and in the court of administrative misdemeanors.

Relevance and novelty of the topic. In modern socio-economic conditions, innovative scientific and technical achievements, new fields of knowledge, new technologies are increasingly being integrated into the administration of justice and court proceedings, but in many cases, these achievements fall primarily into criminal proceedings (Article 1 of the CCP) *inter alia* collecting and investigating evidence in uncovering criminal offenses.

With the development of the institute of administrative liability, the increase in the composition of administrative offenses, the increase in the number of administrative dis-

putes, and the expansion of their areas, the specifics of research also create an increasing need for special knowledge. It should be mentioned that in 2018, 11681 administrative cases were heard in the Regional Administrative Court (all chambers), 4413 administrative cases - in the Vilnius Regional Administrative Court in the same year, 2688 administrative cases - in the Supreme Administrative Court of Lithuania, respectively, and 19203 administrative offense cases were examined in the District Courts of the first instance (detailed statistics are presented in section 2.2 of the dissertation). A comprehensive and objective interpretation of the circumstances of these cases is, in many cases, determined not only by the level of ability of the subjects of administrative justice to have access to specialist knowledge, but also by the availability of such capacity. Despite the clear, practice-driven need to integrate expertise into the administrative process, it is too slow and difficult. Unfortunately, information on the extent of the need to use specialist knowledge cannot be found, as such statistics are not kept. Even the expert bodies to which we have recourse have no information on the use of specialist knowledge in individual cases. Such information could indeed be kept.

In Lithuania, there is almost no scientific literature in the administrative process of the use of special knowledge, episodic articles or reports in scientific conferences do not satisfy the need to make proper use of special knowledge in this process. There is no suitable methodological literature, this topic is bypassed in the process of raising qualifications and competencies. Legal regulation is based on a residual approach to criminal proceedings, which is largely governed by the Law on Forensic Science of the Republic of Lithuania (LFS), which (legal regulation) has a negative impact on case law, which is also formed without making full use of forensic science, and does not take into account the trends in the development of a common European forensic area. This dissertation is a response to the problems that have arisen and could become a kind of guide in obliterating the doctrine of the administrative process and, most importantly, in creating the preconditions for improving the practice itself.

The development of administrative justice determines the need to form a scientific concept of the use of special knowledge, on the basis of which recommendations and proposals for the improvement of case handling practices would be prepared. There is a lack of research on this scientific issue in Lithuania.

The scientific novelty of discretionary research is shown by research-based insights that Lithuania has matured to have a universal law on the application of special knowledge instead of a morally obsolete law adopted together with the Code of Criminal Procedure, which practically repeats its norms intended only for this process or superficially interprets them. It would be timely and innovative, although not yet known in the practice of other countries, but would correspond to the tendencies of application of the institute of special knowledge as a legal structure; therefore it would be promising in the legislation of other countries as well.

The original principled structure of such a law is important from the point of view of novelty, emphasizing that it is expedient to define a general concept of special knowledge in the law, which would become basic and be repeated in necessary codes and supplemented if necessary. It is particularly important to avoid inaccuracies in the description and clas-

sification of the subjects of foreground - holders of such foreground, in which case their procedural position and functional burden are paramount, and any use of foreground in any process (jurisdiction) is governed by a specific legal form.

Both basic (separate) and codified laws should be correlated with each other, and by-laws should not contradict the laws, which has not yet been achieved in the administrative process regarding the use of special knowledge in Lithuania. A number of problematic issues have arisen that could be addressed by the scientific insights of this dissertation.

This dissertation is the first in Lithuania, a complex, monographic, wide-ranging study of the problems of application of theoretical and practical special knowledge in the administrative process, covering both administrative misdemeanors and administrative disputes. The paper formulates and provides insights related to the scientific concept of the use of special knowledge in Lithuanian administrative justice. The latter is treated as a system of views based on the solution of the use of research expertise and a package of proposals to which recommendations for improving the practice of this process and harmonization of legal regulation can be directed, taking into account the processes in the European area of expertise.

The object of the research is special knowledge in the doctrine and practice of administrative process.

The subject of the research is the paradigms of the theory of special knowledge, their coherence with the law of administrative process, and its influence on practice.

The aim of the research is to formulate a **scientific** concept of the use of special knowledge in the administrative process in order to harmonize its legal regulation and practice of use, creating a common European forensic science area.

In order to achieve the set goal, the research has the following **tasks**:

- To methodologically clarify the concept of special knowledge and the peculiarities of its application in the administrative process, together with conceptual, theoretical assumptions about the essence and legal nature of legal as special knowledge.
- To compare the regulation of the application of special knowledge in-branch processes and to provide scientific insights on the possibilities of improving and unifying the use of special knowledge in the administrative process, providing the basic structure of the law on special knowledge.
- To evaluate the practice of application of special knowledge in the Lithuanian administrative process and to submit proposals in the aspect of coherence with the tendencies of application of European special knowledge.
- Make proposals for the improvement of legislation governing the application of expertise in the administrative process.

Taking into account the aim and tasks of the research, a scientific hypothesis is put forward in the work, and defensive statements are presented.

Scientific hypothesis. In Lithuania, there is no concept of using special knowledge in the administrative process in line with European integration tendencies, which has a negative impact on legal practice.

Defensive statements:

1. The modern concept of the application of special knowledge in the administrative process proposed by the author would have a positive impact on legal practice.
2. It is expedient to apply adaptive knowledge of expert theory and forensics more widely, which will have a positive impact on the doctrine and practice of the administrative process.
3. It is necessary to draft a separate law on the application of special knowledge, the norms of which would be applied in all courts.

Research structure. The study consists of an introduction, three chapters, conclusions, and suggestions.

The first chapter examines and presents the revised concept of special knowledge, its development, presents the authentic concept of special knowledge. Analyzing the doctrine of legal science, its change in the context of the concept of special knowledge, the arguments for the recognition of legal knowledge as special knowledge are presented. Finally, the use of expertise in other legal processes - regulation and case law looking for similarities and differences - is analyzed.

The second chapter analyzes the importance of special knowledge as a means of proof in administrative proceedings, discusses in detail the regulation in court, as well as case law. This chapter reveals the 'most serious' flaws in regulation and case law, leading to the under-utilization of the potential of expertise as one of the most important means of proof.

The third chapter examines the relationship between the European Forensic Vision 2020 and the administrative process. Empirical research is also presented, which substantiates the tasks set in this research and allows forming ways that would allow more effective use of special knowledge.

At the end of the research, conclusions are formed, and suggestions are presented.

Approval of research results. The research included internships at the Yaroslav the Wise National University of Law (Republic of Ukraine) and the Odessa National Academy of Law (Republic of Ukraine). During the internships, literature sources relevant to the dissertation were collected, dissertation defense statements were presented and well-evaluated during discussions with researchers of the institutions, participation in discussions at international conferences, and, accordingly, theoretical insights of the dissertation were approved.

The results of the research have been published in international peer-reviewed scientific publications:

1. Bilevičiūtė, E., Kurapka, K. (2019). Possibilities of using special knowledge in the pre-trial dispute resolution stage of the administrative process. From *Criminalistics and Forensic Science: Science, Studies, Practice*, = *Криміналістика і судовая експертологія: наука, обучение, практика* (p. 60-72). *Kaunas: Lithuanian Forensic Science Center, Lithuanian Society of Criminalists.*
2. Dereškevičius, E., Kurapka, K. (2018). Realization of the adversarial principle in criminal proceedings by means of forensic science: declarations and realities. From *Criminalistics and Forensic Science: Science, Studies, Practice* =

Криминалистика и судебная экспертиология: наука, обучение, практика (pp. 110-121). Odessa: НУ «ОЮА».

3. Kurapka, K., Jurka, R. (2017). Interpretation of legal as special knowledge: a dialectical approach. From *Криминалистика*, 15 (pp. 10–26) .
4. Kurapka, K., Jurka, R. (2017). Expertise in the Code of Administrative Offenses: New Trajectories? From *Criminalistics and Forensic Science: Science, Studies, Practice XIII*. Part II (p. 45–55). Vilnius: Lithuanian Forensic Science Center, Lithuanian Law Institute.
5. Kurapka, K., Jurka, R. (2016). Unifying the use of expertise in legal processes: realities and challenges. From *Criminalistics and Forensic Science: Science, Studies, Practice XII = Криминалистика и судебная экспертиология: наука, обучение, практика* (p. 229-243). Vilnius: Lithuanian Forensic Science Center.
6. Kurapka, K. (2015). Regulation of the status of a specialist in the Code of Administrative Violations of the Republic of Lithuania. From *Criminalistics and Forensic Science: Science, Studies, Practice XI: A Collection of Scientific Articles* (p. 159–171). Vilnius: Lithuanian Forensic Science Center.
7. Bilevičiūtė, E., Bilevičienė, T., Kurapka, K. (2014). Application of criminalistics information in administrative procedure. From *Criminalistics and Forensic Science: Science, Studies, Practice = Криминалистика и судебная экспертиза: наука, обучение, практика. Part I: A collection of scientific articles* (p. 22-31). Харьков: Апостіль.
8. Jurka, R., Kurapka, K. (2014). Scientia Juris as special knowledge in legal proceedings: from ideas to implementation. From *Criminalistics and Forensic Science: Science, Studies, Practice =Part II: A collection of scientific articles* (p. 232-242). Харьков: Апостіль.
9. Dereškevičius, E., Kurapka, K. (2013). Possibilities of the Defender of Forensic Methods in Procedural Activities: Attitudes and Trends in Lithuanian Practice. From *Criminalistics and Forensic Science: Science, Studies, Practice. Part II: a collection of scientific articles* (p. 207-221). Vilnius, Kharkiv: Lithuanian Society of Criminalists, Апостіль.

Papers read and participated in discussions in 2013, 2015, 2016, 2017, 2018, 2019 at international scientific-practical conferences in Vilnius, Warsaw, Palanga, Odessa:

1. On June 21–22, 2013, at IX International Scientific-Practical Conference “Criminalistics and Forensic Science: Science, Studies, Practice” organized by the Lithuanian Society of Criminalists, Lithuanian Forensic Science and Mykolas Romeris University, Vilnius, Lithuania.
2. On June 25-27, 2015, at XI International Scientific-Practical Conference “Criminalistics and Forensic Science: Science, Studies, Practice” organized by the Lithuanian Society of Forensic Science, Lithuanian Forensic Science and Mykolas Romeris University, Vilnius, Lithuania.
3. On September 29-30, 2016, at the XII International Scientific Conference “Criminalistics and Forensic Science: Science, Studies, Practice”, Warsaw, Poland.

4. On September 14–16, 2017, at the XIII International Scientific Conference “Criminalistics and Forensic Science: Science, Studies, Practice” held in Palanga, Lithuania.
5. On September 13-15, 2018, at the XIV International Scientific Conference “Criminalistics and Forensic Science: Science, Studies, Practice”, Odessa, Ukraine.
6. On September 19-21, 2019, at the XV International Scientific Conference “Criminalistics and Forensic Expertise: Science, Study, Practice” held in Kaunas, Vilnius.

The results of the research were also used in the practical activities of the lawyer.

Methodology. Depending on the goals and objectives of the work, various methods of data collection and data analysis were used in the research.

The study used a historical comparative method to reveal changes in the development of the concept of special knowledge. This method has also been used to analyze the regulation of the use of expertise in the administrative process, which, as already mentioned, is understood in this study in a narrow sense, to assess changes in the regulation of the use of expertise in the process, thus identifying practical problems and solutions.

The method of document analysis analyzes the concept of special knowledge enshrined in international and national legal sources, their use in the administrative process, and the practical analysis of the legal norms regulating this institute. Systematic analysis of documents helped to clarify the content, meaning and influence of legal norms by applying special knowledge and their place in the system of legal norms. Using the methods of systematic analysis and generalization, the case law was analyzed, and the conclusions of the research were formulated.

The comparative method was useful in explaining the Lithuanian legal regulation in the aspect of the use of special knowledge in the administrative process, as well as in the legal literature and court practice by comparing it with civil and criminal proceedings; comparison makes it possible to reveal the divide between processes. This approach has also been used in the study to discuss the use of expertise and to compare it with the regulation of neighboring countries.

Logical, analytical and critical methods are also relevant in the study. They provide a critical approach to regulation in Lithuania, both in terms of legal knowledge as a concept of special knowledge and in terms of the lack of a distinction between special knowledge subjects in administrative and other judicial proceedings.

After applying the method of expert interviews, the intermediate conclusions of the research were approved, as well as the practical problems of legal regulation were identified, which cannot be revealed by analyzing the case law. During the interview, a member of the Lithuanian Administrative Disputes Commission, a member of the Tax Disputes Commission, a judge of the Vilnius Regional Administrative Court, a judge of the Vilnius City District Court, a forensic expert, and a lawyer were interviewed.

Both general scientific (observation, description, comparison, etc.) and special (social, statistical, etc.) methods were also useful in preparing the dissertation: the research solves many tasks that include not only topical issues of the administrative process, but also issues of expertise, which are related to actively debated issues to which there are not yet clear, reasoned answers.

The basis of empirical research consisted of generalized cases of administrative misconduct and administrative justice, interviews of experts, and surveys.

Research overview. It should be noted that the doctrine of Lithuanian legal science is extremely lacking in scientific works that systematically analyze the administrative process, as well as the problems of using special knowledge in this process. Several separate aspects of this topic have been fragmentarily examined by Lithuanian legal scholars, including the following authors: Stasys Šedbaras, who described the law of administrative law violations in the textbook “Administrative Liability”[9], as well as Pranas Petkevičius, who has examined the case of administrative law violation cases[10], Jurgita Paužaitė-Kulvinskienė, in the monograph[11] reviewing the problems of litigation in the administrative court, as well as the issue of the use of expertise in the administrative process has been addressed in other scientific works[12], only one article should be mentioned concerning the possibilities for using expertise in the administrative process[13]. N. Fochenkova’s dissertation “Use of forensic knowledge in gathering and researching evidence in the administrative process (according to Russian and Lithuanian practice)”[14], prepared at the Kaliningrad Law Institute of the Russian Ministry of Internal Affairs in Königsberg. It examines the practice of Russia and Lithuania in using the achievements of forensic science in the administrative process, but emphasizes only the practice of administrative law violations, and the dissertation was defended more than 15 years ago.

The problems of special knowledge in the administrative process are mentioned in E. Dereškevičius’ doctoral dissertation [15], analyzing the activities of a lawyer. A more detailed review of the literature is provided in the publications of the author and co-authors[16].

It is necessary to emphasize that Lithuanian scientists have been quite active in the use of special knowledge in criminal proceedings. Scientific works of P. Pošiūnas [17], H. Malvskis [18], V. E. Kurapka [19], J. Juškevičiūtė [20], S. Matulienė [21], E. Bilevičiūtė [22], G. Juodkaitė-Granskienė [23], R. Jurka [24], E. Radzevičius [25], S. Šimbelytė [26] and some other authors should be mentioned, cited in the footnotes and bibliography. Works of A. Ažubalytė [27], P. Kuconis [28], J. Zajančauskienė [29], and other scientists that studied Lithuanian criminal proceedings were used in the dissertation.

The problems of special knowledge analyzed in work, especially theories of expertise, were most actively studied abroad by Russian and Ukrainian scientists. Valuable works of Polish authors have been found, as well as works of German, English, and American scientists, analyzed in the chapter “Modern concept of special knowledge, a unification of its use in branch process codes”.

A number of works, as well as dissertations on the use of special knowledge in the administrative process, have been prepared by Russian authors, and their studies are mostly aimed at the pre-trial investigation stage of administrative law violations.

For example, in 2008, J. P. Kuziakin defended his dissertation “Conceptual bases of using special knowledge in cases of administrative law violations”[30], which analyzed the use of expertise in administrative offense cases and concluded that the specificity of the investigation of administrative offenses is that without special knowledge it is possible not only to determine the composition of these offenses, but also to properly examine the evi-

dence. The form of using this basic knowledge is forensics. A. A. Golovanov in the dissertation “Provision of forensic administrative investigation”[31] revealed the need to include in the Code of Administrative Offenses, by analogy with the Code of Criminal Procedure of the Russian Federation, norms for the evidentiary process and the use of expertise, to distinguish separate sets of forensic methodologies according to the types of administrative offenses.

During the dissertation research, we also examined a comparative study conducted by World Bank specialists on the use of expert findings in criminal, civil, and administrative proceedings based on the examples of France, Germany, Italy, and the USA (practice)[32]. The study was carried out in order to use the good practices of both legal systems in preparing proposals for Turkey to reform the legal framework governing expertise. Although this study is incomplete and covers only a few problematic issues, some of its results are important to us because:

- The study was conducted for the purpose of preparing proposals for the use of expert opinions;
- It covers the issues of three legal processes by comparing them;
- It has a clear direction - to strengthen the entrenchment of the adversarial principle in proceedings, to try to propose more legal elements of the general legal system based on the principles of the continental legal system, in order to bring the parties’ access to expertise closer together;
- Attention is also paid to concepts such as “expert opinion”, “expert report”, etc.;
- The importance of harmonizing the legal regulation of the use of expert opinions in different processes and in different countries is emphasized;
- Demonstrates the practice where in some countries, such as Italy and Germany, certain aspects of the use of an expert’s report in administrative proceedings are governed by the rules of civil procedure.

In preparing the dissertation, we examined the recommendations of the European Commission’s Report on the Effectiveness of Justice (CEPEJ) on the role of forensic experts in European countries[33], in particular as regards the classification of expertise, including the concept of legal expertise and its place in the system of expertise.

We also evaluated the “Guide to Good Practice in Civil Forensics in the European Union”[34] developed in 2015 by the European Institute of Expertise and Experts in support of the EU Civil Law Program; we highlighted its recommendations prepared by researchers from France, Spain, Romania, Germany, Italy, the Netherlands, Portugal, Bulgaria, Great Britain, which concern issues common to the use of all legal expertise (concept of expertise, classification, legal expertise, evaluation of expert conclusions) stating that: *“judges, parties to proceedings and their representatives and, more importantly, EU citizens, to benefit from the findings of forensic experts in terms of the quality of judicial decisions and the speed of communication between Member States <...> with a view to uniform standards of forensic examination and expert status”*.

We have followed the case law of the European Court of Human Rights (ECHR)[35] on the use of various forms of expertise with the use of expertise (also known as expert evidence) under Article 6 of the Convention for the Protection of Human Rights and Funda-

mental Freedoms (right to a fair trial), but taking into account both national cases and case law, showing to Lithuanian courts the relevant requirements of Article 6 of the Convention related to the use of special knowledge. In the dissertation study, we relied on the position of the ECHR regarding the alternative examination of evidence, the possibilities of defense, and the role of the expert in preparing the expert opinion in the pre-trial investigation.

It should be noted that the Swedish Scientific Council funded a study on the frequency of use of the findings of court and individual experts in criminal, civil and administrative proceedings and an assessment of the significance (situation) in Sweden. Sweden, according to E. Friis and K. Astrom[36], like the US, should move from an inquisitorial to a civilized process, allowing the parties to make greater use of expertise, driven by the parties' ability to present evidence, a well-structured forensic system and a neutral judge (court).

In 2018 the dissertation was defended on the problem of using special knowledge in the Polish administrative process[37]. It should be emphasized that the object of the research analyzed in this work is either administrative law violation cases or pre-trial investigation of administrative law violations, but the use of special knowledge in administrative jurisdiction is not examined in a complex way.

Regarding the **latest scientific publications on topics close to the dissertation**, we can mark Kaunas International Scientific Congress "Criminalistics and Expertise: Science, Studies, Practice" held in 2019, which was attended by scientists from 16 countries and which included a special plenary session "Special Knowledge as an Instrument for Implementing Modern Scientific Achievements in Justice Processes". In this session, in addition to such reports by foreign authors as "Problems of applying special knowledge in court proceedings", "Procedural and non-procedural forms of use of special knowledge: problematic issues", there is our publication: "Possibilities of using special knowledge in the pre-trial stage of administrative proceedings". It should be noted that during the last five years, there has been only one publication from other Lithuanian researchers - the scientific article by R. Krikščiūnas and R. Šapovalovas "Forensic Methods in Administrative Justice" in 2016 in the collection of articles of an international scientific conference held at the University of Warsaw. We support the opinion of Lithuanian and Ukrainian scholars that "*given that administrative justice has developed a certain practice of handling cases, the question arises whether it should make recommendations in order to streamline the handling of cases, or whether forensics can help in this case?*"[38]. We believe that applying forensic recommendations to achieve the tasks and objectives of the administrative process would solve this problem rationally. We also agree with the conclusion, which is in line with the results of our research, that: "*Evidence theory examines procedural norms related to judicial evidence and evidence, as well as general rules for the application of these norms in administrative law. Forensics, to some extent, successfully concretizes these rules by developing the most rational tools, methods, and techniques for gathering and evaluating evidence. The analysis of court practice shows that the proper application of forensic science statements significantly expands the possibilities of the court in collecting, investigating, and evaluating evidence, leading to an increase in the quality of court activity.*"

By the way, at this conference, we also made a presentation "Unification of Expertise in Legal Processes: Realities and Challenges". In the article, we have just concluded that[39]:

“The forms of use of expertise regulated in both administrative, civil and criminal proceedings are not uniform, with marked differences leading to a lack of legal certainty and clarity. It is true that, although each of these legal processes is unique, they are determined only by certain principles of law; the search for truth in the administration of justice through special knowledge should be more unified, which would allow private participants in legal proceedings to interpret legal provisions and guarantee their rights to a proper process. Consistent, clear and uniform regulation of the use of special forms of knowledge in legal acts would not only avoid different legal practices, but at the same time would lay the foundations for the development of expert practices that are equally and truthfully relevant.”

Conclusions:

1. The modern concept of the application of special knowledge in the administrative process, presented by the author, focused on Eurointegration processes, as a research-based set of views, includes:
 - 1) the proposed revised concept of special knowledge, at the same time methodologically specifying the peculiarities of its forms and functioning of entities not only in administrative but also in other jurisdictional processes;
 - 2) a scientifically based concept of legal knowledge as a type of special knowledge;
 - 3) the analysis of normative legal acts which regulate the use of special knowledge in performing administrative, legal procedures;
 - 4) the assessed case law of the application of special knowledge in administrative proceedings and the provided recommendations regarding its unification and harmonization;
 - 5) the analyzed regulation and practice of the use of special knowledge in the administrative process in individual European countries in the context of the creation of the European Common Judicial Area;
 - 6) the submitted proposals for the improvement of the provisions of the Law on Administrative Proceedings (LAP), CAO, and other legal acts, as well as the necessity of a unified Law on the Application of Special Knowledge.
2. After the dissertation research, the author, offers the following refined concept of special knowledge: special knowledge is knowledge of science, technology or any other field of human activity, acquired through education, special study or professional activity, used for evidence or other information necessary to investigate a particular act, obtained according to the specifics of the process.
3. The author's analysis confirms that legal knowledge can be considered as special knowledge; it meets all the characteristics of special knowledge set out in the above concept. Considering this knowledge as special and using it to examine factual data in certain areas may not call into question the status of the law enforcement entity (court), its right to make a final decision, but must help the court to make a more objective decision and contribute to the truth. Legal knowledge can and is used by specialists and legal scholars to conduct research on certain legal issues, in particular the application of foreign law, and in cases where legislation is based on natural, technical and scientific data.

4. Provisions on the application of special knowledge in-branch processes in Lithuania have peculiarities; their theoretical paradigms must not dissociate with each other and with the theory of expertise, and must comply with the tendencies of harmonization of laws in Europe. This justifies the need to adopt (have) a law in line with these trends, which would regulate the institute of forensic science. Its title «Law on the Application of Special Knowledge» must be suggested. It would cover all processes, correspond to expert assessments, and be more etymologically accurate, allow unifying the application of special knowledge in Lithuania - through the establishment of general provisions in a special law (seeing the principle structure and concepts of the application of special knowledge in the proposals section).
5. LAP and CAO do not provide a clear distinction between the functions of a specialist and an expert in terms of the form of special knowledge provided:
 - In the litigation, the Supreme Administrative Court of Lithuania has not solved these problems either.
 - The norms of the CAO basically solved the issue of the status of a specialist as an independent subject of special knowledge, but the problem of a form of expression of special knowledge of a specialist as a subject of special knowledge remained equally unresolved. (For directions of adjustment of LAP and CAO, see the section on proposals).
6. Until now, Lithuania has not talked about the necessary reform of procedural codes, taking into account the tendencies of the formation of a common European forensic science area, but is satisfied with the never-ending amendments. As a result, the norms regulating the legal position of an expert and a specialist in the Lithuanian administrative process are not sufficient, especially considering the tendencies of humanization of criminal policy, when more relations are transferred to the administrative process, therefore new original solutions must be sought.
7. Judicial practice confuses the forms of application of special knowledge itself: in addition to the conclusions of experts, the conclusions of a specialist appear, sometimes they are even identified; sometimes, even in one case, terms describing the fact of the use of special knowledge (in research) are described differently: expertise, expert decision, specialist consultation, expert opinion, specialist opinion. The conclusions of the detailed generalized analysis of the practice regarding the peculiarities of the application of special knowledge, problems and inaccuracies to be eliminated in the administrative process are presented in Chapter 2.2 of the dissertation. It is expedient to prepare a summary of the case law of administrative courts, which consists not only of the part establishing the factual situation, but also of the prognostic part, which critically evaluates it and provides guidelines for the use of special knowledge.
8. It is necessary to legitimize and introduce into the administrative process another form of use of expertise, or more precisely to define it as “*expertise without forensic status*” (or, in the terminology of the LFS, “*other expertise*”), but not as “specialist research” or “expert opinion”. Such expertise (expert investigation) may be performed on a contractual basis, it should not be confused with consultation, it differs from forensic examination only in procedural form, it is performed by experts (but not specialists with

different functions) according to the same examination methodologies, i. y. there are no methodological differences between the two, namely the expert forms of using expertise.

9. It is suggested to follow the practice regulated in the administrative procedure laws of European countries, when the subjects of special knowledge are named according to the main functions performed. The main form of application of expertise is expert opinion. (Proposals for legislative adjustments are presented in the proposals section).

Suggestions:

1. **The basic structure of the Law on Special Knowledge (the most important chapters of the law are presented):**
 1. General provisions. This chapter presents the main concepts, especially emphasizing the concept of special knowledge, describing the forms of its application (expert activities, consulting activities, technical assistance, etc.) and naming the entities, principles of application of special knowledge, ethics, etc.
 2. Main subjects of application of special knowledge.
 - 2.1. Specialist-expert - professional and qualification requirements are presented, qualification awarding and certification, list of experts, rights, and duties of an expert, categories of experts: forensic expert, expert of a department working in a state institution, private expert.
 - 2.2. Specialist assistant (specialist technician) - professional and qualification requirements, rights, and responsibilities are indicated;
 - 2.3. Expert institutions, their management and coordination.
 3. Expert activity. Appointment of expertise, types of expertise (main, additional, primary, repeated, sole, commissions, complex), the performance of expertise, expert opinion, criteria for evaluation of expert opinion, participation of process participants in expertise, guarantees of protection of human rights and legitimate interests, etc.
 4. Other forms of application of special knowledge (technical assistance, consultation, translation), their procedural formalization.
 5. Organizational, scientific-methodological, information, and financial provision (databases, catalog of methodologies, standard, remuneration, professional development, social guarantees, etc.).
 6. International co - operation in the field of special knowledge (rights and obligations of expert institutions and specialists in carrying out assignments of instances of other countries, invitation of specialists of another country to work in Lithuania, etc.)
 7. Final provisions. The need to harmonize other legal acts with the provisions of this law is emphasized; the validity of the law in time, space, etc.
2. **Suggestions for key concepts used**
 1. **special knowledge:** *“knowledge of science, technology, or any other field of human activity acquired through education, special study or professional activities, used to*

obtain evidence or other information necessary to investigate a particular act, depending on the specifics of the process.”

2. **specialist-expert:** a person with special knowledge in science, technology, art, who has a forensic expert certificate, is included in the list of state experts or has generally recognized special knowledge and qualifications approved by the competent authority and recognized by the expert; the party to the proceedings who ordered it, having assessed that the person’s knowledge and practical experience are sufficient for the performance of the expert examination;
3. **Specialist technician:** a person with specialist knowledge, including in the field of crafts, who provides consulting and technical assistance to the parties in the course of proceedings and provides explanations, records the course and results of proceedings, searches for traces or other objects related to the case, draws the attention of the parties to the proceedings to circumstances which may be relevant to the case.
3. **Forms of application of special knowledge:**
 1. expert examinations performed by an expert in accordance with an approved and certified methodology;
 2. explanations of the expert regarding the given conclusion;
 3. expert consultation on the issues to be addressed in the expertise in a specific situation;
 4. expert consultation on the possibilities of a certain type of expertise;
 5. consultation of a specialist (consultative conclusion) when performing procedural actions or hearing a case in court;
 6. explanations of the specialist regarding the given consultation conclusion (to explain or supplement);
 7. specialist assistance in participating in procedural actions (specialist-forensic specialist, specialist-technician, translator, pedagogue, psychologist, etc.).
4. **Proposals for the adjustment of the legal basis for the use of expertise in administrative proceedings.** As regards the legal basis for the use of expertise in administrative proceedings, it should be noted that it needs to be corrected in the following key areas:
 1. CAO and LAP must identify the subjects of special knowledge according to the main functions performed: an expert who performs research and applies all forms of special knowledge, a specialist usually performs auxiliary technical and consulting functions and does not undertake expert research. Such legal regulation would be clearer and more specific, and would form a unified case law.
 2. CAO and LAP need to define the concepts of repeated, additional, complex and commission examinations before this is done, this situation in the practice and interpretations of the Supreme Administrative Court of Lithuania (SACL) and the Lithuanian Administrative Court (LAC) leads to inaccurate assessments that contradict the basics of expert science.

[1] Bakaveckas, A., Dziegoraitis, A., Dziegoraitienė, A., Gyls, A., Kalesnykas, R., Pranevičienė, B., Rusinas, E., Šedbaras, S., Urmonas, A., Žilinskas, D. (2005). *Lithuanian administrative law. General part: textbook*. Vilnius: Mykolas Romeris University Publishing Center, p. 62.

[2] Kurapka, V.E, Matulienė, S., Bilevičiūtė, E., Juškevičiūtė, J., Dereškevičius, E., Kurapka, K. (2012). *Scientific concept of application of special knowledge in crime research and its realization mechanism: scientific study*. Vilnius: Mykolas Romeris University, p. 62.

[3] Raižys, D. (2008). *Proceedings in the Administrative Court of First Instance: Doctoral Dissertation*. Vilnius: Mykolas Romeris University.

[4] Urmonas, A. (2010). Administrative law social interactions. From *Regnum Est: Act of Independence of March 11, 1990 - 20: Liber Amicorum for Vytautas Landsbergis: a collection of scientific articles*. Vilnius: Mykolas Romeris University, p. 489.

[5] Petkevičius, P. *Judgment in Administrative Violation Cases. Legal Information Center, Vilnius, 2003, p. 70.*

[6] *Ibid., P. 80.*

[7] Kurek, E. (2011). Biegły w postępowaniu administracyjnym. Internet access: <http://www.wiedzaprawnicza.pl/teksty/3-2011/EwaKurek.pdf>.

[8] Žilinskas, D. (2000). Some methodological aspects of administrative process research. From *Jurisprudence*, 17 (9), p. 108–116.

[9] Šedbaras, S. (2005). *Administrative responsibility: textbook*. Vilnius: Justitia.

[10] Petkevičius, P. (2003). *Administrative Offenses: A Monograph*. Vilnius: Legal Information Center.

[11] Paužaitė-Kulviskienė, J. (2005). *Administrative Justice: Theory and Practice: Monograph*. Vilnius: Justitia.

[12] Jurka, R., Žibaitė-Neliubšienė, R. (2013). Expertise as a means of determining the reliability of evidence. From *Forensics and Forensics: Science Studies, Practice. Part II: A collection of scientific articles* (p. 190–192). Vilnius, Kharkov: Lithuanian Society of Criminalists, Апостіль.

[13] Kriksčiūnas, R., Matulienė, S. (2011). Peculiarities of Averment Stages in Cases of Administrative Offences. From *Jurisprudence: Scientific Papers*, 18 (2), p. 659–674.

[14] Fochenkova, N. (2003). *Use of forensic knowledge in gathering and researching evidence in the administrative process (according to Russian and Lithuanian practice): doctoral dissertation*. Kaliningrad: Kaliningrad Law Institute of the Russian Ministry of Internal Affairs.

[15] Dereškevičius, E. (2013). *Application of forensic methods in the procedural activities of a defender: from theory to methodology: doctoral dissertation*. Vilnius: Mykolas Romeris University.

[16] Dereškevičius, E., Kurapka, K. (2013). Possibilities of the Defender of Forensic Methods in Procedural Activities: Attitudes and Tendencies in Lithuanian Practice. From *Forensics and Forensics: Science Studies, Practice. Part II: A collection of scientific articles* (p. 207-221). Vilnius, Kharkiv: Lithuanian Society of Criminalists, Апостіль.

Kurapka, K., Dereškevičius, D. (2012). Special knowledge in administrative and civil proceedings. From *the Application of Special Knowledge in the Investigation of Crime, the Scientific Concept and the Mechanism of Its Realization: A Scientific Study* (pp. 61–80). Vilnius: Mykolas Romeris University.

Bilevičiūtė, E., Edgaras Dereškevičius, E., Kurapka, K. (2012). Криминалистические основы деятельности адвоката-уполномоченного представителя в административном процессе Литвы (attorney-authorized representative Forensic activities Lithuanian administrative proceedings). From *Criminological and Comprehensive Exercise: Criminalistic and Forensic Examination: Science, Studies, Practice. 8-я (внеочередная) международная научно-практическая конференция: научные статьи* (p. 22–31). Saint Petersburg: Издательство Санкт-Петербургского государственного университета.

[17] Pošiūnas, P. (1994). *Fundamentals of Forensics: A Teaching Tool*. Vilnius: LTEI; Pošiūnas, P. (1997). *Forensic examinations: a teaching tool*. Vilnius: LTEI; Pošiūnas, P. (1988). *Procedural, tactical and organizational bases of forensics: a teaching tool*. Vilnius: LTEI.

[18] Malevski, H., (1998). Specialist forensic inspector at the scene. From *Jurisprudence: Scientific Papers*, 9, p. 88–101.

Malevski, H. (1997). *Site Inspection and Site Investigation: A New Model of Forensic Concept: Doctoral Dissertation Summary: Social Sciences, Law (6F)*. Vilnius.

Malevski, H., Juškevičiūtė, J. (1997). The definition of ‘specialist knowledge’. From *Criminal Justice: Research Papers*, 6, p. 35–45.

Малевски, Г. (2012). Спе циальные знания - краеугольный постулат концепции криминалистики Ганса Гросса и их современная интерп From *Криминалистика первопечатный*, № 5, p. 108 - 121.

[19] Kurapka, E. (2000). Trends in the development of criminology in Lithuania: science and practice. *Jurisprudence: Scientific Papers*, 15 (7), p. 120–127.

Kurapka, E., Malevski, H., Juškevičiūtė, J. (2003). Conception of legal regulation of forensic science and the practice of its realization in Lithuania. *Forensic Science International: An International Journal Dedicated to the Applications of Medicine and Science in the Administration of Justice*, 136 (Suppl.1), p. 333.

[20] Juškevičiūtė, J. (1998). *Use of special knowledge in crime research: state and perspectives: doctoral dissertation*. Vilnius: LPA.

[21] Kurapka, VE, Matulienė, S., Bilevičiūtė, E., Juškevičiūtė, J., Dereškevičius, E., Kurapka, K. (2012). *Scientific concept of application of special knowledge in crime research and its realization mechanism: scientific study*. Vilnius: Mykolas Romeris University, p. 62.

[22] Kurapka, V. E., Matulienė, S., Bilevičiūtė, E., Juškevičiūtė, J., Dereškevičius, E., Kurapka, K. (2012). *Scientific concept of application of special knowledge in crime research and its realization mechanism: scientific study*. Vilnius: Mykolas Romeris University, p. 62.

Bilevičiūtė, E., Dereškevičius, E., Kurapka, K. (2012). Криминалистические основы деятельности адвоката-уполномоченного представителя в административном процессе Литвы (attorney-authorized representative Forensic activities Lithuanian administrative proceedings). From *Криминалистика и судебная экспертиза: наука, обучение, практика (Criminalistic and Forensic Examination: Science, Studies, Practi-*

се). 8-я (внеочередная) международная научно-практическая конференция: научные статьи (р. 22–31). Санкт-Петербург: Издательство Санкт-Петербургского государственного университета.

[23] Juodkaitė-Granskienė, G., Malevski, H., Merkevičius, R. (2011). Regulation of forensic science - state and perspectives. From *Forensics and Forensics: Science, Studies, Practice. VII.D.1: Collection of Scientific Articles* (p. 9–22). Vilnius: Forensic Science Center.

[24] Jurka, R. (2009). The legal principle of the process in the shortest possible time: the concept and realization problems. From the *Problems of Law*, 1 (63), p. 54 - 74.

Kurapka, K., Jurka, R. (2017). Interpretation of legal as special knowledge: a dialectical approach. From *Криминалистика*, 15, p. 10 - 26.

[25] Radzevičius, E. (2006). *The use of special knowledge in the investigation of criminal violations of the requirements of occupational safety rules: theory and practice in Lithuania: doctoral dissertation*. Vilnius: Mykolas Romeris University.

[26] Šimbelytė, R. (2016). *Peculiarities and Problems of the Use of Special Date in Lithuania's Criminal Proceedings: Doctoral Thesis*. Riga.

[27] Ažubalytė, R. (2010). Tendencies of the development of the Lithuanian criminal procedure law . From *Jurisprudence: Scientific Papers*, 1, p. 281 - 296.

[28] Goda, G., Kazlauskas, M., Kuconis, P. (2011). *Criminal Procedure Law: Textbook; 2nd revised and supplemented edition*. Vilnius: Center of Registers, p. 656.

[29] Jurka, R., Zajančauskiene, J. (2015). Jurisdiction Collisions in the Criminal Proceedings of the European Union Member States. From the *Baltic Journal of Law and Politics*, 8 (1), p. 82–105. <https://doi.org/10.1515/bjlp-2015-0012>.

[30] Кузякин, Ю. П. (2008). *Концептуальные основы использования специальных знаний в производстве по делам об административных правонарушениях: диссертация доктора юридических наук*. Москва: ГОУВПО «Российская правовая академия».

[31] Голованов, А. А. (2005). *Critical administration of the following measures: сис синистичение административного расследования: канд. юрид. наук*. Калининград: РГБ ОД.

[32] Comparative Study on Expert Witnesses in Court Proceedings. Internet access: <http://documents.worldbank.org/curated/en/801721468339116562/text/628320ESW0Box30ative0Study00final0.txt> .

[33] CEPEJ Report on “European Judicial Systems - Edition 2014 (2012 data): efficiency and quality of justice”. Internet access: <https://rm.coe.int/cepej-report-on-european-judicial-systems-edition-2014-2012-data-effic/16807882a1>.

[34] Guide to Good Practices in Civil Judicial Expertise in the European Union. Internet access: <https://experts-institute.eu/wp-content/uploads/2018/03/2016-01-07-eeee-guide-to-good-practices-egle-en-brochure.pdf>

[35] Judgment of the Supreme Court of Lithuania in 2019. November 12 Summary of Judgments of the European Court of Human Rights, Court of Justice of the European Union no. ŽТ-B-50. Case law. 2019, 50, p. 637-666.

[36] Friis, E. Åström, K. (2017). The Use of Court- and Party-Appointed Experts in Legal Proceedings in Sweden: Judges' Experiences and Attitudes. *Oslo Law Review*. Access

in the Internet: https://www.idunn.no/oslo_law_review/2017/02/the_use_of_court-_and_party-appointed_experts_in_legal_proc.

[37] Bochentyn, A. (2018). *Dowód z opinii biegłego w jurysdykcyjnym postępowaniu administracyjnym: rozprawa doktorska, Gdansk*.

[38] Krikščiūnas, R., Shapoval, R. (2016). *Forensic methods in administrative justice*. From Criminalistics and Forensic Science: Science, Studies, Practice XII = Криминалистика и судебная экспертология: наука, обучение, практика, p. Vilnius: Lithuanian Forensic Science Center.

[39] Kurapka, K., Jurka, R. (2016). *Unifying the use of expertise in legal processes: realities and challenges*. From Criminalistics and Forensic Science: Science, Studies, Practice XII = Криминалистика и судебная экспертология: наука, обучение, практика. Vilnius: Lithuanian Forensic Science Center.

List of the publications on the topic of the dissertation

1. Bilevičiūtė, Eglė; Kurapka, Karolis. Specialių žinių panaudojimo galimybės administracinio proceso ikiteisminėje ginčų nagrinėjimo stadijoje = Possibility to use special knowledge in pretrial stage of administrative litigation // Kriminalistika ir teismo ekspertologija : mokslas, studijos, praktika XV = Criminalistics and forensic expertology : science, studies, practice = Криминалистика и судебная экспертология : наука, обучение, практика / Lietuvos kriminalistų draugija, Mykolo Romerio universitetas. Kaunas : Lietuvos teismo ekspertizės centras, 2019. ISBN 9789986555476. p. 60-71.
2. Dereškevičius, Edgaras; Kurapka, Karolis. Rungimosi principo baudžiamajame procese realizavimas kriminalistikos priemonėmis: deklaracijos ir realizacijos = Realization of adversarial process principle of criminal procedure law by criminalistic measures: declarations and realities // Criminalistics and forensic expertology : science, studies, practice = Криміналістика та судова экспертологія: наука, навчання, практика = Kriminalitika ir teismo ekspertologija : mokslas, studijos, praktika : 14 International congress, September 13-15, Odessa, Ukraine, 2018. Одеса : Гельветика, 2018. ISBN 9789669166104. p. 110-120.
3. Jurka, Raimundas; Kurapka, Karolis. Интерпретация юридических знаний в качестве специальных знаний: диалектический подход = Interpretation of juridical knowledge as a special knowledge: dialectical approach // Criminalist = Криміналість першопечатний : міжнародний науково-практичний юридичний журнал. Харків : Апостіль. ISSN 2220-7473. 2017, iss. 15, p. 10-25.
4. Jurka, Raimundas; Kurapka, Karolis. Specialiosios žinios naujajame Administracinių nusižengimų kodekse: naujos reglamentavimo trajektorijos? = Special knowledge in the new Code of Administrative Offenses: new trajectories of reglamentacion? // Kriminalistika ir teismo ekspertologija : mokslas, studijos, praktika : XIII = Criminalistics and forensic expertology: science, studies, practice = Криминалистика и судебная экспертология: наука, обучение, практика. Vilnius: Lietuvos teismo ekspertizės centras, 2017. ISBN 9789986555452. p. 45-54.
5. Jurka, Raimundas; Kurapka, Karolis. Specialių žinių panaudojimo teisiniuose procesuose unifkavimas: realijos ir iššūkiai = Standardization of usage of special knowledge in court proceedings: realia and challenges // Kriminalistika ir teismo ekspertologija : mokslas, studijos, praktika XII = Criminalistics and forensic science : science, studies, practice = Криминалистика и судебная экспертология : наука, обучение, практика. Vilnius : Lietuvos teismo ekspertizės centras, 2016. ISBN 9789986555438. eISBN 9788392611547. p. 229-243.
6. Kurapka, Karolis. Specialisto statuso reglamentavimas Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekse = Regulation of specialist status in Lithuanian Code of Administrative Offences // Kriminalistika ir teismo ekspertologija : mokslas, studijos, praktika = Criminalistics and forensic examination : science, studies, practice = Криминалистика и судебная экспертология : наука,

обучение, практика. Vilnius : Lietuvos teismo ekspertizės centras, 2015. ISBN 9789986555421. p. 159-171.

7. Bilevičiūtė, Eglė; Bilevičienė, Tatjana; Kurapka, Karolis. Application of criminalistics information in administrative procedure // *Kriminalistika ir teismo ekspertizė : mokslas, studijos, praktika = Criminalistics and forensic examination : science, studies, practice = Криминалистика и судебная экспертиза : наука, обучение, практика* : D. 1. Харьков : Апостіль, 2014. ISBN 9789662517163. p. 22-31.
8. Jurka, Raimundas; Kurapka, Karolis. Scientia Juris as special knowledge in legal proceedings: from ideas to implementation // *Kriminalistika ir teismo ekspertizė : mokslas, studijos, praktika = Criminalistics and forensic examination. II dalis. Харьков : Апостіль, 2014. ISBN 9789662517170. p. 232-242.*

CURRICULUM VITAE

Name Surname Karolis Kurapka
Email address karolis@kurapka.eu

Education

2013 – 2020 Mykolas Romeris University, Doctoral (PhD) studies in Law
2008 – 2009 Mykolas Romeris University, Master of Law degree
2004 – 2008 Mykolas Romeris University, Bachelor of Law degree

Work experience

2019 – present Partner Advocate, Professional Law firm „Constat“
2013 – 2019 Advocate, Law firm of Advocate Edgaras Dereškevičius
2013 – present Member of Criminalists' Association of Lithuania
2011 – 2012 Assistant of the Department of Administrative Law and Procedure, Faculty of Law, Mykolas Romeris University
2010 – 2013 Assistant Advocate, Law firm of Advocate Kęstutis Stungis
2006 – 2010 Chief Specialist of Law Department at the National Paying Agency under the Ministry of Agriculture

Research interests Administrative Law, Administrative procedures of Law, Forensic science, Criminalistics, Expertology.

Kurapka, Karolis

SPECIALIŲ ŽINIŲ PANAUDOJIMAS ADMINISTRACINIAME PROCESU: daktaro disertacija. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2020. P. 232.

Bibliogr. 154–171 p.

Disertacija yra pirmasis Lietuvoje kompleksinis, monografinio pobūdžio, plataus teorinių ir praktinių specialiųjų žinių taikymo administraciniame procese problemų tyrimas, apimantis tiek administracinių nusižengimų, tiek administracinių ginčų teisenas. Darbe formuluojamos ir teikiamos išvalgos, susijusios su moksline specialiųjų žinių panaudojimo Lietuvos administracinėje justicijoje koncepcija. Disertacijoje nagrinėjama ir pateikiama patikslinta specialiųjų žinių samprata, jos raida, pateikiama autentiška specialiųjų žinių sąvoka, kartu pateikiami ir teisinių žinių kaip specialiųjų žinių pripažinimo argumentai. Darbe analizuojama specialiųjų žinių, kaip įrodinėjimo priemonės administraciniame procese, svarba, išsamiai aptariamas reglamentavimas teisenose, bei teisminė praktika, atskleidžiamos „skaudžiausios“ reglamentavimo ir teisminės praktikos ydos, nulemiančios specialiųjų žinių kaip vieno iš svarbiausių įrodinėjimo instrumentų, potencialo nevisišką panaudojimą. Disertacijoje dėmesio skiriama ir Europos teismo ekspertizės 2020 vizijos santykiui su administraciniu procesu. Atliktų tyrimu kontekste, disertacijos pabaigoje pateikiama principinė specialiųjų žinių įstatymo struktūra (pateikiami svarbiausi įstatymo skyriai).

This dissertation is the first in Lithuania, a complex, monographic, wide-ranging study of the problems of application of theoretical and practical special knowledge in the administrative process, covering both administrative misdemeanors and administrative disputes. The paper formulates and provides insights related to the scientific concept of the use of special knowledge in Lithuanian administrative justice. The latter is treated as a system of views based on the solution of the use of research expertise and a package of proposals to which recommendations for improving the practice of this process and harmonization of legal regulation can be directed, taking into account the processes in the European area of expertise.

The work examines and presents the revised concept of special knowledge, its development, presents the authentic concept of special knowledge. It analyzes the importance of special knowledge as a means of proof in administrative proceedings and discusses court and case law regulation. The work reveals the 'most serious' flaws in regulation and case law, leading to the under-utilization of the potential of expertise as one of the most important means of proof. Finally, this dissertation examines the relationship between the European Forensic Vision 2020 and the administrative process. Empirical research is also presented, which substantiates the tasks set in this research and allows forming ways to enable more effective use of special knowledge.

Karolis Kurapka

SPECIALIŲ ŽINIŲ PANAUDOJIMAS ADMINISTRACINIAME PROCESSE

Daktaro disertacija
Socialiniai mokslai, teisė (S 001)

Mykolo Romerio universitetas
Ateities g. 20, Vilnius
Puslapis internete www.mruni.eu
El. paštas roffice@mruni.eu
Tiražas 20 egz.

Parengė spaudai Aurelija Sukackė

Spausdino BĮ UAB „Baltijos kopija“
Kareivių g. 13B, 09109 Vilnius
spauda@kopija.lt
<http://kopija.lt>